MEDDELELSER OM GRØNLAND
UDGIVNE AF
KOMMISSIONEN FOR VIDENSKABELIGE UNDERSØGELSER I GRØNLAND
Bd. 117 · Nr. 2.

A. BERTELSEN:

GRØNLANDSK MEDICINSK STATISTIK OG NOSOGRAFI

UNDERSØGELSER OG ERFARINGER FRA 30 AARS GRØNLANDSK LÆGEVIRKSOMHED

II.

SUNDHEDSVILKAARENE I GRØNLAND

MED ET ENGELSK RÉSUMÉ

55 FIGURER OG 3 KORT I TEKSTEN

KØBENHAVN
C. A. REITZELS FORLAG
BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI A/S
1937

UDGIVET MED STØTTE AF P. CARL PETERSEN'S FOND

INDHOLD

Side

A. Bebyggelsen 7
B. Husene 12
Antal Beboere pr. Hus 13
Hustyper 14
Antal Værelser pr. Hus 20
Overbefolkede Lejligheder 21
Rummængde pr. Individ 22
Rumforholdene i Kolonistedernes Huse 24
Minimumsfordring for Rummængde pr. Person 27
Gulvareal 28
Tidligere Opmaalingsresultater 30
Sammenligning mellem Beboelsesforholdene i Vest-Grønland før og nu. 33
Rummængden i de oprindelige eskimoiske Huse 35
Husenes Opvarmning 36
Boligens Belysning 40
Boligens Ventilation 43
Gulvenes Beskaffenhed 44
Sovepladsen 45
Infektionsfaren i Huset 47
Administrationens Bestræbelser for Forbedring af den grønlandske Befolknings Huse 49
C. Havebrug 63
D. Renholdelsen af de beboede Pladser 66
Renlighedstilstanden ved de beboede Pladser 66
Renovationsforanstaltninger 68
Afløb fra de beboede Pladser 73
E. Vejanlæg 74
F. Vandforsyning 75
Forsyningsmaaden 75
Forbrugets Størrelse 78
Vandets Beskaffenhed 82
Vandets Forurening 82
Administrative Bestemmelser vedrørende Vandforsyningen 84
G. Ernæringen 84
Mængden af indførte Fødemidler 84
De indførte Fødemidlers Betydning for Folkeernæringen 86
Forholdet mellem de indførte og de i Grønland producerede Fødemidler 89
Nogle Kostnormer i Nutidens Vest-Grønland 92

Side
De i Grønland producerede Fødemidlers Betydning for Folkeernæringen 93
Saltstofskiftet ... 95
Vitaminer ... 97
Fødemidlernes Opbevaring ... 100
Fødemangel ... 102
Foranstaltninger vedrørende den grønlandske Befolknings Ernæring ... 105
H. Nydelsesmidler ... 108
Tobak ... 108
Kaffe ... 111
Kaffe- og Tobaksforbrugets økonomiske Betydning ... 113
Alkohol ... 116
Administrative Foranstaltninger til Alkoholforbrugets Regulering ... 118
I. Beklædningen ... 122
Beklædningen som Beskyttelsesmiddel ... 122
Beklædningens Betydning for Renligheden ... 126
J. Renligheden ... 132
Den personlige Renlighed ... 132
Sæbeforbruget ... 133
Ansigts-, Haand- og Kropsvask ... 135
Yderligere Toilette ... 136
Renlighed med Ekskreter ... 137
Renholdelse af Klæder og Hus ... 140
Forsyning med og Renholdelse af Spiseredskaber ... 143
Badeanstalter i Grønland ... 146
K. Kønslivet ... 148
Kønsligt Samkvem uden for Ægteskab ... 152
Kolonisationens Indvirkning paa Sædeligheden i Grønland ... 154
Kønssygdomme ... 157
L. Ægteskab ... 158
Vielseshyppighed ... 159
Vielsesalder ... 159
Ægteskabernes Varighed ... 160
Ægteskaber mellem nærbeslægtede eller Pladsfæller ... 161
Svangerskab, Fødsel og Barselseng ... 163
Blandingsracen ... 164
M. Barnepleje ... 167
Spædbarnets Ernæring ... 167
— Beklædning ... 168
— Leje ... 170
Europæisk Indvirkning paa Barneplejen i Grønland ... 171
Nødlidende Børn ... 172
Børn, fødte uden for Ægteskab ... 177
N. Skolegang ... 179
Skolelokaler ... 179
Børnenes Renlighed ... 182
Øvrige Hensyn til Skolebørnenes Sundhed ... 184
O. Beskæftigelse ... 185
De fri Erhververes Arbejdsforhold ... 185
De fastansatte Erhververes Arbejdsforhold ... 189
Kvinders Arbejdsforhold ... 191
Fritidsbeskæftigelse ... 192

Side
P. Dyr som Sygdomskilde 192
Q. Dødsfald og Begravelse 198
R. Befolkningens hygiejniske Opdragelse 199
S. Vedtægter af hygiejnisk Interesse 201
T. Omsorg for Syge i Grønland 202
U. Omsorg for Invalider og Gamle i Grønland 213
V. Sygdomsforebyggelse 217

Kort over Grønland 221
4 Bilag 223
Résumé (paa engelsk) 229
Litteraturfortegnelse 238
Alfabetisk Sagregister 245

SUNDHEDSVILKAARENE I GRØNLAND

Efterfølgende Arbejde giver en Skildring af de forskellige Forhold i det grønlandske Samfund, som kan antages at paavirke Individernes Sundhedstilstand. Herunder vil ogsaa sociologiske Forhold gentagne Gange finde Omtale, idet det ikke er muligt altid at drage en skarp Skillelinie mellem de hygiejniske og de sociologiske Problemer i Befolkningens Liv.

De nærmest følgende Oplysninger omhandler — hvor intet andet udtrykkelig er bemærket — Befolkningen i Vest-Grønland, hvilken Befolkning omfatter over 12 Gange saa mange Individer som de to andre grønlandske Samfund (i Øst- og i Nordvest-Grønland) tilsammen.

A. Bebyggelsen.

Det er i et foregaaende Afsnit nævnt, at den indfødte vestgrønlandske Befolkning (1930: 15 345 Individer) er fordelt paa ialt 166 beboede Pladser langs den i Luftlinie ca. 2000 km lange Kyststrækning[1]). I 1860 fandtes ialt 172 beboede Pladser[2]), og da den indfødte Befolkning dengang udgjorde 9648 Individer, var den saaledes fordelt med gennemsnitlig 56 Individer paa hver Plads mod nu gennemsnitlig 92, saa at den gennemsnitlige Befolkning pr. Plads er blevet næsten fordoblet siden Undersøgelsen i 1860.

Gennemsnitligt Antal Individer pr. beboet Plads.

	1860	1901[3])	1930
Syd-Grønland	54	67	113
Nord-Grønland	60	52	75
Vest-Grønland	56	60	92

Tabellen viser, at Forøgelsen af Pladsernes Gennemsnitsbefolkning er foregaaet næsten udelukkende i Syd-Grønland

[1]) 1, pag. 4.
[2]) 2, pag. 9.
[3]) 3, pag. 20.

og væsentligst i Løbet af de sidste 30 Aar. Pladserne i Syd-Grønland er da ogsaa nu — i Modsætning til i 1860 — gennemsnitlig større end i Nord-Grønland, hvor dette Forhold kun i langt ringere Grad har ændret sig.

En nærmere Undersøgelse viser, at den stedfundne Forskydning særlig er fremkommet ved, at Befolkningen i Syd-Grønland i stor Udstrækning har opgivet de helt smaa Pladser (d. v. s. Pladserne med mindre end 50 Beboere) og har samlet sig i færre, men større Bebyggelser; derimod er i Nord-Grønland Pladsernes Antal forøget omtrent i samme Forhold som Befolkningens Vækst, og Fordelingen af større og mindre Pladser er ikke her undergaaet nogen væsentlig Forandring.

Forholdet mellem større og mindre Pladser har været, som følger:

Beregnet for 100 Pladser fandtes med	Syd-Grønland		Nord-Grønland		Vest-Grønland	
	1930[1]) (ialt 75 Pladser)	1860 (ialt 110 Pladser)	1930[1]) (ialt 91 Pladser)	1860 (ialt 62 Pladser)	1930[1]) (ialt 166 Pladser)	1860 (ialt 172 Pladser)
Under 25 Beboere	8	36	24	23	17	32
25— 49 —	17	30	23	32	20	30
50— 99 —	39	20	31	29	34	23
100—149 —	17	8	12	11	15	9
150—199 —	7	3	6	2	6	3
200 og derover.....	12	3	4	3	8	3
	100	100	100	100	100	100

I 1860 havde saaledes ialt 62% af Pladserne mindre end 50 Beboere mod 37% i 1930 (i Syd-Grønland ses den betydelige Aftagen fra 66% til 25% og i Nord-Grønland den langt mindre fra 55% til 47%). Den folkerigeste Plads, Kolonistedet Sukkertoppen i Syd-Grønland, havde 1930 636 indfødte Beboere mod 346 i 1860 og 382 i 1901.

I Sammenligning med Forholdene i de gamle Kulturlande er det saaledes kun smaa Befolkningsmængder, som det drejer sig om, baade hvad angaar den samlede Befolkning og Indbyggerantallet paa de enkelte Pladser.

Inden for de beboede Pladser (Vest-Grønland 1930 ialt 166) skelnes mellem Kolonier, som ogsaa benævnes Kolonipladser eller Kolonisteder (ialt 12), Udsteder (50) og Bopladser (104). Ved Kolonierne finder Landets Besejling Sted, og Vareudvekslingen med Udlandet (Danmark) foregaar over disse Pladser. Derfor findes der ved alle Kolonier Lagerbygninger af forskellig Art, ret store Butikker, Bagerier, Værksteder o. s. v.; desuden Kirker, Skoler og Sygehuse samt undertiden andre offentlige Bygninger, saasom Radiostationer o. a. Knyttet

[1]) 4, pag. 8.

til de forskellige Institutioner er som Regel et forholdsvis betydeligt europæisk Personale bosat ved Kolonistederne. Udstederne, der er Centrer for Vareomsætningen i mindre Omraader, besejles af de lokale Smaafartøjer; der findes derfor ved Udstederne altid Lagerbygninger og mindre Butikker, desuden Kapeller og Skoler. Undertiden er en enkelt europæisk Familie bosiddende ved Udstedet, knyttet

Fig. 1. Plan af Kolonistedet Umanak 1919. Alfr. Bertelsen del. Man ser den af Fjælde begrænsede Byggeplads og Sammenhobningen af de Grønlænderne tilhørende 35 Huse (mærkede ■), som tildels er byggede paa Afsatser af den mod Syd vendende Fjældskraaning.

til Handelsvirksomheden. Bopladserne beboes udelukkende af den indfødte grønlandske Befolkning, og af offentlige Bygninger findes der kun — og kun ved de større Bopladser — Kapeller og Skoler. Endelig findes der i Grønland enkelte beboede Pladser, som benævnes i tydelig Tilslutning til den ved Stedet drevne Hovedvirksomhed, saaledes Kryolithbrudet, Kulbrudet og Marmorbrudet; paa Grund af Virksomhedernes Art er der ved disse Steder altid bosat et større eller mindre Antal Europæere (ved Kryolithbrudet næsten udelukkende Europæere).

Der findes i Grønland 20 km² isfrit Land pr. Individ, og da Privateje af Jord er ukendt (»Staten ejer den grønlandske Jord«[1]), skulde

[1]) 5, pag. 218 og 6, pag. 241.

det synes udelukket, at der i en overskuelig Tid kunde blive Tale om Overbebyggelse i dette Land.

Naar en saadan ikke des mindre flere Steder er en Kendsgerning, ligger Aarsagen i, at det ikke altid ved Oprettelsen af Handelsstationerne er beregnet — eller har kunnet beregnes —, at disse vilde give Anledning til en yderligere Bebyggelse som den, der har fundet Sted. Ved Anlæget af Handelsstationerne har Kravet været: Et Distrikt med en vis Folkemængde, en let tilgængelig og betryggende Havn, fornøden Forsyning med Drikkevand samt endelig et Areal i umiddelbar Nærhed af Havet og passende til Opførelse af de for Virksomheden uundværlige Bygninger. Imidlertid har Udviklingen overalt været den, at Handelsstationerne (i særlig Grad Kolonierne) i Løbet af kortere eller længere Tid — og til Trods for en gennem mange Aar af Hensyn til Erhvervsmulighederne derimod rettet Bestræbelse[1]) — har bevirket en Koncentration af en større grønlandsk Befolkning ved hvert af de paagældende Steder med den deraf atter følgende Nødvendighed af yderligere Bebyggelse til Brug for Kirke- og Skolevæsen, Sundhedspleje m. m.

Men da et blot nogenlunde jævnt og bebyggeligt Terræn ofte kun forefindes i meget begrænset Udstrækning ved den enkelte Plads, er den grønlandske Bebyggelse mange Steder blevet stærkt sammentrængt, og flere Steder er Muligheden for Opførelse af yderligere Bygninger nu kun ringe.

I Henhold til de i Grønland gældende Retsregler forlanges for Nybygninger en Mindsteafstand paa 15 m fra tidligere opførte Huse[2]), med mindre det stedlige Kommuneraad tillader en Afvigelse fra denne Regel[3]). At der mange Steder er en udtalt Mangel paa Byggeplads, fremgaar f. Eks. med Tydelighed af den Ordlyd, hvormed den anførte Bestemmelse, som oprindelig er foreslaaet af et af Det Grønlandske Selskab nedsat Udvalg[4]), udformedes paa Syd-Grønlands Landsraads Møde 1911: »Hvis Pladsen tillader det

[1]) Sammenlign: »Hvor Grønlænderne maatte befindes at boe for meget sammenhobede, haver han (Koloniens Bestyrer, Forf.) at fordele dem til de af Erfarenhed bekiendte beste og nærsomste Fangesteder« (Instrux, hvorefter Kiøbmændene — — i Grønland — — sig for Fremtiden have at rette og forholde. $^{19}/_{4}$ 1782. Fierde Post, § 4. København.)

[2]) 7, pag. 229.

[3]) Det inden-grønlandske Styre er bygget op som et Raadssystem, hvis Grundlag udgøres af Kommuneraadene (d. e. lokale Raad, fremgaaet ved umiddelbart Valg af Kommunens voksne Mænd), Sysselraadene (Raad for større Distrikter, bestaaende af Formændene for Kommuneraadene i Distriktet samt af et nærmere fastsat Antal danske Tjenestemænd) og endelig Landsraadene, af hvilke der er et for hver af Landsdelene, og hvis Medlemmer vælges i Kredse af samtlige Kommuneraads- og Sysselraadsmedlemmer i den paagældende Kreds.

[4]) 8, pag. 76.

Fig. 2. Sammentrængt Bebyggelse med grønlandske spidstagede Træhuse ved Kolonistedet Sukkertoppen, 1925. B. JESSEN phot. Koloniens oprindelige grønlandske Navn: Manîtsoq, betyder iøvrigt: det ujævne (Terræn).

Fig. 3. Bebygget Terræn ved Udstedet Ikerasak, Umanak Distrikt. 1936. JETTE BANG phot. Grønlandske Huse med Tørvemur og fladt Tag med god indbyrdes Afstand.

(Fremhævelsen af Forf.), maa Huset ligge i en Afstand af mindst 12 Skridt fra andre Huse«[1]).

Yderligere Bestemmelser vedrørende Bebyggelsen findes ikke, men enkelte af Pladserne rummer dog nu saa stor en Befolkning, at det synes paa Tide at lægge en Plan for den fremtidige Bebyggelse ved disse.

B. Husene.

Antallet af Huse i Vest-Grønland er mere end fordoblet (tiltaget med 130 %) siden den første almindelige Tælling i 1884. Tilvæksten har været, som følger:

Husenes Antal.....	1856[2])	1884[3])	1891[3])	1901[4])	1911[5])	1921[6])	1930[7])
Syd-Grønland.....	530	626	687	821	978	1161	1384
Nord-Grønland.....	?	465	540	682	843	953	1141
Vest-Grønland	?	1091	1227	1503	1821	2114	2525

Ethvert Hus i Grønland ejes af dets Beboere; Udleje er næsten ukendt. Begrebet Hus er identisk med Begrebet Lejlighed; der findes praktisk talt ikke i Grønland Huse med mere end en enkelt Lejlighed (se nærmere Side 19). Derimod findes der mange Huse, som rummer mere end een Familie.

Hvis man ved Udtrykket Familie forstaar Forældre og Børn indtil 16 Aars Alderen (til hvilken Alder Forældrene efter grønlandsk Lov har ubetinget Forsørgelsespligt overfor deres Børn)[8]), fandtes der i Vest-Grønland 1930[9]) 3404 Familier, nemlig 2481 Ægtepar samt 189 Enkemænd og 734 Enker med ialt 6520 Børn under 16 Aars Alderen, sammenlagt 12 405 Personer (3,6 Individ pr. egentlig Familie). Hertil kommer dog yderligere 2940 ugifte Personer over 16 Aar, hvilke Personer saa godt som alle har Ophold hos deres nærmeste Slægt, idet kun et ringe Antal kan siges at staa i et egentligt Tyendeforhold, og idet yderligere Begrebet »logerende« er næsten ukendt i Grønland. Herved vil Individantallet pr. »Familie« stige til 4,5 Individ.

[1]) 9.
[2]) 10, II, pag. 245.
[3]) 11, pag. 126.
[4]) 3, pag. 20.
[5]) 12, pag. 21.
[6]) 13, pag. 7.
[7]) 4, pag. 35.
[8]) 14, pag. 410.
[9]) 4, pag. 39.

Da Husenes Antal fandtes at være 2525, bliver der saaledes 1,3 Familie pr. Hus, eller, om man vil, pr. Lejlighed; lettere forstaaeligt, der findes gennemsnitlig 2 Familier i en Trediedel af Husene (Lejlighederne). De sociale Forhold i Grønland vil som almindelig Regel forene samboende, altid nærbeslægtede Familier i en fælles Husstand. Antallet af samboende Familier har tidligere været langt større; saaledes opgiver RINK[1]) endnu 1857 2 Familier for hvert Hus i Syd-Grønland; HANS EGEDE[2]) 1741 og GRAAH[3]) 1832 opgiver begge indtil 7 à 8 Familier pr. Vinterhus.

Antal Beboere pr. Hus.

Medens som omtalt Husenes Antal er fordoblet i de sidste 50 Aar, er Befolkningen i samme Tidsrum kun forøget med godt Halvdelen (57 %), hvoraf umiddelbart følger, at der maa være sket en betydelig Aftagen i Antallet af Beboere pr. Hus, saaledes som følgende Tabel nærmere vil vise:

Antal Beboere pr. Hus ...	1856[4])	1860[5])	1880[6])	1890[6])	1901[7])	1911[8])	1921[9])	1930[10])
Syd-Grønland	12	?	10,3	8,2	7,5	6,8	6,4	6,1
Nord-Grønland	?	?	9,5	8,5	7,6	6,9	6,3	6,0
Vest-Grønland	?	11	10,0	8,4	7,5	6,9	6,3	6,1

Der findes saaledes et ved hver Tælling formindsket Antal Beboere pr. Hus, ialt en Aftagen paa 40 % i Løbet af de sidste 50 Aar, og denne Aftagen synes at være begyndt allerede, før Undersøgelsen i 1880 bringer de første sikre Tal for hele Landet. Den i 1881 af Administrationen trufne Bestemmelse[11]) om aarlig Tildeling af et Beløb fra Kolonikassen til de selvstændige grønlandske »Husherrer« har maaske nok — som RYBERG formoder[12]) — i nogen Grad medvirket til at fremme

[1]) 10, II, pag. 245.
[2]) 15, pag. 64.
[3]) 16, pag. 50.
[4]) 10, II, pag. 245.
[5]) 2, pag. 12.
[6]) 17, pag. 8.
[7]) 3, pag. 21.
[8]) 12, pag. 21.
[9]) 13, pag. 7.
[10]) 4, pag. 35.
[11]) 18, § 12.
[12]) 11, pag. 126.

Delingen af de tidligere store Husstande[1]); men væsentligst maa dog vist denne Bevægelse ses som et Led i Befolkningens almindelige Opgivelse af den tidligere kommunistiske Samfundsorden. Saaledes meddeler H. RINK allerede 1882 i Oversættelse følgende Uddrag af en af en indfødt sydgrønlandsk Lærer fremsendt Skrivelse, hvori det hedder:[2]) »Grønlænderne bygge deres Huse bestandig mindre, idet de skilles ad, og da jeg troer, at dette er en af Grundene til deres Forarmelse, skriver jeg dette for at bede dem tænke paa atter at flytte sammen, elske og hjælpe hverandre«.

Forholdet har ved hver enkelt Tælling vist sig at være paa det nærmeste det samme i de to Landsdele; der findes for Tiden gennemsnitlig 6 Beboere i hvert enkelt Hus (Lejlighed) i Vest-Grønland[3]). Forholdet er dog noget forskelligt i de enkelte Distrikter; det største Antal Personer pr. Hus findes — og fandtes iøvrigt ogsaa for 50 Aar siden hovedsagelig — paa Strækningen fra Godthaab til Egedesminde.

	Personantallet pr. Hus			Aftaget % fra 1880 til 1930
	1880	1901	1930	
Julianehaab	10,3	6,6	5,8	44
Frederikshaab	8,1	7,4	5,9	27
Godthaab	10,3	8,0	6,6	36
Sukkertoppen	12,4	9,3	6,8	45
Holsteinsborg	11,6	9,8	6,2	47
Egedesminde og Godhavn	11,1	9,4	7,2	35
Jakobshavn og Christianshaab	9,0	8,0	5,9	34
Ritenbenk	7,7	6,9	5,6	27
Umanak	9,3	6,9	5,6	40
Upernavik	9,5	6,5	5,3	44

Der findes i Grønland hverken »Ledige Lejligheder« eller »Husvilde Personer«.

Hustyper.

Til nærmere Forstaaelse af Boligforholdene i Grønland er det nødvendigt at give en forholdsvis indgaaende Beskrivelse af de grønlandske Huse.

[1]) Sammenlign ogsaa: »Før i Tiden var Husene som oftest store og der boede mange Familier i hvert. Derved opnaaedes Besparelse af Brændsel, og Beboerne havde det godt og varmt, foruden at Fællesskabet i det hele ydede mange Fordele. Europæernes Indflydelse paa dette Punkt har været uheldig, idet de har opfordret til Splittelse af Familierne i adskilte, mindre Huse, ja, der har ligefrem været opstillet Præmie for Husbygning« (F. NANSEN. Eskimoliv. pag. 76. Kristiania. 1891).

[2]) 19, pag. 34.

[3]) I det øvrige Danmark findes 1930 gennemsnitlig 3,7 Medlemmer pr. Husstand, se Folketællingen i Kongeriget Danmark 1930. København. 1935. pag. 39.

Da den danske Kolonisation begyndte i Vest-Grønland 1721, boede den indfødte Befolkning — foruden i Telte i Sommermaanederne — i Huse, der var opførte og indrettede, som følger.

Husene var eetrummede og rektangulære; Murene var byggede af Græstørv og Sten. Tværs over Husrummet var anbragt en Bjælke, hvilende paa to af Murene og som Regel støttet af en eller flere Stolper inde i Huset. Fra nævnte Bjælke var der med Mellemrum

Fig. 4. Sammenbyggede Huse af Type Ia med Tarmskindsruder ved Bopladsen Nuliarfik, Umanak Distrikt. 1908. Alfr. Bertelsen phot. Et treaarigt Pigebarn staar i Aabningen til Husgangen, hvis Overdække og Lukke er fjærnede paa Grund af den begyndende Sommer (Maj Maaned).

anbragt Spær til de to andre Mure, og tværs over Spærene var lagt mindre Træstykker, som dækkedes med et Lag Lyngris og derover atter med et Lag store, omhyggeligt tilskaarne Græstørv.

I den Mur, som vendte mod Havet, fandtes et lille Vindue med en Rude af sammensyede, tørrede Sæltarme. Adgangen til Huset foregik gennem denne samme Mur ad en omtrent 5 m lang, lav og smal, rørlignende Tilbygning, ligeledes opbygget af Græstørv og ofte delvis nedgravet i Jorden. Aabningerne for Enden af denne Gang saavel ind til Husrummet som ud mod det frie var lukkede med et Sælskind. Inde i Huset fandtes langs hele den Væg, som befandt sig over for Indgangen og Vinduet, en lav Forhøjning (Briksen) af Tørv og Sten, dækket med Mos og Skind. Ogsaa Væggene var som Regel i nogen Grad beklædte med Skind.

Ved Handelsstedernes Oprettelse aabnedes der Mulighed for en tidligere utænkelig Anvendelse af Træmaterialier til Husenes Indretning. Først erstattes den massive Sten-Tørvebriks med en Briks af Bræder, en Slags Bænk, indtagende Husets Bredde og ragende ca. 1,5 m ud fra Bagvæggen, d. v. s. ofte til Midten af Husrummet. Paa denne Maade indvindes der under Briksen et ca. $^1/_2$ m højt Rum, som finder Anvendelse som Pulter- og Spisekammer. Som Regel lukkes nu ogsaa Husgangen til begge Sider med en Trælem, som anbringes i en saa skraa Stilling, at den kan falde i af sig selv.

Huse, som det beskrevne, med Sten-Græstørvmure, Tagbjælke, Tagstøtte og Briks — eller i alt Fald Briksens Forkant — af Træ, findes endnu i Brug og er i det følgende betegnet som Hustype Ia.

Efterhaanden som Forholdene (herunder ikke mindst de økonomiske) tillader det, udstyres disse Huse yderligere med Trægulv (som dog ikke altid naar ind under Briksen), ligesom der paa nogle op ad Murene anbragte Stolper fæstnes horizontalt løbende Bræder, ofte med betydelige indbyrdes Mellemrum. Dette mere eller mindre fuldstændige Panel tapetseres som Regel med Aviser eller helst med »illustrerede Blade«. Sidst og sjældnest forsynes Loftet med en Brædebeklædning.

Tarmruden erstattes af en Glasrude, i sin simpleste Form indfattet i selve Tørvemuren og tætnet med Mos, som Regel dog i Træramme med Karm. I Husrummet, lige foran Briksens Yderkant, findes i de fleste af disse Huse een eller flere Trækasser med Laag, tjenende dels til Opbevaring af Tøj, dels til Siddeplads. Briksen er dog det egentlige Opholdssted i Huset, om Dagen anvendt som Stol, Sofa og Arbejdsbord, om Natten som Fællesseng for Husets Beboere, der alle ligger med Hovedet vendt mod det frie Husrum. Sengklæderne, som bestaar af mere eller mindre fyldte Fjerdyner, ligger ogsaa om Dagen paa Briksen, stablede op mod Husets Bagvæg (se Fig. 9).

Denne Hustype med Sten-Græstørvmure, Tagbjælke, Tagstøtte og Briks af Træ og med Træbeklædning paa Gulv, Vægge og Loft er nu den almindeligst forekommende Hustype i Vest-Grønland og skal her betegnes som Type Ib. Der er dog mange Overgangsformer fra Type Ia, idet Udviklingen til det helt brædeklædte Hus i mange Tilfælde — alene af økonomiske Grunde — maa foregaa sukcessivt; her anvendes Betegnelsen Ib, saa snart Gulvet er belagt med Bræder.

I de første 100 Aar efter Kolonisationens Begyndelse naaede de grønlandske Huse ikke ud over denne sidst beskrevne Type. Huset blev sjældent benyttet mere end en enkelt Vinter; i alt Fald stod det tomt om Sommeren, og det gennemgik i den Tid en større Udluftning og Rens-

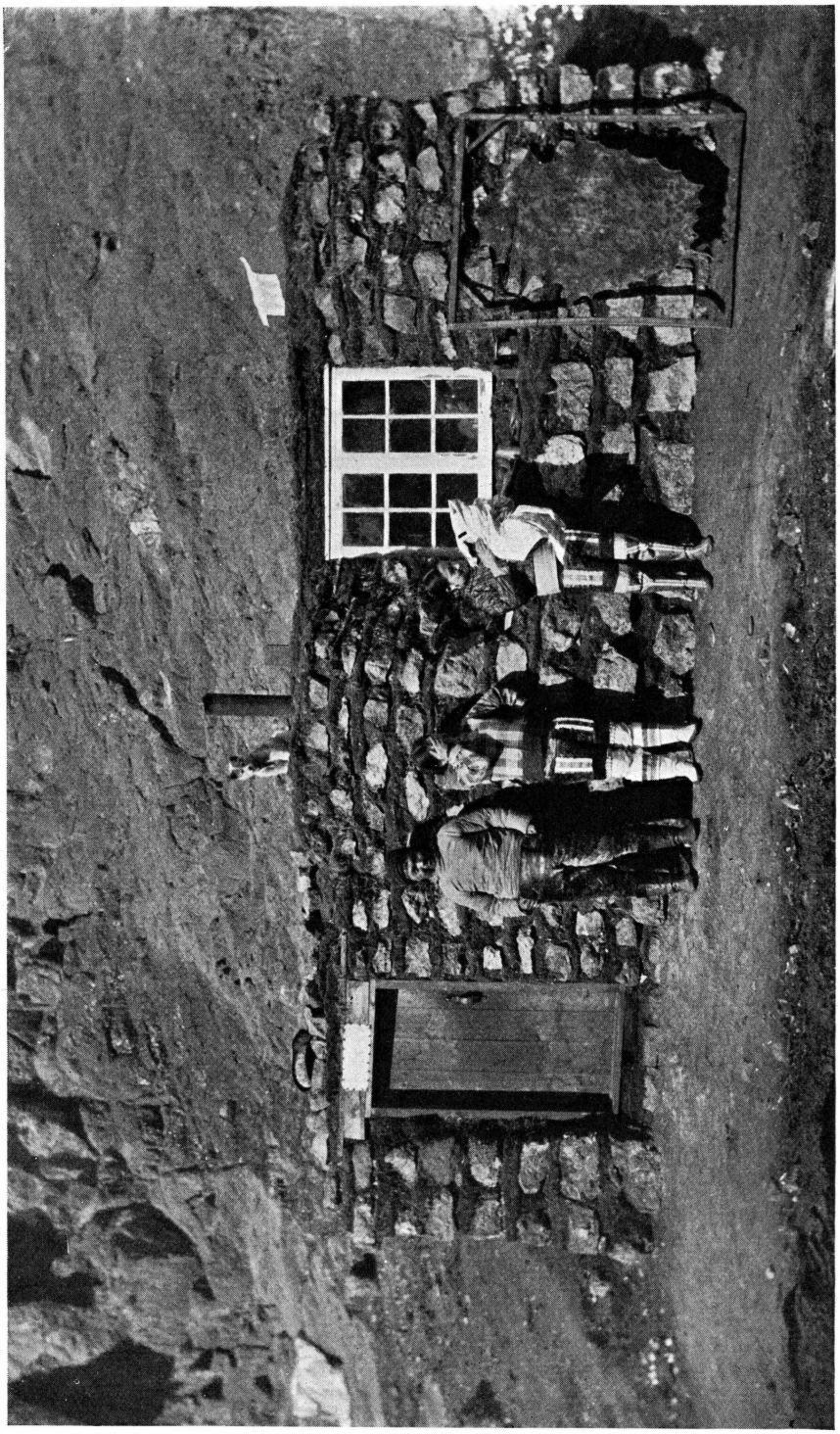

Fig. 5. Velbygget Hus af Type Ib ved Udstedet Niaqornat, Umanak Distrikt. 1910. H. C. Christensen phot. Egnen er fattig paa Tørv, hvorfor Sten i stor Udstrækning er anvendt ved Murenes Opførelse.

ning, med Taget eller i det mindste Vinduer og Døre fjærnede, medens Beboerne Maaneder igennem opholdt sig i Telt.

Efterhaanden som Befolkningen samledes ved Handelsstederne og i mange Tilfælde forblev boende Aaret rundt — og mange Aar i Træk — i samme Hus, opstod imidlertid for Administrationen Spørgsmaalet om Muligheden

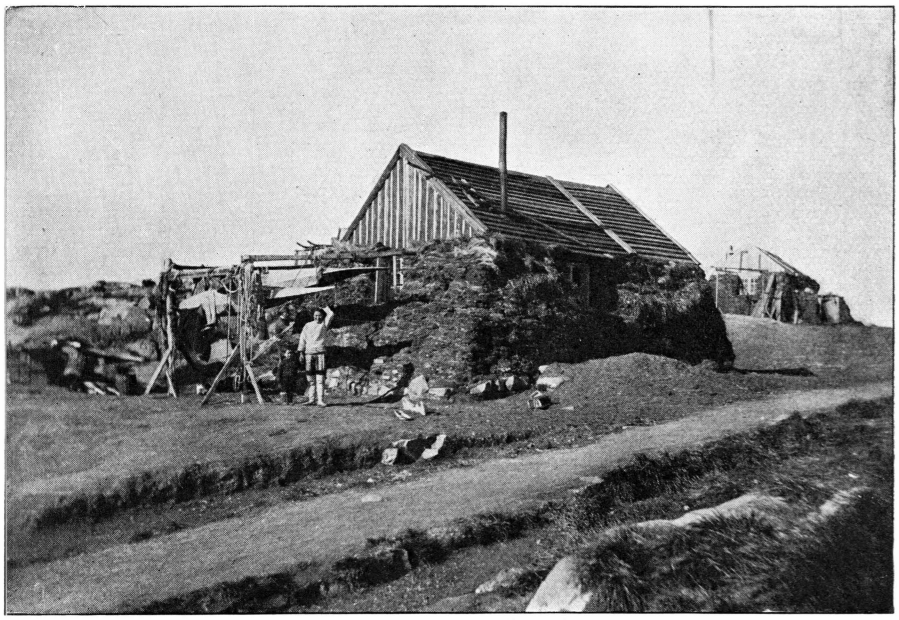

Fig. 6. Hus med Tørvemur og Sadeltag (Type IIa), beliggende ved Kirkestien ved Kolonistedet Egedesminde. 1918. K. BIRKET-SMITH phot.

for at skaffe bedre Boligkaar for den grønlandske Befolkning.

Efter Forslag fra en i 1835 nedsat Kommission vedtoges det til billige Priser at udhandle Huse, Træmaterialier og Kakkelovne[1]), og der skabtes paa denne Maade en ny Hustype i Grønland, nemlig et Hus med Mure af Bindingsværk, indadtil lukket med et Brædepanel, udadtil omgivet med en ca. 75 cm tyk Græstørvmur. Taget er næsten altid et højt Sadeltag, dækket med klinklagte Bræder. Den forholdsvis høje og korte Husgang er ofte paneleret. Som Regel er disse Huse desuden forsynede med en Tilbygning med Halvtag, i hvilken Tilbygning der ofte er indrettet Køkken, og hvor Indgangsdøren da som oftest er anbragt. Selve Husrummet er undertiden med en Skillevæg delt i 2 Værelser. Dette Bindingsværkshus med Tørvemur og højt Tag betegnes som Type IIa.

[1]) 20, pag. 215.

Endelig findes der Huse, hvor Tørvemuren er erstattet med en ydre Brædeklædning, og hvor det ca. 20 cm brede Rum mellem denne og Panelet er fyldt med et Isolationslag af tørret Mos, Tørvesmuld eller Træuld. I disse Huse findes Køkken og indtil 3 Værelser. Som almindelig Regel gælder yderligere, at jo nærmere Hustypen staar den europæiske, des nærmere staar ogsaa dets Inventar til det tilsvarende europæiske; dog

Fig. 7. Træhus med ydre og indre Brædeklædning og mellemliggende Isolationslag (Type IIb), tilhørende grønlandsk Fartøjsfører ved Godthaab. 1930. J. Galster phot.

bevares Briksen i næsten alle Huse. Typen, det fuldstændige Træhus, betegnes som Type II b.

Den mest fuldstændige Undersøgelse vedrørende Husene i Vest-Grønland, som er mig bekendt, blev iværksat i Anledning af den officielt udgivne Skildring af Grønland i Tohundredaaret for Kolonisationens Begyndelse[1]). Undersøgelsen, der skriver sig fra Aarene 1915—19, resulterede i meget indgaaende Oplysninger, som imidlertid findes spredt i de forskellige Distriktsbeskrivelser, men som her skal sammendrages og nærmere behandles.

Undersøgelsen omfatter ialt 1911 Huse. Kun om to Huse (begge i Julianehaab Distrikt) er det bemærket, at de hver rummer 2 Lejligheder; alle andre Huse rummer hver kun en enkelt Lejlighed. Nogle faa Huse er sammenbyggede som Dobbelt- eller som Rækkehuse; men det langt

[1]) 21.

overvejende Flertal er fritliggende. Med ganske faa Undtagelser har Husene kun een beboet Etage; Beboelsen er saaledes Stuebeboelse, i enkelte Tilfælde nærmende sig til Kælderbeboelse.

De ovenfor skildrede Hustyper fandtes i følgende Forhold:

1915—19	Ialt Antal Huse	Af hver 100 Huse fandtes af Type			
		I a	I b	II a	II b
Julianehaab	518	10	57	19	14
Frederikshaab	131	23	50	10	17
Godthaab	146	9	54	28	9
Sukkertoppen	145	23	46	16	15
Holsteinsborg	90	10	34	40	16
Egedesminde og Godhavn	226	18	65	15	2
Jakobshavn og Christianshaab	163	7	68	18	7
Ritenbenk	93	22	66	11	1
Umanak	236	20	70	9	1
Upernavik	163	27	69	1	3
Syd-Grønland	1030	13	52	21	14
Nord-Grønland	881	18	68	11	3
Vest-Grønland	1911	15	59	17	9

En Fjerdedel af Husene i Vest-Grønland var saaledes 1915—19 af den tillempede europæiske Type; i Syd-Grønland endog en Trediedel.

Det er for Syd-Grønlands Vedkommende muligt at foretage en Sammenligning med Forholdene 1855—56; herefter var af 100 Huse:

	Type I a	Type I b	Type II a & b
Syd Grønland 1855—56[1]	64	24	12
- — 1916—18	13	52	35

Udviklingen er umiskendelig.

Antal Værelser pr. Hus (Lejlighed).

Antallet af Værelser pr. Hus vil fremgaa af efterfølgende Oversigt.

Af 100 Huse fandtes med	1 Værelse	2 Værelser	3 Værelser
Syd-Grønland 1915—19	94	5,2	0,8
Nord-Grønland - -	98	1,7	0,3
Vest-Grønland - -	96	3,4	0,6

[1]) 10, II, pag. 244.

Eet-Værelses-Husene var altsaa i ganske overvældende Flertal. Af Husene af Type Ia&b fandtes overhovedet ikke et eneste Hus, som havde mere end eet Opholdsrum (derimod havde adskillige af disse Huse — ofte i Husgangen — en lille Tilbygning eller Udvidelse til Brug til Kogerum i alt Fald i Sommertiden); af Type IIa havde endnu 95 % og af Type IIb 66 % kun eet Værelse. Praktisk talt fandtes der saaledes kun i de fuldstændige Træhuse mere end eet Værelse, og det bør endda med det samme bemærkes, at i adskillige Tilfælde beboedes disse — i det hele faatallige — Flerværelsers-Huse af to eller flere Familier.

Efterfølgende Tabel vil muliggøre en Sammenligning med europæiske Forhold.

	Procentvis Fordeling af Lejlighederne efter Værelsersantal			
	1 Værelse	2 Værelser	3 Værelser	Mere end 3 Værelser
Danmark 1930 (Undersøgelsen omfatter 520984 Lejligheder)[1]	5,7	36,6	28,2	29,5
Vest-Grønland 1915—19 (1913 Lejligheder)	96	3,4	0,6	0

Det skal yderligere tilføjes, at der i Danmark praktisk talt hører Køkken til alle Lejligheder[2]), hvilket meget langt fra er Tilfældet i Grønland. Der er dog ingen Tvivl om, at der i Aarene efter 1920 er foregaaet en Udvikling, som har medført, at Antallet af Flerværelsers-Huse nu er forholdsvis betydeligt større end i Opgørelsen fra 1915—19[3]).

Overbefolkede Lejligheder.

Alligevel kan herefter de tidligere fremsatte Oplysninger om det gennemsnitlige Antal Personer pr. Hus uden væsentlige Ændringer overføres som i Perioden 1901—30 ogsaa gældende pr. Værelse, d. v. s. der fandtes 1930 i Vest-Grønland gennemsnitlig 6 Personer pr. Værelse, et Antal, som ligger meget betydeligt over det sædvanlige europæiske[4]), ligesom det viser sig, at gennemsnitlig hvert

[1]) 22, pag. 157.

[2]) 22, pag. 147.

[3]) Til Sammenligning skal endnu anføres de tilsvarende Forholdstal for Finmarks Fylke, Landbeboelse, 1930. Her fandtes 24 % 1-Værelseslejligheder, 24 % 2-Værelsers, 18 % 3-Værelsers og endelig 34 % større Lejligheder (Folketellingen i Norge. 1930. 10' Hæfte. Boligstatistik. Oslo. 1935. pag. 104). I en enkelt By, Lebesby, havde 1920 50 % af Befolkningen kun 1 Værelse (Gunnar Jahn. Byggeskikker paa den norske Landsbygd. Norges officielle Statistikk. VII. 154. Oslo. 1925. pag. 193).

[4]) Eksempelvis fandtes Boligtætheden (d. e. Antallet af Personer, uanset Alder, pr. Værelse, uanset Størrelse eller Kvalitet) i Norge 1930: 1,1 saavel i Byerne som paa Landet. Boligforholdene fandtes ringest i Landets nordlige Egne, og Boligtætheden naar her f. Eks. for Fiskerbefolkningen i Varanger Fogderi (417 Lejligheder): 2,3.

tredie Værelse er beboet af to og de øvrige hvert af een Familie.

I europæisk Hygiejne gælder det som en Grundsætning[1]), at Lejligheder, bestaaende af et enkelt Værelse, betragtes som uanvendelige til Familiebeboelse, og yderligere regnes en Lejlighed for overbefolket, naar den rummer mere end 2 Beboere pr. Værelse (uanset Rummenes Størrelse eller Kvalitet eller Personernes Alder), og for stærkt overbefolket, naar der findes mere end 4 Beboere pr. Værelse. Medens altsaa 1930 Gennemsnittet i Vest-Grønland pr. Værelse er 6 Personer, fandtes der saaledes i det samme Aar kun 4‰ af en halv Million Lejligheder i København, de danske Provinsbyer og 66 Stationsbyer med over 4 Beboere pr. Værelse[2]).

Rummængde pr. Individ.

Tydeligt viser Overbefolkningen i de grønlandske Huse sig ogsaa ved en Undersøgelse af den Rummængde, som forefindes for hver enkelt Beboer.

Efter min Anmodning har Grønlands Styrelse indhentet Oplysning om samtlige Huse ved 15 forskellige Pladser i Vest-Grønland 1935, idet nedenstaaende Skema derved er benyttet.

Lb. No.	Husets Antal Beboelsesrum	Disse Rums indvendige: Højde	Bredde	Dybde	Findes desuden særligt Køkken?
Antal Vinduer i Beboelsesrummene	Vinduernes: Højde	Bredde	Rude-materialet	Gulv-materialet	Antal Ovne i Huset
Findes særlig Ventilanordning	Særlige Udhuse (Skure)	Beboernes Antal: over 12 Aar	under 12 Aar	Husherrens Erhverv	
Yderligere Oplysninger					

Undersøgelsen har bragt Oplysning om ialt 513 Huse, hvilket paa det nærmeste udgør en Femtedel (ca. 18%) af samtlige Huse i Vest-Grønland.

En Beregning af Rummængden giver følgende Resultater:

[1]) 23, pag. 68.
[2]) 22, pag. 195.

Lokalitet	Antal Huse	Antal Beboere[1])	Gennemsnitligt Antal Beboere[1]) pr. Hus	Beboelsesrummenes samlede Størrelse m³	Rummængde pr. Hus m³	Rummængde pr. Personenhed m³
Lichtenau	29	122	4,2	708	24	5,9
Julianehaab	90	437	4,9	4054	45	9,3
Qagssimiut	22	92	4,2	731	33	8,0
Arsuk	29	134	4,6	1295	45	9,7
Narssaq	13	73	5,6	374	29	5,1
Sukkertoppen	108	490	4,5	4814	45	9,8
Hunde Ejland	21	112	5,3	604	29	5,4
Ikamiut	15	66	4,4	380	25	5,8
Rodebay	18	79	4,4	532	30	6,7
Ritenbenk	23	101	4,4	977	42	9,7
Sarqaq	23	115	5,0	741	32	6,5
Ũmánatsiaq	10	40	4,0	144	14	3,6
Umanak	45	197	4,4	1491	33	7,6
Prøven	52	191	3,7	1203	23	6,3
Augpalårtoq	15	63	4,2	245	16	3,9
Syd-Grønland	291	1348	4,6	11976	41	8,9
Nord-Grønland	222	964	4,3	6317	28	6,6
Vest-Grønland	513	2312	4,5	18293	36	8,0

Af de to Faktorer, af hvilke Rummængden pr. Personenhed afhænger, nemlig Størrelsen af henholdsvis Husstand og Hus, ses den gennemsnitlige Størrelse af Husstanden at frembyde forholdsvis smaa Afvigelser fra Sted til Sted, hvorimod Beboelsesrummene viser sig indbyrdes stærkt afvigende og afgørende for den for hver enkelt Beboer disponible Rummængde.

Det ses efter en Gennemsnitsberegning for samtlige opmaalte Huse, at Rummængden, beregnet pr. Personenhed i Vest-Grønland 1935, er 8,0 m³, varierende fra 3,6 til 9,8 m³ ved henholdsvis Bopladsen Ũmánatsiaq i Umanak Distrikt og ved Kolonistedet Sukkertoppen.

Ved de enkelte Pladser svinger Rummængden pr. Personenhed, som omstaaende Oversigt viser.

Forholdsvis beregnet viser det sig, at Beboerne i mere end to Trediedele af de opmaalte Huse har under 10 m³ pr. Personenhed (i Syd-Grønland i 61 og i Nord-Grønland endog i 78%), ja, i næsten en Trediedel af Husene (Syd-Grønland i

[1]) Beboerne angives som Personenheder, idet 1 Personenhed sættes lig henholdsvis 1 Individ over eller 2 Individer under 12 Aar.

Lokalitet	Antal Huse 1935																				
	ialt	deraf med Rummængde pr. Personenhed i m³																			
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	over 20 m³
Lichtenau	29	»	7	6	2	4	3	»	1	1	1	»	1	»	1	»	»	»	1	»	»	1
Julianehaab	90	»	6	9	5	7	6	»	8	7	5	2	3	5	7	2	4	3	2	1	»	8
Qagssimiut	22	»	»	1	4	3	2	1	1	1	2	»	»	1	3	1	»	1	»	1	»	»
Arsuk	29	»	»	»	2	3	7	»	3	»	2	1	2	2	1	1	1	1	1	1	»	1
Narssaq	13	»	1	2	2	3	1	1	2	»	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Sukkertoppen	108	»	»	5	6	15	14	12	4	10	5	2	5	1	5	3	1	3	2	2	5	8
Hunde Ejland	21	»	2	1	6	3	4	2	1	»	1	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»
Ikamiut	15	»	1	2	3	»	5	2	1	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Rodebay	18	»	»	1	4	1	1	6	1	1	»	1	»	1	»	1	»	»	»	»	»	»
Ritenbenk	23	»	»	2	1	3	1	3	1	1	1	1	»	1	»	1	1	3	1	»	»	2
Sarqaq	23	»	3	5	2	7	1	1	»	1	»	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1
Ũmánatsiaq	10	1	2	3	2	1	»	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Umanak	45	»	4	4	3	3	5	2	5	4	6	3	2	1	»	»	»	»	»	»	»	3
Prøven	52	1	2	11	6	3	7	3	7	»	2	7	1	1	»	»	1	»	»	»	»	»
Augpalârtoq	15	»	2	6	4	1	»	1	»	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Syd-Grønland	291	»	14	23	21	35	33	14	19	19	15	5	12	9	17	7	6	8	6	5	5	18
Nord-Grønland	222	2	16	35	31	22	24	20	16	8	10	16	3	4	»	2	3	3	1	»	»	6
Vest-Grønland	513	2	30	58	52	57	57	34	35	27	25	21	15	13	17	9	9	11	7	5	5	24

20 og Nord-Grønland i 37 %) mindre end 5 m³. Særlig mange Huse har fra 3 til 6 m³ pr. Personenhed. To Huse er opmaalt, henholdsvis ved Udstedet Prøven og ved Bopladsen Ũmánatsiaq med 1,7 og 1,9 m³ pr. Personenhed; størst Rummængde fandtes i to Huse ved Kolonistedet Sukkertoppen og ved Udstedet Lichtenau med henholdsvis 55,9 og 125,4 m³ pr. Personenhed; i begge disse ekstraordinære Tilfælde fandtes der kun en enkelt Beboer (henholdsvis Enkemand og Enke) i det paagældende Hus.

Imellem de undersøgte Pladser er der 4 Kolonisteder (med gennemsnitlig 9,3), 10 Udsteder (med 6,5) og en Boplads (med 3,6 m³ pr. Personenhed). Da Kolonistedernes Huse udgør 68 % af de i Syd-Grønland opmaalte Huse mod kun 31 % i Nord-Grønland, findes allerede heri en Forklaring paa det mindre Rumfang pr. Personenhed, som er fundet i Nord-Grønland i Sammenligning med det tilsvarende Forhold i Syd-Grønland.

Rumforholdene i Kolonistedernes Huse.

Aarsagen til de relativt gode Rumforhold i Kolonistedernes Huse fremgaar af følgende Redegørelse for Kolonistederne Julianehaab, Sukkertoppen og Umanak, for hvilke Pladser de fornødne Enkeltheder er mig bekendt.

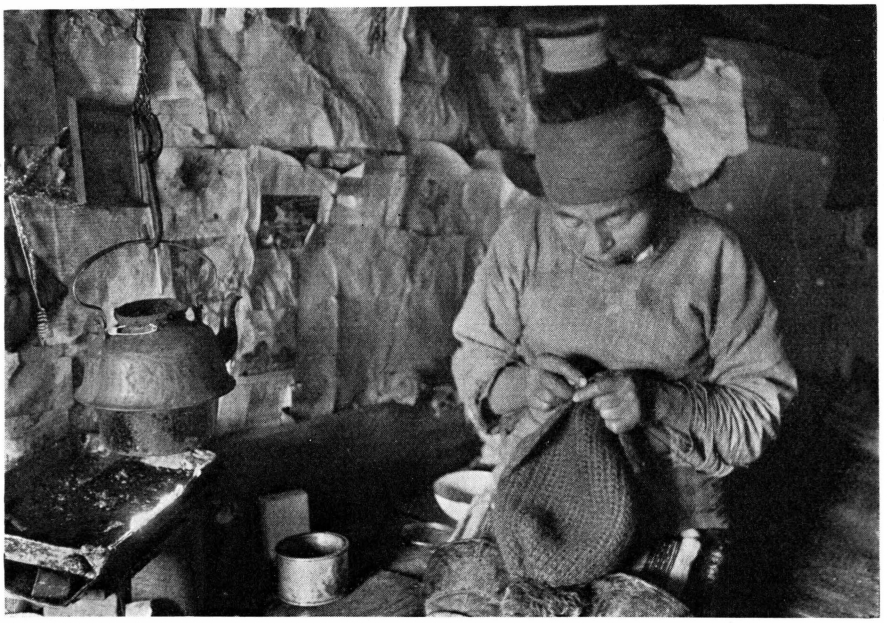

Fig. 8. Interieur fra Sælfangers Hus ved Udstedet Kraulshavn, Upernavik Distrikt. 1936. JETTE BANG phot. Man ser de med Aviser dækkede Vægge og Kaffekedlen, hvis Indhold opvarmes over den aabne Tranlampe. Husmoderen sidder paa Briksen og hækler.

Af de 90 Huse, som 1935 fandtes ved Julianehaab, tilhørte 33 Huse med tilsammen 2222 m³ Fastansatte[1]) (ialt 154 Personenheder), medens 57 Huse med 1832 m³ tilhørte Folk i fri Erhverv (med 283 Personenheder).

Lokalitet	Fastansatte						Folk i fri Erhverv					
	Antal Huse	Antal Beboere (Personenheder)	Gennemsnitligt Antal Beboere pr. Hus (Personenheder)	Husenes samlede Rumindhold m³	Rummængde pr. Hus m³	Rummængde pr. Personenhed m³	Antal Huse	Antal Beboere (Personenheder)	Gennemsnitligt Antal Beboere pr. Hus (Personenheder)	Husenes samlede Rumindhold m³	Rummængde pr. Hus m³	Rummængde pr. Personenhed m³
Julianehaab ..	33	154	4,7	2222	67	14,4	57	283	5,0	1832	32	6,5
Sukkertoppen	35	145	4,1	2053	59	14,2	73	345	4,7	2761	38	8,0
Umanak	22	100	4,5	974	44	9,7	23	97	4,2	517	22	5,3
De anførte tre Kolonipladser.	90	399	4,4	5249	58	13,2	153	725	4,7	5110	33	7,0

[1]) Herunder er ogsaa medregnet enkelte Huse, som er opførte af og oprindelig indrettede for Personer, tilhørende denne Klasse, selvom de paagældende Huse senere ved Arv er gaaede over til Personer, tilhørende de fri Erhverv.

Ved Sukkertoppen fandtes ialt 108 Huse, hvoraf 35 Huse med 2053 m³ tilhørende Fastansatte (145 Personenheder) og 73 Huse med 2761 m³ tilhørende Folk i fri Erhverv (345 Personenheder). Endelig fandtes der 45 Huse ved Umanak, hvoraf 22 med 974 m³ tilhørende Fastansatte (100 Personenheder) og 23 med 517 m³ tilhørende Folk i fri Erhverv (med 97 Personenheder).

Det ses, at Rummængden pr. Personenhed er næsten dobbelt saa stor for de Fastansatte som for Folk i fri Erhverv (13,2 mod 7,0 m³ pr. Personenhed)[1]), hvilke sidste ses at leve under omtrent samme Rumforhold som Beboerne ved Udstederne (6,5 m³ pr. Personenhed), ved hvilke Steder de fastansatte Personers Antal da ogsaa kun er meget ringe[2]).

Kolonistedernes Særstilling skyldes altsaa de Fastansattes Nærværelse, og da der ingen væsentlig Afvigelse findes mellem Størrelsen af disses og de øvrige Beboeres Husstande (henholdsvis 4,4 og 4,7 Personenhed pr. Husstand), maa Forskellen ligge i selve Husenes Størrelse. Det ses da ogsaa, at de Fastansattes Huse er omtrent dobbelt saa rummelige som de Huse, der tilhører Folk i fri Erhverv (gennemsnitlig 58 m³ mod 33 m³ pr. Hus).

En nærmere Undersøgelse og Beregning vil vise, at af 100 Huse ved Kolonistederne Julianehaab, Sukkertoppen og Umanak fandtes 1935 med Rummængde i m³ pr. Personenhed, som følger.

m³ pr. Personenhed	Huse, tilhørende Fastansatte (ialt 90 Huse)	Huse, tilhørende Folk i fri Erhverv (ialt 153 Huse)
0— 4	3	26
5— 9	25	52
10—14	33	14
15—19	20	3
20 og derover	19	5
	100	100

En Fjerdedel af de Huse, som ved de nævnte Kolonisteder tilhører Folk i fri Erhverv, byder saaledes 1935 Beboerne mindre end 5 m³ pr. Personenhed, medens saa ringe Rumforhold næsten er ukendte i de Fastansattes Huse. Otte Tiendedele af de fri Erhververes Huse har

[1]) Dette Forhold er nøje overensstemmende med, hvad jeg i 1907 har paavist som gældende for de to nordligste vestgrønlandske Kolonidistrikter (A. BERTELSEN. Numeriske Undersøgelser angaaende Forhold i Umánaq Lægedistrikt. Ugeskrift f. Læger. 1907. pag. 891 ff. København. 1907).

[2]) I det hele tilhører fem Sjettedele af de vestgrønlandske Forsørgere de fri Erhverv (se 4, pag. 47).

Fig. 9. Interieur fra fastansat Kularbejders Hus ved Qaersuarssuk, Umanak Distrikt. 1914. G. Rassow phot. Husfaderen ryger sin Pibe efter Dagens Arbejde, og den voksne Datter sidder paa Briksen med sit Skindbroderi. Man ser Rummet under Briksen og Sengklæderne, der er stablede op paa Briksen op imod Husets Bagvæg og dækkede med et Sengetæppe af Sirts.

under 10 m³ pr. Personenhed mod kun tre Tiendedele af de Fastansattes. Omvendt udtrykt findes der i 72 % af de Fastansattes Huse (mod 22 % af Huse, tilhørende Folk i fri Erhverv) 10 m³ og derover pr. Personenhed.

Minimumsfordring for Rummængde pr. Person.

Naar i det foregaaende 10 m³ gentagne Gange er anført som Sammenligningsgrundlag, skyldes dette ikke saa meget den almindelige Forkærlighed for »runde« Tal, som mere den Omstændighed, at 10 m³ f. Eks. efter Københavns — og andre Steders — Sundhedsvedtægt er Minimumsfordring pr. Person[1]) i de derværende Beboelseslejligheder.[2]).

[1]) Jeg gør udtrykkelig opmærksom paa, at den i nærværende Arbejde benyttede Beregning pr. »Personenhed« ikke er anvendt i den københavnske Bolignorm, som regner med Personer, og hvis Krav derfor kun med dette Forbehold kan anvendes til direkte Sammenligning her, idet de københavnske Krav i denne Sammenhæng vil vise forholdsvis (ca. 15 %) for lave Tal.

[2]) 24, § 67.

For Stueetagen er Minimumsfordringen endda 12 m³, men da dette begrundes ved den vanskelige naturlige Ventilation i denne Etage, som i Byerne ofte er omgivet af særlig stillestaaende Luft, har jeg ved de fritliggende grønlandske Huse ment at kunne se bort fra denne Særfordring.

Lejligheder med mindre end 8 m³ pr. Person (Voksen eller Barn) regnes af Københavns Boligtilsyn som særlig graverende Overbefolkning[1]); herunder falder efter Oversigten Side 24 mindst 57 % af de i 1935 i Vest-Grønland opmaalte Beboelseslejligheder.

Dog maa naturligvis ved en Vurdering som den anvendte den betydelige Forskel erindres, som i det hele vil findes ved Sammenligning mellem grønlandske og danske Forhold.

Gulvareal.

Det er ikke muligt at angive et bestemt Minimumsrumfang Luft pr. Individ, hvis Ikke-Tilstedeværelse med Nødvendighed i og for sig skulde være sundhedsfarlig. Man ser da eksempelvis ogsaa, at i de Bestemmelser, som forefindes angaaende Skibsmandskabets Opholdsrum paa danske Skibe ligger Minimumsfordringen for Rumindhold i Soverum i ældre Skibe saa lavt som 2,04 m³ pr. Mand[2]), altsaa langt under Gennemsnitsrumfanget pr. Mand i de grønlandske Huse i vore Dage.

Naar det alligevel almindeligt kræves, at Luftmængden i en Lejlighed ikke er mindre end 10 m³ pr. Person, da er det særlig — og helt bortset fra de ogsaa i andre Henseender uheldige Følger af Sammenstuvning af Voksne af begge Køn samt af Børn paa alle Udviklingstrin —, fordi Erfaringen har vist, at først med en Luftmængde af nævnte Størrelse vil der være den fornødne Plads dels til at færdes saa frit i Rummet og til at flytte saa meget om paa Indboet, som det nu engang er nødvendigt for en tilfredsstillende Rengøring, og dels til det behørige Antal Sovesteder med en passende indbyrdes Afstand imellem disse. Med disse Krav i Erindring vil det forstaas, at Gulvarealet i Beboelseslejligheder maa være en Faktor af særlig hygiejnisk Betydning og af væsentlig større Betydning end Rummenes Loftshøjde.

Paa den anden Side vil Loftshøjden kun rent undtagelsesvis blive sat lavere end, at den tillader voksne Personer at færdes tvangfrit i oprejst Stilling, hvorimod en Indskrænkning af Gulvarealet ikke føles saa umiddelbart generende for Husets Beboere.

Det fundne Rumindhold pr. Personenhed paa 8,0 m³ i de undersøgte Huse i Vest-Grønland 1935 viser sig da ogsaa

[1]) 25, pag. 51.
[2]) 26, § 4.

at være fremkommet ved en gennemsnitlig Loftshøjde paa 194 cm og et gennemsnitligt Gulvareal paa 4,1 m² pr. Personenhed.

Ved de enkelte Pladser viser det disponible Gulvareal sig at variere, som følger:

Lokalitet	Antal Beboere (Personenheder)	Beboelsesrummenes samlede Gulvareal m²	Gulvareal pr. Personenhed m²	Gulvareal pr. Personenhed varierende mellem m²
Lichtenau	122	388	3,2	1,2—54,5
Julianehaab	437	2104	4,8	1,2—28,8
Qagssimiut	92	408	4,4	1,9—11,1
Arsuk	134	652	4,9	2,2—19,5
Narssaq	73	201	2,8	1,4— 6,6
Sukkertoppen	490	2394	4,9	1,8—27,0
Hunde Ejland	112	322	2,9	1,3— 8,6
Ikamiut	66	201	3,1	1,5— 5,8
Rodebay	79	276	3,5	1,9— 8,1
Ritenbenk	101	502	5,0	1,6—24,3
Sarqaq	115	356	3,1	1,0—14,0
Ũmánatsiaq	40	81	2,0	1,1— 5,0
Umanak	197	766	3,9	1,3—14,4
Prøven	191	646	3,4	1,1— 8,7
Augpalârtoq	63	142	2,3	1,2— 7,1
Syd-Grønland	1348	6147	4,6	1,2—54,5
Nord-Grønland	964	3292	3,4	1,0—24,3
Vest-Grønland	2312	9439	4,1	1,0—54,5

Det ses, at der ved praktisk talt alle de undersøgte Pladser findes (et eller flere) Huse, i hvilke Beboerne kun raader over 1 til 2 m² Gulvareal pr. Personenhed (og altsaa endnu lidt mindre pr. Beboer). Den interesserede Læser afsætte dette Areal paa sit Stuegulv!

Sammenlignes Tallene med de for København gældende Mindstekrav[1]), viser det sig, at det gennemsnitlige Gulvareal pr. Personenhed ret nøje svarer til det i København — ved mindste tilladte Loftshøjde — forlangte Areal (4 m²). En nærmere Undersøgelse viser, at i 54 % af de undersøgte Huse ligger Gulvarealet under det københavnske Mindstekrav; saaledes har 11 % mellem 1 og 2, 21 % mellem 2 og 3 og 22 % mellem 3 og 4 m² Gulvareal pr. Personenhed. Den gennemsnitlige Loftshøjde er 78 % af den mindste tilladte Højde i køben-

[1]) 27, § 40.

havnske Beboelsesrum (2,5 m); den er 32 cm over den voksne vestgrønlandske Mands Gennemsnitshøjde, som er 162 cm[1]).

Tidligere Opmaalingsresultater.

Ud over den i det foregaaende anstillede Sammenligning mellem Rummængden i Nutidens grønlandske Huse og de Pladsforhold, som maatte fordres efter moderne vesteuropæisk-nordamerikanske Hygiejneregler, vil det være af Interesse at drage en Sammenligning med andre primitive Beboelsesforhold.

Jeg skal derfor i denne Sammenhæng oplyse, at SCHLEISNER i 1848 ved Opmaaling af samtlige Huse paa Vestmannøerne (Island) fandt en Rummængde paa 3,1 m^3 pr. Individ (i Fiskesæsonen med de mange tilrejsende endda kun 2,1 m^3)[2]), altsaa en Rummængde under Halvdelen af Gennemsnittet i Nutidens vestgrønlandske Huse.

Ogsaa en Sammenligning mellem Rumforholdene i de grønlandske Huse i Nutid og i ældre Tid vil bringe forskellige Oplysninger af Betydning. Den første Udmaaling og Beregning af Beboelsesforholdene i Grønland synes at være foretaget 1845 i Nord-Grønland af C. I. KAYSER, der herom har meddelt: »Efter de Udmaalinger, jeg har foretaget af mange Huse, hvis Detailler neppe vil kunne interessere her, er det Rum og den Luftmængde, der staaer til hvert Individs Raadighed, meget ubetydelig. I det største af de Huse, jeg har udmaalt, som tilhørte een af de meest velhavende Grønlændere, beløb det sig til 150 Kbf. (4,6 m^3, auct.) for hvert Individ, ialmindelighed er det neppe mere end 80—90 (2,5—2,8 m^3); i et Hus beløb det sig kun til $56^1/_2$ Kbf. (1,7 m^3), og i et Hus paa Kronprindsens Eiland, en Øe i Indløbet til Discofjorden, som jeg af Mangel paa Redskaber ikke kunde udmaale, tør jeg forsikre, at det vistnok ikke beløb sig til 50 Kbf. (1,6 m^3) for hver af de 23 Beboere.«[3])

1882 meddeler v. HAVEN efter 5 Aars Lægetjeneste i Nord-Grønland: »Husene, der som oftest beboes af flere Familier — ca. 20 à 30 Personer — ere sjældnere over, hyppig under 25 Kvdal. indvendigt Maal med en Højde til Loftet, der næppe tillod mig at staa oprejst«.[4]). Efter v. HAVENS Opgivelse skulde der saaledes være gennemsnitlig 0,5—0,8 m^3 pr. Individ.

Samme Aar offentliggjorde H. RINK efter sin Entledigelse som Direktør for Den Kongelige Grønlandske Handel en Bladartikel, i hvilken han som Indledning nævner v. HAVENS Artikel og derefter skriver: »I Betragtning af de trøstesløse Oplysninger, han giver, kan

[1]) 28, pag. 186.
[2]) 29, pag. 122 & 152.
[3]) 30, pag. 230.
[4]) 31, pag. 159.

Skildringen næppe siges at have vakt den Opmærksomhed, som den fortjener. — — — For da strax at skride til Hovedsagen kan det bevidnes, at hvad v. HAVEN siger om Tilstanden blandt Grønlænderne i Almindelighed, er hverken mere eller mindre end Sandhed«[1]). I en kort Tid efter udsendt Piece af polemisk Karakter kommer Rink yderligere ind paa samme Forhold og skriver: »I den foranstaaende Skildring turde maaske Angivelsen af Husenes indvendige Maal dog være noget, men ingenlunde meget for knap, og ligeledes tør man vel gjøre opmærksom paa, at der dog findes forholdsvis ikke saa faa bedre Huse, men det maa indrømmes, at disse dog kun udgjøre Undtagelserne«[2]).

Over for disse Udtalelser mindede H. HØRRING, der havde afløst RINK i anførte Direktørstilling, i en omfattende Imødegaaelse af nævnte Piece først om KAYSERS ovenfor citerede Beretning, hvorefter han fremsatte følgende Bemærkning:[3]) »Er det virkelig rigtigt, at Husene i Stedet for 80 à 100 Kbf. nu kun indeholde 20 à 30 Kbf. Rumfang for hver Beboer? Dette betvivler jeg. — — — — Sagen er vistnok den, at trods den Attest om Paalidelighed, som Dr. Rink har givet v. HAVENS Skildring af Husene og Befolkningens øvrige Livsvilkaar, er denne Skildring overdreven, idet v. HAVEN har haft Tilbøjelighed til at fremstille Undtagelsen som Regel«.[4])

Paa en Inspektionsrejse til Nord-Grønland det følgende Aar foretog HØRRING personlig en detailleret Opmaaling af samtlige Huse ved 4 beboede Pladser og supplerede 1887 paa en Inspektionsrejse til Syd-Grønland denne Undersøgelse med Opmaaling af Husene ved 3 Pladser i denne Landsdel. Ialt undersøgtes 66 Huse (Syd-Grønland 34 og Nord-Grønland 32 Huse), og Rumindholdet fandtes gennemsnitlig at være 79 Kbf. (2,4 m^3) pr. Beboer. Pr. Personenhed viste Rumindholdet sig at være 2,9 m^3 (2,8 m^3 i Syd-Grønland og 3,0 m^3 i Nord-Grønland), hvilke Tal ikke i væsentlig Grad afveg fra de som Gennemsnit pr. Beboer 40 Aar tidligere af Kayser opgivne (2,5—2,8 m^3)[5]).

Forfatteren af nærværende Arbejde, som i Aarene 1902—03 ledsagede Den Danske Litterære Grønlandsekspedition gennem den koloniserede Del af Grønland, foretog paa denne Rejse Opmaaling af paa det nærmeste en Femtedel af alle Huse i Vest-Grønland, nemlig samtlige Huse ved 18 beboede Pladser (9 Pladser i hver af Landsdelene), ialt 276

[1]) 32.

[2]) 33, pag. 50.

[3]) 34, pag. 63.

[4]) Berettigelsen af HØRRINGS Kritik vil fremgaa allerede ved et Eftersyn af den Side 13 meddelte Oversigt over det gennemsnitlige Antal Beboere pr. Hus, hvorefter det af v. HAVEN opgivne Antal ses at være 2 til 3 Gange saa stort som det paa det paagældende Tidspunkt faktisk forefundne.

[5]) 11, pag. 126 ff.

Huse, 158 i Syd- og 118 i Nord-Grønland. Husene fandtes ved denne Undersøgelse gennemsnitlig at indeholde 3,7 m³ pr. Personenhed (3,8 m³ i Syd-og 3,7 m³ i Nord-Grønland), varierende fra 1 til 14 m³, som følger.

Af 276 Huse i Vest-Grønland 1903 fandtes (relative Tal)

med 1 m³ pr. Personenhed	7
- 2 - - —	26
- 3 - - —	23
- 4 - - —	21
- 5 - - —	9
- 6 - - —	7
- 7 - - —	3
- 8 - - —	1,4
- 9 - - —	1,4
- 10 - - —	0
- 11 - - —	0
- 12 - - —	0,4
- 13 - - —	0,4
- 14 - - —	0,4
	100

I over tre Fjerdedele af Husene fandtes saaledes mindre end 5 m³ pr. Personenhed, og kun i 1% fandtes over 10 m³.

Yderligere har jeg i 1906 foretaget en Opmaaling af 187 Huse i Umanak og Upernavik Distrikter, nemlig samtlige Huse ved ialt 24 beboede Pladser (eller 55% af alle Huse i de to nævnte Distrikter). I Umanak Distrikt opmaaltes 109 Huse med et Rumindhold pr. Personenhed paa 3,1 m³ (4,2 m³ for Fastansatte og 2,4 m³ for Folk i fri Erhverv) og i Upernavik Distrikt 78 Huse med 2,0 m³ pr. Personenhed (3,3 m³ for Fastansatte og 1,7 m³ for Folk i fri Erhverv)[1]).

Fra Aarene imellem 1906 og 1935 foreligger endnu to Udtalelser om Rumforholdene i de grønlandske Huse.

1930 meddelte SVENDSEN, at han havde opmaalt 150 Huse (60% af samtlige Huse) i Egedesminde Distrikt og derved fundet en Rummængde af 3,9 m³ pr. Beboer[2]).

Og endelig fremkom 1931 fra HROLV den overraskende Udtalelse, at »mere end 1—3 m³ Luft pr. Individ er meget sjældent endnu« i de grønlandske Huse[3]). Da den af mig udførte — foran nævnte — Undersøgelse i 1903 viste, at 44% af de undersøgte Huse allerede da havde et Rumindhold paa over 3 m³ pr. Personenhed (ganske vist lidt

[1]) 35, pag. 891.
[2]) 36, pag. 1227.
[3]) 37, pag. 94.

mindre pr. Individ), vil det være indlysende, at Hrolvs Paastand maa være uholdbar. Et nærmere Eftersyn viser da ogsaa, at Forfatteren anslaar den gennemsnitlige Individmængde pr. Hus til ca. 10 (medens det korrekte Tal vilde være 6), og at han saaledes allerede af denne Grund maa komme til et urigtigt Resultat.

Sammenligning mellem Beboelsesforholdene i Vest-Grønland før og nu.

Herefter lader følgende Oversigt sig opstille over de Rummængder, som ved Opmaaling af Huse i Vest-Grønland i Aarenes Løb er konstateret; Tallene angiver Rummængden i m^3; ved Opmaalingerne 1845 og 1929 pr. Beboer, iøvrigt pr. Personenhed.

Aar	1845	1883	1887	1903	1906	1929	1935
Antal opmaalte Huse	?	32	34	276	187	150	513
Syd-Grønland	»	»	2,8	3,8	»	»	8,9
Nord-Grønland	2,5—2,8	3,0	»	3,7	2,0—3,1	3,9	6,6
Vest-Grønland	»	2,9		3,7	»	»	8,0

Det ses, at Tallet for Vest-Grønland er steget med en Fjerdedel i de tyve Aar fra 1883 til 1903 og derefter mere end fordoblet i Tiden fra 1903 til 1935.

For at opnaa det paalideligst mulige Sammenligningsmateriale er det i vid Udstrækning de samme Pladser, som er undersøgt ved de sukcessive Opmaalinger. Her skal nærmere redegøres for Forholdet nu og i tidligere Tid ved samtlige i 1935 undersøgte Pladser.

	Rummængde i m^3 pr. Personenhed			Rummængden forøget
	1883/87	1903/06	1935	
	Ialt 54 Huse	Ialt 252 Huse	Ialt 513 Huse	
Lichtenau	»	4,2	5,9	40% fra 1903 til 1935
Julianehaab	»	4,1	9,3	127 - - 1903 - 1935
Qagssimiut	2,8	3,6	8,0	29 - - 1887 - 1903 122 - - 1903 - 1935
Arsuk	»	3,3	9,7	194 - - 1903 - 1935
Narssaq	2,9	»	5,1	76 - - 1887 - 1935
Sukkertoppen	»	3,1	9,8	216 - - 1903 - 1935
Hunde Ejland	»	3,2	5,4	70 - - 1903 - 1935
Ikamiut	2,4	»	5,8	142 - - 1883 - 1935
Rodebay	3,6	»	6,7	86 - - 1883 - 1935
Ritenbenk	»	5,2	9,7	87 - - 1903 - 1935
Sarqaq	3,5	3,8	6,5	9 - - 1883 - 1903 71 - - 1903 - 1935
Ûmánatsiaq	»	2,2	3,6	64 - - 1906 - 1935
Umanak	»	3,8	7,6	100 - - 1903 - 1935
Prøven	»	2,2	6,3	186 - - 1906 - 1935
Augpalârtoq	»	1,7	3,9	129 - - 1906 - 1935

Alle i 1935 undersøgte Pladser viser saaledes i Forhold til tidligere Opmaalinger en Forøgelse af Rummængden pr. Personenhed, særlig i Tiden efter Opmaalingen i 1903—06, en Forøgelse, som hyppigst andrager fra 50 til 150 % af den tidligere Rummængde.

Af Hensyn til den foran paapegede Forskel i den Rummængde, som er til Raadighed for henholdsvis Fastansatte og for Folk i fri Erhverv, skal her meddeles Resultatet af en Undersøgelse over Bevægelsen for hver af disse Grupper ved nedenstaaende Kolonipladser.

Gennemsnitlig Rummængde pr. Personenhed

	Fastansatte			Folk i fri Erhverv		
	1903	1935	Forøgelse	1903	1935	Forøgelse
	m³	m³	%	m³	m³	%
Julianehaab	4,8	14,4	200	3,5	6,5	86
Sukkertoppen	3,8	14,2	274	2,8	8,0	185
Umanak	5,9	9,7	64	2,6	5,3	104

Der ses for begge Grupper at være foregaaet en betydelig Forøgelse af Rummængden, ved de to sydgrønlandske Kolonipladser dog saaledes, at Afstanden imellem Grupperne nu er forholdsvis endnu større, end den var i 1903, hvorimod Grupperne ved Kolonipladsen Umanak er kommet hinanden noget nærmere.

Den Forøgelse af Rummængden, der som foran paavist har fundet Sted, viser sig fremdeles meget tydeligt ved en Betragtning af det forholdsvise Antal Huse, som paa de forskellige Tidspunkter har ydet Beboerne en større eller mindre Rummængde pr. Personenhed (se den efterfølgende Tabel).

	Af 100 Huse fandtes		
	1883—87	1903	1935
Absolutte Antal opmaalte Huse	66	276	513
0— 4 m³ pr. Personenhed	89	77	28
5— 9 - - —	11	22	41
10—14 - - —	0	1	17
15—19 - - —	0	0	8
20 og derover	0	0	6
	100	100	100

Det ses, at medens der nu i næsten en Trediedel af de opmaalte Huse (31 %) findes 10 m³ og mere pr. Personenhed,

var saadant i 1903 kun Tilfældet i 1 — een — % og ganske ukendt i 1883—87. Ikke mindre bemærkelsesværdig er den procentvise Aftagen af Huse med under 5 m³ pr. Personenhed (fra 89 over 77 til nu 28%).

Rummængden i de oprindelige eskimoiske Huse.

For at opnaa et Skøn over Pladsforholdene i den oprindelige grønlandske Befolknings Huse anmodede jeg i 1905 og 1906 dels nuværende Professor W. THALBITZER, dels nu afdøde Dr. phil. KNUD RASMUSSEN om under deres da forestaaende Ophold i henholdsvis Angmagssalik og Kap York Distrikter nærmere at undersøge dette Spørgsmaal. Ved de paagældende Forskeres Velvillie modtog jeg senere nedenstaaende Oplysninger om Resultatet af de af dem foretagne Opmaalinger.

Lokalitet	Antal opmaalte Huse	Antal Beboere (Personenheder)	Gennemsnitligt Antal Beboere pr. Hus (Personenheder)	Beboelsesrummenes samlede Størrelse m³	Rummængde pr. Hus m³	Rummængde pr. Personenhed m³
Angmagssalik 1906...	5	75	15	290	58	3,9
Kap York 1907	10	38	4	129	13	3,4

Herefter er der i alt Fald Holdepunkter for at antage, at en Rummængde paa 3—4 m³ pr. Personenhed har været almindelig i den oprindelige eskimoiske Befolknings Huse i Grønland; det er ganske ejendommeligt at finde saa ensartede Pladsforhold for det enkelte Individ saavel i Østgrønlændernes store Huse med disses talrige Beboere som i Polareskimoernes smaa og øjensynlig kun for de enkelte Familier beregnede Boliger. Afvigelsen i Husenes absolutte Størrelse er en naturlig Følge af de Byggematerialier, som er tilgængelige paa de paagældende Steder.

Man kan formentlig heraf slutte, at der i Kolonisationens første Aarhundrede har fundet en Tilbagegang Sted med Hensyn til Boligernes Rumforhold, hvilken Tilbagegang under den videre Udvikling først er udlignet omtrent ved det 20. Aarhundredes Begyndelse, hvorefter de følgende Aar har bragt en yderligere Bedring, saa at den gennemsnitlig disponible Rummængde nu er mindst dobbelt saa stor som i den oprindelige Befolknings Huse.

Husenes Opvarmning.

Boligen i Grønland tjener først og fremmest til Beskyttelse mod det barske Klima. Selv i Landets allersydligste Del ligger Aarets Middeltemperatur kun lige ved Frysepunktet, er saaledes kun $+ {}^1/_2{}^\circ$ C ved Ivigtût og aftager til $\div 9^\circ$ C ved den nordligste af de vestgrønlandske Kolonipladser, Upernavik. Af Frostdage er der aarlig 208 ved Ivigtût og 290 ved Upernavik[1]).

Den lave Temperatur sætter paa forskellig Maade sit Præg paa Beboelsesforholdene. For det første tvinger Kulden Beboerne til et langvarigt Ophold i deres Huse, for det andet nødvendiggør den, at meget Arbejde, hvis Udførelse kræver en vis højere Temperatur — saasom Optøning og Partering af Fangstudbytte, Tilberedning af Skind m. m. — maa foretages inden Døre, og for det tredie opfordrer den til en stærk Begrænsning af Rummets Størrelse dels paa Grund af den i Landet — af Klimaet betingede — sparsomme Forekomst af Byggematerialier, dels — og særlig — paa Grund af Boligens vanskelige og kostbare Opvarmning[2]).

I Almindelighed regner man, at en Bolig kræver kunstig Opvarmning, naar Døgnets Middeltemperatur er 12° C eller derunder. En saa høj Middeltemperatur finder man imidlertid — efter Observationer i en 20-aarig Aarrække (1914—1933) — kun i 16 Døgn om Aaret ved Ivigtût og knap i eet Døgn (0,8 Døgn aarlig) ved Upernavik[3]).

Oprindelig skete Opvarmningen af de grønlandske Huse udelukkende ved Forbrænding af Tran i aabne Lamper samt ved den Varme, som Beboerne selv udviklede. Det var derfor af største Betydning, at Rummet ikke blev større, end det nødvendigste Hensyn til Pladsen for Beboerne krævede det.

Allerede KAYSER, hvis Husmaalinger i 1845 foran er nævnt, havde sin Opmærksomhed henvendt paa dette Forhold, og han konkluderer, som følger: »Vilde man derfor gjøre noget Alvorligt for at forbedre Grønlændernes Boliger, maatte man især have sin Opmærksomhed henvendt paa at formindske Klimaets skadelige Indvirkning, hvilket kunde kun skee ved at forsyne Grønland rigeligt med billigt Brændsel«[4]). I Overensstemmelse hermed udtaler han yderligere i en Indstilling til den grønlandske Kommission af 1851, af hvilken han var Medlem:

---

[1]) 21, I, pag. 38.

[2]) Sammenlign: »Eskimoerne (i Labrador) sagde: »Vi er nødt til at have vore Huse smaa for at kunne opvarme dem«. (S. K. HUTTON. Among the Eskimos of Labrador. pag. 311. London. 1912).

[3]) 38.

[4]) 30, pag. 235.

»Med Hensyn til Husene er en mere almindelig Brug af Kakkelovne en særlig Betingelse. Men disse fordre atter først og fremmest Brændsel. Det er nu en beviislig Sag, at Grønland besidder en Rigdom af gode Kul, og burde det derfor være en Hovedopgave, derved at skaffe et billigt Brændsel tilveje«[1]).

1857 oplyser Rink, at »Kakkelovnene, som Grønlænderne først ikke ret syntes om, ere nu temmelig søgte af dem«[2]). Senere giver han en detailleret Meddelelse om Ovnenes Udbredelse i Aaret 1870, hvorefter der det paagældende Aar fandtes Ovne i 38 % af Husene i Vest-Grønland.[3]) Helms meddeler — dog uden nærmere angivet Kilde —, at der 1898 fandtes Kakkelovne i omtrent Halvdelen af de grønlandske Huse[4]). Endelig viste den tidligere omtalte Undersøgelse af Husene i Grønland 1915—19, at der paa dette Tidspunkt fandtes Ovne i 78 % af Husene i Vest-Grønland. I de enkelte Distrikter var ved denne Undersøgelse Fordelingen, som følger[5]).

Distrikt	For hver 100 Huse fandtes med Ovn
Julianehaab	69
Frederikshaab	58
Godthaab	75
Sukkertoppen	66
Holsteinsborg	98
Egedesminde og Godhavn	95
Jakobshavn og Christianshaab	100
Ritenbenk	100
Umanak	92
Upernavik	47
Syd-Grønland	70
Nord-Grønland	87
Vest-Grønland	78

Det mindste Tal (Ovn i knap Halvdelen af Husene) fandtes i Upernavik Distrikt, i hvilket Distrikts nordlige Halvdel der — som jeg ogsaa 1907 har gjort opmærksom paa — heller ikke findes noget til Ovne anvendeligt Brændsel ud over, hvad der maa tilføres andensteds fra[6]).

[1]) 39, pag. 66.
[2]) 10, III, pag. 243.
[3]) 40, pag. 66.
[4]) 41, pag. 4.
[5]) 21.
[6]) 35, pag. 901.

Som Helhed var 1915—19 tre Fjerdedele af Husene i Vest-Grønland forsynede med Ovn, forholdsvis dobbelt saa mange som 50 Aar tidligere.

I denne Forbindelse skal jeg nævne, at endnu 1904 oplyses det fra Island[1]), at »Kakkelovne haves endnu kun faa Steder (paa Gaardene), og Kul bliver meget dyre, naar de skulle transporteres langt ind i Landet[2]).

Ved de nævnte i 1903—06, 1915—19 samt i 1935 foretagne Undersøgelser af samtlige Huse ved bestemte Pladser er indhentet nedenstaaende Oplysninger om den tiltagende Anvendelse af Ovne (Komfurer og Kakkelovne) i Vest-Grønland.

Lokalitet	Af 100 Huse var forsynede med Ovn			pr. Hus fandtes Antal Ovne		
	1903—06	1915—19	1935	1903—06	1915—19	1935
Lichtenau	18	77	100	0,2	?	1,2
Julianehaab	100	100	100	1,1	?	1,6
Qagssimiut	36	90	95	0,4	?	1,4
Arsuk	100	93	100	1,0	?	1,4
Narssaq	?	58	100	?	?	1,2
Sukkertoppen	?	92	100	?	?	1,5
Hunde Ejland	92	100	100	0,9	?	1,1
Ikamiut	?	100	100	?	1,1	1,3
Rodebay	?	100	100	?	1,1	1,1
Ritenbenk	100	100	100	1,1	1,1	1,7
Sarqaq	100	100	100	1,1	?	1,3
Ũmánatsiaq	0	80	100	0,0	0,8	1,0
Umanak	?	100	100	?	1,1	1,5
Prøven	66	79	88	0,7	0,8	0,9
Augpalârtoq	21	50	80	0,2	0,5	0,8

Det ses, at der for 30 Aar siden saavel i Syd- som i Nord-Grønland fandtes Pladser, hvor de fire Femtedele af Husene — ja, ved en enkelt af de undersøgte Pladser endog alle Husene — opvarmedes paa gammel eskimoisk Vis, medens nu samtlige Huse paa næsten alle undersøgte Pladser er forsynede med Ovne, alene med Undtagelse af en Plads i Julianehaab Distrikt, hvor en Tyvendedel, og to Pladser i Upernavik Distrikt, hvor en Tiendedel til en Femtedel af Husene endnu mangler

[1]) 42, pag. 64.

[2]) Sammenlign fra 1849: »Kakkelovne bruge Islænderne aldrig; dette træffes kun paa Handelsstederne«, se 29, pag. 120.

Ovn. Det ses ogsaa, at der nutildags i mange Huse findes mere end en enkelt Ovn[1]).

Den tiltagende Anvendelse af Ovne lader sig yderligere paavise ved det stigende Antal, som aarlig udsendes til Vest-Grønland; der udsendtes saaledes gennemsnitlig 29 Ovne om Aaret i Aarene 1901—03 inkl. mod 340 Ovne aarlig i Perioden 1931—33[2]).

Fig. 10. Kvinder bærer Brændsel hjem. Kolonistedet Julianehaab. 1909. O. P. C. Kock phot. Brændslet bestaar i denne Egn hovedsagelig af Enebærris, Birkegrene og Krækkebærlyng. Den enkelte i Panderem baarne »Dragt« vejer som Regel 30—35 kg (velvilligt undersøgt og meddelt af Redaktør Kr. Lynge, Godthaab).

I den første af disse Perioder var Forholdet mellem udsendte Ovne med eller uden Bagerum som 1—3 mod 3—1 i den sidste Periode, d. v. s.

---

[1]) Ved Ovnenes Indførelse opstod der en i Grønland hidtil ukendt Risiko for Kulilteforgiftning. Under den gennemgaaende meget lave Temperatur og med den vanskelige og sparsomme Adgang til Brændsel laa det for Beboerne nær at forsøge »at holde paa« Varmen i Huset saa længe som muligt ved en mere eller mindre fuldstændig Tilstopning af Kakkelovnsrøret for at formindske Trækket i Ovnen. Der vides da ogsaa flere Gange navnlig i tidligere Tid at være indtruffet Dødsfald ved en paa denne Maade foraarsaget Kulilteforgiftning. Foranlediget ved et saadant Ulykkestilfælde udsendtes fra Lægen i Nord-Grønland et Cirkulære af 23. April 1887, som dels tager Sigte paa at oplyse Befolkningen om Faren ved Tillukning af Ovnenes Aftræk, dels anviser Behandlingsmaaden ved kulilteforgiftedes Genoplivning (108).

[2]) 43.

der anvendes nu i Vest-Grønland ganske overvejende Komfurer, særlig af Hensyn til Hjemmebagning af Hvedebrød.

Som Brændsel i Ovnene anvendes Lyng, Grene af Pil og Birk, Drivtømmer og Tørv samt stadig stigende Mængder af Kul, som brydes ved Kulbrudet Qutdligssat i et Kvantum af ca. 6000 Tons om Aaret og derfra paa det offentliges Foranstaltning forsendes og udhandles over hele Landet.

I strenge Kuldeperioder hænder det, at enkelte Huse maa opgives af deres Beboere paa Grund af utilstrækkeligt Brændselsforraad. Saaledes fandt jeg ved en Undersøgelse i Vinteren 1906—07, at 4—5 % af de undersøgte Huse (ialt 187) i Umanak og Upernavik Distrikter var forladte, idet Beboerne havde søgt Husly hos mere forsynlige eller mere velstillede Pladsfæller.

Boligens Belysning.

I de oprindelige eskimoiske Huse bestod Vinduesruderne af tørrede og sammensyede Sæltarme (oftest af phoca barbata). Endnu 1845 skriver KAYSER om Forholdene i Nord-Grønland, at i de grønlandske Huse »ere Vinduerne kun sjeldent forsynede med Glasruder«[1]). HOLBØLL oplyser, at i Syd-Grønland havde i 1828 alle Grønlændernes Huse »paaspigrede, hertil beredede Tarme istedetfor Vinduer«. I 1856 var Tilstanden imidlertid meget forbedret, og mange af Grønlændernes Huse havde nu »europæiske Vinduer«[2]).

Ved Undersøgelsen 1915—19 fandtes Ruder af Sæltarm i kun 0,1 % af Husene i Syd-Grønland mod 9,6 % af Husene i Nord-Grønland; i særlig Mængde fandtes disse Ruder i Upernavik Distrikt, hvor endnu en Femtedel (21 %) af alle Huse havde Ruder af Sæltarm[3]).

I alle de i 1935 undersøgte Huse — med Undtagelse af et enkelt Hus ved Prøven — har Rudematerialet været Glas; til Sammenligning skal jeg eksempelvis anføre, at jeg 1906 fandt 60 % af Husene ved Ûmánatsiaq, 57 % ved Augpalârtoq og i 1903 46 % ved Hunde Ejland forsynede med Ruder af tørret Sæltarm.

Foruden af Rudematerialet, der i al moderne Hygiejne forudsættes at være Glas, afhænger den indendørs Belysning bl. a. af, at Vinduet staar i et passende Størrelsesforhold til det Rum, der skal belyses, hvilket Forhold i Almindelighed beregnes som Forholdet mellem Vinduets og Gulvets Areal.

---

[1]) 39, pag. 62.

[2]) 20, pag. 217.

[3]) Ved et tilfældigt valgt Antal beboede Pladser i Upernavik Distrikt fandt jeg i Aaret 1906 Tarmruder i 32 % af samtlige Huse paa de paagældende Pladser, se 35, pag. 900.

Ved de i 1935 undersøgte Pladser fandtes Vinduesarealet i Forhold til Gulvarealet, som følger.

Lokalitet	Vinduesareal i Forhold til Gulvareal (procentisk beregnet)	
	1935	1903—06 (til Sammenligning)
Lichtenau	12	3
Julianehaab	12	9
Qagssimiut	15	6
Arsuk	8	5
Narssaq	11	?
Sukkertoppen	12	8
Hunde Ejland	11	5
Ikamiut	14	?
Rodebay	11	?
Ritenbenk	12	?
Sarqaq	11	8
Ũmánatsiaq	11	3
Umanak	12	?
Prøven	9	5
Augpalârtoq	8	5

Det ses, at der i Tiden fra 1903—06 til 1935 er foregaaet en betydelig Forøgelse af Vinduesarealet i Forhold til Gulvarealet; 11—12% er nu det almindelige mod 5—6% for 30 Aar siden. Ud fra de i tidligere Tid meget smaa Vinduer kan det forstaas, at det i Regulativ for Husbygningslaan i Vest-Grønland af $^{21}/_{7}$ 1914 forlanges, at Vinduernes Størrelse i disse ved offentligt Laan byggede Huse »skal være mindst $^{1}/_{25}$ (4%) af Gulvets Areal«[1]). Fordringen var dog allerede dengang meget lemfældig, og Udviklingen har forlængst gjort den betydningsløs.

Til Vurdering af de nu fundne Vinduesstørrelser skal anføres, at i Undervisningsministeriets Skrivelse af $^{29}/_{5}$ 1909 betegnes et Forhold som $^{1}/_{8}$ (12,5%) som tilfredsstillende for Forholdet mellem Glasareal og Gulvareal i fritliggende Landsbyskoler i Danmark. Jeg gør udtrykkelig opmærksom paa, at der i Skrivelsen regnes med Glasareal og ikke med Vinduesareal, samt at Dagslyset i Danmark som Helhed er rigeligere end i Grønland. Alligevel maa de nu fundne Vinduesstørrelser betegnes som relativt tilfredsstillende.

For de to i det foregaaende adskilte Grupper af Husejere, Erhververe i fast Ansættelse og i fri Erhverv, findes Forholdet mellem Vindues- og Gulvareal, som følger.

[1]) 44, § 5. c.

Lokalitet	Procentvis Forhold mellem Vindues- og Gulvareal 1935 i Huse tilhørende	
	Fastansatte	Personer i fri Erhverv
Julianehaab	14 (10)[1])	11 (8)
Sukkertoppen	14 (9)	11 (8)
Umanak	12 (?)	12 (?)

Det ses saaledes, at Funktionærerne ikke blot som tidligere vist har de bedste Rumforhold i deres Huse, men at de ogsaa gennemgaaende har noget bedre Belysningsforhold end Husejere med fri Erhverv.

Foruden af Vinduesstørrelsen afhænger Rummets Belysning af Lysets Indfaldsvinkel. I Almindelighed vil man kræve et Forhold paa omtrent 2 til 3 mellem øverste Vindueskants Højde og Rummets Længde (Dybde). Da Højden af de grønlandske Beboelsesrum gennemsnitlig er 1,9 m, og da øverste Vindueskant følgelig er noget lavere, medens Rummets gennemsnitlige Dybde er 3,9 m, ses det, at nævnte Fordring er uopfyldelig i de grønlandske Huse, hvor Forholdet nærmere er 2 til 5, og hvor da ogsaa Belysningen af Rummets inderste (bageste) Del som Regel er mangelfuld.

Dette Forhold er vel i nogen Grad Aarsag til, at f. Eks. SVENDSEN 1930 for Egedesminde Distrikts Vedkommende kan skrive, at der i Almindelighed »kun ydes et sparsomt Dæmringslys til Rummet«[2]), men yderligere bidrager selvfølgelig hertil det i en lang Tid af Aaret i det hele svage Dagslys, hvis Indtrængen tilmed ofte hemmes af et centimetertykt Rimlag paa Rudernes Indside. Bl. a. for at bøde paa sidstnævnte Ulempe har jeg 1907 anbefalet en mere almindelig Anvendelse af Dobbeltvinduer i de grønlandske Huse[3]), og ROSENDAHL har 1927 givet Anvisning til Fremstilling af et saadant for grønlandske Forhold særlig tilpasset Vindue[4]).

Maa den naturlige Belysning i de grønlandske Huse saaledes ofte siges at være utilstrækkelig, gælder dette i ikke mindre Grad — og hovedsagelig paa Grund af Befolkningens ringe økonomiske Evne — for den kunstige Belysning, uden at jeg dog er i Stand til at fremlægge konkrete Beviser paa disse Lyskilders Mangler. Som Brændstof anvendes hertil udelukkende

[1]) De i Parenthes tilføjede Tal angiver det tilsvarende Forhold 1903.
[2]) 36, pag. 1227.
[3]) 35, pag. 907.
[4]) 45, pag. 157.

Fig. 11. Hus (Type Ib), tilhørende Sælfanger ved Bopladsen Karrat, Umanak Distrikt. 1914. ALFR. BERTELSEN phot. Bemærk det forholdsvis store Vindue med de rimdækkede Ruder.

animalske Olier, som nu hyppigst forbrændes med Flammen beskyttet af Lampeglas. Herved er bl. a. den Brandfare, særlig for Husets Smaabørn, som de altid fritbrændende Flammer i de tidligere anvendte Spæklamper frembød, i væsentlig Grad formindsket (sammenlign Fig. 8 og Fig. 14).

Boligens Ventilation.

Der vides ikke at være foretaget nogen Undersøgelse af Luften i de grønlandske Huse, hverken angaaende dens Støvholdighed, dens Fugtighedsgrad el. a.

Den betydelige Forskel, som største Delen af Aaret bestaar mellem Temperaturen i og uden for Huset, bevirker formentlig en ret kraftig Ventilation af Beboelsesrummet gennem Husets »naturlige« Utætheder samt ved Trækket i de nu almindeligt anvendte Ovne. Paa den anden Side er det en Selvfølge, at det nødtvungne langvarige Ophold inden Døre under de knappe Pladsforhold maa fordre en hurtig og stadig Luftfornyelse. At en saadan foregaar i Beboelsesrummene i alt Fald i Vintertiden, forekommer mig imidlertid ogsaa sandsynligt, da jeg paa denne Aarstid

gentagne Gange har fundet en Temperaturforskel paa 20—30° C mellem to Steder i samme Hus med 1,5 m indbyrdes Afstand[1]).

Anbringelse af særlige Ventiler i Husene er næsten ukendt i Syd-, men meget almindelig i Nord-Grønland. Ved Undersøgelsen 1935 fandtes de kun i 4% af de undersøgte Huse i Syd-Grønland, men i 90% af Husene i Nord-Grønland. Som Regel bestaar disse Ventiler (paa eskimoisk: Næsebor) af en ca. 50 cm² stor kvadratisk Aabning i Loftet, som fører ud til en lille Trækanal, og som forneden kan lukkes med et Skydelukke (i mere primitive Huse lukkes udefra med en Tørv). I enkelte Huse anvendes Trækhuller i Vinduesstolpen eller — endnu sjældnere — Trækruder i Vinduerne.

Gulvenes Beskaffenhed.

Gulvet i Beboelsesrummet er Hovedsamlingsstedet for de forskellige Partikler, som efterhaanden frigøres fra Rummets Beboere og Inventar, og Spørgsmaalet om Gulvets Renholdelse er derfor et Spørgsmaal af særlig hygiejnisk Betydning.

Muligheden for denne Renholdelse er imidlertid i høj Grad afhængig af det til Gulv benyttede Materiale, og der skal derfor i det følgende gives nogle Oplysninger om Gulvenes Beskaffenhed i de i 1935 — og i en Del af de tidligere — undersøgte Huse.

Oprindelig bestod Gulvet i de eskimoiske Huse af Jord (i nogle Egne: af Sten) og var saaledes kun tilgængeligt for en meget mangelfuld Ren-

Lokalitet	Af 100 Huse fandtes med Trægulv		
	1903—06	1915—19	1935
Lichtenau	41	100	100
Julianehaab	90	100	100
Qagssimiut	88	86	100
Arsuk	90	100	100
Narssaq	?	83	100
Sukkertoppen	?	86	100
Hunde Ejland	100	100	100
Ikamiut	?	100	100
Rodebay	?	80	100
Ritenbenk	?	100	100
Sarqaq	100	96	100
Ũmánatsiaq	20	60	100
Umanak	?	91	100
Prøven	81	88	100
Augpalârtoq	71	75	100

[1]) 35, pag. 902.

gøring, hvorimod disse Gulves Afløsning af Trægulve dog i alt Fald har aabnet Mulighed for en væsentlig Bedring paa dette Punkt. Ved Undersøgelsen i 1935 er fundet Trægulv i samtlige (513) undersøgte Huse; for en Del af de undersøgte Pladser foreligger Oplysninger om Forholdet ved tidligere Undersøgelser, hvilket i foranstaaende Tabel anføres til Sammenligning.

Selv ved de undersøgte Pladser, hvor der for 30 Aar siden fandtes Jordgulv i over Halvdelen af Pladsens Huse, ses nu alle Huse at være forsynede med Trægulv. Dog er Jordgulve endnu ikke helt forsvundne i Vest-Grønland; eksempelvis kan for et Par Udsteder i Umanak Distrikt anføres følgende Forhold.

Lokalitet	Af 100 Huse fandtes med Trægulv		
	1903/06	1915/19	1935
Sãtut	78	70	92
Niaqornat	79	90	94

Udviklingen er dog tydelig overalt, men naturligvis vil den senest blive fuldbyrdet i fattige Egne og i fattige Hjem.

I denne Forbindelse synes det rimeligt at minde om, at hos Landbefolkningen i Danmark tog Overgangen fra stampede Lergulve til Brædegulve først egentlig Fart i Begyndelsen af forrige Aarhundrede samtidig med Fællesjordens Udskiftning.

Det er en Selvfølge, at Kvaliteten af Brædegulvene i de grønlandske Huse er højst uensartet; som et væsentligt Fremskridt maa anføres, at Befolkningen nu søges paavirket til at fernisere disse Gulve[1]).

Sovepladsen.

Som foran anført (Side 23) er den gennemsnitlige Rummængde i de i 1935 opmaalte Huse 36 m³, medens Husstanden udgør 4,5 Personenhed. Den nævnte Rummængde fremkommer ved en gennemsnitlig Højde paa 1,9 m, en Dybde paa 3,9 m og en Bredde af Rummet paa 4,8 m, hvilken Bredde her af praktiske Grunde skal betragtes som identisk med Sovepladsens Bredde (se Side 16).

Da den samlede vestgrønlandske Befolkning ved Folketællingen 1930 bestod af 5045 Individer under og 10300 over 12 Aar (eller meget nær Forholdet 1 til 2), vil det ses, at den ovenfor nævnte Husstand paa 4,5 Personenhed maa antages at svare til 5 à 6 Individer pr. Hus (3—4 Voksne og 1—2 Børn), se ogsaa Opgivelsen Side 13. De nævnte Personer vil da i Natteleje tilsammen indtage ca. 2,4 m, og der

[1]) 46, pag. 76.

er saaledes en lige saa stor Plads til Raadighed til 4 à 5 Mellemrum imellem de paagældende, hvad der højst vil give 50—60 cm mellem Personerne eller ca. 80 cm mellem de paagældendes Hoveder.

Denne Afstand er kun Halvdelen af den Mindsteafstand, som sædvanlig kræves — særlig for at begrænse Risikoen for Draabeinfektion ved

Fig. 12. Middagshvil i et Grønlænderhus ved Udstedet Kraulshavn, Upernavik Distrikt. 1936. JETTE BANG phot. I den lyse Aarstid overholdes Nattehvilen ikke saa nøje; til Gengæld tager man en Middagssøvn, naar man trænger dertil. I Modsætning til Stillingen under Nattelejet ligger man — da man er fuldt paaklædt — med Fodbeklædningen mere eller mindre ragende ud over Briksens frie Kant, medens man under Nattelejet (som nævnt Side 16 og vist i Fig. 50) ligger med Fødderne ind mod Husets Bagvæg. Billedet viser imidlertid i alle Tilfælde den ringe indbyrdes Afstand mellem de sovende Familiemedlemmer.

de med Hoste almindeligst forbundne Sygdomme —, og den anvendte Beregning giver endda utvivlsomt et i Forhold til Virkeligheden for gunstigt Resultat. I Virkeligheden er nemlig Sovepladsens gennemsnitlige Bredde noget mindre end de opgivne 4,8 m, idet f. Eks. i Flerværelseshuse kun et enkelt Rum og ikke Husets samlede Bredde udnyttes til Soveplads, medens yderligere inden for den foreliggende Plads Familiemedlemmerne ofte ved den sparsomme Forsyning med Sengetøj tvinges til at søge tættest muligt sammen i det fælles Natteleje.

Infektionsfaren i Huset.

Under disse Forhold maa det betragtes som næsten uundgaaeligt, at en eventuel Infektion overføres til samtlige Husfæller.

Naar det drejer sig om akutte Infektioner, synes det da rimeligt at antage, at den hurtigt gentagne Overførelse af Infektionen paa dennes tidligste smittende Stadium i de overbefolkede Huse og paa de tæt bebyggede Bopladser er medvirkende til den særlig alvorlige Karakter, som kendetegner de fleste Epidemier blandt den grønlandske Befolkning[1]).

Med Hensyn til de kroniske Infektioner fremgaar Forholdets Alvor særlig af de Oplysninger, som foreligger om Tuberkulosens Forekomst i mindst Halvdelen af de vestgrønlandske Huse, saaledes som efterfølgende Tabel vil vise.

	Samtlige Huse i Distriktet undersøgt, ialt Huse	Ved Undersøgelsen fandtes tuberkuløse Patienter i følgende Antal Huse	d. v. s. af 100 Huse fandtes med tuberkuløse Patienter
Upernavik Distrikt 1922.....	175	95	54[2])
— — 1926.....	195	87	45[3])
Umanak — 1926.....	237	137	58[4])
Egedesminde — 1929.....	250	99	40[5])
Godthaab — 1924.....	169	102	61[6])
— — 1929.....	198	121	61[6])
Samtlige Huse i forskellige vestgrønlandske Distrikter er til forskellige Tidspunkter inden for Tiaaret 1921—30 af 5 forskellige Undersøgere undersøgt i et samlet Antal af.....	1224	641	52

De ved Undersøgelserne fundne Personer med klinisk paaviselig Lungetuberkulose har vel ikke alle paa Undersøgelsens Tidspunkt frembudt Smittefare (skønt f. Eks Hrolv udtrykkelig skriver: »I 45 % af Distriktets Huse findes en sikker Smittekilde«[7])), men et godt Vink om Sagens Alvor, d. v. s. om Smittespredningens Hyppighed inden for de

[1]) 1, pag. 69ff.
[2]) 47, pag. 217.
[3]) 48, pag. 866.
[4]) 49.
[5]) 36, pag. 1226.
[6]) 50, pag. 368.
[7]) 48, pag. 866.

paagældende Husstande faar man dog f. Eks. ved FOLKES Undersøgelser over Tuberkulinreaktionerne i Julianehaab Distrikt. Han inddeler de af ham undersøgte Huse i 3 Grupper, nemlig Huse med sikker, med sandsynlig og endelig uden paaviselig Tuberkulose, og han finder ved sin Undersøgelse af Børnene i Alderen $^1/_2$—3 Aar positiv Tuberkulinreaktion hos 80 % i den første, hos 41 % i den anden og hos 3 % i den tredie af de nævnte Grupper. Han tilføjer: »Desværre er Hjemmene med sikker eller sandsynlig Tuberkulose de hyppigste«[1]). Fra samme Distrikt (Julianehaab) foreligger yderligere fra SCHIØTTZ CHRISTENSEN og ROTTENSTEEN en dog mindre specificeret Udtalelse om »det utvivlsomt store Antal Hjem med aaben Tuberkulose«[2].)

I ethvert Tilfælde ligger der en alvorlig Fare i den Omstændighed, at mindst Halvdelen af de vestgrønlandske Huse rummer en eller flere tuberkuløse Patienter, medens samtidig Beboernes Soveplads er saa sammentrængt, som meddelt i det foregaaende.

I en tidligere offentliggjort Specialundersøgelse over Dødsfaldene i Umanak Distrikt i Aarene 1898—1908 har jeg paavist den Sammenhæng, som findes mellem Dødsfaldenes Mængde i de enkelte Huse og Tuberkulosens Andel i de paagældende Dødsfald.

Samlede Antal Huse i Umanak Distrikt 1908	Antal Dødsfald pr. Hus i Perioden 1898—1908	Ialt Dødsfald	Heraf Dødsfald ved Tub. pulm.	Tub. pulm. har af alle Dødsfald foranlediget
				%
67	0	0	0	0
60	1	60	8	13
52	2	104	20	19
25	3	75	11	15
7	4	28	6	21
5	5	25	8	32
3	6	18	2	11
2	7	14	8	57
2	8	16	9	56
1	11	11	8	73
Ialt 224	1,6	351	80	23

Det vil ses, at medens Tuberkulosens gennemsnitlige Andel i Dødsfaldene i den undersøgte Periode har været paa det nærmeste en Fjerdedel, har den kun været en Ottendedel i de Huse, i hvilke kun et enkelt Dødsfald er indtruffet, men er stigende til Halvdelen af alle Dødsfaldene i de Huse, i hvilke der har været 7—8 Dødsfald, og til tre Fjerdedele i det enkelte Hus med 11 Dødsfald.

[1]) 51, pag. 850.
[2]) 52, pag. 758.

Da den Antagelse laa nær, at Rumforholdene i disse sidstnævnte Huse maaske havde frembudt ganske særlige Betingelser for Smitteoverførelse, undersøgte jeg dette Forhold nærmere, men fandt ikke en saadan Formodning bekræftet, idet de paagældende Huses Rummængde pr. Personenhed kun laa ca. 20% lavere end Middeltallet for Distriktet. Jeg gjorde da ogsaa opmærksom paa, at »de smaa Rum, der jo altid er »1 Værelses Lejligheder«, maa tvinge Beboerne til en i alt Fald overfor Tuberkulosesmitte praktisk talt lige intim indbyrdes Berøring og dermed forbunden Mulighed for Smitteoverførelse, hvad enten det enkelte Individ har 3,1m³ eller kun det halve heraf til sin Raadighed«[1]).

Der vil kræves betydelig mere indgribende Ændringer af de grønlandske Boliger end selv en Rumforøgelse som den paaviste, før Risikoen for Smittespredning mellem Husfællerne vil være kendelig nedsat. Naar der ikke des mindre almindeligt tillægges Undersøgelsen af Beboelseslejlighedernes Rumindhold en ikke ringe Interesse, da skyldes dette navnlig, at disse Undersøgelser som Regel lader sig gennemføre uden større Vanskeligheder, og at de bringer klare og utvetydige Resultater, der som Helhed kan betragtes som tilforladelige Udtryk for Bevægelsen — frem eller tilbage — i de hygiejniske Livsvilkaar for den Befolkning, som Undersøgelsen angaar.

Administrationens Bestræbelser for Forbedring af den grønlandske Befolknings Huse.

Den grønlandske Befolknings Boligforhold synes — med dens materielle Kaar iøvrigt — først at være taget op til Behandling i Den Anden Grønlandske Kommission (Den Collin'ske Kommission af 1835[2])), hvor særlig V. A. Graah ses at have interesseret sig for Løsningen af de herhen hørende Problemer.[3])

Det følgende Aar udsendtes med grønlandsk Tekst: L. Fasting. Et lille Ord om forbedrede Huse, hvilket de kjære Grønlændere ikke maae tage ilde op, fra en oprigtig Ven af dem. København. 1836. 1838 oprettedes de første egentlige Lægeembeder i Grønland, og det paalagdes Lægerne at henvende Opmærksomheden bl. a. paa Grønlændernes Vaaninger og »ved venlige Forestillinger og andre passende Midler at formaae de Indfødte til efterhaanden at aflægge saadanne arvede Skikke, der ei kunne andet end indvirke skadeligt paa deres Sundhed og Velvære«[4]).

Samtidig konstrueredes og udsendtes allerede fra 1836

[1]) 53, pag. 487.
[2]) 20, pag. 215.
[3]) 10, II, pag. 52.
[4]) 54, § 5.

efter Henstilling fra ovennævnte Kommission smaa Bindingsværkshuse med tilhørende Kakkelovne til Brug i Grønland. Der var i Begyndelsen en Del Usikkerhed angaaende disse »nygrønlandske« Huses Afhændelse. I et Sendebrev til Grønlænderne af 1838 meddeler FASTING først, at der er sørget for »ved Kulbrydningen, som herefter skal drives i det Store, at skaffe det fornødne Brændsel til Kakkelovnene til en billig Pris, 1 Rbd. for 1 Td. Kul«, men derefter drøfter han Fordelene ved enten at sælge de nævnte Huse paa Afbetaling[1]) eller ved at lade dem forblive i Kongens Eje og udleje dem (med en Ydelse af Materialier til deres Reparation hvert tredie eller femte Aar) imod en aarlig Betaling af 1 Ballie Spæk og med Forpligtelse for Lejerne til at behandle Husene med Omhu og stedse holde dem rene og ordentlige[2]).

Ved kongelig Resolution normeredes fra 1841 en aarlig Sum paa 2000 Rdlr. til Gennemførelse af en forbedret Husbygning i Grønland, men for Grønlænderne, der hidtil kun havde kendt minimale Udgifter ved Indrettelse af deres Huse (væsentligst kun Udgift til Anskaffelse af Briksebræder[3])), blev de færdige Huse for dyre trods de ydede Lempelser, og man gik derfor snart over til — med nedsatte Priser og paa fleraarig Afbetaling — at sælge de til Husbygning fornødne Materialier og iøvrigt overlade Husenes Opførelse og Indretning til Brugerne selv[4]).

Hertil bidrog utvivlsomt den Indberetning til Rentekammeret af $^{10}/_{10}$ 1845, som C. I. KAYSER afgav efter at have berejst Nord-Grønland i Sommeren samme Aar. Han fraraadede deri den fortsatte Udsendelse af de omtalte Træhuse som utilstrækkelige mod det barske Klima, men tilraadede samtidig af Hensyn til Grønlændernes almindelige Helbred

[1]) I en Anmærkning (trykt paa et særligt Blad) opstiller FASTING følgende Beregning:

»Efter det Anførte koster et Huus med Fragt etc., naar det er opført i Grønland, den kgl. Handel ..... 400 Rbd.
(En Kakkelovn koster alene henved 40 Rbd., og et Hus næsten 200 Rbd., altsaa begge Dele tilsammen omtrent 240 Rbd. foruden Fragten og andre Udgivter, som ikke kan regnes ringere end ialt 160 Rbd.)
Jeg har foreslaaet Grønlænderne at afbetale det med 4 Ballier Spæk aarlig i 5 Aar, som udgør ialt 20 Ballier Spæk, der i Grønland efter Indhandlingstaxten ikkun gjælder 3 Rbd. pr. Ballie eller ialt ..... 60 Rbd.
men hver Ballie Spæk giver idetmindste 1 Td. Tran, der efter de sidste 10 Aars Middelpriis maa i Danmark anslaas til 25 Rbd., hvilket for 20 Tdr. udgjør ..... 500 Rbd.
og saaledes formenes altsaa, at en Betaling af 20 Ballier Spæk for et saadant Huus ikke alene giver fuld Valuta for Husets Kostende, men endda et Overskud af 25 Procent som Fragt for Nedsendelsen af den ved Husenes Indførelse forøgede Production.«

[2]) 55.

[3]) 56, pag. 181.

[4]) 10, III, pag. 243ff. & 57, pag. 113.

at beklæde Gulv, Vægge og Loft i de »nationale grønlandske« Huse med Bræder samt at forsyne disse Huse med »europæiske Vinduer«, idet han dog først og fremmest — som foran (Side 36) nævnet — fremhævede som en Hovedbetingelse for en Forbedring af de grønlandske Boligforhold, at der ved Udnyttelse af de grønlandske Kullejer tilvejebragtes et billigt Brændsel i rigelig Mængde[1]).

I Den Tredie Grønlandske Kommission (Den SIMONY'ske Kommission af 1851), af hvilken KAYSER var Medlem, blev disse Forslag taget op til nærmere Overvejelse, og man udtalte, at de i det hele saavidt muligt syntes at være bragt til Udførelse, idet man iøvrigt sluttede med en Anbefaling af »at forsyne Grønland med billigt Brændsel ved Hjælp af de nye grønlandske Kulgruber«[2]).

Faa Aar senere (1856) fremkommer det bekendte Forslag om Oprettelse af de grønlandske Forstanderskaber (det første Forsøg paa at inddrage den indfødte grønlandske Befolkning i Samarbejde med de danske Embedsmænd til Forvaltning af de lokale Øvrighedsforretninger), og allerede i Forslagets Indledning fremhæves Betydningen af de Indfødtes Understøttelse med Materialier til Husenes Forbedring[3]).

I Forslaget nævnes de mange hidtil førte Forhandlinger[4]) »i Henseende til den saa høist vigtige Forbedring af Husene«, og det foreslaas, at Forstanderskaberne for Fremtiden »overtager Bestridelsen af de Midler, som Handelen hidtil har tilstaaet de Indfødte enten som Understøttelse eller som Opmuntring, derunder indbefattet — udborget Huusmateriale«.

Forstanderskaberne traadte forsøgsvis i Virksomhed i Syd-Grønland 1857, og i et foreløbigt Reglement af 1860 nævnes det, at: »De Udgifter, som tidligere have paahvilet Handelen, men som nu skulle bestrides af Forstanderskaberne ere: — Al Hjelp til Forbedring af de Indfødtes Vaaninger, Træmaterial, Ovne og Brændsel«. »Forstanderskaberne yde Understøttelse til Anskaffelse af kostbarere Redskaber og Materialier, saasom — Trævarer og Kakkelovne, om fornødent ved Forskud, men helst ved at nedsætte Prisen derpaa for dem, som betale strax. Herunder henhører ogsaa Hjelpen ved Prisnedsættelse af Brændsel og Husmaterialier til de Tjenendes Klasse, hvortil bestemmes aarlig en vis Sum som Maximum, i Lighed med tidligere Aar, men det iagttages navnlig, at man ved denne Hjelp ikke skader den langt hensigtsmæssigere Produktion af Brændsel,

[1]) 39, pag. 66.
[2]) 58, pag. 9.
[3]) 59, pag. 181.
[4]) Sammenlign: »Handelsbestyrelsen har i de senere Aar ved Oversendelsen af billige Kakkelovne og Træmaterialier bidraget overordentlig meget til Forbedringen af Husene« (C. N. RUDOLPH. Billeder fra Grønland. I. København. 1852).

navnlig Tørv, i Landet selv. — Større Laan for enkelte Personer, saasom til Opførelse af en heel ny Vaaning, kunne kun tilstaaes i enkelte Tilfælde og helst til dygtige Erhververe, som boe ude i Distriktet«[1]).

En yderligere Anvisning findes i de indenrigsministerielle Bestemmelser af 1862, hvorefter »Forstanderskabet, forsaavidt Midlerne tilstrække, kan søge at fremme en større Udvikling mellem Grønlænderne ved enten at skjænke eller for nedsat Betaling at overlade Tømmer, Kakkelovne, Kul — o. dsl.« Det indskærpes, at der »navnlig bør virkes hen til en bedre Indretning og Udstyrelse af Vinter- og Sommerboliger, blandt andet ved at skaffe Grønlændere, som dertil vise Anlæg og Lyst, nogen Oplærelse i de dertil hørende Arbejder«. Endelig skal »Inspectøren være berettiget til (paa Fælleskassens Regning) paa dertil egnede Steder at lade opføre Vinterboliger, som efter Landets Vilkaar og de europæiske Hjælpemidlers Beskaffenhed kunne ansees som Mønsterboliger, der uden Vederlag blive til Afbenyttelse at overlade til saadanne Grønlændere, der som Medlemmer af Forstanderskaberne havde udviist en særdeles gavnlig Virksomhed«[2]).

Det kan ikke undre, at der nogle Gange i Forstanderskabernes første Aar viste sig Vanskeligheder ved Udførelsen af de for Flertallet af Medlemmerne uvante Hverv, men der ydedes fra Inspektoratets Side en omhyggelig Kritik af de trufne Foranstaltninger sammen med en passende Vejledning for den fremtidige Virksomhed.

Af Afgørelser, som har Forbindelse med det her omhandlede Emne, skal jeg saaledes anføre: 1867 bemærker Syd-Grønlands Inspektorat, at »Anvendelsen af engelske Stenkul i grønlandske Huse formentlig er uhensigtsmæssig, hvorfor de samme Midler hellere burde udgives til Præmier for vedkommende Huusmødre eller Familier, som ikke bruge Stenkul, men som vise Flid i at samle indenlandsk Brændsel og fremfor Alt Tørv«[3]), og 1871 udtaler det samme Inspektorat, at det vel er »et Spørgsmaal, om den Anvendelse, der nu gives Midlerne, i alle Tilfælde kan kaldes lige heldig eller blot heldig. Der synes, hvad Fordelingen af Hjelpen angaaer, at være Grund til at troe, at den betydelige Deel af Midlerne, der anvendes til Lettelse ved Anskaffelsen af Træmaterialier til Huse, i et større Forhold end billigt kommer en snevrere Kreds af Befolkningen, navnlig dem, der staae i Handelens og Missionens faste Tjeneste, tilgode, og der er ingen Tvivl om, at dette ubetinget gjelder om den Hjelp, der ydes til Indkjøb af Stenkul«[4]).

Som Helhed gælder det dog, at de af Forstanderskaberne trufne Afgørelser billiges, og nærmest imponerende virker det, naar Juliane-

[1]) 60, §§ 1 & 19.
[2]) 61, §§ 12 & 17.
[3]) 62, pag. 56.
[4]) 63, pag. 32.

haab Forstanderskab allerede i 1869 vedtager, at »Hjelp til Husbygning eller Forbedring af Huse herefter kun ydes under den Betingelse, at der ved slige Arbejder tages tilbørligt Hensyn til Opfyldelsen af visse Fordringer i sanitair Henseende; navnlig maa Byggegrunden ikke være sumpig, Høiden mellem Bjelkerne skal være 3 Alen, og Husets Rum maa staae i et passende Forhold til Beboernes Antal«[1]).

Efter at Forstanderskabsinstitutionen 1863 var udvidet til ogsaa at omfatte Nord-Grønland og igennem nogle Aars Virksomhed ogsaa dér havde bevist sin Eksistensberettigelse, udstedtes i 1872 en fælles Instruks for de grønlandske Forstanderskaber, og man er her paa tydeligt Tilbagetog fra den tidligere vidtstrakte Tildeling af Husbygningshjælp. Det bestemmes nu, at »forsaavidt Kolonikassens Tilstand i det Hele er god, kan den ogsaa yde Tilskud til Indkjøb af visse kostbare Handelsvarer, især af Rifler, sjeldnere af Husmaterialier og kun ganske undtagelsesvis af Stenkul. Men saadanne Tilskud bør overhovedet kun ydes, naar særlige Omstændigheder tale derfor, idet der bør virkes hen til, at de Indfødte ved en fornuftig Anvendelse af de dem — tillagte Beløb og navnlig ved disses Anbringelse i Sparekassen i Reglen selv ere istand til at bestride Udgifterne ved Indkjøbet af de omhandlede Handelsvarer. Hvis der til Afholdelse af Udgifter — navnlig til Tilskud til de ommeldte Indkjøb anvendes et uforholdsmæssigt Beløb, bør Inspektøren i Tide sætte Grændser herfor«[2]).

Denne Bevægelse bort fra det tidligere anvendte »direkte Gave«-Princip fortsattes yderligere ved Revisionen af Forstanderskabs-Bestemmelserne i 1881 og fik for det her behandlede Emnes Vedkommende følgende Udtryk: »Naar den til Repartering (til de indfødte Sælfangere) bestemte Sum er nogenledes rigelig, kan Forstanderskabet beslutte, at der deraf forlods skal udredes enkelte Beløb som Opmuntring og Udmærkelse til duelige Erhververe, der ønske at forbedre deres Huse. — Saadanne Præmier maa dog ikke overstige det Halve af, hvad der behøves til at kjøbe Husmaterialierne, og maa kun gives til den, der selv er i Stand til at udrede den anden Halvdel af Udgifterne, hvorom han maa afgive fornøden Forklaring i sit Andragende til Forstanderskabet«[3]).

Efter disse Linier ydedes der i de følgende Aar en stærkt begrænset Hjælp til Forbedring af den grønlandske Befolknings Huse, idet det iøvrigt ved senere Lejlighed udtrykkelig bemær-

[1]) 62, pag. 76.
[2]) 64, § 11.
[3]) 18, § 12.

kedes, »at det ikke er stemmende med Forstanderskabs-Bestemmelserne, at Distriktsforstandere af Forstanderskabet faa Hjælp til at istandsætte deres Huse, — Ovnhjælp eller deslige. En Forstander bør nemlig ikke paa nogen Maade modtage pekuniær Understøttelse af Kolonikassen«[1]). De til Husmaterialier udgivne Beløb kan for hele Vest-Grønland ikke have oversteget nogle faa hundrede Kroner aarlig, da den samlede Understøttelse, som ikke mindst omfattede Hjælp til Anskaffelse af Rifler, gennemsnitlig pr. Aar kun androg 1885—94: 460, 1895—1904: 520 og 1905—10: 740 Kr.[2]).

Det kan da heller ikke undre, at Virkningen kun var ringe, og at de grønlandske Boligforhold vedblev at være et uløst og alvorligt Problem for den grønlandske Administration. I 1906 rejstes i Godthaab Forstanderskab Spørgsmaalet om Oprettelse af en Laanekasse, der kunde stille de fornødne Midler til Raadighed for den grønlandske Befolkning til Fremme af dens Husbygning[3]). Medens denne Sag foreløbig stilledes i Bero af Administrationen, bemyndigedes derimod Inspektørerne 1907 til at tilstaa de i Handelens Tjeneste fast ansatte indfødte Laan til Forbedring af deres Huse eller til Opførelse af ny. Disse Laan skulde tilbagebetales i Løbet af højst 5 Aar[4]).

1909 holdt G. MELDORF i Det Grønlandske Selskab et Foredrag om »Den grønlandske Befolknings Huse og deres Udvikling«, i hvilket han ud fra sin Erfaring fra en fleraarig Lægevirksomhed i Syd-Grønland gav et som Helhed meget mørkt Billede af disse Forhold[5]). Foredraget resulterede i Nedsættelse af et Udvalg blandt Selskabets grønlandskyndige Medlemmer til Behandling af Spørgsmaalet om en Forbedring af de grønlandske Boliger og Byggepladser saavel i teknisk som i sanitær Henseende. Efter at Udvalget i den følgende Vinter havde udarbejdet et saadant Forslag, henstillede nævnte Selskab til Administrationen at varetage Forslagets nærmere Gennemførelse.

Betænkningen indeholdt en udførlig Redegørelse for de Krav, som syntes at maatte stilles dels ved Opførelse og Indrettelse af en formentlig god og for Grønlænderne gennemførlig Boligtype, dels for Renholdelse af Husenes Omgivelser, og den konkluderede i en Anbefaling af, at der aabnedes Mulighed for Grønlænderne til at opnaa enten passende

[1]) 65, pag. 3.

[2]) 66, se: Uddrag af Regnskaberne for de grønlandske Fælles- og Kolonikasser for Aarene 1885—1910.

[3]) 66, 1908, pag. 125.

[4]) 66, 1907, pag. 20.

[5]) 67, pag. 27.

Tilskud eller Laan til deres Husbygning, tilsammen til et Beløb for hele Landet af 3000 Kr. om Aaret[1]).

I de samme Aar foregik en Omlægning af det hidtidige indengrønlandske Styre; Forstanderskaberne ophævedes, og der oprettedes til deres Afløsning dels Kommuneraad til Varetagelse af det lokale og dels et Landsraad for hver af Landsdelene til Varetagelse af det mere almene Samfundsvel (se Side 10, Anm. 3). I Anordningen for Landsraadenes Virksomhed overdroges det disse »af Fælleskassen at beslutte Udgifter, som: — Opmuntring og Udmærkelse til duelige Erhververe, der ønsker at forbedre deres Huse«[2]).

Allerede i Landsraadenes første Møder 1911 fremlagdes og drøftedes den af Det Grønlandske Selskab udarbejdede Betænkning, hvilke Drøftelser fortsattes i de to følgende Aar, hvorefter der under 21. Juli 1914 af Indenrigsministeriet udstedtes dels et Regulativ for Laan til Husbygning, hvorved det overdroges hvert af Landsraadene at anvende indtil 1000 Kr. (1925 bl. a. paa Grund af de stigende Materialpriser forhøjet til 3000 Kr.) aarlig til Udlaan til Opførelse og Fornyelse af Huse, ved hvilke Huses Indrettelse Laantageren skulde forpligte sig til at iagttage en Række nærmere angivne Bestemmelser (se Bilag Nr. 1), og dels en Vedtægt vedrørende Husbygning, gældende for al Husbygning i Grønland, og hvis Bestemmelser Kommuneraadene forpligtedes til at overvaage (Bilag Nr. 2).

I Aarene 1911—26 blev der af Landsraadene uddelt dels som Hjælp til Forbedring af Huse ialt 13200 Kr., dels som Laan til Husbygning ialt 22100 Kr. Hjælpen er udgivet med ialt ca. 400 Kr. om Aaret i hver af Landsdelene, medens den gennemsnitlige aarlige Laanesum har været ca. 900 Kr. i Syd-, men kun ca. 500 Kr. i Nord-Grønland.

Uddelingen ledsagedes ofte af ret kritiske Bemærkninger; saaledes ses det ved forskellige Lejligheder at være indskærpet for de grønlandske Raadsmedlemmer, at de som Udmærkelse udgivne Beløb ikke maatte være maskerede Understøttelser, da der med disse Midler tilsigtedes en virkelig Forbedring af den paagældende Persons Hus ud over Gennemsnittet af Huse paa hans Egn, og at Tilstaaelse af Smaabeløb i Almindelighed var hensigtsløs og hellere maatte sættes til Side for Tilstaaelse af færre, men større Beløb enten til Hjælp eller til Laan, men i hvert Tilfælde store nok til at være af Betydning for Indrettelse af et virkelig godt Hus.

Ogsaa over for Laantagerne kommer Kritikken nogle Gange til Orde, saaledes meget kraftigt i Syd-Grønlands Landsraad 1925, hvor det paa det bestemteste misbilliges, at flere Laantagere havde anvendt det til Huset indkøbte og allerede indbyggede Træ til Brændsel.

[1]) 8, pag. 71ff.
[2]) 68, § 18.

Særlig mistrøstigt — og vel utvivlsomt for mistrøstigt — udtaler Formanden i Nord-Grønlands Landsraad i 1924: »Den i sin Tid af Grønlandsk Selskab rejste Bevægelse for at tilvejebringe bedre Boliger for Grønlænderne var egentlig løbet fuldstændig ud i Sandet og havde kun sat sig Spor i, at der ved Samarbejde med Landsraadene var blevet udarbejdet nogle Byggevedtægter, som Kommuneraadene mangler Autoritet til at kræve overholdt, og som Befolkningen især af økonomiske Grunde er ude af Stand til at gennemføre«[1]).

Udtalelsen giver dog i alle Tilfælde et Indtryk af de Vanskeligheder, som hele Byggesagen paa det daværende Tidspunkt var kommet i, og som hovedsagelig var foranlediget af følgende Aarsager:

1) De i de første Aar ofte meget mangelfuldt affattede Andragender, som f. Eks. hverken gav Oplysning om de ønskede Beløbs Størrelse eller om deres paatænkte Anvendelse. Som Eksempler skal jeg anføre: »I flere Tilfælde vidste man hverken, hvor stort et Beløb Andrageren havde Brug for eller til hvilke Forbedringer han ønskede Pengene anvendt«(Nord-Grønlands Landsraadsmøde 1914)[2]) og »Ligesom foregaaende Aar manglede en Del af de nu fremkomne Ansøgninger om Laan de fornødne Oplysninger saaledes, at Landsraadet ikke kunde træffe nogen Afgørelse deraf« (Nord-Grønlands Landsraadsmøde 1920)[3]).

2) Den ved Krigssituationen 1914—18 foraarsagede Vanskelighed for Fremskaffelse af Bygningsmaterialier til Grønland. Det ses dog, at der under disse vanskelige Forhold toges det videst mulige Hensyn til Befolkningens Forsyning; saaledes udtaler Porsild: »Paa alle offentlige Bygninger var Vedligeholdelsesarbejder stillede i Bero, nemlig for at spare de smaa Forsyninger for Grønlændernes private Forbrug«[4]).

3) Manglen paa brugbare Tegninger og Vejledninger til Opførelse af et for Menigmand i Grønland egnet og overkommeligt Beboelseshus.

4) Kommuneraadenes hyppige Ukendskab til saavel Byggeregulativ som Byggevedtægt.

Men yderligere fandtes der i Landsraadene en almindelig Følelse af, at man dér var for langt fjernet fra de enkelte til Præmiering eller til Laan indstillede til, at man kunde have nogen paa personligt Kendskab grundet Mening om Berettigelsen af den i de enkelte Tilfælde trufne Afgørelse.

Denne sidstnævnte Vanskelighed afbødedes i 1926, idet alle Sager vedrørende Husbygningshjælp og -laan da henlagdes til Afgørelse i de nyoprettede Sysselraad[5]), som administrativt

[1]) 66, 1925, pag. 292.
[2]) 66, 1915, pag. 323.
[3]) 66, 1921, pag. 390.
[4]) 69, pag. 6.
[5]) 70, § 15.

set kom til at indtage en vis Mellemstilling mellem Kommune- og Landsraadene, og hvis Medlemmer besad det ønskede Lokalkendskab[1]); Afholdelsen af de ved de nævnte Foranstaltninger foraarsagede Udgifter henlagdes for Fremtiden til Sysselkasserne.

I Aarene 1927—34 er der herefter af Sysselraadene bevilliget ialt til Hjælp til Forbedring af Huse 24763 Kr. og som Laan til Husbygning 279093 Kr. eller aarlig ca. 1500 Kr. til Hjælp i hver af Landsdelene samt aarlig som Laan ca. 23500 Kr. i Syd- og 14400 Kr. i Nord-Grønland, hvilke Beløb for Hjælpens Vedkommende er omtrent 4, og for Laanenes Vedkommende 25—30 Gange saa store som i den Periode, hvor disse Sager var henlagte til Landsraadenes Afgørelse.

Den følgende Oversigt vil give en nærmere Udredning af de nævnte Bevillinger i Femaarsperioder i Tiden 1912—31 inkl.[2]).

Til Husbygningshjælp er bevilliget:

	1912—16	1917—21	1922—26	1927—31	1912—31 inkl.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Syd-Grønland	2176	2808	1600	5060	11644
Nord-Grønland	322	1320	4945	7328	13915
Vest-Grønland	2498	4128	6545	12388	25559

Til Husbygningslaan er bevilliget:

	1912—16	1917—21	1922—26	1927—31	1912—31 inkl.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Syd-Grønland	625	4460	9310	92170	106565
Nord-Grønland	000	1030	6690	52218	59938
Vest-Grønland	625	5490	16000	144388	166503

I disse nærmere undersøgte 20 Aar er der saaledes til Husbygningshjælp og -laan tilsammen bevilliget ialt 192062 Kr. eller 9600 Kr. pr. Aar.

Da der i de samme Aar i Vest-Grønland gennemsnitlig har været 3000 voksne Mænd i frit produktivt Erhverv, blandt hvilke Personer Ansøgere kunde findes, vil det ses, at der — om Beløbene tænktes ligelig fordelt mellem disse — vilde have været 3 Kr. 20 Øre aarlig til hver enkelt. Beregnet for de enkelte Distrikter er der i Tiden 1912—31 inkl.

[1]) Sammenlign: »En af Hovedgrundene for Sysselraadenes Oprettelse var jo netop, at Landsraadsmedlemmerne daarligt kunde kende Bolig- og Erhvervsforhold paa mere end deres egen Plads«, se 69, pag. 11.

[2]) 66, 1936, pag. 648ff.

i Husbygningshjælp og -laan tilsammen gennemsnitlig pr. ikke fastansat Erhverver bevilliget pr. Aar.

Julianehaab	2	Kr.	25	Øre
Frederikshaab	4	-	10	-
Godthaab	6	-	95	-
Sukkertoppen	5	-	35	-
Holsteinsborg	3	-	20	-
Egedesminde og Godhavn	3	-	20	-
Jakobshavn og Christianshaab	5	-	45	-
Ritenbenk	1	-	20	-
Umanak	1	-	70	-
Upernavik	0	-	85	-
Syd-Grønland	3	-	55	-
Nord-Grønland	2	-	75	-
Vest-Grønland	3	-	20	-

Beløbenes Størrelse har saaledes været ret varierende for de forskellige Egne af Landet og særlig smaa i det sydligste og i de tre nordligste Distrikter.

En Beregning som den ovenstaaende kan dog ikke siges at give et fyldestgørende Billede af de faktiske Forhold, hvis ikke Opmærksomheden udtrykkelig henledes paa dels, at en Fordelingsmaade som den i Beregningen anvendte selvfølgelig ikke er fulgt i Praksis, og dels — som iøvrigt allerede oplyst — at det sidste af Periodens Femaar (efter Sysselraadenes Overtagelse af de her omhandlede Foranstaltninger) i væsentlig Grad afviger fra de foregaaende.

I denne sidste medregnede Periode, Tiden 1927—31, er der aarlig til Husbygningshjælp og -laan disponeret over et Beløb, der svarer til 10 Kr. pr. Erhverver mod 0,80 Kr. aarlig i Tiden 1912—26, og det skal tilføjes, at denne Stigning fortsættes ogsaa efter det i nærværende Oversigt sidst anførte Aar 1931.

Det kan derfor med Rette siges, at medens det ikke med de indtil 1927 anvendte Bidrag var muligt at yde nogen Indsats af virkelig Betydning til Forbedring af Boligforholdene for den store Del af den grønlandske Befolkning,[1]) saa anvendes der nu til dette Øjemed anselige Beløb, og de hertil disponible Midler forøges endda stadig, efterhaanden som de ydede Laan tilbagebetales.

[1]) Sammenlign: »Det fremgaar, hvor ringe og betydningsløse Fælleskassernes Bidrag til Udvikling af Erhvervet og Boligforbedring har været«, se 69, pag. 6.

Som foran (Side 54) meddelt blev der allerede i 1907 truffet en Ordning, som aabnede Mulighed for Tilstaaelse af Byggelaan til de i Handelens Tjeneste ansatte, hvilken Ordning ved Lønningsregulativet af 5. Aug. 1920 udvidedes til at omfatte samtlige grønlandske Tjenestemænd. Laanene, som skal anvendes til »Opførelse af passende Beboelseshuse«[1]), er rentefri, men skal være afdraget i Løbet af 10 Aar efter deres Ydelse.

I Tiaaret 1924—33 er der ialt bevilliget 144700 Kr. til Byggelaan, udregnet alene for de i Handelens Tjeneste ansatte. Da disses gennemsnitlige Antal har været ca. 340 Personer, er der saaledes bevilliget 43 Kr. 75 Øre aarlig pr. fastansat. Sammenholdt med de Beløb, som gennemsnitlig aarlig er bevilliget pr. ikke ansat Erhverver, vil det forstaas, at de til de fastansatte ydede Byggelaan i ikke ringe Grad kan have medvirket til det ved de tidligere meddelte Undersøgelser konstaterede Faktum, at Boligforholdene er saa langt bedre for de grønlandske Tjenestemænd end for de fri Erhververes Klasse[2]).

For disse sidstnævntes Vedkommende har der iøvrigt i de sidste Aar gjort sig en Bestræbelse gældende for ved Uddelingen af Husbygningshjælp at opnaa en mere almen Fordel end ved den hidtil anvendte Fremgangsmaade, hvorfor Aktionskredsen er undergaaet en vis Begrænsning, idet det ved Statsministeriets Skrivelse af 21. Marts 1934 er henstillet, at »der ved Ydelse af Husbygningshjælp i saa vid Udstrækning, som Forholdene tillader, tages Hensyn til saadanne Tilfælde, hvor Hjælpen efter den stedlige Læges Skøn maa antages at kunne være af Betydning som Middel mod Tuberkulosens videre Udbredelse«. Bestemmelsen er af for ny Dato, til at det allerede nu (1936) skulde være muligt at paavise dens Virkning.

Hvad de øvrige foran anførte Vanskeligheder angaar, skal det nævnes, at de fra Befolkningen indsendte Andragender efterhaanden har naaet en mere tilfredsstillende Form, særlig efter Indførelse af trykte Skemaer med Spørgerubrikker for samtlige de Forhold, hvis Oplysning er af Interesse for Sagens Afgørelse.

Ogsaa Manglen paa Bygningsmaterialier er forlængst af-

---

[1]) 66, 1920, pag. 290.

[2]) Sammenlign: »Der er ved Lønningsregulativet aabnet Adgang for alle fastansatte Grønlændere til at opnaa Byggelaan af Styrelsens Midler paa meget favorable Tilbagebetalingsvilkaar, hvilket har medført (fremhævet af Forf.), at praktisk talt alle Fastansatte i Handels, Administrations og Kirke- og Skolevæsens Tjeneste har opført egne Boliger; disse er ofte af meget store Dimensioner med 3—4 Værelser« (K. Oldendow. Socialforsorg i Grønland. Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift 1929—30. København. 1930. pag. 61).

hjulpet[1]), og der har yderligere fundet en væsentlig Forøgelse Sted i Antallet af de til Husbygning beregnede Varesorter. Endnu ved Aarhundredets Begyndelse (1899) fandtes af Husbygningsmaterialier til Udhandling til den grønlandske Befolkning kun »upløjede« Bræder og Sparrer af forskellige Længder og Tykkelser samt Tagpap og Vinduesglas; i 1919 var hertil kommet Melkalk og Værk, men

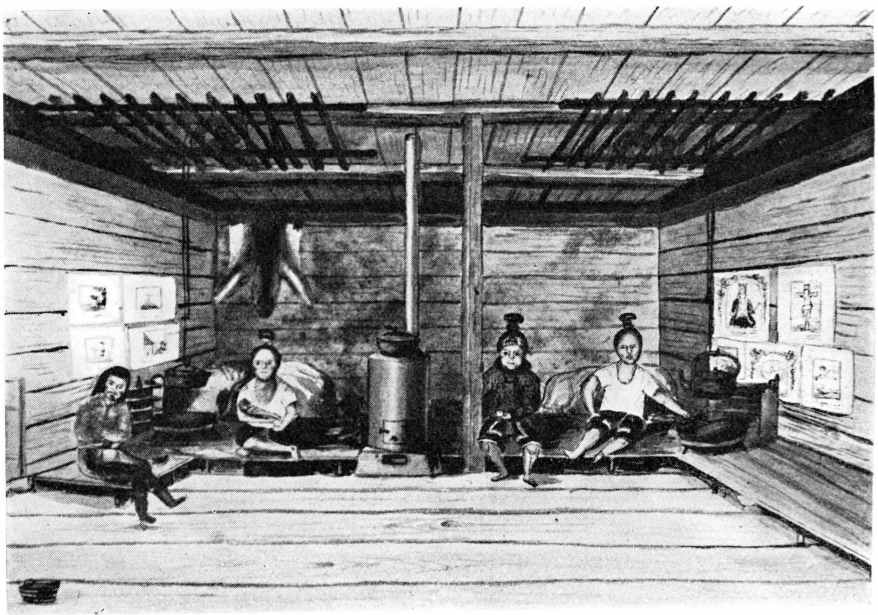

Fig. 13. Interieur fra et grønlandsk Hus ved Jakobshavn 1847. C. RUDOLPH del. Billedet er tegnet og farvelagt af Fru Distriktslæge RUDOLPH og ejes for Tiden (1936) af Dr. G. FANØE, København; det er her gengivet efter Originalen. Det har tidligere været offentliggjort i Litteraturlistens Nr. 130 og viser iøvrigt det samme Hus, der i samme Listes Nr. 21, 1. Del, pag. 201 omtales som tilhørende sin Tids »mest velstaaende Grønlændere«.

i 1935 udhandles yderligere Finsk Tjære og Stenkulstjære, Carbolineum, Mursten, Cement samt forskellige Malervarer, saasom Farver, Fernis, Lim, Harpiks og Kit, alt sammen Varer, som Udviklingen i den grønlandske Husbygning efterhaanden havde gjort det ønskeligt for Befolkningen at disponere over, ligesom Bræder nu udsendes ogsaa som »pløjede« og i Dimensioner, der er særlig anvendelige for det specielle Formaal[2]).

Hvad angaar en Vejledning til Husbygning for Grønlændere, da er dette et Problem, som det gentagne Gange er gjort

[1]) Sammenlign: »I de senere Aar havde der været saa stor Efterspørgsel efter Byggematerialier, at Udsendingen ikke kunde holde Skridt med Forbruget, men i Aar kom der en saa stor Udsending ud, at der rimeligvis vilde blive tilstrækkeligt« (Syd-Grønlands Landsraadsmøde 1923, se 66, 1924, pag. 171).

[2]) 71.

Forsøg paa at løse; saaledes foreligger der allerede 1855 fra RINK et Forslag om Bygning af forbedrede grønlandske Huse efter islandsk Mønster[1]).

I 1911 blev der i Tilslutning til den foran nævnte af Det Grønlandske Selskab afgivne Betænkning af Inspektøren i Syd-Grønland udarbejdet et Forslag, indeholdende fire forskellige Hustyper, men efter en Kritik i Nord-Grønlands Landsraad 1913 henlagdes dette Forslag[2]).

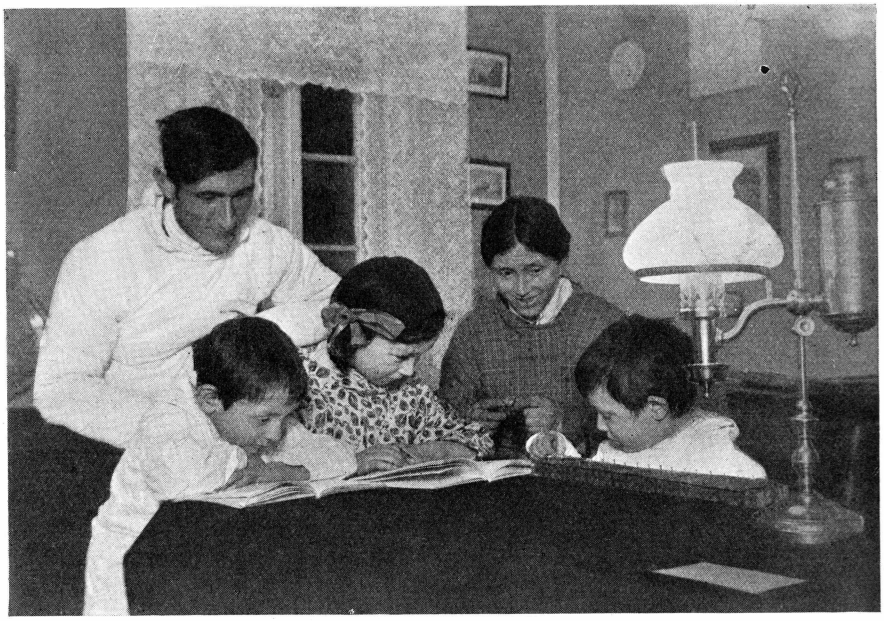

Fig. 14. Interieur fra Overkatekethjem ved Kolonistedet Egedesminde. 1924. P. OLSEN phot. Billedet viser ingenlunde vor Tids »mest velstaaende Grønlændere«s Hjem, men det er sammenlignet med Fig. 13 et talende Vidnesbyrd om den i mindre end hundrede Aar stedfundne Udvikling.

I Nord-Grønlands Landsraadsmøde 1917 fremlagdes Tegningen til et 2-Værelsers Hus, til hvilket Materialierne ansloges at ville koste ca. 300 Kr.; Planen vandt almindelig Tilslutning saavel blandt det nævnte Landsraads Medlemmer som blandt Deltagerne i Syd-Grønlands Landsraadsmøde 1918, hvor det besluttedes at lade Tegningen trykke tillige med et Overslag over Udgiften til det nødvendige Materiale[3]). Det er dog ikke sandsynligt, at denne Tegning har fundet almindeligere Anvendelse, dels fordi det ikke var en egentlig Arbejdstegning, men nærmest kun et Billede af et Hus, og dels fordi den ledsagende Forklaring neppe var udførlig nok til at kunne tjene til Vejledning for en ikke faglært Grønlænder.

[1]) 72.
[2]) 73, 318/1910.
[3]) 66, 1918, pag. 36 & 1919, pag. 132.

I 1924 blev yderligere til begge de grønlandske Landsraad paa Styrelsens Foranledning udsendt Tegninger til tre Hustyper, udarbejdede af Bygningskonstruktør COORDT, men Udgifterne til disse Huse ansloges at ligge mellem 1000 og 1500 Kr. og laa saaledes langt over Befolkningens gennemsnitlige økonomiske Evne[1]).

Senest er der paa Nord-Grønlands Landsraadsmøde 1927 fremsat et Ønske om en illustreret Vejledning i Husbygning for Grønlændere, hvilken Opgave i indeværende Aar (1936) er søgt løst af Landsfogeden i Nord-Grønland, PH. ROSENDAHL, der — som det synes med Rette — anbefaler et Bindingsværkshus med Græstørvmur (nærmest svarende til Type II a, se Side 18) som det for Klimaet i Grønland bedst egnede og det for Befolkningens Flertal saavel teknisk som økonomisk mest overkommelige.

Vejledningen, der er udarbejdet med teknisk Bistand af Bygningskonstruktør KOFOED, bringer en udførlig Redegørelse for samtlige til et saadant Hus fornødne Materialier tillige med en saa detailleret og illustreret Anvisning for Opførelsen, som maa antages at være nødvendig, hvor som her hver Husejer selv skal bygge sit Hus uden nogen Art af faglig Foruddannelse[2]).

Iøvrigt findes der allerede i Februar-hæftet 1935 af det nordgrønlandske Tidsskrift Avangnâmioq en indgaaende Vejledning (af samme Forfatter) for Opførelse af forskellige Arter af Husfundament[3]).

Den sidste af de forskellige foran nævnte Vanskeligheder for det grønlandske Byggespørgsmaal, Kommuneraadenes Ukendskab til de for Husbygningen gældende Normer og deres ofte svigtende Tilsyn med disse Reglers Overholdelse maa betragtes som nu bortfalden, efter at der i det ministerielle Regulativ vedrørende Foranstaltninger mod Brandfare af 22. Marts 1934 er indsat en Bestemmelse om, at Kommuneraadet under Sysselmandens Overtilsyn skal paase, — at der ved Udførelse af Byggearbejder ogsaa tages Hensyn til Hygiejnens Krav, medens Kolonibestyrerne er forpligtede til i saa vidt Omfang som muligt at yde Kommuneraadene den fornødne Vejledning«[4]). Der er herefter i de fleste Sysselraad nedsat særlige Byggeudvalg, som ved Kommuneraadenes Hjælp kontrollerer, at samtlige for Husbygning gældende Regler bliver overholdte.

I rene Trangstilfælde — uforskyldte eller selvforskyldte — er Kommuneraadene bemyndigede til at yde de nødlidende den nødvendige Hjælp med Materialier til Udbedring af deres Vinterboliger[5]).

[1]) 66, 1925, pag. 284 & 293.
[2]) 46.
[3]) 74.
[4]) 66, 1934, pag. 267.
[5]) 75, § 36 & 38.

Hvad Tilsyn angaar, da er det Distriktslægernes Pligt »at forskaffe sig Kendskab til de enkelte Familiers og deres Boligers Sundhedsforhold« saavel som »at have Opmærksomheden henvendt paa, at Befolkningen beskyttes — imod Følgerne af Menneskers Forsamling i usunde Rum, og hvor der findes Forhold, som i saa Henseende forekommer dem betænkelige, at paatale disse for rette vedkommende Autoritet«[1]). Sysselraadene skal føre Tilsyn med, at de Sundhedsvæsenet vedkommende Bestemmelser overholdes, og iøvrigt bidrage til de sanitære Forholds Forbedring[2]), og endelig er Landsfogederne, hver i sin Landsdel, øverste tilsynsførende for Sundhedsvæsenets Anliggender[3]).

Hermed er der givet en Fremstilling af de Foranstaltninger, som i Aarenes Løb fra det offentliges Side er truffet til Fremme af Bolighygiejnen i Grønland. Det skal endnu blot tilføjes, at der i Julianehaab Distrikt i alt Fald ved Pladserne Lichtenau og Frederiksdal paa privat Initiativ er oprettet særlige Byggeforeninger, hvis Virksomhed er betegnet som »gavnlig« og »som bidragende til de derværende gode og velbyggede Huse«[4]).

C. Havebrug.

Som knyttet til Hjemmet — til Huset — skal her Havebruget i Grønland finde nærmere Omtale.

Havedyrkning er optaget af den grønlandske Befolkning efter dansk Paavirkning[5]), men den har først i de sidste Aartier faaet en almindeligere Udbredelse, og de enkelte Haver har derfor som Regel maattet anlægges efter de Betingelser, som den allerede stedfundne Bebyggelse havde skabt. Dette gælder saavel den til Haver disponible Plads som Stedernes Jordbunds- og Vindforhold.

De i Grønland dyrkede Planter er saa godt som udelukkende Køkkenurter, hyppigst Roer og Radiser, fra Godthaab og sydefter dog ogsaa Kartofler og lidt Rhabarber.

---

[1]) 76, § 5 & 7.
[2]) 70, § 21.
[3]) 77, § 10.
[4]) 66, 1926, pag. 450 & 21, II, pag. 532.
[5]) Sammenlign: »Man maa uvilkaarligt undres over, at en saa tilsyneladende nærliggende Tanke som at udsaa Frø eller flytte levedygtige Planter til lettere tilgængelige Egne — thi der er utvivlsomt mange Steder paa Kysten af Vajgat, hvor Kvanen brillant vilde kunne trives — ligger dette Jæger- og Nomadefolk saa fjærn, at den endnu den Dag i Dag ikke er opstaaet hos nogen af dem, trods den stærke Berøring med Evropæere og trods personligt Kendskab til Evropæernes Haveanlæg« (M. P. Porsild. Bidrag til en Skildring af Vegetationen paa Øen Disko. Meddelelser om Grønland. Bd. XXV. København. 1902. pag. 153).

En Optælling af de 1935 ved de vestgrønlandske Kolonipladser i grønlandsk Eje værende Haveanlæg har givet følgende Resultat.

	Antal Haver (absolutte Tal) tilhørende	
	Fastansatte	Folk i fri Erhverv
Nanortalik	5	3
Julianehaab	19	13
Frederikshaab	4	2
Godthaab	11	5
Sukkertoppen	0	0
Holsteinsborg	2	0
Egedesminde	1	0
Godhavn	0	0
Christianshaab	1	0
Jakobshavn	1	0
Ritenbenk	0	0
Umanak	0	0
Upernavik	0	0

Ud over de anførte findes der kun ganske enkelte Haver i Kolonidistrikterne og egentlig kun i den sydlige Del af Julianehaab og i Nanortalik Distrikt.

Som Helhed kan det siges, at Haver i grønlandsk Eje kun findes fra Godthaab og sydefter. Beregnes Antallet af Haver i Forhold til Antallet af Huse, ses det, at der ved Godthaab og ved Kolonipladserne sydefter findes Haver ved en Trediedel (38 %) af de Fastansattes Huse, men kun ved godt en Tiendedel (13 %) af Huse, som tilhører Folk i fri Erhverv. Nord for Godthaab findes kun ganske enkelte Haver, og disse tilhører alle Fastansatte.

Til nærmere Belysning af de enkelte Havers Størrelse skal det anføres, at der f. Eks. ved Kolonistedet Julianehaab 1935 fandtes ialt 1760 m² Jord, dyrket som Have, fordelt paa 32 Haver à 55 m² i Gennemsnit. De Fastansattes Haver varierede i Størrelse mellem 18 og 180 m² (gennemsnitlig 70 m²) og de fri Erhververes Haver mellem 12 og 88 m² (gennemsnitlig 33 m²)[1]. Naar det erindres, at en »Kolonihave« i Danmark som Regel omfatter 300 m², hvoraf 200 m² anvendes til Køkkenhave, vil man forstaa, at det kun er smaa Arealer, som de grønlandske Haver spænder over.

Vil det end de fleste Steder være forholdsvis let at raade over et større Areal til Have, saa kræver disse Haver paa den anden Side en be-

[1]) 78.

tydelig Interesse og et stort Arbejde (herunder Fremskaffelse af passende Jord og dennes Indhegning til Beskyttelse mod Geder eller Hunde), for at et rimeligt Udbytte kan opnaas. Dog vil der med den fornødne Omhu og med Udholdenhed i Pasningen — efter de af Danske i Grønland indhøstede Erfaringer — endnu saa langt mod Nord som ved Umanak, i alt Fald ved de inde i Fjordene liggende Pladser, med Fordel dels paa Friland og dels paa Bænk kunne dyrkes følgende Køkkenurter:

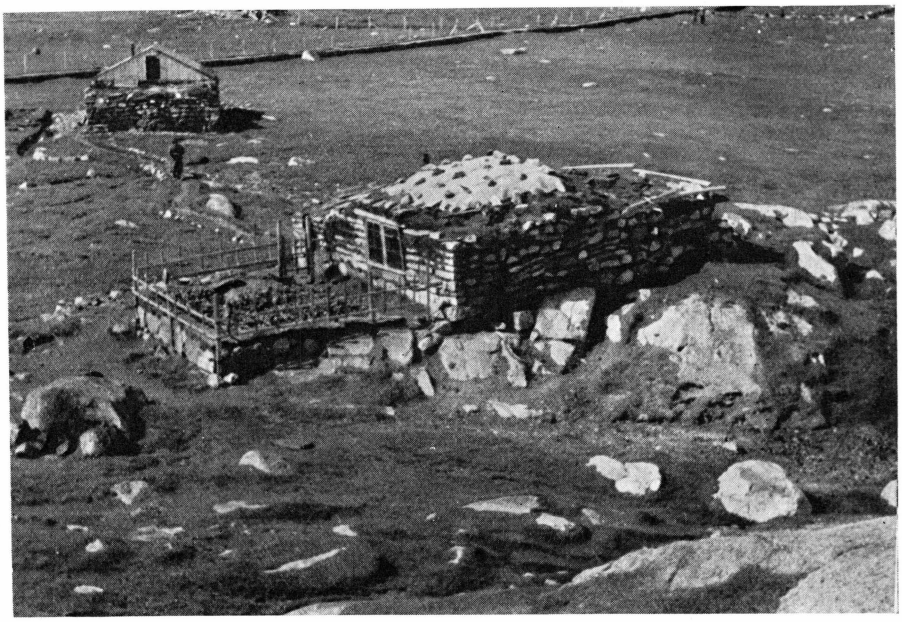

Fig. 15. Grønlænderhus med indhegnet Have ved Bopladsen Igdlorpait, Julianehaab Distrikt. 1935. P. O. Pedersen phot.

Radiser, Roer, Grønkaal, Kørvel, Spinat, Salat, Blomkaal og Gulerødder. Der vil under normale Forhold kunne forventes saa stort et Udbytte af de nævnte Sorter, at det under Hensyn til de Ernæringsvanskeligheder, som de senere Aar har medført, og som senere skal omtales, maa synes ønskeligt, at Befolkningens Interesse for Havedyrkning vækkes og støttes.

Der foreligger da ogsaa en i 1930 af Landbrugskandidat Christensen udarbejdet, for den grønlandske Befolkning beregnet Anvisning til Dyrkning af Køkkenurter i Syd-Grønland (dansk og grønlandsk Tekst[1]), men yderligere skal her som formentlig tjenlige Midler til samme Formaal anføres: Vejledning i Havebrug som Led i Undervisningen[2]),

[1]) 79.

[2]) Sammenlign: »Praktisk Anviisning til Frugttræers Dyrkning og Haugedyrkning« nævnes allerede i Almindelig Skoleforordning for Hertugdømmerne Slesvig og Holsten af $^{24}/_{8}$ 1814, § 66 som en af »Gienstandene for Underviisningen i Landsbyeskolerne«.

Fremskaffelse af de mest tjenlige Frøsorter samt paa dertil egnede Steder Opførelse og Drift af kommunale Drivhuse til tidlig Fremdrivning af passende Køkkenurter med paafølgende Udlevering af unge Planter til Udplantning paa Friland[1]).

Uden at forglemme Forskellighederne i de klimatiske og andre Forhold bør det vel ogsaa erindres, at endnu 1803 kunde BEGTRUP om Forholdene paa Sjælland skrive: »I de fleste Egne findes neppe Spor til Haver blandt Bønderne. Deres Gaarde ligge bare uden Plantning til Læ, eller Fornøjelse. — Saalænge Bondens Kone ikke antager sig Haven med samme Interesse, som Bonden sin Agerjord, og føler hvor vigtigt det er i hendes Huusholdning at have det fornødne Grønt af Haven, kan man ei vente at Havevæsenet paa Landet, vil have nogen kjendelig Fremgang«[2]).

Grønland er fra Naturens Haand for fattigt et Land, til at dets Befolkning kan lade nogen Ernæringsmulighed ligge unyttet, og mange Steder vilde ved Havedyrkning ledig Tid kunne omsættes i sundt og værdiskabende Arbejde.

D. Renholdelsen af de beboede Pladser.

Renlighedstilstanden ved de beboede Pladser.

Som foran (Side 7) vist har der — særlig i de sidste 30 Aar — fundet en betydelig Forøgelse Sted af Gennemsnitsbefolkningen paa de enkelte Pladser i Vest-Grønland (1860: 56, 1901: 60 og 1930: 92 Individer gennemsnitlig pr. Plads). Forholdsvis beregnet havde 1930 28 % mod i 1860 15 % af samtlige beboede Pladser en Befolkning paa 100 Individer og derover.

Efter Indbyggerantallet kan de vestgrønlandske Pladser 1930 grupperes, som følger[3]):

Vest-Grønland 1930	Antal Pladser (absolutte Tal)
Under 100 Beboere.....	119
100—199 —	34
200—299 —	6
300—399 —	3
400—499 —	1
500 og derover.....	3
	166

[1]) Sammenlign: »Ved udsæd i drivbænk og senere udplantning på den tid, da man ellers såer, — — vil sommeren så at sige kunne forlænges med over 1 måned« (SCHIERBECK: Beretning om nogle forsøg i plantekultur på Island. Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. 30' Bd. Christiania. 1886. pag. 253) samt: »20000 unge Kaalplanter solgtes denne Sommer til omboende Folk ved St. Anthony (Nordøstkysten af New Foundland), som saaledes kunde have Kaal for Vinteren« (Grenfell Association of Great Britain and Ireland. Seventh Annual Report 1932/33. London. 1933. pag. 15).

[2]) 80, II, pag. 301.

[3]) 4, pag. 8.

Samtidig med den voksende Gennemsnitsbefolkning er ogsaa Spørgsmaalet om de beboede Pladsers Renholdelse tiltaget i Betydning.

Den grønlandske Befolknings Huse er alle oprindelig — af Hensyn til Erhvervets nære Tilknytning til Havet — bygget saa tæt som muligt ved Stranden og med kun ringe Hensyntagen til Grundens øvrige Egenskaber; fortrinsvis er Husene byggede paa forholdsvis jævne og for Afløbets Skyld noget hældende Klippeflader. Som Regel er den samlede disponible Byggeplads dog af meget begrænset Udstrækning, og nytilkommende Huse lægges derfor ofte lidt højere oppe paa den paagældende Fjældskraaning, saa at Afløbet fra disse Huse maa bane sig Vej ned imellem den oprindelige Bebyggelse. Affald fra Husførelsen, Spildevand og tildels Ekskrementer kastes i Reglen lige uden for Huset og flyder derfra ned i Terrænets naturlige Render eller samles efterhaanden til en ved Indgangen liggende større eller mindre Mødding.

Under disse Forhold kan man ikke undre sig over, at f. Eks. MELDORF 1904 har kunnet skildre Tilstanden i Julianehaab Distrikt, som følger: »Overalt bag og imellem Husene — saavel ved Kolonien som paa alle de andre beboede Steder — træder man i Snavs, Fækalier (af Mennesker og Hunde), Blod, Fedt, raaddent Kød- og Fiskeaffald, ikke sjældent ses tillige hele Fisk, der faa Lov til at ligge og raadne, samt Kadavere af flaaede Hunde, og over alt dette kredse Fluerne om Sommeren i store Sværme. — Regn- eller Snevandet giver i Forening med de umiddelbart udenfor Husene beliggende, gennem mange Aar opdyngede Affaldsmøddinger, Blod, Fedt og Affald fra Sælhundeflænsningerne — i den varme Aarstid Anledning til, at der opstaar stillestaaende og stinkende Sumpe af raaddent, fluorescerende Vand og Snavs i Terrænets Sænkninger, hvori Foden synker dybt ned, og som forpester Luften i lang Afstand omkring Husene«[1]).

Denne utilfredsstillende Tilstand havde selvfølgelig ogsaa tidligere tiltrukket sig de i Grønland arbejdende Lægers Opmærksomhed, men det synes, som om disse i Hovedsagen har ment at maatte resignere og at maatte acceptere Forholdene som den nu engang i Grønland bestaaende og uforanderlige Tilstand. Saaledes findes i en Indberetning til Sundhedskollegiet af 31. Marts 1897 fra MELDORF's Forgænger som Distriktslæge i Julianehaab Distrikt følgende Betragtninger: »At skaffe Forandring til det bedre i disse Forhold — f. Eks. ved Bortfjernelse af Excrementer og andet Affald til mere afsides liggende Dele af Pladserne, vil sikkert i det mindste foreløbigt støde paa uovervindelige Vanskeligheder, grundet dels paa Landets Beskaffenhed, men dels ogsaa paa Grønlændernes endnu forholdsvis lave Kulturstandpunkt og hele Naturel med deres trofaste Vedhængen ved alt fra Fædrene nedarvet med Hensyn til

[1]) 81, pag. 348ff.

Skikke og Levemaade, — og der skal sikkert mere morderiske Epidemier til for at skaffe Gehør og selv da sikkert kun for en kortere Tid — for saadanne til deres eget bedste sigtende hygiejniske Foranstaltninger, hvis Forstaaelse paa Grund af manglende Forkundskaber alligevel vil ligge dem saa uendelig fjærnt, og hvis Nytte derfor vil forekomme dem mere end tvivlsomt«.

Det er ikke tilfældigt, at den anførte Beskrivelse skildrer Forhold i Syd-Grønland, idet Forekomsten af Slædehunde fra Holsteinsborg og nordefter medfører en vis Rensning af de derliggende Pladser. De nordgrønlandske Hunde er næsten altid hungrige, og de fortærer derfor med Begærlighed alt organisk Affald, hvorfor Møddingerne ved de nordgrønlandske Huse som Regel udelukkende bestaar af Aske, enkelte større Knogler og Fjer samt kasseret Blikemballage. Til Gengæld vil der i Terrænet findes talrige Hundefæces, men disse vil være næsten blottede for organiske Bestanddele og saaledes kun i ringe Grad tilgængelige for yderligere Omdannelse ved Forraadnelse.

Renovationsforanstaltninger.

Alligevel voksede der i begge Landsdele i Aarenes Løb en Forstaaelse frem ikke blot hos de danske Embedsmænd, men ogsaa hos den mere fremskredne Del af den grønlandske Befolkning af, at en Forbedring af de beboede Pladsers hygiejniske Forhold efterhaanden var blevet en uafviselig Opgave.

Da Kommuneraadene traadte i Virksomhed den 1. April 1911, skønnede Autoriteterne, at der nu var tilvejebragt et Organ, som naturligt maatte forventes at ville interessere sig for Løsningen af dette Problem, og i 1914 paalagdes det derfor i en Husbygningsvedtægt de nævnte Raad at føre Tilsyn dels med, at Husbygning for Fremtiden kun fandt Sted paa tørre Steder, hvorfra der var Vandafløb, og dels at Husenes Møddinger ikke anbragtes saaledes, at Afløb derfra kunde forurene Befolkningens Drikkevand, eller lagdes paa en saadan Maade, at Adgangen til Huset gik tværs hen over dem, hvorved Snavs til Stadighed maatte slæbes ind i Huset. Landsraadene bemyndigedes samtidig til af Fælleskassen at yde Tilskud til Kommuner, som maatte andrage om Hjælp til Afvanding af Sumpe, Fjernelse af Møddinger, Tilvejebringelse af Vandhentningssteder eller til Foretagelse af almindelig Renovation (se Bilag Nr. 2).

Opgaven viste sig imidlertid at ligge over Kommuneraadenes Evner. Svigtende Interesse, Forstaaelse og Autoritet resulterede i, at Forholdene paa det her omhandlede Omraade i alt væsentligt forblev uforandrede. Endnu 1923 udtaler G. TRYDE efter en Inspektionsrejse i Grønland, at der i de ovenfor anførte Bestemmelser vel findes Grundlag for et Sund-

hedsregulativ, som kunde virke fortræffeligt, men at Bestemmelserne desværre ikke overholdes[1]).

Først ved Sysselraadenes Oprettelse i 1926 og ved et Paalæg til disse Raad om at føre Tilsyn med Overholdelsen af de for Sundhedsvæsenet gældende Bestemmelser og i det hele taget at have Opmærksomheden henvendt paa mulig Forbedring af de sanitære Forhold inden for Syslet[2]) skabtes der en praktikabel Mulighed for den tilsigtede hygiejniske Fremgang. Den nu bestaaende Ordning findes i Søfartsministeriets Skrivelse til de grønlandske Landsfogeder af 15. Oktober 1931 udtrykt, som følger: »Det paahviler Kommuneraadet, der i Reglen alene bestaar af Grønlændere, at sørge for, at de sanitære Forhold er i Orden, eventuelt med økonomisk Bistand fra Landskassen, saaledes at det alene paahviler Sysselraadet, hvor det danske Element som oftest er meget stærkt repræsenteret, at optræde som en vejledende Myndighed, der skrider ind i Tilfælde, hvor Kommuneraadet ikke opfylder de dette paahvilende Forpligtelser, eller hvor Forholdene efter Sysselraadets Opfattelse iøvrigt kunde trænge til Forbedring«.

I Aarene efter 1930 er der da af en Række, ganske overvejende sydgrønlandske, Kommuneraad udfærdiget Forslag til Vedtægter om Renholdelse af de beboede Steder i de paagældende Kommuner, hvilke Forslag har været forelagt Sysselraadene til Kritik og derefter Landsfogederne til Stadfæstelse.

Som Regel paalægger disse Vedtægter under eventuel Bødestraf hver enkelt Husherre med større eller mindre Tidsmellemrum (hver fjortende Dag, daglig) at rense Husets Omgivelser indtil en Afstand af 15 m fra Huset, hvorefter Pladsens yderligere Renholdelse varetages af Kommuneraadet. Det er de fleste Steder obligatorisk at have en Affaldsbeholder ved hvert enkelt Hus, oftest en Zinkspand, som ikke maa overfyldes, og som i Reglen skal tømmes daglig i Havet eller paa et særligt, af Syslets Sundhedskommission godkendt Sted. Ved nogle Steder er dog aabne Møddinggruber godkendte, men de maa da ikke ligge nærmere end 10 m fra paagældende Hus eller fra alfar Vej og til mindst mulig Gene for omliggende Huse eller eventuelt for Vandhentningsstederne. I en Del af Vedtægterne er det paabudt at tildække disse Møddinggruber med Græstørv om Efteraaret; det i Vinterens Løb ophobede Affald skal da ved Foraarstøbrudets Indtræden styrtes i Havet. Særlige Regler findes for Opbevaring og Anvendelse af Staldgødning.

Som Eksempel skal i det følgende meddeles et i Sukkertoppens Sysselraadsmøde 1/5 1930 behandlet og senere af Landsfogeden i Syd-

[1]) 82, pag. 24.
[2]) 70, § 21.

Grønland stadfæstet Udkast til »Regulativ for Renligholdelse af Bopladserne i Sukkertoppen Syssel«.

1. Der anskaffes Skarnkasser, som betales af de respektive Husejere. Kommuneraadene kan dog i enkelte Tilfælde hjælpe Husejere, der ikke har Raad til at afholde hele Udgiften.
2. Skarnkasserne skal tømmes hver Dag. Husherren paaser, at der ikke kastes Affald andre Steder end i Skarnkassen. Det er hele Bopladsens Pligt at varetage, at Skarnkasserne tømmes i Havet. Hvis nogen kaster Affald andre Steder end i Skarnkassen, eller hvis denne er fuld, er det Husherrens Pligt at have Opsyn med dette. Hvis Husherren nægter at adlyde, har Kommuneraadet Pligt til at lade Skarnkasserne tømme paa Husejerens Regning.
3. Aske og lignende kan efter Kommuneraadets nærmere Bestemmelse bruges til Opfyldning.
4. Huse, der ligger langt fra Havet, eller i saadanne Tilfælde, hvor Husherren ikke selv er i Stand til at tømme Skarnkasserne, kan faa Hjælp hertil fra Kommunekassen, ligesom Kommuneraadet kan foretage Foranstaltninger til Lettelse af Skarnkassernes Udtømning.
5. Husherrer, der trods Kommuneraadets Paatale viser Ulydighed, kan idømmes Bøde af Kommuneraadet.
6. Ligeledes er det Husherrens Pligt hvert Foraar at sørge for, at Pladsen omkring Huset renses op, og at eventuelt tilkommet Affald fjernes.

Desværre er Tanke jo ikke ensbetydende med Handling, og endnu 4 Aar senere skildrer Distriktslægen i Sukkertoppen Lægedistrikt i sin Aarsberetning for 1933-34 Tilstanden ved selve Kolonipladsen Sukkertoppen, som følger: »Det er en Gru at se Affaldsdyngerne hobe sig op i umiddelbar Nærhed af Husene, hvorfra Hundene, der løber ud og ind af Husene, indbringer Snavs af enhver Slags, og da saavel Affald fra Husene som Afføring og Urin ikke bliver og ikke kan blive kastet i Vandet, fordi Bugten imellem Husene er frosset til i Vintertiden, forstaar man de farlige Tilstande ved disse i Længden ganske uholdbare Renovationsforhold«[1]). Til Supplering foreligger yderligere en Oplysning fra Sysselmanden i Sukkertoppen Syssel, fremsat i Mødet $^{10}/_{5}$ 1935 om, at »de i Aaret 1930 udsendte Skarnkasser (der udsendtes efter den ovenfor anførte Forordnings Vedtagelse i 1930 til Sukkertoppen 216 Skarnkasser med Laag à 10 Kr. pr. Stk., Forf.) med nogle enkelte Undtagelser derefter havde henstaaet ubenyttede paa Handelens Lofter«[2]).

Den langsomme og i det hele ringe Fremgang, som Renovations-

[1]) 73, 320/1934.
[2]) 73, 368/1935.

forholdene — i Lighed med det foran anførte Eksempel[1]) — opviser, skyldes en Række forskellige Forhold.

For Gennemsnitsbefolkningen i Grønland synes det den Dag i Dag at være den naturligste Fremgangsmaade at stille sig i Husdøren og derfra at smide Affaldet fra Husførelsen ud, saa langt man paa denne Maade kan naa. Fremgangs-

Fig. 16. Dagrenovation, henliggende umiddelbart uden for Husdøren. Bopladsen Igdlukasik, Julianehaab Distrikt. 1936. JETTE BANG phot.

maaden finder den største Del af Aaret sin naturlige Begrundelse allerede i Udendørstemperaturen og det i det hele barske Klima; for Nord-Grønlands Vedkommende kommer hertil yderligere Vanskelighederne fra den straks tilløbende og paatrængende Hundeflok. Skarnkasser fyldes ofte med fygende Sne; deres Indhold fryser let sammen og er da meget vanskeligt at tømme ud; i Nord- Grønland væltes Kasserne desuden

[1]) Den indgaaende Beskrivelse af Forholdene ved Sukkertoppen alene giver dog et noget fortegnet Billede. Her skal derfor yderligere anføres et Uddrag af Aarsberetningen fra Godthaab Lægedistrikt for 1931—32: »Husmøddinger er forbudte ved Godthaab, og Zinkspande med Laag skal findes ved hvert Hus til Opsamling af Renovation og Affald. Efter en stærk Modstand i Begyndelsen fra Befolkningens Side er det nu lykkedes at faa Bestemmelserne nogenlunde overholdt (fremhævet af Forf.). En Række Bøder til Overtræderne har vistnok været en medvirkende Aarsag til den bedre Forstaaelse«, (se 73, 175/1932).

let af de forsultne Hunde. Hvad endelig f. Eks. Bortfjernelse af Urin angaar, maa man erindre, at dette Stof for mindre end 100 Aar siden overalt i Vest-Grønland omhyggeligt opsamledes og opbevaredes i en Beholder under Briksen som absolut »uundværligt til Skindberedningen«[1]). Det forekommer da ogsaa nu mange besynderligt, at dette den tidligere Tids Hovedrensningsmiddel skal betragtes som en Urenhed, der endog med Besvær skal fjernes fra Husets Nærhed.

I det hele finder her den ogsaa andensteds velkendte Regel sin Bekræftelse, nemlig at en Bestemmelses Overholdelse i højeste Grad er afhængig af, i hvilken Grad den paagældende Befolkning er naaet til en virkelig Forstaaelse af dens Betydning. Men paa saadan Forstaaelse skorter det utvivlsomt endnu de fleste Steder i Grønland trods en navnlig fra Lægernes Side atter og atter forsøgt Belæring.

Det Problem, som Bortfjernelsen af de menneskelige Ekskrementer fra de grønlandske Bopladser frembyder, fordrer en særlig Omtale.

I Nord-Grønland bliver de faste Ekskrementer som alt andet organisk Affald øjeblikkelig slugt af Slædehundene, og denne Form for Renovation er saa bekvem og synes saa ufarlig, at f. Eks. de danske Institutioners og Funktionærers Klosetter alle er indrettede med en Faldlem for at muliggøre Hundenes Adgang til og Fjærnelse af Fækalierne.

I Syd-Grønland, hvor denne nemme, hurtige og billige Renovationsmaade derimod er udelukket, fordi Hundeholdet mangler, maa Udtømning i Havet af de til Defækationen benyttede Beholdere anses for den eneste fremkommelige Metode. Desværre støder denne Fremgangsmaade paa saa mange Vanskeligheder, at den maa siges endnu kun undtagelsesvis at komme til Udførelse. Man kan naturligvis let opføre et tilstrækkeligt Antal offentlige Klosetter; men Erfaringen har vist, at disses Tømning og øvrige Renholdelse som Regel vil være saa mangelfuld, at Klosetterne i Virkeligheden bliver et Minus og ikke et Plus i hygiejnisk Henseende. Som særlig betydningsfulde Vanskeligheder maa nævnes Befolkningens Ulyst og Vægring ved at beskæftige sig med denne Form for Renovationsarbejde saavel som det uvejsomme Terræn, over hvilket den eventuelle Transport som oftest maa foregaa. Man er derfor paa dette Omraade heller ikke naaet videre end til at lade Klosetter indrette ved de offentlige Arbejdspladser, hvor det har været uafviseligt at faa indført et vist Renovationssystem, og at lade disse Klosetter renholde paa det offentliges Foranstaltning ved de yngste blandt det fastansatte Per-

[1]) 56, pag. 82.

sonale. Herudover er det overladt de sydgrønlandske Kommuneraad paa Pladser, hvor der af en betydeligere Del af Befolkningen maatte næres Ønske om et lignende Arrangement, selv at indrette og varetage Pasningen af tilsvarende Klosetter[1]).

Ved den eneste større europæiske Bebyggelse i Grønland, Kryolithminebyen Ivigtût (efter Aarstiden ca. 50—150 Beboere), har Europæernes æstetiske og hygiejniske Krav i Forbindelse med de forhaandenværende Vejanlæg og Maskiner skabt en betydeligt bedre Renovationsordning.

Alt Køkkenaffald samles her i galvaniserede Spande med Laag og transporteres, naar Spandene er fyldte, til Stedets Svinestald for at anvendes ved Svinenes Fodring. Den øvrige Dagrenovation samles og afhentes een à to Gange om Ugen af en Traktor, som kører omkring ved de forskellige Huse, og som bringer Affaldet ned til et særlig indrettet Sted ved den aabne Havn, hvor det styrtes i Vandet.

Da der ved Minebyen først og fremmest af Hensyn til Maskincentralens Drift har maattet indrettes et Vandforsyningsanlæg, hvor Vandet pumpes fra en opdæmmet Sø til en ca. 1000 m^3 stor Beholder med indbygget Opvarmning, har det været muligt herfra at forsyne ogsaa de enkelte Boliger med Ledningsvand, tilført gennem et særlig velisoleret Rørsystem. Der er herved tillige opnaaet Mulighed for, at der i et Par af Funktionærboligerne har kunnet indrettes Waterclosets med Udløb til Septic tanks.

Arbejdsmandskabet defækerer i den til Brudet udsendte, kasserede Tøndeemballage (overvejende Meltønder), som to ekstrahonorerede Arbejdere derefter om Natten en Gang hver Uge bærer ned til Stranden paa et særligt Aag, hvorefter Tønderne med Indhold styrtes i Fjorden. Affaldets lettere Bestandele vil naturligvis efterhaanden flyde oven paa Vandet, men den stærke Tidevandsstrøm vil hurtigt føre dem bort og forhindre dem i at forurene selve Kysten. Desuden findes der ved Ivigtût en Bestemmelse om, at Maager ikke maa jages i Brudets nære Omegn, da de i væsentlig Grad bidrager til at rense Fjordens Vande for det resterende Affald[2]).

Afløb fra de beboede Pladser.

En vis naturlig Form for Renovation foregaar ved Nedbørens Hjælp, forudsat at Afløbsforholdene paa de paagældende Pladser tillader dette. Det er derfor af Betydning, at der ved Tøbrud og i Regnperioder er Mulighed for en Afskylning af

[1]) 73, 798/1932.
[2]) 83, pag. 90.

Terrænet mellem Husene, og at det herved fremkomne Afløbsvand kan finde en uhindret Adgang til Havet.

Et underjordisk Afløb, f. Eks. ved nedlagte Rør, er ikke anvendeligt i Grønland paa Grund af Klimaet og Jordbundsforholdene, men ved aabne Render (Grøfter) kan der opnaas en Del, ofte samtidig med en Udtørring af nærliggende Sumpe, hvorved tillige den hyppigt ret begrænsede Byggeplads faar en naturlig Udvidelse, medens Yngleterrænet for de meget generende Myg formindskes.

At alt Afløb som Regel bliver ført ad den kortest mulige Vej til den nærmeste Strand, vides endnu aldrig at have medført nogen Ulempe af alvorligere Karakter. I saa Henseende er det maaske ikke helt uden Betydning, at der slet ikke finder Badning Sted i Havet ud for den grønlandske Kyst. Paa den anden Side bliver Bræis til Anvendelse som Drikkevand i Almindelighed hentet fra Havet ret tæt ved Bopladsens Afløb, ligesom Afvaskning af forskellig Føde ogsaa jævnlig foregaar med Havvand fra Strandkanten lige neden for Husene. Spørgsmaalet bør derfor formentlig i alt Fald holdes under stadig Observation.

E. Vejanlæg.

Da som omtalt Gennemsnitsbefolkningen pr. beboet Plads i Vest-Grønland 1930 var 92 Individer (Side 7) og pr. Hus 6,1 Individ (Side 13), bliver det gennemsnitlige Antal Huse pr. Plads 15. Med en saa ringe Bebyggelse er det en Selvfølge, at ved et meget stort — langt det største — Antal Pladser er egentlige Veje ukendte; Beboerne hjælper sig med de Stier, som den daglige Færden særlig mellem Hus og Strand efterhaanden har skabt. Iøvrigt er Nyanlæg af Veje, eventuelt af Broer, overladt til de paagældende Kommuneraads Afgørelse og Foranstaltning.

Hvor offentlige Bygninger, som Kirke, Kapel, Butik eller Lagerbygninger forefindes, vil der dog altid i disses Nærhed træffes en Strækning, som paa Styrelsens Bekostning er planeret og indrettet saaledes, at den bærer virkeligt Præg af en Vej (se saaledes Fig. 6). Ved Kolonipladserne og ved enkelte andre større Pladser er — særlig i de senere Aar — anlagt banede Veje over endog ret betydelige Strækninger, men det vil under Hensyn til det i det foregaaende oplyste om Størrelsen af den indfødte Befolknings Huse og om Pladsernes almindelige Renholdelsestilstand forstaas, at det ikke hidtil er forekommet særlig paakrævet at vedtage faste Regler hverken for Vejenes Bredde i Grønland eller for deres Renholdelse uden for de offentlige Institutioners Omraade.

Fig. 17. Torvet med Springvandet ved Kolonistedet Julianehaab. 1932. J. HØEGH phot. I Baggrunden ses en Del af den tæt sammentrængte grønlandske Bebyggelse.

F. Vandforsyning.

Forsyningsmaaden.

Den grønlandske Befolknings Vandforsyning foregaar hovedsagelig paa efterfølgende Maader:

1. Ved enkelte større Pladser findes Anlæg, hvor Vandet en Del af Aaret pumpes op i et Rørsystem, som fører det hen til — i ganske enkelte Tilfælde endog ind i — Befolkningens Huse, hvor det da kan aftappes fra Vandhaner, saaledes som dette almindeligt foregaar i de gamle Kulturlande.
2. Paa andre Lokaliteter er der (oprindelig af de herrnhutiske Missionærer) indrettet flere eller færre Brønde mellem Beboelsens Huse, og Vandet kan da i kortere eller længere Tid af Aaret hentes i Spande fra disse Brønde.
3. Almindeligere hentes Vandet fra nærliggende Elve eller Kilder. Ofte kan de sidstnævnte dog kun uegentlig betegnes som Kilder,

da Vandet maaske knap 20 m højere oppe paa Fjældet har været Overfladevand, som derfra i ringe Dybde (f. Eks. $^1/_2$—1 m) har passeret et Lag Grus eller Tørvejord, før det atter kommer frem til Overfladen.

4. Mange Steder bliver Vandet hentet fra større eller mindre Søer. Det paa denne Maade fremskaffede Vand er af meget forskellig Renhed, alt eftersom det stammer fra store, dybe Fjældsøer eller fra lave Mosehuller eller maaske endog fra Vandpytter i Beboelsens umiddelbare Nærhed; ogsaa ved selve Hentningen er der ved denne Form for Vandforsyning ganske særlige Muligheder for Vandets Forurening.
5. Endelig er en betydelig Del af Befolkningen — særlig i Vintertiden — henvist til at smelte Is (sjældnere Sne) for at komme i Besiddelse af den fornødne Mængde Vand. Den hertil anvendte Is bestaar næsten udelukkende af større eller mindre Stykker i Havet drivende eller i Havisen indefrosset Bræis.

Efter min Anmodning er der af Grønlands Styrelse fra Formændene for samtlige Sundhedskommissioner i Grønland indhentet Oplysning om, i hvilken Udstrækning den ene eller den anden af de nævnte Metoder for Vandforsyning anvendes af den indfødte Befolkning i de paagældende Distrikter, og Resultatet af denne Undersøgelse kan sammenfattes, som følger.

For hver 100 Beboere i Vest-Grønland foregik Vandforsyningen 1936 fra

	i Vintertiden	i Sommertiden
Rørledninger	0	14
Brønde	11	13
Større eller mindre Søer	25,5	14
Elve eller Kilder	28,5	48
Is (eller Sne)	35	11
	100	100

Det fremgaar af Tabellen, at Rørledninger kun kommer til Anvendelse i Sommertiden (eksempelvis ved det sydligste af Anlægene (Julianehaab) i 5 Maaneder, $^{10}/_5$—$^{10}/_{10}$, og ved det nordligste (Egedesminde) i 3 Maaneder, $^{15}/_6$—$^{15}/_9$), og at de i denne Tid iøvrigt kun kommer en Syvendedel af den vestgrønlandske Befolkning til gode. Godt en Tiendedel af Befolkningen henter Vand fra Brønde; over Halvdelen (i Vintertiden 54 og i Sommertiden 62 %) maa hente Vand fra Søer eller Elve, og endelig

er en betydelig Del af Befolkningen — i Vintertiden mindst en Trediedel, d. v. s. 5—6000 Mennesker — henvist til at klare sig ved Optøning af Is.

Som det er at vente efter den beboede Kyststrækning Længde fra Syd mod Nord, findes ogsaa Vandforsyningsmaaderne ret afvigende i Landets sydlige og i dets nordlige Distrikter, saaledes som de efterfølgende Oplysninger vil vise.

For hver 100 Beboere foregik Vandforsyningen 1936 fra

	i Vintertiden		i Sommertiden	
	i Syd-Gr.	i Nord-Gr.	i Syd-Gr.	i Nord-Gr.
Rørledninger	0	0	20	5,4
Brønde	20	0	24	0
Større eller mindre Søer	21,5	30,6	14,4	14
Elve eller Kilder	41	13,4	40	58
Is (eller Sne)	17,5	56	1,6	22,6
	100	100	100	100

Som det vil ses, findes der overhovedet ikke Brønde i Nord-Grønland; paa Grund af den ringe Dybde, i hvilken Sommervarmens Optøning af Jordsmonnet trænger ned, er selv de dybeste Brønde i Syd-Grønland sjældent mere end ca. 3 m dybe, og Tilløbet til dem bestaar i Virkeligheden af Overfladevand, som gennemsiver de omliggende Jordlag. Den mest bemærkelsesværdige Kendsgerning fra ovenstaaende Tabel synes iøvrigt at være Oplysningen om, at over Halvdelen af Nord-Grønlands Befolkning er henvist til at forskaffe sig Vand ved Issmeltning gennem den lange Vintertid (der er i Nord-Grønland mellem 250 og 300 Frostdage om Aaret).

Beregnet for de enkelte nordgrønlandske Distrikter bliver Forholdet, som følger.

Distrikter	I Vintermaanederne foregaar (1936) Vandforsyningen ved Optøning af Is for nedenstaaende Procent af Befolkningen
Egedesminde og Godhavn	28
Jakobshavn og Christianshaab	45
Ritenbenk	61
Umanak	80
Upernavik	91

Det vil ses, at man i Upernavik Distrikt aabenbart er naaet til den nordlige Grænse i Vest-Grønland for enhver anden Form for Vandforsyning i Vintertiden end den nævnte ved Optøning af Is.

De forskellige Vandforsyningsmaader er forbundne med forskelligt store Vanskeligheder for Forbrugerne, og dette Forhold spiller en afgørende Rolle for de Vandmængder, som paa de forskellige Steder anvendes af de enkelte Individer.

Vanskelighederne kan dels være betinget af Afstanden (og dermed Transporten) mellem Vandhentningsstedet og Beboelsen, hvilken Vanskelighed er Hovedaarsag til Anlæggelsen af de i de senere Aar mange Steder i Syd-Grønland i Husenes Nærhed udgravede Brønde. Dels vil Vanskelighederne opstaa ved Vinterens Kulde, idet de fleste Vandhentningssteder da dækkes med et metertykt Isdække, op gennem hvilket Vandet maa øses. Og endelig foreligger der ved den særlige Form for Vandforsyning, der foregaar ved Optøning af Is, saavel de nævnte Fremskaffelses- og Transportvanskeligheder (og ofte kan det dreje sig om Transport over betydelige Strækninger, til Tider yderligere besværliggjort ved ugunstigt Vejr) som ogsaa den ganske særlige Vanskelighed, der knytter sig til Kravet om det til Optøningen fornødne — og i Forvejen sparsomt forhaandenværende — Brændselsmateriale.

Forbrugets Størrelse.

Angaaende Vandforbrugets Størrelse har jeg ved velvillig Imødekommenhed fra forskellig Side indsamlet nedenstaaende Oplysninger[1]).

Ved Kolonistedet Godthaab bestaar den indfødte Befolkning af ialt 656 Individer ($^1/_1$ 1936), fordelt i 93 Huse. Vandforsyningen foregaar her nutildags næsten udelukkende fra Brønde, af hvilke der ialt findes 20, fordelt over det bebyggede Terræn. Halvdelen af disse Brønde er dog indrettede af de offentlige Institutioner og kommer kun til Anvendelse for de til vedkommende Institutioner knyttede Personer[2]). Af de øvrige 10 Brønde er de 5 indrettede paa Kommuneraadets Foranstaltning, ligesom Kommunen bekoster disse Brøndes Vedligeholdelse og Oprensning samt de til Vandets Opbringelse nødvendige Spande. De kommunale Brønde er udførte af Cementringe med ca. 1 m Diameter, hvorimod de øvrige, privat udgravede er indrettede som firkantede Træbeholdere med en omtrent lige saa stor Aabning.

---

[1]) 84.

[2]) Mindst 3 af disse Brønde findes inde i Bygningerne og er forsynede med mindre Haandpumper (dels i Køkkener og dels i Koloniladsens Bageri, fra hvilken sidste Brønd der dog i strenge Kuldeperioder undtagelsesvis afgives ikke ringe Mængder Vand til Stedets Befolkning).

Vandet transporteres — næsten altid af større Børn — fra disse Brønde til Husene enten i galvaniserede Spande eller — sjældnere — i Margarinedaaser (se Fig. 18 og 19), og Forbruget er i det følgende beregnet efter det gennemsnitlige Antal Beholdere, som paa en Tid, hvor anden Vandtilførsel kan betragtes som udelukket, daglig i et Par Uger er blevet bragt til de paagældende Hjem.

Saaledes beregnet har Vandforbruget for 288 Individer i 49 tilfældigt valgte Huse været gennemsnitlig 9,4 l pr. Individ pr. Dag, og praktisk talt af samme Størrelse i Hjem, tilhørende Fastansatte, og i Hjem, tilhørende Personer i frit Erhverv. Det mindste daglige Forbrug pr. Individ er fundet at være 3 l (i 3 Husstande) og det største 25 l (i 2 Husstande); i over Halvdelen af Husene anvendes daglig fra 6 til 10 l pr. Individ. Kun sjældent (en Syvendedel af Husene) træffes et væsentlig mindre Forbrug; i en Trediedel af Husene er Forbruget større, dog kun i ganske enkelte Huse 20 l og derover. En nærmere Specifikation findes i nedenstaaende Tabel.

Gennemsnitligt dagligt Vandforbrug pr. Individ ved Godthaab 1936

l	Antal Huse (ialt undersøgt 49 Huse)
1— 5	7
6—10	26
11—15	8
16—20	5
21—25	3
	49

Om Lørdagen er Forbruget ofte dobbelt saa stort som paa Ugens øvrige Dage, undertiden endda mere end dobbelt saa stort; i Sommertiden skylles der desuden meget Vasketøj i nærliggende Vandløb. Men alt i alt ligger det gennemsnitlige Vandforbrug ved Godthaab dog sikkert de fleste af Aarets Dage ved de konstaterede 9—10 l om Dagen pr. Individ.

Tages nu til Sammenligning Forbrugets Størrelse paa Steder, hvor alt Vand en væsentlig Del af Aaret maa forskaffes ved Smeltning af Is, kan jeg fremlægge Oplysninger fra et saadant Tidspunkt vedrørende Forbruget i 6 Huse med ialt 31 Beboere (5 Huse ved Claushavn og 1 Hus ved Upernavik). Den forbrugte Vandmængde konstateres i disse Tilfælde lettest ved Vejning af den til Husene hentede Is, og den har vist sig at svare til gennemsnitlig 6 l Vand daglig pr. Individ

(varierende i de enkelte Huse mellem 5 og 8 l som samlet Forbrug til Drikke, Mad, Vask og anden Rengøring)[1]).

I Egne, hvor Adgangen til Bræis er udelukket, og hvor Befolkningen er henvist til det med særlig Omstændelighed fremskaffede Snevand (f. Eks. ved Bopladsen Niaqornârssuk i Egedesminde Syddistrikt),

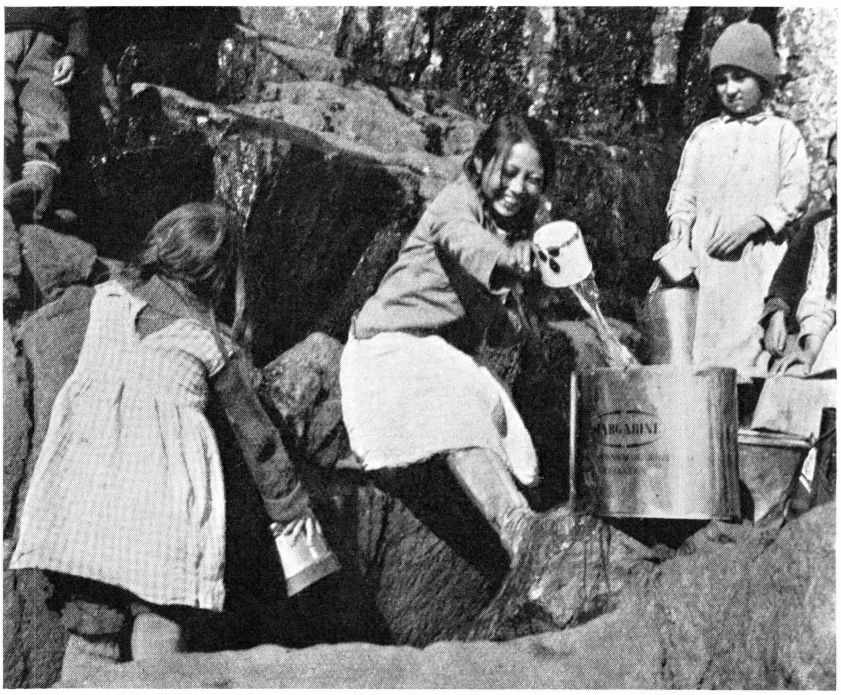

Fig. 18. Vandhentning ved Kolonistedet Sukkertoppen. 1936. JETTE BANG phot. Tilløbet er ved dette Vandhentningssted saa ringe, at Vandet maa øses op med Kopper og Krus.

synes Forbruget at være yderlig ringe, vist knap 2 l om Dagen pr. Individ. Da den normale daglige Vandudskillelse pr. voksent Individ er lidt over 2 l, maa derfor — selv om ogsaa en Del af den afgivne Vand-

[1]) Da der som foran vist (Side 13) gennemsnitlig findes 6 Beboere pr. Hus, skal der saaledes gennemsnitlig hentes 36 kg Is pr. Døgn til det enkelte Hus. Den gennemsnitlige Temperatur af den fremskaffede Is vil formentlig være omtrent $\div$ 15° C; for at smelte den skal den altsaa først opvarmes 15°, hvortil der antagelig vil kræves 540 Kilogramkalorier, hvorefter den yderligere skal smeltes med et Forbrug af 2880 kgc, ialt ca. 3400 kgc. 1 kg Tørv eller Lyngris udvikler ved Forbrænding ca. 3000 kgc, men Nyttevirkningen heraf vil i de sædvanlig benyttede Ovne neppe være mere end 10—15 %. Herefter vil der under de omhandlede Forhold blot til Fremskaffelse af den for Husførelsen fornødne Vandmængde (og med Vand af en Temperatur paa 0° C) kræves et dagligt Forbrug af 7—10 kg Tørve- eller Lyngbrændsel (eller en Trediedel til en Fjerdedel af den gennemsnitlige »Dragt« for en voksen Person, se Teksten til Fig. 10).

mængde indtages som Bestanddel af Føden eller dannes ved dennes Omsætning — den til Vask og Rengøring disponible Vandmængde i de paagældende Huse nødvendigvis være minimal.

I europæiske Storbyer er det daglige Vandforbrug pr. Individ i Almindelighed ca. 175 l[1]). Heraf beregnes 100 l at medgaa til Industriens

Fig. 19. Vandhentning fra Brønd ved Udstedet Nanortalik, Julianehaab Distrikt. 1936. JETTE BANG phot.

Forbrug (herunder dog ogsaa Vaskerier) samt til det offentliges Anvendelse (herunder ogsaa Badeanstalter). Af de resterende 75 l medgaar ca. 35 l til WC-udskylning; 40 l pr. Individ bliver saaledes det daglige Vandforbrug, som under Storbysforhold normalt regnes for nødvendigt til Tilfredsstillelse af den personlige Hygiejnes øvrige Fordringer. Under mere primitive Forhold — i Landbebyggelser, hvor Vandet endnu maa hæves fra en Brønd ved et Hejseværk eller en Pumpe — økonomiserer Forbrugerne i højere Grad med det fremskaffede Vand. I Almindelighed

[1]) Ved en af Sundhedsstyrelsen 1935 foranstaltet Undersøgelse over Vandforsyningen i Danmark fandtes det daglige Vandforbrug pr. Indbygger i København at være 182 l og ikke særlig afvigende herfra i Landets øvrige Byer (Medicinalberetning for Den Danske Stat for Aaret 1935. København 1937, pag. 141).

regnes det dog, at det gennemsnitlige daglige Forbrug pr. Individ selv under disse Forhold nødig maa ligge under ca. 25 l.

De for Forbruget i Vest-Grønland fundne Tal (gennemsnitlig 6 til 9 l pr. Individ) er saaledes kun en ringe Brøkdel af det andensteds som Norm opstillede Forbrug[1]), og de taler i sig selv tilstrækkeligt om Muligheden af at opfylde de hygiejniske Fordringer, for hvis Løsning Tilstedeværelsen af en til enhver Tid let tilgængelig og rigelig Vandmængde er en uomgængelig Forudsætning.

Vandets Beskaffenhed.

Som en naturlig Følge af, at det i Grønland tilgængelige Ferskvand næsten altid har sin umiddelbare Oprindelse fra smeltet Sne eller Is, er dette Vand frit for fremmede Bestanddele og velegnet til Drikkevand og til Husholdningsbrug.

RINK, som har analyseret Drikkevandet forskellige Steder i Grønland, nævner da ogsaa 1857, at »Vand saavel fra flere af de benyttede Indsøer, som — hvad der mindst var at vente — fra Kilderne ved Godhavn ved en chemisk Prøve viste sig paa det nærmeste saa reent som destilleret Vand«[2]). Vandet anvendes da ogsaa overalt uden foregaaende Rensning, det være sig ved Filtrering, Kogning eller Tilsætning af Kemikalier, og det opfylder i sig selv de til Drikkevand sædvanlige Fordringer om Appetitlighed, Velsmag og Ufarlighed.

Vandets Forurening.

Derimod kan det ikke benægtes, at Vandet hyppig udsættes for Forurening — stundom vel endog for Forurening af sundhedsfarlig Karakter.

Det i sig selv reneste Vand faas ved Smeltning af Bræis, men dels hentes de benyttede Isstykker som nævnt ofte fra Havnebassinerne, til hvilke alle Afløb fra den omliggende Bebyggelse fører, og dels udsættes Isstykkerne for forskellig Tilsmudsning baade under deres Transport og under deres Opbevaring i eller ved de paagældende Hjem.

Vand af meget god Kvalitet hentes fra mange af Elvene, men andre Steder er dog dette Vand — særlig i tørre Somre — udsat for ikke ubetydelig Forurening ved Menneskers og Dyrs Færden langs Vandløbets Sider eller ved Opdæmninger, som anlægges, for at Vandløbet ogsaa kan tjene som Vaskeplads. Hertil kommer saa selvfølgelig Mulighederne for Vandets yderligere Forurening under Transport i smudsige Beholdere.

Søvandets Renhed er i allerhøjeste Grad afhængig af Søens Til- og

[1]) Eksempelvis kræver en enkelt WC-Udskylning 8 l Vand.

[2]) 10, I, pag. 79.

Afløb samt af dens Størrelse og Dybde. Det er derfor meget vanskeligt at udtale sig summarisk om dette Forhold; særlig uheldigt er det, naar Vandstanden er saa lav, at Vandet kan opvarmes kendeligt af Solen. I den kolde Aarstid maa man iøvrigt tage Hensyn til den Mængde Smuds af forskellig Art, som i Vinterens Løb særlig af Mennesker, men ogsaa af Dyr, regelmæssig aflejres paa Isen i Vandhentningsstedets umiddelbare Nærhed.

Ved Kilderne er Vandmængden ofte saa ringe, at Forbrugerne søger at danne et mindre Reservoir ved Opdæmning. Forholdet bliver da det samme som ovenfor anført ved de mindre Vandløb.

Hvad angaar Vandforsyningen fra Brønde, da er den almindeligere Anvendelse af Brøndvand i Grønland endnu af saa forholdsvis ny Dato, at det synes for tidligt at udtale sig om, hvorvidt den derved unægtelig i mange Tilfælde bekvemmere Adgang til Vand og det derved muliggjorte større Forbrug af dette er et saa betydningsfuldt hygiejnisk Fremskridt, at det berettiger til at se bort fra den ubestridelig større Fare for Vandets Forurening, som maa forefindes ved Brønde af Konstruktion som de grønlandske i Sammenligning med rindende Vandløb. Der er mig dog allerede Tilfælde bekendt, hvor Brugen af Brønde har maattet opgives paa Grund af Tilløb fra nærliggende Møddinger og Stalde.

De særlige Vandforsyningsanlæg, som i de senere Aar (1926—32) er etablerede ved Kolonistederne Julianehaab, Sukkertoppen, Holsteinsborg og Egedesminde, opfylder formentlig alle overkommelige hygiejniske Krav. Som gentagende omtalt er disse Anlæg dog kun i Funktion i en begrænset Tid af Aaret og kun tilgængelige for en forholdsvis ringe Del af den samlede grønlandske Befolkning. Jeg skal som Eksempel meddele lidt nærmere om Anlægget ved Julianehaab. Der er her ved en Cementdæmning dannet et betydeligt, aabent Reservoir i Fjældet i en Højde af ca. 50 m over Pladsens Huse. Denne »Vandsø« er indhegnet, og al Færdsel inden for en Afstand af 10 m fra Vandkanten er forbudt, hvilket Forbud ogsaa gælder i Vintertiden, hvor Vandet fra denne Sø vel ikke benyttes, men hvor alligevel Leg og Skøjteløb paa Søens Is er forbudt. Fra Søen fører en Vandledning ned mellem Husene, og der er i Sommermaanederne — foruden Forsyningen til de offentlige Institutioners Tjenesteboliger og Arbejdslokaler — 4 Aftapningssteder mellem de den grønlandske Befolkning tilhørende Huse (samt indlagt Vand i 2 af disse). Til Sammenligning skal anføres, at endnu 1890 skriver I. Rump, at »dersom man rundt omkring i Landsbyen (i Danmark) indretter Opstandere, hvorfra Vandet kan tages, og dette vil være Reglen i en Landsby, hvor man vanskeligt gaar til at forsyne hvert enkelt Hus med Vandledninger, —— naar der rundt omkring i Gaderne er anbragt Opstandere, hvorfra Beboerne kunne tage deres Vand, er Kravet til Nemhed vel gjort Fyldest«[1]).

[1]) 85, pag. 15.

Administrative Bestemmelser vedrørende Vandforsyningen.

For Vandforsyningen gælder de samme Regler, som er anført under Omtalen af Renovationsvæsenet i Grønland, saaledes at det paahviler de stedlige Kommuneraad at sørge for de fornødne Vandhentningssteder, medens Sysselraadene skal paase, at Vandhentningsstederne er forsvarlig indrettede, og i modsat Fald har Pligt til at yde deres Vejledning til de paakrævede Ændringer. Endelig kan der af Landsraadet bevilliges Kommunekasserne det til disse Foranstaltningers Gennemførelse eventuelt fornødne økonomiske Tilskud.

Det fremgaar af den foregaaende Skildring, at Vandforsyningen i Grønland over store Strækninger og i lange Tidsrum møder næsten uovervindelige Vanskeligheder. Der er ved de enkelte Pladsers oprindelige Bebyggelse kun undtagelsesvis taget Hensyn til en større Befolknings Vandforbrug, end sige til Nutidens Krav om det ønskelige Forbrugs Størrelse, og de overvejende Frostperioder vil mange Steder yderligere i afgørende Grad forøge Vanskelighederne ved Fremskaffelse af Vandmængder ud over de til selve Livsopholdelsen strengest nødvendige.

De to sædvanlige Hovedkrav til offentlig Sundhedspleje ved enhver lidt større Bebyggelse: et hensigtsmæssigt Renovationssystem og en rigelig Vandforsyning, maa saaledes begge i Grønland siges som Regel at være meget langt fra deres Opfyldelse.

G. Ernæringen.

Den grønlandske Befolknings Fødemidler bestaar af to velafgrænsede Grupper, nemlig dels en Gruppe Fødemidler af næsten udelukkende animalsk Oprindelse, som produceres i Landet selv, og dels en Gruppe af ganske overvejende vegetabilsk Oprindelse, som tilføres udefra.

Mængden af indførte Fødemidler.

De indførte Fødemidler tilføres og forhandles udelukkende paa Grønlands Styrelses Foranstaltning, og det er derfor muligt at give sikker og indgaaende Oplysning saavel om denne Gruppes Sammensætning som om dens Størrelse. Da der ikke samles Lagre i Grønland, vil en Aarrækkes Tilførsel være identisk med Befolkningens Forbrug af de paagældende Varer i en tilsvarende Aarrække.

Efter de officielle Fortegnelser har den gennemsnitlige aarlige Udsending (og Forbruget) af Fødemidler været, som følger[1]).

[1]) 43.

Gennemsnitlig aarlig Tilførsel af Fødemidler til Vest-Grønland

Aarene 1931—33 incl.			Til Sammenligning Aarene 1901—03 incl.	
		kg	kg	kg
Fedevarer, samlet Vægt		**85.060**	..	**0**
nemlig:	kg			
Margarine	69.940	..	..	..
Svinefedt	11.520	..	..	..
Faarefedt	1.960	..	..	..
Sødmælkspulver	1.640	..	..	..
Kornprodukter, samlet Vægt		**1.440.205**	..	**378.395**
nemlig:	kg			
Rugmel	415.400	..	163.890	..
Rugsigtemel	96.270	..	..	..
Hvedemel	421.640	..	..	..
Ris	102.900	..	50.165	..
Byggryn	23.180	..	18.725	..
Bankebyggryn	68.140	..	25.580	..
Havregryn	39.310	..	8.730	..
Boghvedegryn	575	..	1.480	..
Semoulegryn	390	..	..	..
Malt	48.790	..	..	..
Kiks (Skibs-)	112.980	..	..	..
Skonrogger	98.000	..	70.870	..
Skibsbrød	12.630	..	38.955	..
Bælgfrugter, samlet Vægt		**24.480**	..	**24.615**
nemlig:	kg			
Ærter, gule	19.370	..	23.210	..
Bønner, brune	5.110	..	(Ærter, graa) 1.405	..
Tørrede Frugter, samlet Vægt		**97.850**	..	**15.435**
nemlig:	kg	..	..	..
Figner	54.800	..	10.565	..
Rosiner	30.610	..	2.730	..
Svedsker med Sten	12.440	..	2.140	..
Sukker og Chokolade, samlet Vægt		**617.000**	..	**57.280**
nemlig:	kg			
Melis, hugget	293.710	..	..	..
— stødt	27.110	..	..	..
Kandis	130.120	..	39.630	..
Puddersukker	149.930	..	17.650	..
Sirup	4.030	..	..	..
Chokolade	11.450	..	..	..
Kakao	650	..	..	..
Indførte Fødemidler, samlet Vægt		**2.264.595**	..	**475.725**

De anførte Fødemidler er alle udsendte til almindelig Udhandling i Vest-Grønland (ɔ: optagne i »Den Grønlandske Takst«)[1]), hvorefter det er berettiget at slutte, at Beholdningerne af dem til enhver Tid har kunnet dække Befolkningens normale Forbrug. Ud over de anførte kan ganske vist ogsaa enkelte andre udsendte Fødemidler, som Smør, Sagogryn, Ris- og Kartoffelmel gøres til Genstand for almindelig Udhandling, men dels udsendes disse Varesorter kun i forholdsvis ubetydelige Kvanta, dels er de for langt den væsentligste Del reserverede for de i Landet ansatte, hovedsagelig danske, Tjenestemænd, og er af disse Grunde i Virkeligheden uden Betydning for Befolkningens Ernæring, hvilket ogsaa gælder enkelte andre Varer, der kun udsendes efter særlig Rekvisition, saasom Flæsk (2.235 kg aarlig), Ost (4.480 kg), Kommenskringler (7.620 kg), Makaroni (870 kg) og Bolsjer (4.585 kg).

Det fremgaar af den meddelte Oversigt, at Forbruget af udsendte Fødemidler i Vest-Grønland i de tredive Aar fra 1901—03 til 1931—33 er steget med 375 % (Vægtprocent), ligesom det ses, at Udsendingen til almindelig Udhandling er forøget med forskellige Varesorter, som ikke udsendtes i 1901—03, saaledes hele den nytilkomne Fødemiddelgruppe, Fedevarer, for hvilken Tilførsel der ikke ved Aarhundredets Begyndelse kunde siges at være Trang i den vestgrønlandske Befolkning.

Pr. Individ er af indførte Fødemidler aarlig forbrugt	1931—33 (15.620 Individer)	1901—03 (11.350 Individer)
	kg	kg
Fedevarer	5,4	0,0
Kornprodukter	92,2	33,3
Bælgfrugter	1,6	2,2
Tørrede Frugter	6,3	1,4
Sukker og Chokolade	39,5	5,0
Indførte Fødemidler, ialt	145,0	41,9

Med Undtagelse af Bælgfrugternes lille Gruppe er der saaledes indtruffet en meget betydelig Forøgelse af Forbruget af samtlige udsendte Fødemidler, i ganske særlig Grad for Gruppen: Sukker og Chokolade.

De indførte Fødemidlers Betydning for Folkeernæringen.

For at Føde skal kunne betegnes som tilstrækkelig, maa den opfylde efterfølgende Krav, dels et kvantitativt: i assimilerbar Form at indeholde den fornødne Energimængde til Organismens Opbygning, Vedligeholdelse og Arbejdsydelse, dels et kvalitativt: at indeholde samtlige

[1]) 71.

for Organismen nødvendige Stoffer, nemlig dels de egentlige Næringsstoffer samt Vand, dels forskellige Salte og endelig Vitaminerne.

Af Næringsstoffer findes tre Hovedgrupper: Proteinstoffer, Fedtstoffer og Kulhydrater, for hvilke Stoffers Vedkommende den potentielle Energi er mere end dobbelt saa stor for Fedtstofferne som for hver af de to andre Grupper (9,3 Kilogramkalorie pr. Gram for Fedtstoffer mod 4,1 for Proteinstoffer og Kulhydrater).

I det følgende skal gives en Oversigt[1]) over Indholdet af de

De enkelte Varesorter	Indholdet af			
	Protein-stoffer	Fedt-stoffer	Kulhy-drater	Kalorier ialt
	kg	kg	kg	
69.940 kg Margarine	350	59.450	350	556.023.000
11.520 - Svinefedt	0	11.405	0	105.984.000
1.960 - Faarefedt	010	1.903	0	17.738.000
1.640 - Sødmælkspulver	410	440	610	8.282.000
415.400 - Rugmel	45.700	8.310	290.780	1.453.900.000
96.270 - Rugsigtemel	11.550	960	70.275	346.572.000
421.640 - Hvedemel	54.815	2.950	303.580	1.496.822.000
102.900 - Ris	7.200	515	80.260	360.150.000
23.180 - Byggryn	2.550	460	16.225	81.130.000
68.140 - Bankebyggryn	7.500	1.360	47.700	238.490.000
39.310 - Havregryn	5.110	2.360	26.340	151.343.500
575 - Boghvedegryn	055	007	400	1.955.000
390 - Semoulegryn	040	002	295	1.404.000
48.790 - Malt	4.390	975	39.030	187.841.500
112.980 - Kiks (Skibs-)	9.040	2.825	85.865	418.026.000
98.000 - Skonrogger	7.840	490	77.420	352.800.000
12.630 - Skibsbrød	1.265	125	9.470	45.468.000
19.370 - Ærter, gule	4.455	390	10.070	62.952.500
5.110 - Bønner, brune	1.280	075	2.400	15.841.000
54.800 - Figner	2.190	0	40.550	175.360.000
30.610 - Rosiner	610	305	20.510	88.769.000
12.440 - Svedsker m. Sten	250	0	6.470	27.368.000
293.710 - Melis, hugget	0	0	293.710	1.204.211.000
27.110 - — stødt	0	0	27.110	111.151.000
130.120 - Kandis	0	0	129.470	533.492.000
149.930 - Puddersukker	0	0	143.930	592.223.500
4.030 - Sirup	0	0	2.215	9.067.500
11.450 - Chokolade	685	2.520	7.670	57.822.500
650 - Kakao	140	175	210	3.055.000
2.264.595 - Indførte Fødemidler	167.435	98.002	1.732.915	8.705.242.000

[1]) Da de i Grønland udhandlede eller producerede Fødemidler ikke alle findes analyserede i de almindeligt tilgængelige Tabeller, er de i denne Afhandling anvendte Analyser meddelte i det vedføjede Bilag Nr. 4.

tre Hovedgrupper af Næringsstoffer samt den samlede Kalorieværdi for disse i den gennemsnitlige aarlige Tilførsel af Fødemidler til Vest-Grønland 1931—33 incl.

For en Beregning af Befolkningens samlede Kaloriebehov kan her som praktisk anvendelig Bruttoværdi en voksen Mands daglige Kaloriebehov i Føden — under Hensyn til Klimaet og Hovedbeskæftigelserne i Vest-Grønland — sættes til 3.500 Kilogramkalorier; efter almindelig Beregning vil det tilsvarende Krav for en voksen Kvinde da blive 2.800 og for Unge af begge Køn i Alderen 2—15 Aar gennemsnitlig 1.750.

Disse Tal er vel kun tilnærmelsesvise, men de er dog fuldt anvendelige til en omtrentlig Beregning af den samlede Kaloriemængde, som den grønlandske Befolknings Føde daglig maa indeholde, naar den skal opfylde en af de nødvendige Betingelser for de paagældende Individers Sundhed og Arbejdsevne.

I 1930 fandtes i Vest-Grønland ialt 15.620 Individer (de ved Kolonierne ansatte Europæere (ialt 250) medregnede); heraf var 1.160 under 2 Aar og 5.200 mellem 2 og 15 Aar. Af de voksne 9.260 Individer var 4.260 Mænd og 5.000 Kvinder.

Det samlede daglige Kaloriebehov var saaledes i Vest-Grønland 1930

4.260	voksne Mænd	14.910.000 Kalorier
5.000	voksne Kvinder (herunder ogsaa diegivende)	14.000.000 —
5.200	Unge af begge Køn	9.100.000 —
1.160	Børn under 2 Aar (ganske overvejende ernærede ved Modermælken)	0.000.000 —
15.620	Individer ialt	38.010.000 Kalorier

Det aarlige Behov i Vest-Grønland var herefter 1930 paa det nærmeste 14 Milliarder Kalorier (13.873.650.000).

Heraf dækkedes 63 % af de indførte Fødemidler.

En tilsvarende Beregning af Kaloriebehovet i Vest-Grønland 1901 vil vise, at dette daglig for ialt 11.350 Individer krævede 28.157.500 Kalorier eller godt 10 Milliarder om Aaret, hvoraf den daværende Indførsel kun dækkede de 17 %.

Aar	Individantal	Aarligt Kaloriebehov	De indførte Fødemidlers Kaloriemængde	Det ved Indførslen ikke dækkede Kaloriebehov udgjorde af det samlede Kaloriebehov
1930	15.620	13.873.650.000	8.705.242.000	37 %
1901	11.350	10.277.487.500	1.696.834.500	83 %

Forholdet mellem de indførte og de i Grønland producerede Fødemidler.

Den i Aarene fra 1901 til 1930 paaviste Ændring i Fødemidlernes Fremskaffelse drejer sig dog ikke blot om Fremskaffelsesmaaden (nu hovedsagelig ved Køb af indførte Varer, tidligere hovedsagelig ved egen Produktion), men samtidig er de forskellige Næringsstoffers forholdsvise Andel i Folkeernæringen undergaaet en gennemgribende Forskydning.

Det er foran nævnt, at de i Grønland producerede Fødemidler overvejende er af animalsk, de indførte derimod overvejende af vegetabilsk Oprindelse. Det er nu en Kendsgerning, at animalske Fødemidler væsentligst bestaar af Protein- og Fedtstoffer, men kun i ringe Mængde af Kulhydrater, hvorimod de vegetabilske væsentligst indeholder Kulhydrater og som Regel kun mindre Mængder af Protein- og Fedtstoffer. Den paaviste Ændring af Fødemidlernes Fremskaffelsesmaade maa derfor paa Forhaand antages at have reduceret Indholdet af Protein- og Fedtstoffer og samtidig forøget Indholdet af Kulhydrater i den vestgrønlandske Befolknings Kost.

Da det samlede daglige Kaloriebehov 1930 efter Beregningen var 38.010.000, og da en voksen Mands Behov var 3.500 Kalorier, vil det ses, at de 15.620 Individer har krævet samme Mængde, som 10.860 voksne Mænds Ernæring vilde have krævet.

Det kan da beregnes, at en voksen Mands gennemsnitlige daglige Forbrug af indførte Fødemidler i Vest-Grønland 1930 maa have bestaaet af følgende Mængder af de enkelte Næringsstoffer.

	Proteinstoffer	Fedtstoffer	Kulhydrater	Ialt
g	42	25	437	504
Kaloriemængde	172	232	1792	2196

Der er herefter et Deficit paa 1.304 Kalorier, som maa være dækket ved de i Landet producerede Fødemidler, og som altsaa næsten udelukkende maa dækkes af Protein- og Fedtstoffer.

Alt efter Produktionens Art paa Undersøgelsestidspunktet maa de grønlandske Fødemidler praktisk taget have været enten Sæl- eller Fiskekød. Den manglende Kaloriemængde kan da være skaffet f. Eks. ved 660 g Sælkød, som vil have indeholdt 125 g Protein- og 79 g Fedtstoffer samt 20 g Glykogen, ialt 1.330 Kalorier; ved et meget lignende Kvantum Laks eller Hellefisk; ved 375 g tørrede Lodder (Angmagsætter), der indeholder 214 g Protein- og 45 g Fedtstoffer samt 7 g Kulhydrater (1.324 Kalorier) eller ved 1.800 g Torsk med 306 g Protein- og 12 g Fedtstoffer, ialt 1.367 Kalorier.

Under denne Beregning har det været forudsat, at Forbruget af indførte — og altid tilstedeværende — Fødemidler har været ligelig fordelt paa Aarets Dage. Dette er dog ikke Tilfældet; Forbruget af indførte Fødemidler (d. e. hovedsagelig Kornprodukter og Sukker) aftager eller stiger, eftersom Sælfangst og Fiskeri giver større eller mindre Udbytte. Forbruget varierer desuden efter Individernes Beskæftigelse, idet de ved Haandværk og Handel beskæftigede Personer vil have et væsentlig større Forbrug af den indførte Proviant end Sæljægere og Fiskere, og endelig varierer det i ret betydelig Grad saavel for de forskellige Distrikter som for de enkelte Bopladser inden for disse.

Men som Helhed taget er Forbruget jo kendt, og det kan da slaas fast, at for Befolkningen i vor Tids Vest-Grønland frembringes mindst 50 % af Fødens samlede Kaloriemængde af Kulhydrater (51 % alene af de indførte Kulhydrater), hvilket omtrent svarer til Forholdet for den mindre bemidlede Del af Befolkningen i Nord- og Mellemeuropa. Særlig Sukkerforbruget er stort, saaledes som efterfølgende Sammenstilling med Forbruget i andre Lande vil vise.

Det aarlige Forbrug af Sukker pr. Individ[1])	kg
U. S. A. 1929	50
Danmark —	49
Sverige —	41
Storbritannien —	40
Vest-Grønland 1930—33	38
Norge 1929	27
Finland —	27
Tyskland —	24
Frankrig —	23
Italien —	8

I 1901 udgjorde de indførte Kulhydraters Kalorieværdi 14 % af Fødens samlede Kalorieværdi; Forbruget af Sukker var dengang 5 kg aarlig pr. Individ.

Der foreligger fra 1908 en Undersøgelse af A. og M. KROGH, hvorefter den daglige Gennemsnitsføde for en Grønlænder er beregnet, som følger[2]).

	g	Kalorieværdi
Proteinstoffer	282	1164
Fedtstoffer	135	1255
Kulhydrater	54	221
Ialt Næringsstoffer	471	2640

[1]) 86, pag. 255.
[2]) 87, pag. 14.

Herefter skulde altsaa kun 8 % af den samlede Kaloriemængde hidrøre fra Fødens Kulhydrater (for den ene Halvdels Vedkommende fra indførte, for den anden Halvdel fra Kulhydrater, som indeholdtes i de i Landet producerede Fødemidler).

Den meddelte Beregning er imidlertid foretaget paa Grundlag af RINK's Opgivelse af de i Syd-Grønland 1855 formentlig producerede og tilførte Fødemidler. Forfatterne gør da ogsaa i en Fodnote opmærksom paa, at Forbruget af Brød var væsentlig forøget og i 1908 maatte antages at ligge ca. 6 Gange saa højt som i RINK's Tid. Derimod nævnes ikke, at RINK selv anfører, at Befolkningen i Nord-Grønland forbrugte »et forholdsvis langt større Quantum Brød — — og Sukker«[1]) end det af ham for Syd-Grønland opgivne og i Beregningen anvendte.

Paa den anden Side er det ubestrideligt, at der har været en Tid, da Ernæringen i Vest-Grønland (ganske som for den lille Befolkningsgruppe i Øst-Grønland endnu saa sent som til 1922) er foregaaet saa godt som udelukkende ved Protein- og Fedtstoffer og kun med den meget begrænsede Mængde Kulhydrater, som de dyriske Væv indeholder[2]).

Denne Ernæringsmaade var i Vest-Grønland den almindelige endnu længe efter Handelsstationernes Anlæggelse. Saaledes anføres det 60 Aar efter Kolonisationens Begyndelse i Instruksen af 1782, som i en lang Aarrække derefter var bestemmende for det indengrønlandske Styre, at »Dansk Proviant bør ikke gives Grønlænderne uden i Hungers og Sygdoms Tid, eller naar de staae i Tjeneste ved Handelen. — — — Men naar Indbyggernes Nød virkelig fordrer Understøtning, maae tilladte Europæiske Proviant-Sorter, Tørfisk, grovt Skibsbrød og graa Erter, paa en fornuftig og sparsom Maade, uddeeles til de Nødlidende, i Forhold til den Trang, som mere kan herske i et Huus, end i et andet«[3]).

Imidlertid viste det sig i Tidens Løb uigennemførligt at bevare denne Indskrænkning, og allerede i den ældste mig bekendte »Grønlandske Takst« anføres for Aaret 1864-65 følgende Provisionssorter og følgende Urtekram som Genstand for almindelig Udhandling til den vestgrønlandske Befolkning: Tørfisk, Graa og Gule Erter, Byg- og Bankebyggryn, Boghvede- og Havregryn, Skibsbrød, Skonroggen og Grove Kex, Groft Rugmeel, Hvede- og Bygmeel, Pudder- og Kandissukker, Sirup, Svedsker, Figener og Rosiner[4]).

Det manglede dog heller ikke dengang paa Betænkeligheder for Følgerne af Grønlændernes Adgang til europæiske Fødemidler; endnu saa sent som 1864 udtaler C. LANGE: »Naar Grønlænderen indretter sin Kost

[1]) 10, III, pag. 376.

[2]) Af Interesse er følgende Bemærkning af RINK 1855: »Erfaringen bekræfter ikke, at udelukkende animalsk Føde skulde være skadelig, eftersom Hovedmængden af Befolkningen altid har levet og endnu lever deraf og befinder sig ligesaa vel, som de, der tillige nyde dansk Kost«, se 10, II, pag. 59.

[3]) 88, 4. Post.

[4]) 89.

efter dansk Mønster, da maa det blive ham ligesaa fordærveligt, som det vilde blive os, naar vi vilde indrette vor efter de tropiske Landes Mønster« og »Man har feilet ved at ansee de Produkter, der ere uskadelige for os, for ligesaa uskadelige for Grønlænderne; Bomuldstøj, Brød og Kaffe ere for dem ligesaa sikkert, om end mindre hurtigt virkende Gift, som Brændevinet vilde være«[1]).

Nogle Kostnormer i Nutidens Vest-Grønland.

Under Henvisning til de ovenfor givne Oplysninger skal det her udtrykkelig gentages, at Kosten i Grønland er underkastet meget betydelige Variationer (først og fremmest af sæsonmæssig Art), hvorfor den Oversigt, som i det følgende skal gives over nogle Normer for en voksen Mands Kost i Nutidens Vest-Grønland maa opfattes med den fornødne Reservation.

En voksen Vest-Grønlænders Kost vil i en jævnt ydende Sælfangstperiode kunne ansættes til følgende Indhold af Hovednæringsstoffer pr. Dag.

	a. Protein-stoffer g	b. Fedt-stoffer g	c. Kulhy-drater g	Kaloriemængde a.	b.	c.	Samlet a.b.c.
Af indførte Fødemidler..	42	25	437	172	232	1792	2196
Af i Grønland producerede Fødemidler.....	125	79	20	513	735	82	1330
Ialt...	167	104	457	685	967	1874	3526

I en Fiskeperiode (Torsk) vil Kostsammensætningen f. Eks. pr. Dag være, som følger:

	a. Protein-stoffer g	b. Fedt-stoffer g	c. Kulhy-drater g	Kaloriemængde a.	b.	c.	Samlet a.b.c.
Af indførte Fødemidler..	42	25	437	172	232	1792	2196
Af i Grønland producerede Fødemidler.....	306	12	0	1255	112	0	1367
Ialt...	348	37	437	1427	344	1792	3563

Som Regel vil dog samtidig Nydelse af Torskelever medføre en ikke uvæsentlig Forhøjelse af Mængden af indtagne Fedtstoffer og en tilsvarende Nedsættelse af Mængden af Proteinstoffer.

[1]) 90, pag. 34 & 62.

De i Grønland producerede Fødemidlers Betydning for Folkeernæringen.

Det for Kosten i Grønland særlig karakteristiske er de oftnævnte Svingninger i Kostsammensætningen, afhængige af de øjeblikkelige Forsyningsmuligheder. Dette Forhold har ogsaa tidligere gjort sig stærkt gældende, jævnfør saaledes RINK's Udtalelse 1857: »Men da disse Fødemidler ikke produceres eens hele Aaret igjennem, og da der kun vises ringe Omhu ved at gjemme dem, bliver ogsaa Consumtionen meget uligelig fordeelt«[1]). Adgang til Kulhydrater (ved Køb af indførte Fødemidler) er nu i det hele og store den samme Aaret rundt, til Tider — for visse Personer og paa visse Steder iøvrigt i lange Tider — den eneste mulige Adgang til Fødemidler. I andre Perioder vil Træk af Havpattedyr eller Fisk, tildels af Fugle (og for en kort Periode disses Æglægning) bringe store Forsyninger af protein- og fedtrige Fødemidler, og under saadanne Forhold vil da Kulhydratforbruget for nogen Tid træde stærkt i Baggrunden. Men nogen konstant Adgang til de to sidstnævnte Grupper af Næringsstoffer findes ikke i Grønland; henlagte Forraad opbruges, og medens der vel findes Bagerier, Brødudsalg og Melhandel spredt langs hele den grønlandske Kyst, saa findes der praktisk talt ikke Husdyr[2]), ikke Mælk, ikke Æg, ikke Slagtere, Høkere, Torvehandel eller Krohold.

Da imidlertid endnu i vor Tid en Trediedel af Næringsbehovet — som paavist Side 88 — skal dækkes af i Grønland producerede Fødemidler, er Befolkningen saaledes stadig i væsentlig Grad afhængig af det Udbytte, som Fangst og Fiskeri kan bringe.

Af de nedlagte Havpattedyr (Sæler, Smaahvaler og Hvalros) fortæres Kødet, Indvoldene (med Undtagelse af Galde- og Urinblære samt Tyktarm), Blodet og noget af Spækket. Som Regel koges Kødet sammen med lidt Spæk (i kortere eller længere Tid efter den individuelle Smag), men en Del Kød fortæres i raa Tilstand, og da hyppigst frosset eller lufttørret. Kødet spises i Almindelighed uden Tilsætning af nogen Art; ved Kogningen anvendes dog ofte Havvand (med et Indhold af ca. 3 % Natriumklorid); i saa Fald bortkastes Suppen; er Kødet derimod kogt i fersk Vand — hvilket man nutildags særlig vil gøre under Forhold, hvor en ikke altfor rigelig Forsyning nødvendiggør en mere fuldstændig

[1]) 10, III, pag. 253.

[2]) Til Sammenligning anføres (væsentligst efter Statistisk Aarbog 1932):

Pr. 1000 Individer findes 1930

	Svin	Kvæg	Faar	Geder	Høns	Ænder og Gæs
Danmark	1550	920	54	6	6200	290
Grønland	1	3	410	13	40	2

Udnyttelse —, tilsmages den med lidt Salt og drikkes samtidig med, at Kødet spises. Ofte koges der Gryn i Vandet samtidig med Kødet, eller noget af Blodet koges med i Suppen.

De fleste Indvolde spises i kogt Tilstand; Leveren og Nyrerne fortæres dog hyppigst raa, hvilket i endnu højere Grad gælder for Hvalernes Hud.

Kød af Landpattedyr, d. e. Ren og Hare, er kun tilgængeligt i forholdsvis ringe Mængde. Derimod spises der ret betydelige Mængder Søfuglekød (overvejende af Lomvier, Ederfugle og Maager), næsten altid kogt; det kogte Lomviekød spises saa vidt mulig sammen med lidt frisk, ukogt Sælspæk. Æg fortæres baade i kogt og ukogt Tilstand.

Fiskekød spises i Almindelighed kogt; Torsk og Hellefisk kogt i Havvand, medens Lodder, Helleflynder, Rødfisk, Ishavsørred, Ulke og Graafisk koges i fersk Vand, og Suppen af de to sidstnævnte drikkes samtidig med, at Fisken spises. En Del Hellefisk spises raa, frosset eller frysetørret, og endelig spises i simpel lufttørret Tilstand en Del Torsk og Helleflynder samt store Mængder af Lodder; tørret Torsk og Lodder saa vidt mulig altid sammen med frisk ukogt Sælspæk.

Endelig — men forholdsvis sjældent — spises lidt Krabber og Muslinger, begge kogte i fersk Vand.

Af Planteføde har i Virkeligheden kun Krækkebær Betydning; disse Bær plukkes om Efteraaret i Mængde og fortæres i Reglen uden yderligere Behandling; en ikke ringe Mængde synkes da hele og passerer Tarmkanalen i upaavirket Tilstand. En Del Krækkebær opbevares frosne og spises i Vinterens Løb sammen med lidt frisk selvløben[1]) Sæltran. Der spises ogsaa en Del unge Stængler af Kvan samt lidt Tang, men som Helhed spises Planteføde ikke i nogen saadan Mængde, at den nogensteds har virkelig Betydning for Folkeernæringen (se ogsaa det foran — Side 64 — om Havebrug i Grønland oplyste)[2]). Det som eskimoisk Delikatesse ofte nævnte Indhold af delvis fordøjede Lavarter i nyskudte Reners Mavesæk er i vor Tids Grønland saa sjældent tilgængeligt, at kun et Faatal af Befolkningen overhovedet kender Smagen deraf.

Hvor stor en Fødemængde der i det hele produceres i Grønland, og hvorledes det indbyrdes Forhold mellem de paagældende Fødemidler er, lader sig ikke oplyse, saaledes som det var muligt for de indførte Fødemidlers Vedkommende. Det lader sig kun i Almindelighed sige, at

---

[1]) Ved selvløben Tran forstaas i denne Forbindelse Tran af Sælspæk, som ved forholdsvis lav Temperatur er sivet ud af Spækket, hyppigst efter at dette er blevet delvis sønderdelt ved i frossen Tilstand at blive banket med Bagsiden af en Økse eller lignende.

[2]) Sammenlign: »Hvad Planteriget leverer til Kosten, er kun Nødhjælp og Slikkerier« (se 21, I, pag. 78).

de i Vest-Grønland fremskaffede Fødemidler nutildags skal dække et aarligt Næringsbehov paa ca. 5 Milliarder Kalorier (5.168.408.000), og at de ganske overvejende maa bestaa af Protein- og Fedtstoffer.

Fra tidligere Tid (med en forholdsvis langt betydeligere Andel af Kosten dækket af de i Grønland fremskaffede Produkter) findes en skønsmæssig Opgørelse fra Rink, som 1855 anslaar Produktionen til at yde for hver voksen Mand[1]) aarlig 435 kg Sælkød, 70 kg andet Kød af Pattedyr og Fugle, 450 kg Fisk og 45 Stk. Fugleæg[2]). 1906 beregnede H. Kiær Produktionen af Sælkød til 300 kg aarlig pr. Individ og antager, at de øvrige Tal i Hovedsagen har holdt sig uforandrede fra Rink's Tid. Han tilføjer: »Kødtallet er endnu ret tilfredsstillende, men heller ikke mere, selvom det for en dansk Betragter ser temmelig svimlende ud. Det, at det ikke skyldes jævn Fangst i hele Aaret, betyder, at de 300 kg ikke udnyttes fuldt«[3]). Jeg skal i denne Forbindelse yderligere gøre opmærksom paa, at det efter alle Beretninger om Eskimoernes Ernæring, naar de paagældende har været henviste til ren Køddiæt, er meget betydelige Kødmængder, der bliver fortærede, langt ud over de Mængder, som skulde svare til Organismens Kaloriekrav. Rink anfører saaledes 1855, at unge kraftige Grønlændere Maaneder igennem fortærede 4—5.000 g Sælkød om Dagen[4]), og Rae anfører 1876 for amerikanske Eskimoer et dagligt Forbrug af 3.600 g pr. Mand[5]). Disse Kødmængder svarer til 7—10.000 Kalorier, altsaa mindst det dobbelte af den for voksne mandlige Eskimoer anslaaede nødvendige Mængde, men muligvis udnytter Organismen under disse Forhold kun delvis Fødens potentielle Energi.

Iøvrigt vides det, at de paa Kulhydrater rigeste Dele af Fangstvildtet, saasom Sælleveren og Hvalhuden, altid har været Genstand for en særlig Yndest og Efterstræbelse hos den eskimoiske Befolkning[6]).

Saltstofskiftet.

Den menneskelige Organisme udskiller til Stadighed smaa Mængder af forskellige Salte, og selvom disse Stoffer ikke saaledes som de organiske Næringsstoffer har Betydning for Energiomsætningen, er deres Tilstedeværelse i Organismen en Livsbetingelse og deres stadige Tilførsel derfor uundværlig.

[1]) Begrebet »voksen Mand« beregnet som i nærværende Afsnit tidligere anført.
[2]) 10, III, pag. 253.
[3]) 91, pag. 121.
[4]) 10, III, pag. 254.
[5]) her efter 92, pag. 261.
[6]) Om Glykogenindholdet i Huden af Hvid- og Narhval, se: A. Bertelsen, Animalske antiscorbutica i Grønland. Hospitalstidende. 1911, pag. 537.

I det følgende skal omtales Omsætningen af Natrium og Calcium. Natrium indeholdes i og udskilles af Organismen som Natriumklorid i Mængder, der svinger fra 1,5—15 g pr. Døgn for en voksen Mand, i nøje Forhold til den indtagne Mængde. Det skal da her anføres, at Eskimoer i »oprindelig Tilstand« ikke anvender Salttilsætning til deres Mad. Allerede v. OSTEN nævner saaledes under $^{10}/_{10}$ 1742, at Vest-Grønlænderne fortærer »aldrig Salt, men usaltet Kjød og Fisk fornemmelig«[1]), og STEFÁNSSON oplyser 1913 om nordamerikanske Eskimoer, at hos disse »er Ubehaget ved Salt saa udtalt, at en Saltsmag, som var umærkelig for mig, fuldstændig vilde forhindre dem i at spise Maden«[2]). Han fortsætter med at sammenligne den hos Kulturmennesker almindelige Tilvænning til Kogsalt som Krydderi med Tilvænningen til Tobak. Stationsbestyrer H. NIELSEN, Thule, har personlig meddelt mig ganske tilsvarende Erfaringer for Polareskimoernes Vedkommende. Den for Organismen nødvendige Mængde Natrium udvindes saaledes hos de oprindelige Eskimoer af det i Fangstdyrenes Kød og Blod indeholdte.

Af Calcium udskilles daglig 0,5—4 g, gennemsnitlig knap 1 g om Dagen paa almindelig kalkholdig Kost. Udskillelsen er i væsentlig Grad afhængig af Blodalkalescensen, som atter paavirkes af den tilførte Føde, af hvilken de væsentligste Bestanddele i vor Tids Grønland: Brød samt Kød af Sæl og Fisk, vil modvirke Alkalescensen og derved fremme Kalkudskillelsen. Da desuden Kalktilførslen i den nutidige grønlandske Kost med dennes aftagende Indhold af de tidligere i betydelig Mængde tilgængelige forholdsvis kalkholdige Dyreindvolde og uden Tilførsel af de i »europæisk Kost« almindeligste kalkrigere Fødemidler, saasom Mælk, Ost, Æg, Grønsager og Rodfrugter — samt med et kalkfattigt (»blødt«) Drikkevand — maa være ringe og formentlig utilstrækkelig, i særlig Grad for Børn samt for gravide eller diegivende Kvinder, har Grønlands Styrelse efter Forhandling med Sundhedsstyrelsen[3]) foranlediget, at der til alt til Grønland siden 1934 udsendt Groft Rugmel iblandes Normalt Calciumfosfat i Forholdet 6/1000[4]). Med et Forbrug som det konstaterede paa 415.400 kg Rugmel om Aaret vil der saaledes indtages 2.490 kg Calciumfosfat, d. v. s. 47 Centigram (hvoraf 18 Centigram Calcium) om Dagen pr. Individ over 2-Aars Alderen, hvilket under gunstige Resorptionsforhold[5]) skulde være i Stand til at dække godt en Fjerdedel (27 %) af den som nødvendig ansete Tilførsel.

[1]) 93.
[2]) 94, pag. 70.
[3]) 95, pag. 106.
[4]) 66, 1934, pag. 207.
[5]) Resorptionen er i væsentlig Grad afhængig af Reaktionen i Tarmkanalen samt af Tilstedeværelsen af D-Vitamin.

Vitaminer.

Under Betegnelsen Vitaminer sammenfattes som bekendt en Del Fødebestanddele af organisk Natur, som hver for sig er uundværlig for Organismens Trivsel, idet deres Tilstedeværelse — om end i yderst smaa Mængder — har vist sig at være nødvendig for forskellige Stofskifteprocessers normale Forløb. Af Vitaminerne er nogle vandopløselige, de saakaldte B- og C-Vitaminer, medens andre (A-, D- og E-Vitaminerne) er fedtopløselige.

I den oprindelige eskimoiske Kost indeholdes B-Vitaminer (dels B_1, dels B_2) i Kød (og Æg) samt i særlig rigelig Mængde i Lever. Disse Vitaminers Betydning for Organismen synes at tiltage ved et stigende Indhold af Kulhydrater i Føden, og de forekommer i den indførte Føde i Ærter og i Groft Rugmel samt i særlig Mængde i den dog sjældnere tilgængelige Gær.

C-Vitamin findes i den oprindelige eskimoiske Kost i frisk Kød[1]) og i større Mængde i Lever samt i de spiselige Vegetabilier (iøvrigt kun i ret smaa Mængder i Blaa- og Tyttebær). I den indførte Føde kan betydelige Mængder frembringes ved Spiring af Ærter. Denne Methode spillede f. Eks. under Krigen 1914—18 en Rolle for forskellige isolerede Garnisoner i Lilleasien; den er imidlertid paa Grund af de klimatiske Forhold adskilligt vanskeligere at realisere i alt Fald i større Stil i Vintertiden i Grønland. I nordeuropæisk Kost dækkes C-Vitaminbehovet i væsentlig Grad af Kartofler; ikke fordi Kartofler indeholder særlig store Mængder C-Vitamin, men fordi Kartofler fortæres i større Kvantiteter og hyppigere end nogen anden Grønsag i nævnte Kost. Det skal derfor oplyses, at den aarlige Udsendelse af Kartofler til Vest-Grønland nu (1931—33) omfatter 835 Tdr. (à 100 kg) imod 165 Tdr. aarlig 1901—03. Udsendingen tjener imidlertid næsten udelukkende til de danske Familiers og til en Del af de fastansatte Grønlænderes Forbrug, men iøvrigt vilde det udsendte Kvantum kun svare til 16 g Kartoffel, raa Vægt, daglig, saafremt det tænktes fordelt til alle Individer over 2 Aar i den vestgrønlandske Befolkning, medens der vilde kræves 3—400 g kogt Kartoffel daglig, saafremt den tilstrækkelige C-Vitaminmængde skulde hentes fra denne Kilde alene[2]).

[1]) Det foran (Side 95) nævnte overordentlig store Kødforbrug hos oprindelige Eskimoer er flere Gange forklaret som foranlediget ved Kødets relativt ringe C-Vitaminindhold, hvorved saa meget større Rationer skulde nødvendiggøres.

Fra anden Side er der iøvrigt fremsat en Formodning om, at Polarfolk skulde besidde en særlig Evne til at danne C-Vitamin i deres egen Organisme, en Formodning, som de for de grønlandske Læger vel kendte Tilfælde af Mangelsymptomer blandt Befolkningen dog gør ret usandsynlig.

[2]) Det bør i denne Forbindelse oplyses, at det ved Forsøg med Kartoffelavl ved Julianehaab har vist sig, at Dyrkning paa 100—150 m^2 Jord kan give et tilstrækkeligt Udbytte til en Families Aarsforbrug af Kartofler (79, pag. 31).

A-Vitamin forekommer i den oprindelige eskimoiske Kost i stor Mængde i Lever, særlig i Lever af Torsk og Helleflynder (samt i Æggeblomme); derimod findes det praktisk talt ikke i den indførte Proviant (Sødmælkspulver dog fraregnet).

Medens samtlige Vitaminer ellers maa tilføres den menneskelige Organisme fra Omverdenen som færdigdannede Vitaminer eller som Provitaminer, indtager D-Vitamin en Særstilling ved ogsaa at kunne dannes i selve den menneskelige Organisme under Sollysets Indvirkning paa Hudfedtets Ergosterin. I den oprindelige grønlandske Kost forekommer det i stor Mængde i Levertran af Benfisk, men ikke i Bruskfisk (Hajer), samt i Kød af fede Fisk, saasom Ishavsørred, og i Æggeblomme. I den indførte Proviant findes det derimod ikke i nævneværdige Mængder.

Med Hensyn til D-Vitaminets Dannelse i selve Organismen, da maa det erindres dels, at i vor Tid — i Modsætning til i tidligere Tid — gaar den grønlandske Befolkning Sommer som Vinter med Legemet fuldt beklædt, dels, at Sollyset i Grønland i en stor Del af Aaret kun er meget svagt eller endog helt mangler. Under disse Forhold maa da Føden blive en saa meget væsentligere Faktor som D-Vitaminkilde. Det er derfor af Betydning, at den Ændring, som særlig i de sidste Decennier er foregaaet i den grønlandske Kost, i høj Grad betegner en Svingning bort fra de paa D-Vitamin rigere Fødemidler, hvilket endda er saa meget mere betydningsfuldt, som netop en stigende Andel af Kornprodukter (særlig Havre) i den samlede Føde — af Hensyn til Forkalkningsprocessernes normale Forløb — synes at kræve en samtidig rigeligere Tilførsel af D-Vitamin.

Fra Administrationens Side er der derfor forsøgt at bøde paa dette Misforhold ved en fabriksmæssig Fremstilling af Torskelevertran, paabegyndt 1929 ved Kolonistedet Sukkertoppen, hvorfra der aarlig fordeles ca. 700 l Tran til de grønlandske Lægestationer til videre Uddeling i Befolkningen[1]).

Endelig skal det nævnes, at E-Vitamin i den oprindelige Kost hovedsagelig forekommer i Kød, hvorimod det maaske er tvivlsomt, om det i nævneværdig Mængde findes i den indførte Proviant. Da dette Vitamins Betydning for Mennesket imidlertid endnu er usikker[2]), skal en nærmere Omtale her udelades.

Herefter er det muligt at opstille en Oversigt over Vitaminindholdet i den grønlandske Befolknings Hovednæringsmidler (i Hovedsagen følgende Medical Research Council's Analyser[3])). O betyder, at det paagældende Vitamin ikke har kunnet konstateres ved Undersøgelse af

[1]) 66, 1934, pag. 206.
[2]) 96, pag. 62.
[3]) 92.

Stoffet. 1, 2 og 3 angiver derimod positivt Fund og i stigende Mængde efter Tallene, idet Forholdet mellem de valgte Tal dog er uden Forbindelse med det nøje talmæssige Forhold mellem Vitaminernes Mængde. 2 betyder saaledes en større Mængde end 1, men er ikke ensbetydende med det dobbelte af 1. (1) angiver Vitaminets Tilstedeværelse i ringe Mængde. Hvor slet intet er anført, foreligger der kun usikre Oplysninger om paagældende Forhold.

De i størst Mængde indførte Fødemidler	A	B_1	B_2	C	D	E
Margarine, animalsk	(1)	0	..	0	..	..
Rugmel, groft	(1)	2	1	0	..	..
Hvedemel, fint	0	0	0	0	..	0
Ris, poleret	0	0	0	0	0	0
Byggryn	(1)	2	1	0	..	..
Skibskiks[1])	..	..	..	..	..	..
Skonrogger[2])	..	..	..	..	..	..
Ærter	(1)	2	1	3[3])	..	..
Figner	..	..	..	..	..	..
Sukker	0	0	0	0	0	0
De i størst Mængde i Grønland producerede Fødemidler						
Kød af Pattedyr og Fugle	1	1	1	(1)	..	1
Lever af Pattedyr og Fugle	2	2	3	(1)	..	1
Kød af magre Fisk	(1)	(1)	..	0	..	..
Kød af fede Fisk	1	(1)	..	..	1	..
Lever af Benfisk	3	0	..	0	3	(1)
Æggeblomme	2	1	1	0	2	1
Æggehvide	0	0	1	0	0	..

Af ovenstaaende Tabel fremgaar, at de i Grønland producerede Fødemidler gennemgaaende er langt vitaminrigere end den indførte Proviant. Som man ogsaa paa Forhaand maatte formode, findes de seks bedst kendte Vitaminer alle i den oprindelige eskimoiske Kost, ofte endda i forholdsvis store Mængder, medens der

[1])—[2]) Der foreligger ikke Undersøgelser over Vitaminindholdet i de to Arter »haardt Brød«, men følgende Oplysninger kan gives:

1) Skibskiks er fremstillede af Sigtet Hvedemel, og de kan derfor ikke ventes at indeholde Vitaminer af nogen Art. Den Smørtilsætning, som finder Sted ved Fremstillingen, vil neppe ændre dette Forhold i kendelig Grad.

2) Skonrogger er fremstillede af 1 Del Groft Hvedemel og 2 Dele Halvsigtet Rugmel; herefter maa det ventes, at Skonrogger vil vise sig at indeholde en Del B_1- og B_2- samt E-Vitamin.

[3]) efter Spiring.

i de indførte Fødemidler neppe i kendelig Mængde bliver tilført andre end Vitaminer af B-Komplekset[1]).

At en passende Føde har Betydning for Formeringsdygtigheden i Dyreverdenen, er en gammel Erfaring, og Undersøgelser over Vitaminerne har for fleres Vedkommende vist disses særlige Virkning i saa Henseende paa forskellige Forsøgsdyr. Det syntes mig derfor en nær-

Fig. 20. Sælkød, ophængt til Lufttørring paa primitivt Stillads ved en midlertidig Sommerfangstplads i Upernavik Norddistrikt. 1907. ALFR. BERTELSEN phot.

liggende Tanke, at den sæsonmæssig stærkt svingende Adgang til de i Grønland producerede Fødemidler (og dermed ogsaa til de forskellige Vitaminer) kunde være medvirkende til den i nærværende Arbejdes første Afsnit paaviste stærkt sæsonmæssig prægede Variation i Antallet af Konceptioner blandt den grønlandske Befolkning[2]).

Fødemidlernes Opbevaring.

Medens de indførte Proviantsorter — som det vil fremgaa efter deres Art — kan taale længere Tids Opbevaring uden særlige Beskyttelsesforanstaltninger, er saadanne Foranstaltninger derimod nødvendige ved Opbevaring af den ved Fangst og Fiskeri fremskaffede Føde. Paa den anden Side er netop Henlæggelse af et saadant eventuelt overskydende

[1]) Som supplerende C-Vitaminkilde udsendes forsøgsvis fra 1937 Tørrede Hyben som Handelsvare.

[2]) 1, pag. 23 & 74.

Udbytte paakrævet som Reserve til Tider, hvor Tilgangen kun er ringe eller maaske endog helt kan svigte.

Som Konserveringsmidler anvendes i Grønland først og fremmest Afkøling (Frysning) og Indtørring (i fri Luft).

Da Middeltemperaturen gennemsnitlig ligger under Frysepunktet i 6 Maaneder i det sydligste Grønland, i 7 Maaneder ved Godthaab og

Fig. 21. Kvinder spreder Lodder (angmagssat) til Lufttørring paa Klippen. Holsteinsborg. 1912. Alfr. Bertelsen phot.

i 8 Maaneder fra Holsteinsborg til Upernavik[3]), vil saaledes Kulden alene i en meget stor Del af Aaret være tilstrækkelig til at bevare Kød af saavel Pattedyr og Fugle som af Fisk. I ganske enkelte Tilfælde søges frossen Fisk desuden lufttørret (særlig Hellefisk, skaaret i passende Strimler), men da denne meget langsomme Tørring — for saa vidt mulig at undgaa Harskning, som fremmes stærkt ved Sollys — skal foregaa under Tag, er den kun realisabel for et Faatal af Befolkningen. Da Jordbunden selv i Landets sydlige Egne Aaret rundt er konstant frossen i forholdsvis ringe Dybde, vilde Anvendelsen af Frysekældere utvivlsomt være overkommelig som en mere almindelig Foranstaltning; jeg har dog i Grønland kun i et eneste Tilfælde set et saadant — paa europæisk Initiativ indrettet og fortræffeligt fungerende — Forraadsrum.

Ved i Kulde at hengemme enkelte Partier af Kød, i hvilke en begyndende Forraadnelse allerede er indtraadt, kan der opnaas en lang-

[1]) 97, pag. 333.

somt videre skridende Forraadnelse, hvorved bestemte — navnlig i tidligere Tid — højt skattede Smagskvaliteter kan fremkomme[1]). Derimod bliver Kød, som er forraadnet i Varme, kun fortæret ved en Fejltagelse og foranlediger i saa Fald hyppigt — som i dette Arbejdes første Del omtalt — svære Forgiftningstilfælde[2]).

Naar Fødeoverskud fremkommer i den mildere Aarstid, søges dets Bevarelse muliggjort ved Lufttørring (Kød baade af Pattedyr og Fisk). Derimod er Fremgangsmaader som Saltning og Røgning kun i Brug i den — europæisk Civilisation allernærmest staaende — faatallige Del af Befolkningen. Syltning og Henkogning kommer om mulig endnu sjældnere til Anvendelse.[3])

Fødemangel.

Den grønlandske Befolknings teknisk primitive Konservering af Fangstoverskuddet maa ses i Forbindelse med dens i det hele lidet udviklede Forsynlighed. Som næsten alle Jæger- og Fiskerfolk er ogsaa den oprindelige Befolkning i Grønland tilbøjelig til at leve i Øjeblikket og til at stole paa, at Fremtiden vil sørge for sig selv[4]).

Med Landets knappe samt i Tid og Sted ulige fordelte Erhvervsmuligheder er det derfor uundgaaeligt, at der til Tider og paa visse Pladser kan opstaa alvorlig Trang og Nød. Forskellige Bopladsnavne bærer endnu Vidnesbyrd fra ældre Tid om, at Nødstilstand under svigtende Fangst er endt med Hungersdød for Pladsens samtlige Beboere.

---

[1]) »Vist er det, at Smagen af raaddent Hvalroskød i nogen Grad minder om Smagen af gammel fed Ost,« se K. BIRKET-SMITH. Ethnography of the Egedesminde District, pag. 380. Medd. om Grønland. Bd. 66. København. 1924.

[2]) 1, pag. 57.

[3]) I denne Sammenhæng synes det ikke uden Interesse, at der i den nordligste Del af New Foundland (med et om Syd-Grønlands meget mindende Klima) siden 1931 paa filantropisk Basis (International Grenfell Association) er iværksat en ret storstilet fælles Henkogning af Fisk, Sælkød og Bær til Producenternes eget Forbrug, se f. Eks. A new enterprise. Among the deap sea fishers. 1932. I. pag. 181. New York. 1932.

[4]) Sammenlign: 1723 »Thi de giør sig liden Tanke om at forsyne sig med noget tilstrækkeligt til Levnets Ophold om Vinteren, naar der om Sommeren falder nok af alle slags (H. EGEDE, Relation angaaende den grønlandske Mission. København. 1738, pag. 79), endvidere 1770—78: »I haarde Vintere prøve de Mangel mere eller mindre, men blive dog i det hele ikke forsynligere. De see stedse en lykkelig Fremtid i Møde, og lade lige efter Ordene hver Dag have sin egen Plage« (H. EGEDE SAABY, Brudstykker af en Dagbog 1770—78. Odense. 1816, pag. 79) og endelig 1894: »Den grønlandske Sælfanger saaer ikke, og han høster ikke, men med Mod og Udholdenhed søger han Dag efter Dag sin Føde paa Havet, og han ved, at den Dag, han har Held med sig, vil Havet give ham, hvad han behøver; Grønlænderen stoler paa Fremtiden, og han er, om man vil, letsindig« (11, pag. 87).

Saa alvorlige Katastrofer kan dog i vor Tid betragtes som næsten udelukkede paa Grund af de disponible Beholdninger af europæiske Proviantsorter og den organiserede kommunale Hjælp ved indtrædende Trang. Paa den anden Side forekommer Perioder med utilfredsstillende Ernæringsvilkaar dog endnu aarlig over største Delen af Grønland.

Fra Tiden kort efter Kolonisationens Begyndelse findes hos DALAGER (Vest-Grønland 1742—67) følgende Skildring: »Naar Hungeren er ret stor, hakke de deres Telte-Skind i Stykker og kaage Suppe paa — — dette har jeg dog aldrig seet, men at de har hakket Sælhuder og andre nye Skind til Finker, har jeg med stor Bevægelse mange Gange seet«[1]). Hos CRANZ anføres endog for 1751[2]): »Paa de andre, selv paa de for Erhvervet heldigste Pladser, har der næsten hvert Aar været saa stor en Hungersnød, at mange er døde«[3]). Til Sammenligning skal herefter anføres RINK's Oplysninger 100 Aar senere: »Der gives hvert Aar en Tid, i hvilken man lever i Overflødighed, og en anden, i hvilken man mærker, at man maa knibe lidt og slæbe sig igjennem saa godt man kan«[4]). Selv om Tilstanden saaledes endnu paa RINK's Tid lod adskilligt tilbage at ønske, er dog Fremgangen mellem de to Perioder indlysende alene efter Skildringernes Ordlyd. Som den væsentligste Aarsag til Trang og Nød paa RINK's Tid nævnes udtrykkelig »Grønlændernes grændseløse Letsindighed, navnlig i Henseende til Omgang med Fødemidler, som overgaaer alle de Begreber, man danner sig om sligt i civiliserede Samfund«[5]).

Fra vor Tid skal anføres følgende Udtalelse fra Kredslægen i Syd-Grønland, fremsat i Indberetning af $^{31}/_{3}$ 1935: »Ernæringsforholdene i Godthaab Lægedistrikt — — har været ret daarlige i Vintermaanederne 1934/35, hvor det meget urolige Vejr i lange Tider forhindrede Jagt og Fiskeri; især var Forholdene daarlige i Qôrnoq Kommune, men ogsaa ved Kolonistedet Godthaab, specielt blandt de fastansatte, hvis Adgang til frisk Proviant Vinteren igennem har været ringe. Flere Familier har været underernærede. Det maa bemærkes, at Befolkningen formentlig i alt for ringe Omfang sørger for Vinterforsyning, f. Eks. af Torsk«[6]). Denne Skildring har ret omfattende Gyldighed.

---

[1]) 98, pag. 48.

[2]) 99, pag. 694.

[3]) Sammenlign fra Øst-Grønland endnu saa sent som 1884: »Her i Huset saae vi blandt andet ogsaa den Kone, som under ifjor Vinters Sultetid skulde have opholdt sit og Datterens Liv ved Ligkødet af otte Mennesker, som de (gradeviis) havde fortæret« (SIGNE RINK. Vestgrønlænder Kateket Hansêraks Dagbog. København. 1900, pag. 38).

[4]) 10, III, pag. 255.

[5]) 59, pag. 183.

[6]) 73, 275/1935.

Som et Eksempel paa de Kaar, hvorunder Fattigfolk i Grønland maa klare sig i Trangstid, skal jeg her meddele en Oversigt over Kosten i 14 Dage for en af de mindre energiske og forsynlige Familier ved Kolonistedet Sukkertoppen i Vinteren 1903[1]).

Den paagældende Familie, som bestod af Mand og Kone (henholdsvis 32 og 30 Aar) samt af en Dreng paa 7 og en Pige paa 4 Aar, fortærede i Dagene 26. Januar til 8. Februar 1903 ialt 9.988 g tørrede Lodder (Angmagssætter)[2]), 1.450 g Rugbrød, 625 g Havregryn, 100 g Rugmel, 3.150 g kogt Torsk, 900 g kogt Ulk og 300 g Torskerogn, hvilken Kostmængde vil yde ialt 46.350 Kalorier, hvoraf godt to Trediedele i Angmagssætterne. Sættes Kaloriebehovet pr. Døgn til henholdsvis 3.500, 2.800, 1.200 og 1.000 for de nævnte fire Personer, ialt 8.500 Kalorier pr. Døgn eller 119.000 Kalorier i 14 Døgn, vil det ses, at kun 39 % af Behovet er dækket af den indtagne Føde.

Til nærmere Oplysning skal meddeles en detailleret Redegørelse for Husfaderens Kost (Mand, 32 Aar, Kolonistedet Sukkertoppen, 1903).

		Januar						Februar							
		26	27	28	29	30	31	1	2	3	4	5	6	7	8
Tørrede Lodder	g	412	231	291	182	347	..	110	308	165	374	259	385	286	280
	Cal.	1463	820	1033	646	1232	..	390	1093	586	1328	919	1367	1015	994
Rugbrød ..	g	..	..	..	140	..	200	..	40	160	..	..	..	..	..
	Cal.	..	..	..	364	..	520	..	104	416	..	..	..	..	..
Havregryn	g	..	75	..	..	..	62	..	..	..	..	62	..	..	..
	Cal.	..	288	..	..	..	238	..	..	..	..	238	..	..	..
Rugmel ...	g	..	..	15	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
	Cal.	..	..	52	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Kogt Torsk	g	..	..	..	..	..	..	300	..	..	..	..	..	300	300
	Cal.	..	..	..	..	..	..	270	..	..	..	..	..	270	270
Kogt Ulk ..	g	..	..	..	..	..	..	..	300	..	..	..	..	..	..
	Cal.	..	..	..	..	..	..	..	390	..	..	..	..	..	..
Torskerogn	g	..	..	..	..	..	..	100	..	..	..	..	..	..	..
	Cal.	..	..	..	..	..	..	124	..	..	..	..	..	..	..
Samlet Kaloriemængde pr. Døgn		1463	1108	1085	1010	1232	758	784	1587	1002	1328	1157	1367	1285	1264

Herefter har Kalorieindholdet i Mandens Føde været 16.430 Kalorier i 14 Døgn eller gennemsnitlig 1.175 Kalorier pr. Døgn (34 % af

[1]) 100.

[2]) Angmagssætterne er oprindelig opgivne i Stykketal, ialt 1816 Stk. Vejning af 550 Angmagssætter i Marts 1936 viser en Gennemsnitsvægt af 5,5 g pr. tørret Angmagssæt. 80 % ligger mellem 4,5 og 6,5 g, og de resterende 20 % er ligelig fordelt over og under de nævnte Grænser (velvilligt undersøgt og meddelt af Distriktslæge A. LAURENT CHRISTENSEN og Sygeplejerske, Frk. K. NIELSEN).

Behovet), svingende fra Minimum 758 til Maksimum — efter to særlig knappe Døgn — paa 1.587 Kalorier.

Undtagelsesvis kan ved mere isolerede Pladser Tilstanden under særlig uheldige Vejrforhold forme sig meget alvorligt. Jeg har saaledes oplevet en Sulteperiode (November-December 1919) ved Bopladsen Karrat i Umanak Distrikt, hvor Pladsens 51 Beboere (hvoraf 19 under 15 Aar), efter at al egentlig Føde var for-

Fig. 22. Indkøb i Butik med manglende Papiremballage. 1936. JETTE BANG phot. Det kan selvfølgelig hænde, f. Eks. som Følge af en ekstraordinær livlig Handel, at de udsendte Papirposer slipper op ved et eller andet af Handelsstederne, se saaledes Litteraturlistens Nr. 66, 1936, pag. 810.

tæret, spiste 30 Saaleskind, 48 Kajakskind (d. e. Betrækket af 12 Kajakker), 1 Brikseskind, 4 Halvpelse, 3 Fangeblærer, 2 Sælskindsremme og noget Senetraad, Opgivelserne kontrollerede af mig personlig[1]). Spontant fremsattes følgende Udtalelse: »Skind er en god Hjælp, naar man i flere Dage slet intet har faaet«. I denne Forbindelse minder jeg om, at STEFÁNSSON bemærker: »Paa arktiske Forskningsrejser frembyder Skindtøj — alvorligt talt — den Fordel fremfor Uld, at man i en kritisk Situation kan spise det — — — det udskyder i alt Fald den absolutte Sult en Ugestid«[2]).

Foranstaltninger vedrørende den grønlandske Befolknings Ernæring.

Der er i Aarenes Løb paa forskellig Maade gjort Forsøg paa at fremme den grønlandske Befolknings Interesse for en tilstrækkelig Ind-

[1]) 101.
[2]) 94, pag. 133.

samling af grønlandske Fødemidler til Brug i Trangstid. Allerede 1778 udsatte saaledes Det Kongelige Danske Landhuusholdnings-Selskab, »da man veed, at Grønlænderne ikke ere saa forsynlige og paapassende i Henseende til forestaaende højfornødne Vinter-Forraad, som det vel var at ønske — — for den indfødte Grønlænder eller grønlandske Familie, som enten haver vist sig meest vindskibelig i at fange de saa kaldede Angmarset eller Lodder (smaae Fisk) til eget Huusbehov, eller som af egen Fangst haver forskaffet sig i Forhold til egen Fornødenhed den største Mængde af tørrede Helleflynder, samt tørred Kjød til Vinter-Føde — — en Premie paa 5 Rigsdaler«[1]).

Præmieringsprincippet genfindes atter hundrede Aar senere, da der 1884 stilles et Beløb af indtil 500 Kr. aarlig til Raadighed for den øverste Embedsmand i hver af Landsdelene, navnlig som Belønning for Sparsommelighed og Husholderiskhed blandt den indfødte Befolkning[2]), en Præmiering, ved hvis Tildeling de paagældendes Interesse for Indsamling af tilstrækkeligt Vinterforraad som Regel i særlig Grad toges i Betragtning ved Bedømmelsen. Endnu er denne Belønningsform bevaret i Nord-Grønland, hvor Landsraadet aarlig uddeler mindre Pengebeløb til Personer, som har gjort sig fortjent ved særlig Driftighed og Husholderiskhed[3]).

Ud over disse Præmieringer har det offentliges Interesse for Ernæringen væsentligst samlet sig om den indførte Proviants Tilstrækkelighed og Kvalitet. Det skal saaledes for Fuldstændigheds Skyld anføres, at den indførte Proviant selvfølgelig altid har været beskyttet mod Forfalskninger, samt at det yderligere er Embedslægerne paalagt at have Opmærksomheden henvendt paa, at Befolkningen ikke udsættes for usunde Næringsmidler, ligesom der udtrykkelig er tillagt dem Ret til i paatrængende Tilfælde at standse Udhandlingen af en eventuel sundhedsfarlig Handelsvare, en Foranstaltning, som dog endnu aldrig vides at have været paakrævet. Iøvrigt har Lægerne Adgang til ved personligt Eftersyn at forvisse sig om, at saavel Handelslokalerne som Bagerierne er i en sundhedsmæssig forsvarlig Tilstand[4]). Løsvægtvarer, som Mel, Gryn, Ærter, Figner, Sukker, Kaffe m. m. udleveres i Butikkerne nutildags som oftest i Papirposer til Køberne, medens disse indtil 1910 altid selv maatte medbringe den fornødne Emballage. Denne bestod da som Regel af et enkelt Tørklæde — ikke sjældent det af den paagældende Køber som Halstørklæde benyttede —, i hvilket de forskellige Varer ofte i nogen Grad maatte sammenblandes, se Fig. 22.

---

[1]) 102.

[2]) 66, 1884, Nr. 3.

[3]) Ducøren afskaffedes paa Nord-Grønlands Landsraadsmøde 1936 med 7 Stemmer mod 6 (se 66, 1936, pag. 888).

[4]) 76, § 7.

Ved Ministeriets Skrivelse af $^{6}/_{7}$ 1932 er angivet den Fremgangsmaade, der i paakommende Tilfælde vil være at følge for at beskytte Befolkningen mod Smittefare fra eventuelle ved Fødemiddelfremstilling eller -forhandling i Grønland beskæftigede tuberkuløse Personer[1]).

1935 har H. Frandsen efter et Ophold i Grønland foreslaaet

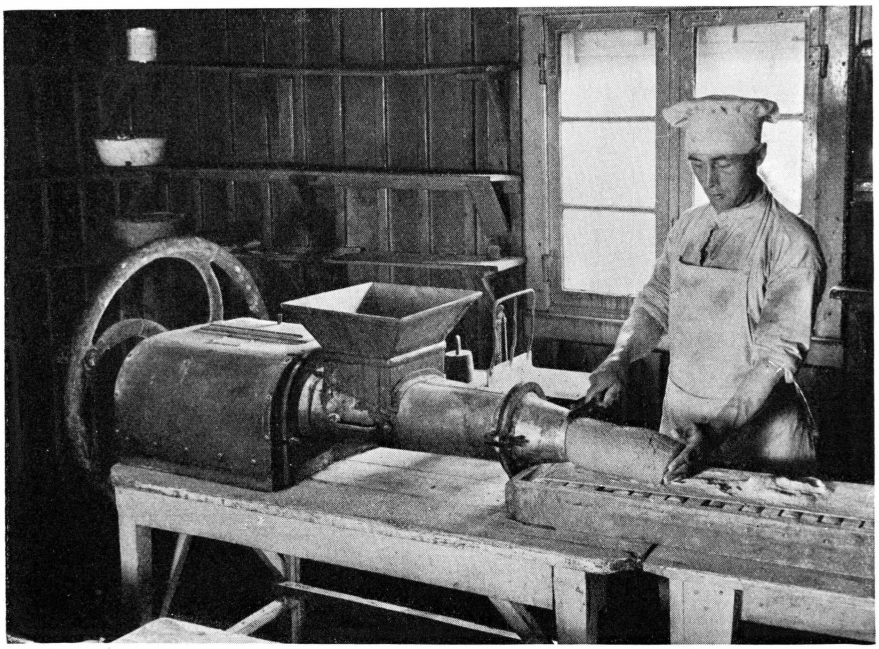

Fig. 23. Interieur fra Bageriet ved Kolonistedet Upernavik. 1936. Jette Bang phot.

en almindeligere Undersøgelse af Distinktionsevnen som Middel til Kontrol af de nyere Kostformers Virkning i Grønland (specielt deres Dækning af Organismens Behov af A-Vitamin[2]), og for Tiden (1936) foretages supplerende Undersøgelser over disse Spørgsmaal blandt den østgrønlandske Befolkning.

Endelig skal det nævnes, at Aaret 1934 bragte to Kogebøger for Grønland, dels en Samling Anvisninger for en forholdsvis enkel grønlandsk Husholdning[3]) og dels en paa Foranledning af den filantropiske Komité for Grønlænderinders Uddannelse udarbejdet udførlig Fremstilling (med dansk og grønlandsk Tekst), særlig tilpasset for de enkelte mere fremskredne dansk-grønlandske Hjem[4]).

[1]) 66, 1932, pag. 925.
[2]) 103, pag. 96.
[3]) 104.
[4]) 105.

H. Nydelsesmidler.

Som Nydelsesmidler forstaas her en Række Stoffer, som — uden at yde nogen, i alt Fald nogen væsentlig Dækning for Organismens Stoftab — dog udgør en ofte ønsket Tilsætning til Føden, idet de anvendt i passende Mængde paa forskellig Vis — saaledes Nikotin ved at yde en vis psykisk Beroligelse, Koffein ved at formindske Søvnighed og endelig Alkohol ved at lamme Træthedsfølelsen — formaar at bringe en af overordentlig mange Personer ofte tiltrængt og højt skattet Lindring og Hjælp.

Tobak.

Af Nydelsesmidler er Tobak det, som først er kommet i almindelig Brug i Grønland. Ganske vist meddeler HANS EGEDE 1741, at »Tobak fordrager de ingenlunde, ikke heller røgen deraf«[1]), men allerede faa Aar senere (1752) skriver DALAGER: »Det er forunderligt, hvorledes de Grønlændere, som boe os nærmest, allerede paa en kort Tid, saa sterk ere hengivne til Tobak; meget faa bruge det at røge, men alt at snuse«[2]). Derfra er der atter et Spring til Skildringen hos CRANZ (1765): »For Tobakken, som de kun bruger som Snus[3]) — —

[1]) 15, pag. 77.

[2]) 98, pag. 44.

[3]) Det bør formentlig i denne Sammenhæng oplyses, at Grønlænderne selv fremstillede Snusen af den indførte Tobak. Saaledes meddeler MATHIESEN 1852, at »den stærke hollandske Rulletobak skjæres og tørres over Lamperne paa flade Stene, hvorpaa den rives saa fiin som Trippelse« (56, pag. 87). Allerede GRAAH har 1832 oplyst, at Grønlænderne anvender »Kryolith — — pulveriseret, ligesom ogsaa Qvarts, til at blande imellem Snustobak for at drøie« (16, pag. 29), og RINK anfører 1857 yderligere Kalkspat som »temmelig eftersøgt af Grønlænderne, da de pulverisere den og bruge den til at blande mellem deres Snustobak« (10. III, pag. 138). En nærmere Begrundelse for denne Opblanding af Snustobakken giver NORDENSKIÖLD 1885, idet han siger, at Grønlænderne »støder Kryolith til et fint Pulver og blander dette Pulver i deres Snus for at forøge Snusens Styrke, formentlig fordi Pulveret bestaar af skarpkantede Smaadele, som irriterer Næsens Slimhinde« (A. E. NORDENSKIÖLD, Den andra Dicksonska Expeditionen till Grönland. Stockholm. 1885, pag. 95). Af de nævnte Mineraler er Kryolith sikkert det lettest sønderdelelige, og dets Anvendelse som her beskrevet synes at have været udbredt over store Dele af Vest-Grønland. Magister PORSILD har i denne Forbindelse gjort mig opmærksom paa, at Kryolith er fundet i mange Hustomter, vidt spredt over Kysten; Magisteren har saaledes selv set det blive udgravet saa nordligt som i Upernavik Distrikt. Tandlæge P. O. PEDERSEN har mundtlig meddelt mig, at han 1935 i Julianehaab Distrikt hos Børn af snusende Mødre har konstateret en lettere Fluorpaavirkning (»mottled teeth«) som Følge af Iblanding af Kryolith i Snusen, hvorimod alvorligere Forgiftninger aldrig vides at være iagttaget af de grønlandske Læger. I vor Tid hører iøvrigt Brugen af Snus i de fleste Egne af Grønland til de meget sjældne Foreteelser.

bringer mange Familier sig i lige saa stor en Fattigdom, som man i andre Lande gør det for stærke Drikkes Skyld«[1]).

Det er karakteristisk, at i den ældste mig bekendte Fortegnelse over de til Grønland udsendte Handelsvarer (1784), i hvilken Fortegnelse de forskellige Varer er samlede i 4 Grupper, nemlig 1) Nødvendige Vare for Grønlændere og Danske, 2) Nyttige Vare for Grønlændere og Danske, 3) Overdaadigheds Vare for Grønlændere og Danske, samt 4) Vare og Proviant for Danske allene, findes imellem de »Nødvendige Vare«: 2 Kvaliteter Snusdaaser, og mellem de »Nyttige Vare«: 3 Kvaliteter Tobak samt 1 Kvalitet Tobakspiber[2]).

Om Tobaksforbruget i Nutidens Vest-Grønland kan følgende oplyses. Af Tobak er i Vest-Grønland aarlig tilført (og forbrugt) gennemsnitlig:

	1931—33 inkl.	1901—03 inkl.
Pibetobak	23.695 kg	12.650 kg
Skraatobak	4.295 -	3.145 -
Cigarer	433.565 Stk.	25.600 Stk.
Cerutter	118.665 -	0 -
Cigaretter	1.803.335 -	0 -

Tænkes dette Forbrug ligelig fordelt paa alle Mænd over 15 Aar, vil Resultatet for hver enkelt af disse blive:

	1931—33	1901—03
Piber Shag, à ca. 4 g	4 om Dagen	3 om Dagen
Skraatobak, Stk. à 1,5 g	2 om Dagen	2 om Dagen
Cigarer	1 hver tredie Dag	1 hver anden Maaned
Cerutter	1 hver anden Uge	0
Cigaretter	1 om Dagen	0

Der er saaledes en paaviselig Stigning i Forbruget i de omhandlede 30 Aar, men det gennemsnitlige Forbrug kan dog neppe siges at ligge særlig højt, idet yderligere ikke faa Kvinder[3]) og nogle unge Mænd under 15 Aar har deres, omend mindre, Andel i Forbruget.

[1]) 99, pag. 228.

[2]) 106.

[3]) Sammenlign: »Er Vest-Grønlænderne afskaarne fra at tilfredsstille deres Trang til Stimulantia ved berusende Drikke, søger de til Gengæld Revanche som meget ivrige Røgere. Mændene er næsten alle stærkt forfaldne til Tobak, og Kvinderne, især de ældre, er omtrent lige saa slemme.« (K. Birket-Smith, Ethnography, pag. 390, se Side 102, Anm. 1).

Sammenlignet med Forbruget i det egentlige Danmark er Forholdet følgende:

	Det aarlige Forbrug pr. Individ	
	Danmark 1930[1])	Vest-Grønland 1931—33
Pibetobak	0,65 kg	1,52 kg
Skraatobak	0,38 kg	0.28 -
Cigarer	82 Stk.	28 Stk.
Cerutter	65 -	8 -
Cigaretter	373 -	115 -

Det vil ses, at kun for Pibetobak er Forbruget pr. Individ højere i Vest-Grønland end i det egentlige Danmark, medens det til Gengæld er lavere for Oversigtens samtlige andre Poster.

Beregnet som samlet Vægtmængde ses Tobaksforbruget pr. Individ pro anno i Vest-Grønland at indtage en Middelstilling i en international Sammenstilling, væsentlig lavere end i de stærkest og væsentlig højere end i de lavest forbrugende Lande[2]).

Det aarlige Tobaksforbrug pr. Individ	
Belgien 1928	3,2 kg
Holland —	3,0 -
U.S.A. —	2,7 -
Vest-Grønland 1931—33	2,1 -
Danmark 1928	1,8 -
Sverige —	1,3 -
Norge —	0,8 -
Italien —	0,7 -

MELDORF, som er den første, der nærmere har undersøgt Tobaksforbruget i Grønland, samler da ogsaa sit Indtryk i, at de af ham for Julianehaab Distrikt for Tiden 1883—1898 fundne — de ovenstaaende nærliggende — Tal »ikke er særlig imponerende ved deres Størrelse«, hvorefter han imidlertid fortsætter: »Middeltallene betyde selvfølgelig heller ikke meget — — nogle Personer forbruge uforholdsmæssig store Mængder imellem Aar og Dag (3—4 Gange Middeltallet eller mere)«[3]). Jeg kan dog ikke se, at Forholdet i Grønland i saa Henseende kommer til at afvige væsentlig fra Forholdene andensteds.

[1]) 86, pag. 98.
[2]) 86, pag. 255.
[3]) 107, pag. 531.

Individuelt Misbrug af Tobak forekommer selvfølgelig blandt Grønlændere som blandt alle andre Tobaksforbrugere. Det forekommer mig dog ikke, at Misbruget i Grønland er særlig udbredt, ej heller af særlig alvorlig Karakter. I nogen Grad skyldes dette maaske, at de grønlandske Hovederhverv kræver Ophold i fri Luft; det synes jo, som om mange Mennesker afficeres væsentlig mindre af Tobaksrøgning i fri Luft end i lukkede Rum. Jeg har ogsaa det bestemte Indtryk, at f. Eks. den tidligere almindelige Fremgangsmaade — for fuldt at udnytte den disponible Nikotinmængde — at tygge og suge paa Udkradset fra Pibehovedet, blandet med den i Rør og Svampedaase staaende Vædske, nu er en langt sjældnere Foreteelse.

I det hele foreligger der adskillige Vidnesbyrd om, at der er en i Befolkningen udbredt Forstaaelse af Risikoen ved overdrevent Tobaksforbrug. Paa Julianehaab Forstanderskabsmøde 1910 ses der saaledes at være vedtaget en Henstilling til Forældrene i Distriktet om at paase, at deres mindreaarige Børn ikke nyder Tobak[1]). Og paa Syd-Grønlands Landsraadsmøde 1927 fremsættes endda et Forslag om, at Tobaksimporten for Fremtiden nedsættes til det halve. Landsraadet skønnede dog ikke, at der forelaa tilstrækkelige Grunde til at ønske en saadan Indskrænkning, men henviste Bekæmpelsen af muligt Tobaksmisbrug til et metodisk Oplysningsarbejde[2]). Cigaretter blev først i 1928 almindelig Handelsvare i Grønland, og for denne særlige Vares Vedkommende er der allerede fra det følgende Aar forsøgt en vis Begrænsning i Forbruget, idet Styrelsen ved Skrivelse af $^{20}/_{9}$ 1929 forbød Salg eller overhovedet Udlevering af Cigaretter til Børn under 14 Aar[3]), et Forbud, som senest atter er indskærpet i 1935[4]).

Betragtninger over Tobaksforbrugets økonomiske Betydning for Befolkningen skal opsættes til den samtidige Behandling af samme Problem for Kaffeforbrugets Vedkommende.

Kaffe.

Kaffe maa være kommet i almindelig Brug i Vest-Grønland i Aarene mellem 1785 og 1830[5]). I det første af disse Aar betegnes nemlig Kaffe udtrykkelig i Taksten som kun bestemt for »Danske allene«[6]), medens i 1831 Inspektør i Nord-Grønland Fasting

[1]) 66, 1912, pag. 322.
[2]) 66, 1927, pag. 751.
[3]) 73, 751/1929.
[4]) 66, 1936, pag. 848.
[5]) Sammenlign: »Først efter 1822 — — ophørte hiin ængstelige Tilbageholden af visse yndede Handelsvarer, f. Eks. Kaffe« (J. Mathiesen, Den grønlandske Handel. København. 1846, pag. 8). I Tiden fra 1806 til 1822 kunde Kaffe erhverves af Grønlænderne ved samtidig Levering af Skind eller Ederdun.
[6]) 106.

i Brev af $^{28}/_{5}$ 1831 til Kirurg LYTZEN, Claushavn, skriver, at: »Grønlænderne ved de fleste Pladser endog i Trangstid foretrække Kaffe for Proviant — — og ganske overgive sig til dens Nydelse — — saalænge de have en Bønne i Forraad«, hvorfor Inspektøren maa befrygte, »at denne Drik skal have en skadelig Indflydelse paa deres Helbred og paa Folkeformerelsen[1])«.

Den følgende Tids Forfattere bedømmer Kaffedrikningens Betydning i sanitær Henseende højst forskelligt. Saaledes mener J. MATHIESEN 1852: »at det neppe er til at bevise, at overdreven Kaffedrikken i sanitair Betragtning er fordømmelig, uden forsaavidt Børnene angaaer«[2]), ligesom C. LANGE 1864 udtaler: »at det lykkes kun undtagelsesvis Grønlænderne at forskaffe sig Kaffe i saa stort Kvantum, at den kan udøve nogen direkte Skade«[3]), hvorimod NANSEN 1891 hævder, at »af de mange Varer, vi har paaført dem, er de kristne Grønlændere fremfor alt forfaldne til Kaffe, og Nydelsen deraf er blevet meget nær en Last paa Vestkysten«[4]).

Det vil herefter være formaalstjenligt nærmere at undersøge, hvor stort et Kvantum Kaffe der i Virkeligheden forbruges i Grønland.

Det aarlige Forbrug af raa Kaffe i Vest-Grønland[5])

	1931—33	1901—03
Samlet Mængde	56.230 kg	22.810 kg
Beregnet pr. Individ	3,6 -	2,0 -

Sammenlignet med Forbruget i andre Lande faas følgende Skala:

Det aarlige Forbrug af raa Kaffe pr. Individ[6])

Danmark	1930	7,7 kg
Sverige	—	7,3 -
Norge	—	5,9 -
U.S.A.	—	5,8 -
Holland	—	5,1 -
Vest-Grønland	1931—33	3,6 -
Italien	1930	1,1 -
Storbritanien	—	0,3 -

[1]) 108.
[2]) 56, pag. 198.
[3]) 90, pag. 42.
[4]) 109, pag. 87.
[5]) 43.
[6]) 86, pag. 255.

Forbruget af Kaffe i Vest-Grønland maa saaledes betegnes som moderat, under Halvdelen af Forbruget i det egentlige Danmark. Ved Brænding svinder den raa Kaffe mindst 20 %; derefter bliver det aarlige Forbrug af brændt Kaffe i Nutidens Vest-Grønland 44.985 kg, og det daglige Forbrug vil saaledes være ialt 123 kg eller for hvert Individ over 15 Aar 13 g brændt Kaffe, paa det nærmeste svarende til en enkelt Kop Kaffe om Dagen.

Selv om Kaffeforbruget saaledes viser sig at være et i Virkeligheden beskedent Forbrug, synes det ikke des mindre sammen med Tobaksforbruget at tangere Grænsen for, hvad Befolkningen økonomisk kan tillade sig.

Kaffe- og Tobaksforbrugets økonomiske Betydning.

Det vil i denne Forbindelse være nødvendigt at fremsætte nogle Oplysninger om Befolkningens økonomiske Forhold. Penge indførtes først — forsøgsvis — i Vest-Grønland (Godhavn) 1801[1]); indtil da var Handelen udelukkende drevet som direkte Byttehandel[2]).

I 1875[3]) beregner Rink, at en grønlandsk Familie paa 5 Personer — foruden de ved dens Erhverv dækkede egentlige Livsfornødenheder, saasom Føde, Klæder, Bolig, Varme og Belysning — havde en aarlig Pengeindtægt paa 144 Kr., af hvilke 38 Kr. 36 Øre blev anvendt til Kaffe og 14 Kr. til Tobak.

Ryberg finder 1892, at den aarlige Pengeindtægt for en Familie af samme Størrelse er 142 Kr. 35 Øre, hvoraf 28 Kr. anvendtes til Kaffe og 11 Kr. 90 Øre til Tobak[4]).

For de to nordligste Distrikter har jeg for Perioden 1901—05 fundet en aarlig Indtægt pr. Familie paa henholdsvis 188 Kr. og 227 Kr. med et Forbrug paa 37 Kr. 14 Øre og 36 Kr. 75 Øre til Kaffe samt 14 Kr. 61 Øre og 20 Kr. 30 Øre til Tobak[5]).

---

[1]) 21, I, pag. 323.

[2]) I Virkeligheden drives Handelen i Grønland endnu den Dag i Dag som Byttehandel, for saa vidt som der af Styrelsen er fastsat bestemte Priser for enhver Varesort, saavel i Ind- som i Udhandel i Grønland. Indførelsen af Penge i denne Form for Handel er da væsentligst Indførelse af et nyt til begge Sider anvendeligt Bytteobjekt, men Pengene giver herudover Befolkningen dels et bedre Overblik over, hvad der i det enkelte Øjeblik er til Raadighed, dels en bekvemmere Form for Opbevaring og derved bl. a. en større Frihed i Forholdet overfor Handelen.

[3]) I alt Fald kort før 1877, i hvilket Aar Forfatteren først henviser til denne Beregning, som han 1882 betegner som »affattet for faa Aar siden« (H. Rink, henholdsvis: Nogle Bemærkninger om de nuværende Grønlænderes Tilstand. Geografisk Tidskrift. 1877. I, pag. 25. København, 1877, og 33, pag. 100).

[4]) 110, pag. 245.

[5]) 35, pag. 882 ff.

LINDOW beregner den gennemsnitlige aarlige Pengeindtægt for en nordgrønlandsk Familie i Perioden 1903—12 til 238 Kr. 10 Øre, hvoraf 30 Kr. 35 Øre anvendtes til Kaffe og 19 Kr. 45 Øre til Tobak[1]).

Øjeblikkets aarlige Forbrug af Kaffe og Tobak koster 54 Kr. for Kaffen og 73 Kr. for Tobakken pr. Familie i Vest-Grønland. Udgiften til Tobak er saaledes nu i Modsætning til Forholdet ved de tidligere Beregninger større end Udgiften til Kaffe.

Efterfølgende Tabel vil vise Udgiften til de nævnte Nydelsesmidler i Forhold til den samlede Pengeindtægt paa forskellige Tidspunkter i de sidste halvhundrede Aar.

Aar	Sted	Gennemsnitl. aarlig Pengeindtægt pr. Familie paa 5 Individer	Beløb til Indkøb af			Udgiften til Kaffe og Tobak i procentvis Forhold til den samlede Pengeindtægt
			Kaffe	Tobak	Kaffe og Tobak	
		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	
1875		144,00	38,36	14,00	52,36	36 %
1892	Vest-Grønland.....	132,70	25,88	11,90	37,78	29 -
1901—05	Umanak og Upernavik Distrikter.....	210,00	36,80	17,50	54,30	26 -
1903—12	Nord-Grønland	238,10	30,35	19,45	49,80	21 -
1931—33	Vest-Grønland.....	400,00[2])	54,00	73,00	127,00	32 -

Udgifterne til Kaffe og Tobak har saaledes i Aarenes Løb gennemsnitlig lagt Beslag paa fra en Femtedel til en Trediedel af den samlede Pengeindtægt. Naar Udgiften til de omtalte Nydelsesmidler for Tiden viser et Beløb, som er mere end dobbelt saa stort som ved nogen af de tidligere Beregninger, maa det erindres, at Beløbets Størrelse ikke blot er afhængig af de indkøbte Varers Kvantum, men ogsaa af deres Pris (eksempelvis skal anføres, at Prisen paa Cigarer 1933 er 10—15 Øre Stykket mod 4—5 Øre 1905, paa Kaffe 3 Kr. pr. kg mod 1,80 Kr. 1892 o. s. v.).

Medens det nu paa den ene Side er indlysende, at en til Nydelsesmidler anvendt, procentvis lige stor Andel af

[1]) 111, pag. 32.

[2]) Beløbet er ansat efter Skøn, men støttes ikke uvæsentlig ved Oldendows Oplysning: »En Indtægt i Penge paa 400 Kroner om Aaret anses for rigelig til at stifte Familie paa, mange stifter den paa mindre; en saadan Indtægt naas ikke uden videre af enhver Grønlænder« (K. OLDENDOW, Socialforsorg i Grønland. Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift 1929—30. København. 1930, pag. 57), samt ved den Omstændighed, at en aarlig Indtægt paa knap 200 Kr. udelukker et ellers berettiget Ægtepar fra Alderdomsunderstøttelse (se Side 215).

den samlede Indtægt vil mærkes i mindre Grad ved den nuværende større end ved den tidligere ringere Indtægt, maa der paa den anden Side tages Hensyn til, at der i Nutiden — som f. Eks. foran paavist ved den store Forøgelse i Forbruget af indført Proviant — er flere nødvendige Udgifter end tidligere at afholde af det til Nydelsesmidler ikke anvendte Beløb.

Den økonomiske Virkning af Kaffe- og Tobaksforbruget i Vest-Grønland har i Tidens Løb været Genstand for forskellig Overvejelse og Betænkelighed. I sin Dagbog for 1844 henleder saaledes Distriktslæge Rudolph Opmærksomheden paa den udvidede Kaffehandel, som han formoder er »Aarsag til Grønlændernes usle Forfatning, idet de for at tilfredsstille deres Umaadelighed i Nydelsen af Kaffedrik anvende Størstedelen af deres Erhverv og især Skindene til at forskaffe sig denne Artikel«, hvilken Skildring Direktionen dog formener maa være overdreven[1]). To Aar senere anfører Direktionen dog selv en tilsvarende Udtalelse af cand. med. Sommer, som denne havde fremsat i en Indberetning »om Grønlændernes overordentlige Letsindighed — især ved at skille sig ved endog det allernødvendigste for at tilfredsstille deres Hang til Nydelsen af Kaffe, hvilken Hang han endogsaa anseer for at være af den væsentligste Indflydelse paa hele deres Øeconomi«[2]).

1852 skriver J. Mathiesen, at »Nordgrønlænderen sælger Klæderne af Kroppen for at faa Kaffe«, samt at »over hele Landet overdrives Brugen af Tobak«[3]). Udtrykket »at sælge Klæderne af Kroppen« skal dog forstaas billedligt, da Klædningsstykker aldrig har været Indhandlingsvare i Grønland. Det kan imidlertid hos Rink ses, at det aarlige Forbrug af Kaffe pr. Individ 1855—56 maa have været 3,8 kg raa Kaffe til en Pris af 28 Skilling pr. Halvkilo[4]). Dette svarer til en gennemsnitlig aarlig Udgift til Kaffe pr. Familie paa lidt over 20 Kr. eller for at sammenligne med den daværende Pris paa grønlandske Produkter: med ca. 4 Tdr. Sælspæk eller med ca. 40 Sælskind[5]). En Ydelse af et saadant Omfang maa utvivlsomt have været et føleligt Indgreb i en Families Produktion, og man forstaar herefter ogsaa, at Lange 1864 kan udtale, at Kaffens »skadelige Indflydelse paa Grønlændernes

[1]) Skrivelse fra Direktionen for Den Kongelige Grønlandske Handel til Distriktslæge C. Rudolph af $^{15}/_{5}$ 1845. 108.

[2]) Skrivelse fra Direktionen for Den Kongelige Grønlandske Handel til Inspektøren for Nordgrønland af $^{11}/_{5}$ 1847. 108.

[3]) 56, pag. 87.

[4]) 10, III, pag. 375.

[5]) Udgiften til en Families Kaffeforbrug i Nutidens Vest-Grønland svarer — for at blive ved samme Maalestok — til ca. 3 Tdr. frisk Sælspæk eller til ca. 25 Sælskind; men Nutidens Grønlændere raader i Forhold til Datidens over et betydeligt Antal andre Indtægtskilder.

sanitære Forhold hovedsagelig beror paa indirekte Virkning, idet deres Lidenskab for denne Drik bringer dem til at berøve sig de nødvendigste Artikler til Livets Ophold«[1]).

Som paavist er de Kvanta af Tobak og Kaffe, som nu forbruges, ikke særlig store i sig selv, men den Udgift, som dette Forbrug medfører, kræver en væsentlig Andel af det Beløb, som i det hele staar til Familiens Raadighed. Ønskeligheden af at undgaa en følelig Stigning af denne Andel, sammenholdt med Erfaringen om det — sanitært set ikke overdrevent store — Forbrugs Betydning i Grønlændernes daglige Liv som Middel til at lette og forskønne deres haarde og farefyldte Tilværelse, maa derfor resultere i en Anbefaling af disse Varesorters lavest mulige Pris.

I Forbindelse med Omtalen af Nydelsesmidlerne i Grønland skal her endnu nævnes, at man tidligere (Syd-Grønland 1881—1902) har tillagt Forstanderskaberne Bemyndigelse til midlertidig Standsning af al Kaffeudhandling for en Boplads som en Paamindelse for Befolkningen ved Steder, hvor Erhververe paa Grund af Forsømmelse ved Tilvejebringelsen eller ved ødsel Brug af deres Vinterforraad nødsagedes til at søge Fattighjælp[2]).

Alkohol.

De oprindelige Eskimoer drikker kun Vand. HANS EGEDE anfører i denne Forbindelse 1741: »Vores Drank ere de ikke meget for; dog har nogle af dem, som en tid lang har opholdt sig iblant os, lært at drikke Viin og Brendeviin got nok«[3]). I den følgende Tid synes disses Antal at være tiltaget; i alt Fald findes der i Reglement af $^{27}/_{7}$ 1782 for Hvalfangerkommandørerne et Paalæg om at efterse deres Skibe omhyggeligt, »paa det hverken Brændeviin eller Rum (som hidtil saa ofte — fremhævet af Forf. — er bleven misbrugt til Snighandel, Liderlighed og deslige Uordener) — — bliver bragt til Grønland«[4]).

Baade i nævnte Reglement og i den samtidige Instruks forbydes Udskænkning af alkoholiske Drikke til den grønlandske Befolkning. Saaledes siger Instruksens Første Post 3.c: »Indbyggerne maae under høieste Straf ikke gives fulde med Øl og stærk Drik — — Brændeviin især maae ikke gives Grønlændere, og under 10 Rdlrs. Mulct, eller tilstrækkelig Straf paa Ryggen, med meere, aldrig udskiænkes til Fruentimmer«[5]), medens Reglementet for Hvalfangerne

[1]) 90, pag. 42.
[2]) 66, 1902, pag. 25.
[3]) 15, pag. 77.
[4]) 112, § 2.
[5]) 88.

særlig bestemmer: »Efter at Aften-Bønnen er holden, skal ikke tillades nogen at komme ind i Grønlændernes Hytter, meget mindre nogentid at bringe Brændeviin derind for dermed at lokke Grønlænderinderne og forblinde Mændene«[1]).

Nødvendigheden af et saadant Forbud fremgaar bl. a. af FUNCH's Skildring fra 1830—37: »Ved Nourksoak leve Grønlænderne om Foraaret et lystigt Liv. De engelske Hvalfangere søge nemlig til Landet der, og 30 Skibe og flere kunde paa eengang ligge indefrosne — — det gaaer da ikke altid saa aldeles sædeligt til, og ofte ere baade Mandfolk og Fruentimmer saa fulde, at de ligge paa Isen uden at kunne røre sig«[2]). I det hele fremgaar det af adskillige Eksempler, at der allerede før Midten af forrige Aarhundrede fandtes en udbredt og stærk Higen efter spirituøse Drikke i den vestgrønlandske Befolkning; meget oplysende er saaledes JANSEN's Skildring fra $^{27}/_{2}$ 1846: »Med Brændevinen maa anvendes den største Forsigtighed, thi de ældre vil gerne afkøbe de yngre deres Dram[3]), for at faa Lejlighed til at beruse sig. — — Der er derfor den strængeste Befaling til Handelsbetjentene at paase, at hver drikker sin Dram; dette omgaar Grønlænderne ved at beholde den i Munden og spytte en anden den i Halsen, saa snart de er kommen udenfor; man har derfor forlangt, at enhver skal sige: Krujanak (»Tak«), naar han har drukket den. Men hvor kan man passe sligt saa nøje. En af de bedste og dygtigste (fremhævet af Forf.) Grønlændere lykkedes det at forskaffe sig en lystig lille Rus«[4]).

For de fleste Grønlændere staar utvivlsomt Beruselse som det bevidste Maal ved Nydelsen af spirituøse Drikke; det gælder om paa denne Maade let og hurtigt at opnaa den stærkt attraaede Følelse af Velvære og Livsglæde. V. HAVEN siger herom 1882: »Grønlænderne sætte megen Pris paa alle Spirituosa og ville gjerne drikke, til de blive »glade«, som de selv kalde det«[5]), ligesom NANSEN 1891 beretter: »De er nu lidenskabelig glade i Brændevin, saavel Mænd som Kvinder, ikke fordi det smager godt, betroede de mig ofte, men fordi det var saa dejligt at være fuld. — — I Modsætning til, hvad Forholdet almindelig tør være her hjemme, fandt de grønlandske Hustruer som Regel, at deres Mænd var saa yndige, naar de var fulde, og de morede sig kosteligt ved Synet af dem«[6]).

---

[1]) 112, § 22.

[2]) 113, pag. 70.

[3]) Ved særlig betydningsfuldt eller særlig anstrengende Arbejde, som Hvalflænsning, udskænkedes der som Belønning ved Arbejdstidens Ophør en Snaps (paa 60 cm³) til hver af de mandlige grønlandske Hjælpere.

[4]) 114, pag. 148.

[5]) 115, pag. 188.

[6]) 109, pag. 89.

Administrative Foranstaltninger til Alkoholforbrugets Regulering.

Det vil i denne Forbindelse være naturligt at fremhæve, at Lejligheden til denne Forlystelse nødvendigvis maa have været sjælden, da Administrationen stadig har forhindret et almindeligt Salg af Spirituosa til den grønlandske Befolkning. Den ovenfor citerede Bestemmelse i Instruksen af 1782 efterfulgtes i Instruksen af $^{2}/_{1}$ 1873 af et Paabud om, at »Brændeviin eller anden berusende Drik kun med største Varsomhed maa udgives til Grønlænderne«[1]).

En nærmere Motivering er givet i Direktoratets Skrivelse af $^{27}/_{6}$ 1884, i hvilken det udtales: »Hovedsagen er, at det for os som for andre civiliserede Nationer almindelig erkjendes, at Brugen af Spirituosa ikke er noget Fortrin, men en Mangel, og der er derfor ikke nogen Mening i paa dette Punkt, der er en Svaghed for os, at søge Grønlænderne ligestillede med os; at man herved handlede i Grønlændernes sande Interesse, vilde være en fuldstændig Misforstaaelse. Man vilde derved i Virkeligheden kun benytte sig af den indfødte Befolknings urigtige og forkastelige Forestilling om Brændevinet, hvilken man bør se paa bedste Maade at modarbejde«. Det fastsættes herefter: »Det er forbudt til de Indfødte at sælge Spirituosa. Som Salg skal det ikke anses, at der til de Indfødte udskjænkes Spirituosa til Fortæring paa Stedet enten som Gave eller som Godtgjørelse for udført Arbejde, for Tilbud af Vildt eller deslige. Men ydes Betaling for Arbejde eller Varer, helt eller delvis derigjennem, at der gives den Indfødte Spirituosa, som ikke fortæres paa Stedet, er dette at anse som Salg og saaledes forbudt. Har Nogen, der har erholdt udleveret Deputatbrændevin eller udsendt Spirituosa herfra, solgt heraf til de Indfødte, mister han Retten til fremtidig at erholde Spirituosa og kan vente at blive draget til yderligere Ansvar for sit Forhold«[2]).

I 1903 udfærdigedes et Reglement for Ølbrygning i Grønland[3]), hvori det bestemtes, at de i Handelens Tjeneste ansatte indfødte i 4. Lønningsklasse og derover »kan faa indtil 2 Tdr. Øl om Aaret, nemlig som Regel 1 Td. om Foraaret og 1 Td. ved Juletid[4]). — — Det er forbudt til de indfødte at sælge Øl; i Overtrædelsestilfælde vil den vedkommende have forbrudt Retten til fremtidig at faa Øl udleveret;

---

[1]) 116, § 16.

[2]) 66, 1884. Nr. 3.

[3]) 66, 1903, pag. 57.

[4]) Der anvendtes ved denne Brygning 24 kg Malt til Fremstilling af en Tønde Øl paa 120 l. Urten maa herefter have indeholdt ca. 12 % Ekstrakt, og det færdige Produkt — forgæret med den til Disposition værende Gær — mindst 1 % Alkohol.

dette gælder ogsaa for den, der misbruger det ham tilstaaede Øl til at beruse sig selv eller andre deri«[1]).

Omtrent samtidig afskaffedes »ved fremtidige Nyantagelser al Uddeling eller Udskænkning af Deputatbrændevin til de i Administrationens Tjeneste ansatte indfødte, ikke alene ved Antagelsen af vedkommende, men ogsaa senere[2])«, og for de til Deputatbrændevin allerede berettigede grønlandske Udstedsbestyrere, Formænd, Fartøjsførere og Haandværkere gaves i Stedet Ret til aarlig at rekvirere 10 Potter Spirituosa (d. v. s. Brændevin, Rom, Kognak, Whisky, Genever, Punschekstrakt og andre lignende destillerede stærke Drikke). Benyttedes denne Ret ikke, udskænkedes Deputatbrændevinen at nyde paa Stedet, men kun paa Arbejdsdage og kun med 30 cm^3 — det halve af det tidligere udskænkede Kvantum. Tildeling af Ekstrabrændevin indskrænkedes til særdeles anstrengende Arbejder og tillodes kun for Mandspersoner over 20 Aar, men aldrig for Kvinder[3]).

Denne Ordning varede i de næste 20 Aar, hvorefter de i Øjeblikket (1936) gældende Bestemmelser for den indfødte vestgrønlandske Befolknings Adgang til alkoholiske Drikke fastsattes i Aarene 1925—29 (jævnfør iøvrigt det i Bilag Nr. 3 meddelte Sammendrag af de Januar 1937 gældende Regler for Maltudhandling og Forbrug af Spirituosa i Grønland).

1925 bortfaldt den ved Regulativet af 1903 forordnede fælles Ølbrygning, og der blev i Stedet givet de grønlandske Fastansatte fra 3. Lønningsklasse og derover Adgang til at købe 48 kg Malt aarlig[4]), at fordele saa vidt mulig ligelig over hele Aaret[5]). 1929 udvidedes paa Lands-

[1]) Tanken om Beruselse ved overgæret Øl forekommer maaske paa Forhaand lidt uforstaaelig. Det paa denne Maade fremstillede Øl indeholdt dog som omtalt mindst 1 % Alkohol, og allerede 4 Flasker saaledes mindst 30 g ren Alkohol, en Mængde, som utvivlsomt vil give en umiskendelig Paavirkning af en til hyppig Alkoholnydelse uvant Person. Herudfra vil det være forstaaeligt, at det i en Skrivelse af $^{19}/_{4}$ 1916 fra den nystiftede Afholdsforening ved Kolonistedet Godthaab kan nævnes som Foreningens »Formaal, at Grønlænderne ikke skal benytte det Øl, som de køber i de to Højtider, som berusende Middel, men skal lære at drikke det paa sømmelig Maade, hvilket er ret vanskeligt, saalænge der — som Styrelsen ved — gaar en Skare fra Hus til Hus for at faa lidt af den berusende Drik«, hvorfor det da henstilles for Fremtiden »at brygge en Del af Øllet alkoholfrit, idet det viser sig, at nogle, som er berettigede til Andel i det bryggede Øl, gerne vilde melde sig ind i Afholdsforeningen, men strander paa helt at skulle undvære Øllet« (73, 617/1916).

[2]) 66, 1903, pag. 54.

[3]) 66, 1904, pag. 122.

[4]) 66, 1924, pag. 157.

[5]) I den Skrivelsen indledende Motivering betegnes Hjemmebrygning som »i det hele hensigtsmæssig«. Det er dog maaske tvivlsomt, om man har været opmærksom paa, at Alkoholprocenten i det saaledes fremstillede Øl maatte ventes at blive mindst dobbelt saa høj som i det hidtidige. Aarsagen hertil ligger i, at der ved Hjemmebrygningen tilsættes Sukker til Urten, hvilken Tilsætning ikke anvendtes ved den tidligere af det offentlige foretagne Brygning. Forholdet mellem Sukker og

raadenes Foranledning denne Ordning, saa at desuden enhver velanset, af Kommuneraadet anbefalet Husherre over 25 Aar herefter fik Ret til Køb af indtil 18 kg Malt, forholdsmæssig fordelt over hele Aaret[1]).

Desuden fik Fastansatte over 25 Aars-Alderen Ret til aarligt Køb af indtil 14 Flasker Spirituosa, 14 Flasker Vin og 100 Halvflasker skattepligtigt Øl; Landsraads- og Kommuneraadsmedlemmer fik Ret til Køb af indtil 6, og velansete, af Kommuneraadet anbefalede Husherrer til indtil 3 Flasker Vin om Aaret. Det regnes til Misbrug, saafremt vedkommende sælger af sine Spirituosa eller af sit Øl til andre Grønlændere, saavel som hvis han gentagne Gange viser sig beruset eller ved Udskænkning foranlediger, at andre beruses, og han kan i saa Fald udelukkes fra fremtidig Udsendelse af de nævnte Drikkevarer[2]).

Til Belysning af Alkoholforbruget i Nutidens Vest-Grønland skal her meddeles, at i Aaret 1935 udsendtes[3]) til Anvendelse for den indfødte vestgrønlandske Befolkning:

		Alkohol-procent	Alkohol-mængde
Spirituosa:			
Vinsprit	ialt 330 l	90	297 l
Rom 425 l, Kognak 120 l, Whisky 40 l	- 585 -	50	292 -
Akvavit 1530 l, Snaps 1230 l, Brændevin 975 l, Genever 15 l	- 3750 -	45	1688 -
Punschekstrakt	- 40 -	35	14 -
Vine:			
Gammel Vin 2230 l, Portvin 105 l, Mjød 40 l, Svensk Punsch 35 l	- 2410 -	20	482 -
Frugtvin 315 l, Wermouth 10 l	- 325 -	15	49 -
Bajersk Øl:			
Lager- og Pilsnerøl	- 2165 ,	3	65 -
Tilsammen	..	..	2887 l

Malt er for Tiden i Almindelighed som 1 til 4; i den foran nævnte, halvofficielt udgivne, Kogebog angives endogsaa 1,5 til 4 (se 105, pag. 55). Som Regel benyttes 8 kg Malt og 2 kg Puddersukker til Fremstilling af 50 l Øl. Urtens Ekstraktindhold vil da blive 13 %, og det rene Sukkers betydelige Andel i dette Ekstraktindhold vil bevirke, at det frisk gærede Øl vil indeholde omtrent et Par Procent Alkohol (med en Forøgelse ved et Par Ugers Henstand paa Flaske indtil det dobbelte, d. v. s. til Lagerøls Styrke). Allerede ved den nævnte Tilsætning — og der findes ikke nogen Begrænsning for Sukkerudhandlingen — vil der saaledes pr. kg Malt opnaas 6 l Øl med 2 % Alkohol imod tidligere 5 l Øl med 1 %.

[1]) 66, 1929, pag. 293.

[2]) 66, 1929, pag. 244.

[3]) Fordelingslisterne for Vin og Spirituosa til Kolonierne 1935. 73.

Desuden er til Ølbrygning for den samlede vestgrønlandske Befolkning (efter aarligt Gennemsnitsforbrug 1931—33) anvendt:

		Alkohol-procent	Alkohol-mængde
Malt kg 48.790 Sukker - 12.200 (anslaaet)	heraf Øl 292.740 l	2	5.855 l

Herefter er der for Tiden gennemsnitlig 550 cm³ Alkohol til Raadighed aarlig pr. Individ i den indfødte vestgrønlandske Befolkning (175 cm³ i de udsendte Drikkevarer og 375 cm³ i det i Landet bryggede Øl).

Til Sammenligning skal anføres det aarlige Alkoholforbrug pr. Individ[1])

Frankrig	1923—27	16,6 l
Italien	—	13,4 -
Belgien	—	9,3 -
Storbritannien	—	4,9 -
Tyskland	—	3,9 -
Sverige	—	3,2 -
Holland	—	3,1 -
Danmark	—	2,9 -
Norge	—	2,0 -
Vest-Grønland	1935	0,6 -

Tænkes den fundne Alkoholmængde fordelt udelukkende paa Mænd over 15 Aar (hvad den dog, bl. a. paa Grund af Øllets betydelige Andel i disse Drikke, ingenlunde vil være), vilde hver voksen Mand i Vest-Grønland nyde 2.050 cm³ Alkohol om Aaret, hvilket paa det nærmeste vilde svare til 1 Flaske (Halvflaske) »bajersk Øl« hver anden Dag. Det vil saaledes ses, at Alkoholforbruget blandt den vestgrønlandske Befolkning stadig er meget ringe (en Femtedel af Forbruget i det egentlige Danmark), og at det for de to Trediedeles Vedkommende nydes i Øllets forholdsvis lidet koncentrerede Form[2]).

Fremstilling af gærede Drikke er ukendt i den oprindelige eskimoiske Kultur. Det vides heller ikke, at der nogensinde

[1]) 86, pag. 256.

[2]) Den i Grønland i de senere Aar førte »Alkoholpolitik«, hvorved der efterhaanden aabnes Mulighed for et moderat Spiritusforbrug i dette Land, er begrundet i Ønsket om, at Befolkningen skal naa den fornødne Forstaaelse af Alkoholens Virkninger, før Grønland engang maatte blive aabnet for almindelig Besejling med den hermed formentlig uundgaaelig forbundne rigeligere Tilførsel af Spirituosa (se f. Eks. K. Oldendow, Grønland. København. 1936, pag. 82).

senere paa illegal Vis er fremstillet alkoholholdige Produkter i Grønland. Dette er saa meget mere paaskønnelsesværdigt, som forskellige Beretninger viser, at saadanne Foreteelser ikke er ukendte blandt andenstedsboende Eskimoer. ELLIOT omtaler saaledes 1886, at Kravet efter stimulantia er stærkt blandt Alaskas Eskimoer, og han nævner, at disse af de russiske Kolonisatorer havde lært at fremstille en — oprindelig mod Skørbug beregnet — berusende Drik ved Gæring af Sukker, Mel, Ris og tørrede Æbler[1]). Fra Labrador beretter HUTTON, at »i 1907 lærte en ond Aand Befolkningen at brygge en modbydelig, men stærk Drik af Sirup og mugne Skonrogger. Da tog de ældste det Løfte af hver enkelt, at han vilde afholde sig derfra, — — og Eskimoerne blev atter, som de hidtil havde været, et afholdende Folk«[2]).

For Grønlands Vedkommende vides det, at Nordboerne, som i Middelalderen havde deres Kolonier i Landets sydlige Distrikter, ikke blot bryggede Øl af Malt, indført fra Norge, men at de ogsaa forstod at fremstille en (formentlig bl. a. ved Nadverens Sakramente benyttet) Vin af Krækkebær. Det fortælles saaledes udtrykkelig i den islandske Biskop Pauls Saga, at Kendskabet til den nævnte Fremstilling af Vin blev indført til Island ved den grønlandske Biskop JON's Besøg dersteds i 1202, »hvor han gav Folk Undervisning om Vinens Tillavning af Kragebær«[3]). Under Hensyn til den ringe og næsten udelukkende fjendtlige Berøring, som fandtes mellem de første europæiske Kolonisatorer og den eskimoiske Befolkning, er det imidlertid ganske usandsynligt, at denne Nordboernes Viden nogensinde er kommet til Eskimoernes Kundskab.

I. Beklædningen.

Beklædningens Betydning i sanitær Henseende skyldes dels det Værn, som Dragten yder mod Kulde og Smaalæsioner, dels den Mulighed for personlig Renlighed, som er knyttet til Tøjets (særlig Undertøjets) Skiften og Vask.

Beklædningen som Beskyttelsesmiddel.

Det er en Selvfølge, at i et Klima som det grønlandske kan det være af afgørende Betydning for selve Eksistensen, at i alt Fald den i Vintertiden benyttede Klædning er stærkest mulig varmeisolerende, og det er derfor forstaaeligt, at det polareskimoiske Mundheld, som KNUD RASMUSSEN har fremdraget, at »en Mand er som Fanger, hvad hans Kone gør ham til«[4]), i Virkeligheden har Gyldighed endnu i største Delen af

[1]) 117, pag. 136.
[2]) 118, pag. 336.
[3]) 119, II, pag. 765.
[4]) 21, I, pag. 563.

Grønland, hvor det i Hovedsagen stadig er Kvindens Opgave i Hjemmet at tilvirke og passe Familiens Beklædning.

Den oprindelige grønlandske Klædedragt forfærdigedes udelukkende af Skind, og den Adgang, som ved Handelsstationernes Oprettelse skabtes for Afhændelse af Skind, kom derfor hurtigt til at indvirke paa Klædedragtens Kvalitet. Saaledes siger allerede Glahn 1771: »Om det er Fordeel for Landet, at dets beste Klædeskind opkiøbes og udføres, derom kan man spørge dem, som ere, eller have været i Landet i nogle Aar, og erfaret, at Grønlænderne lide ofte største Nød for Klæder. — — Endog de beste Forhververe, hvilket skulde synes utroeligt, lide ofte Trang; efterdi de uden Betænkning sælge, og Vedkommende kiøbe, uden at kiære sig efter, om Grønlænderne selv trænge til dem, eller ikke«[1]).

Selv om det i Instruksen af $^{19}/_{4}$ 1782 udtrykkelig paalagdes Købmændene »at drive en klog og forsigtig Handel med Grønlænderne — — uden at blotte dem for de til deres Fangstes Drift og Husholdnings Vedligeholdelse udfordrende sande Nødvendigheder«[2]), viste dette Forhold sig dog i de enkelte Tilfælde saa vanskeligt at kontrollere, at f. Eks. Kayser 1846 fra Diskobugten kan skrive: »Naar Grønlænderne lide meest Nød, tage de ikke i Betænkning at sælge deres Skind for Kaffe, uagtet de mangle Klæder«, hvilke derfor »om Vinteren — — ofte ere utilstrækkelige til at beskytte dem mod Veirliget«[3]).

Om den i Grønlands nyere Historie enestaaende Katastrofe i Vinteren 1856—57, hvor der i Holsteinsborg og Sukkertoppen Distrikter døde 140 Mennesker af Mangel paa Føde og Varme, anfører Rink som Aarsag navnlig Manglen paa »de nødvendige Klæder (fremhævet af Forf.), Redskaber og ordentlig Huusly. De Forulykkede vare i Reglen hendøde langsomt, liggende i flere Uger tildeels nøgne og krybende sammen under de sidste Stumper af Skind eller Tøi, som de eiede og ikke havde fortæret (sammenlign Skildringen Side 105). De faa Beboere paa disse samme Pladser, som havde ordentlige Klæder, holdt sig i Reglen raske, da de kunde bevæge sig i fri Luft«[4]). Fra Godthaab 1864 findes hos Bluhme efterfølgende Skildring: »I den strenge Vinter, i tyve til tredive Graders Kulde kan man see Børnene gaae halvnøgne omkring; man kan komme ind i Hytterne og finde Mennesker, som aldrig see Dagens Lys, fordi de Intet have at dække Kroppen med«[5]). v. Haven beretter fra Nord-Grønland 1882: »Man kjøber Kaffe og Brød i store Partier og trakterer til højre og venstre, selv om Klæderne ofte

[1]) 120, pag. 150.
[2]) 88, 6. Post, § 1.
[3]) 30, pag. 236.
[4]) 19, pag. 13.
[5]) 121, pag. 44.

ere lige ved at falde af Kroppen«[1]), og 1904 meddeler MELDORF fra Julianehaab, at »en stor Del af Børnene gaa for Lud og koldt Vand; en Mængde ere lasede og pjaltede, saa at man selv om Vinteren ser det bare Skind stikke frem igennem Pjalterne«[2]).

For ikke at faa mit Skøn paavirket ved mulig Generalisering fra enkelte yderliggaaende Tilfælde har jeg i Marts 1906 som Stikprøve undersøgt Forholdene for samtlige Beboere ved et Par af Pladserne i Upernavik Distrikt og fandt da, at af ialt 234 Individer kunde 13 (Kvinder og Børn) overhovedet ikke forlade deres Hus i Vintertiden paa Grund af manglende Beklædning (svarende til 5,5 % af de undersøgte Personer)[3]).

1926 har jeg ved personlig Undersøgelse af hver enkelt Familie i Umanak Distrikt (1382 Beboere, hvoraf 508 under 15 Aar) fundet, at mindst 56 Personer (25 Drenge og 31 Piger) under 15 Aar, d. e. 11 % af det samlede Antal Individer i disse Aldersklasser, havde en saa mangelfuld Beklædning, at de ikke kunde færdes ude i Vintertiden.

Det bør i denne Sammenhæng nævnes, at Kommuneraadene har Bemyndigelse til i Nødstilfælde at hjælpe saavel uforskyldt som selvforskyldt trængende med Klæder, særlig i Form af Materialier til saadanne, og jeg skal derfor blot nævne, at det ved ovennævnte Undersøgelse i flere Tilfælde var netop den stedlige Kommuneraadsformand, som henledte min Opmærksomhed paa de paagældende Børns Forhold, og som paa mit Spørgsmaal om, hvorfor Kommuneraadet ikke havde bødet paa en Trang, som det altsaa selv havde følt var tilstede, gav som Svar, f. Eks. »at paagældende Børn allerede een Gang i det løbende Regnskabsaar havde modtaget Hjælp fra Kommunen«. I det hele kunde jeg ikke undgaa en Fornemmelse af, at det offentlige grønlandske Forsørgelsesvæsen i Praksis prægedes af den i Anordningen paabudte Sparsommelighed ved Fattighjælps Udgivelse (indtil det paagældende Aar, 1926, »største Sparsommelighed«[4]), og indtil 1910 endda præciseret saaledes[5]), at »Distriktsforstanderen behøver ikke at ændse, naar de selvforskyldte Fattige komme i Forlegenhed om Vinteren; først naar der maatte være Frygt for, at de eller deres Familie kunne omkomme paa Grund af Mangel, yder han dem Hjælp med det Nødvendigste«[6]).

Som Eksempel paa Forholdene i et af de fattigste Hjem skal jeg

[1]) 31, pag. 160.
[2]) 81, pag. 347.
[3]) 35, pag. 903.
[4]) 122, § 31.
[5]) 18, § 11.
[6]) Bestemmelsen maa ses som Led i de kendte RINK'ske Bestræbelser for den grønlandske Befolknings Opdragelse gennem Begrænsning af Tiggeri og Laan og med samtidig Belønning for Erhvervsduelighed og Forsørgervillie.

anføre følgende Oversigt over Klæder og Sengklæder hos en Familie ved Handelsstationen Prøven, undersøgt $^5/_4$ 1910.

Familiens Medlemmer	Undertøj		Overtøj		Fodtøj	Skindtøj		Hovedbeklædning	Forskelligt		
	Linned, Skjorte eller Chemise	Linnede Underbenklæder	Linnede Bluser	Uldne Trøjer (færøiske)	Skindstøvler, Par	Skindbenklæder	Skindpels	Ulden Hue	Uldne Muffedjser, Par	Bukserem	Linned Haarbaand
Husfader											
49 Aar.....	1	1	..	1	2	1	1	..	1	1	..
Husmoder											
46 Aar.....	1	..	1	..	1	1	..	..	..	..	1
Søn, 17 Aar ..	1	1	1*	1*	1	1*	..	1	..	..	..
Søn, 14 Aar ..	1*	..	1*	1*	1*	1*	1*	..	..	..	..
Datter, 11 Aar	1	..	1	..	1	1	..	..	..	..	1
Søn, 8 Aar ...	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Søn, 5 Aar ...	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Datter, 1 Aar.	1**	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..

Anm. De med * mærkede Beklædningsgenstande er alle Gaver fra Bopladsfæller, saaledes alt, hvad den 14-aarige Dreng var iført.

De to Drenge paa 5 og 8 Aar var splitternøgne.

Chemisen, mrk. ** var syet af et Par kasserede Underbenklæder.

Familiens Sengetøj (til 8 Personer) bestod af tilsammen 1 kasseret Skindpels, 1 Par kasserede Skindbenklæder, 3 Lærredstørklæder samt et Underlag af $^1/_2$ Sælskind og nogle Stumper brugt Kajakskind.

At der paa Beklædningens Omraade, særlig for Børnenes Vedkommende, stadig er følelige Mangler, fremgaar bl. a. af den officielle Beretning for den grønlandske Kirke og Skole 1934—35, i hvilken det hedder: »Hovedaarsagen til Forsømmelser, som ikke skyldes Sygdom o. lign., er Mangel paa ordentlige Klæder, især Kamikker (d. v. s. Fodtøj)«[1]).

Denne sidste Mangel maa i alt Fald i visse Egne sættes i nøje Forbindelse med den i de senere Aar (særlig efter 1920) for store Omraader af Landet stærkt aftagende Sælfangst. I store Dele af Syd-Grønland staar man i Øjeblikket midt i den gamle eskimoiske Skindkulturs Tilgrundegaaen, fordi det Antal Sælskind, der produceres, ikke længere er tilstrækkeligt til at dække Befolkningens Forbrug. En karakteristisk Skildring af Forholdene i Nanortalik Syssel findes f. Eks. i en Indberetning fra 1927 af R. Bentzen: »Man imponeres af den øjensynlige Mangel paa Skind, hvilket medfører, at Befolkningen har et pjaltet, lurvet og fattigt Udseende. Der ses især Børn med usle, hullede Kamik-

[1]) 66, 1936, pag. 627.

ker, ofte helt barbenede, endog voksne barbenede Kvinder, og Kvinder med revnede Bukser, der næppe kunde holde sammen. I Stedet for Skindtøjet var forsøgt at anvende dansk Tøj; men en pjaltet, snavset Las af et Skørt af trykt Shirting eller tyndt Bomuldstøj, især naar derunder kun er revnede Skindbukser eller Stoutbukser eller undertiden slet ingen Ting, er jo kun et daarligt Surrogat for de solide broderede Skindbukser og høje Kamikker, der tidligere saas«[1]). Den beskrevne Tilstand er ikke en Følge af almindelig Nød og Fattigdom; den er et Symptom paa den i flere Distrikter ved den svigtende Sælfangst foraarsagede højst generende — og vanskeligt afhjælpelige — Mangel paa Skind til Beklædningsbrug.

Beklædningens Betydning for Renligheden.

Hvad angaar Sammenhængen mellem Beklædningen og den personlige Renlighed maa der utvivlsomt tillægges Indførelsen af europæiske Tøjvarer en særlig Betydning.

I Kolonisationens første hundrede Aar fandt Tøjvarer dog kun ringe Anvendelse som Undertøj blandt den grønlandske Befolkning; saaledes beretter PAUL EGEDE 1724, at Grønlænderne »bære Skiorten uden paa deres Klæder som Stads«[2]). Muligt har dog denne Anvendelse haft en noget anden Begrundelse; i alt Fald har nu i mange Aar et hvidt Lærredsovertræk over Blusen været benyttet ved Kajakfangst som et virksomt Hjælpemiddel til uset at nærme sig Vildtet.

Endnu 1845 siger JANSSEN: »De mere civiliserede Grønlænderinder bærer Særke, der ses mellem Buxerne og Amauten eller Anoraken[3]); de fattigere undværer denne Luxus«[4]). Efter HOLBØLL's Oplysning 1856 »fandtes der 1822 neppe een blandt hundrede Indfødte, som brugte Linned, men nu finder man, naar man ikke regner Brødremissionens usle Grønlændere med, neppe een blandt 1000, som ikke bærer Linned«[5]). Nærmere findes dette Forhold omtalt hos J. MATHIESEN 1852, som siger: »Linned bruge Mændene ikke,« hvorefter han for Kvindernes Vedkommende oplyser: »Ved Colonierne og i disses Nærhed — — har Quindekjønnet opnaaet saa megen Blussel, at de idetmindste bedække Overkroppen med en Chemisse og Underekstremiteterne med de almindelige (Skind-)Beenklæder. — — Taaler Pungen ikke Udgivten til en heel Chemisse, hjælpe de dem med en halv, som da snøres sammen under

[1]) 73, 175/1927.

[2]) 123, pag. 16.

[3]) anoråq er Betegnelsen for det i Grønland sædvanlige bluseformede (nu altid linnede) Klædningsstykke til Overkroppen for baade Mænd og Kvinder; amaut er en Pels af lignende Form, men syet med særlig Plads til at bære et Spædbarn paa Ryggen (se henholdsvis Fig. 24 og 37).

[4]) 114, pag. 102.

[5]) 20, pag. 218.

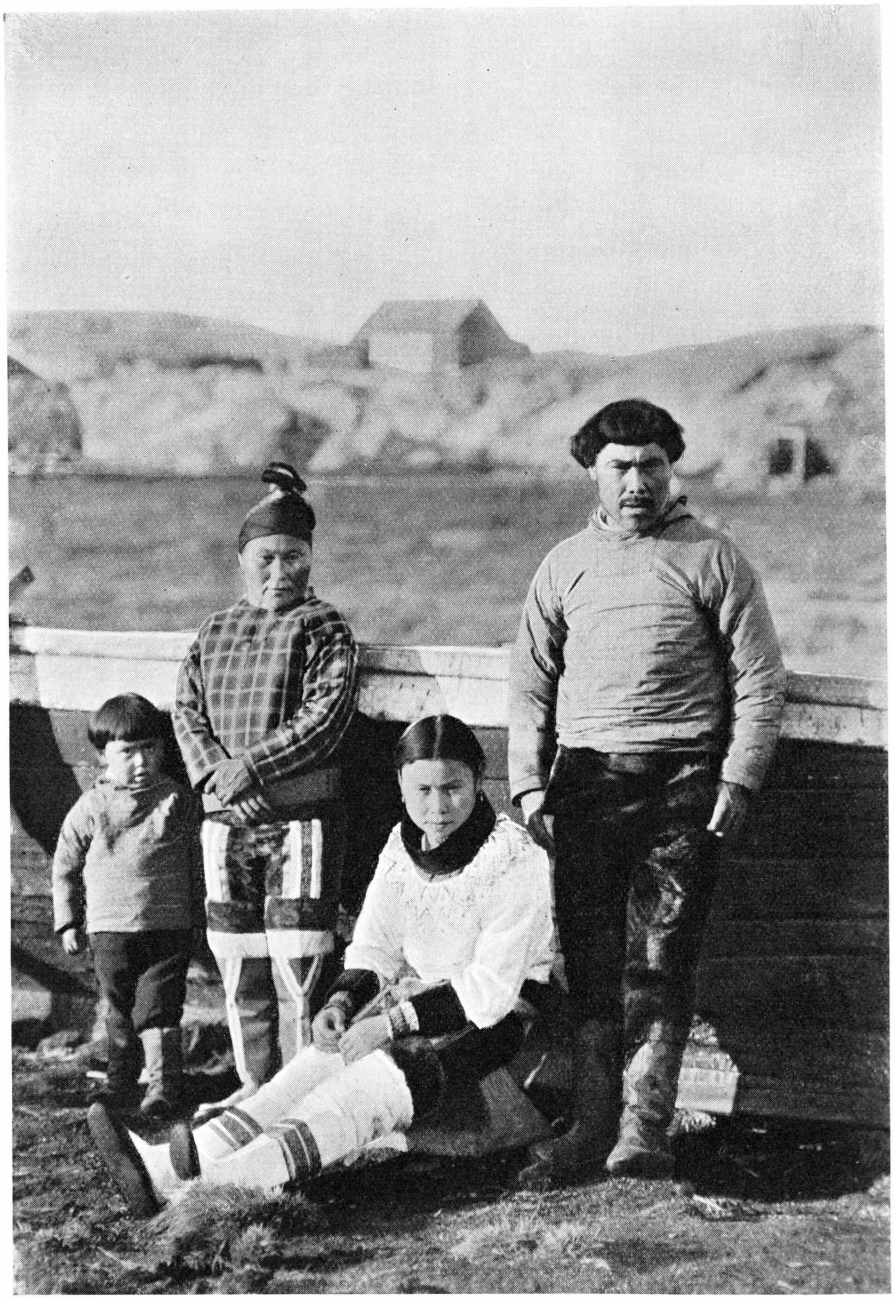

Fig. 24. Velklædt nordgrønlandsk Sælfangerfamilie. Udstedet Ikerasak, Umanak Distrikt. 1915. Alfr. Bertelsen phot.

Brystet; i begge Tilfælde kokettere de med dette Linned, idet de sørge for, at saa meget af det som muligt kan sees over Hofterne«[1]). Rink

[1]) 56, pag. 79 ff.

finder ogsaa 1855, at »Fruentimmerne har gjort deres Dragt om muligt endnu mere smagløs, eller man kunde vel sige usømmeligere[1]), end den oprindelige, ved at efterlade et aabent Rum mellem den nederste Kant af Anoraken og Benklæderne, hvilket udfyldes af Chemisen og tildeels er indrettet saaledes med Forsæt, for at bære den til Skue«,

Fig. 25. Familie ved Kolonistedet Godthaab. 1932. KR. LYNGE phot. Ved Sammenligning med Fig. 24 træder den nu mange Steder almindelige europæiserede Klædedragt tydeligt frem.

men han ser dog samtidig Fordelen ved Anvendelsen af dette Undertøj »for at undgaa Brugen af Skindklæder umiddelbart paa Kroppen,

[1]) Angaaende anden europæisk Bedømmelse af og Indflydelse paa Beklædningen i Grønland sammenlign eksempelvis: »Siden vi nu var kommen til at drøfte Toilettespørgsmaal, tog jeg Anledning til at opfordre Kvinderne til som døbte at gaa med længere Benklæder«, se F. C. P. RÜTTEL. Ti Aar blandt Østgrønlands Hedninger. København. 1917. pag. 129.

da disse Klæder aldrig vadskes«[1]), og han tilføjer, at der aarlig udhandles ikke ringe Kvantiteter af tynde og billige Bomuldstøjer til dette Brug[2]).

Om Undertøjets Vask siger v. HAVEN for Nord-Grønland 1882: »Som Regel kan man vistnok sige, at Grønlænderne ikke vaske — Klæderne mange Gange om Maaneden; de blive gjerne paa Kroppen baade

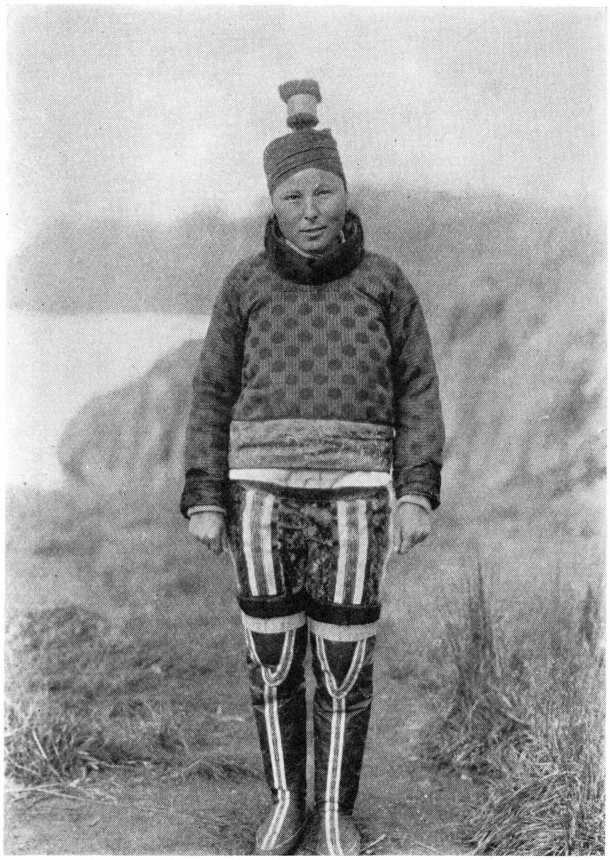

Fig. 26. Sydgrønlænderinde, med Chemisen stærkt synlig over Benklædernes øverste Rand. Kolonistedet Holsteinsborg. 1902. ALFR. BERTELSEN phot. Sammenlign Nordgrønlænderinden paa Fig. 24.

Dag og Nat, indtil de ere aldeles ubrugelige«[3]), og MELDORF uddyber for Julianehaabs Vedkommende dette Forhold nærmere 1904 i følgende Skildring: »Linnedet er ofte i en sørgelig Forfatning, særlig naturligvis i de fattigste Klasser, men ikke sjældent ogsaa blandt de relativt mere

[1]) Sammenlign KAYSER's Karakteristik af Skindklæderne som »i høj Grad ureenlige, halvraadne, udbredende en betydelig Stank«, se 30, pag. 233.

[2]) 10, II, pag. 57 ff.

[3]) 31, pag. 160.

velhavende. — Linnedet kan undertiden helt mangle; meget hyppigt er det pjaltet og laset, Farven brunlig og jordslaaet, undertiden næsten hensmuldrende som paa Mumier, saa at det gaar i Stykker, saa snart man rører ved det, stift af Snavs og Fedt, ikke vadsket i aarevis og klæbende fast til Patientens Krop«[1]).

Jeg har personlig anvendt en Del Opmærksomhed paa dette Spørgsmaal, og jeg maa sige, at det er mit Indtryk, at de fleste Vest-Grønlændere nutildags (1936) skifter Undertøj en Gang om Ugen, hvorefter det aflagte Tøj omgaaende bliver vasket. Der samles ikke Tøj til »Storvask«, alene af den Grund, at den enkelte Person sjældent raader over mere end 2 til højst 3 Sæt Undertøj.

Til nærmere Oplysning skal jeg anføre nedenstaaende Oversigt over samtlige Klædningsstykker og Sengklæder i en jævnt velstillet vestgrønlandsk Sælfangerfamilies Besiddelse (undersøgt $^{27}/_{9}$ 1909 ved Udstedet Sâtut, Umanak Distrikt):

Familiens Medlemmer	Undertøj			Overtøj		Fodtøj	Skindtøj			Hovedbeklædning	Forskelligt					
	Uldtrøje	Linned Skjorte eller Chemise	Linnede Underbenklæder	Linnede og uldne Bluser	Ulden Trøje (færøisk eller af Multum)	Skindstøvler, Par	Skindbenklæder	Skindpels	Kajakpels	Hue og Kasket	Uldent Halstørklæde	Uldne Muffediser, Par	Uldne Vanter, Par	Skindvanter, Par	Perlekrave	Bomuldstørklæder
Husfader, 37 Aar.....	2	2	2	3	2	3	2	1	2	2	3	1	1	6	.	12
Husmoder, 35 Aar.....	3	2	2	4	2	3	2	..	..	..	1	..	..	..	1	
Datter, 6 Aar.....	..	3	2	7	1	3	3	..	..	..	..	..	1	..	1	

Anm. Det vil ses, at Familien f. Eks. ejede akkurat det dobbelte Antal af Bluser (Anorâq'er) som af Skjorter og Chemiser.

Sengetøjet til de paagældende 3 Personer bestod af 2 Dyner, 6 store Puder og et tomt Pudevaar; Sengeunderlaget bestod af 2 store Sælskind (Klapmydsskind).

Et ret nøjagtigt Skøn over den vestgrønlandske Befolknings Forsyning med Undertøj og Sengklæder lader sig opnaa ved en Beregning over Udsendingen af de til dette Øjemed anvendte Varesorter. Der ses da at være udsendt (og utvivlsomt anvendt) aarlig i Gennemsnit:

[1]) 81, pag. 346.

	1855—56[1])	1901—03[2])	1931—33[2])
	m	m	m
Let Ubleget Stout	28.188	47.496	47.822
Bleget Stout	..	722	13.086
Bomuldsflonel	..	931	20.486
Hvidt Shirting	7.896	12.951	16.237
Sirts	4.905	7.062	16.171
Trykket Stout	..	16.048	7.060
Dynevaarstøj	..	337	661
Ialt...	40.989	85.547	121.523

Af disse Varesorter anvendes Let Ubleget Stout til Undertøj til Voksne af begge Køn samt til Dynevaar og til — de dog kun undtagelsesvis benyttede — Lagener. Bleget Stout anvendes særlig til Chemiser; Bomuldsflonel først og fremmest til Undertøj til Børn. Af Hvidt Shirting sys ligeledes en Del Undertøj til Børn; iøvrigt anvendes det til saavel Dyne- som Pudevaar. Sirts og Trykket Stout finder hovedsagelig Anvendelse til Dynebetræk (en Del bruges dog til Bluser til Børn og Kvinder), og endelig anvendes Dynevaarstøj overensstemmende med sin Benævnelse.

Beregnet pr. Individ har det aarlige Forbrug af Tøjvarer, anvendelige til Underbeklædning og Sengetøj, været:

1855—56	4,1 m
1901—03	7,5 -
1931—33	7,8 -

Forbruget af de nævnte Varesorter ses saaledes at være forøget med 83 % pr. Individ i Tiden fra 1855 til 1900, men herefter har det nærmest holdt sig stationært i de følgende 30 Aar, hvorimod der i denne Periode har fundet en Stigning Sted i Udsendelsen af færdige Underbeklædningsgenstande, som efterfølgende Tabel vil vise.

Den aarlige Udsending til Vest-Grønland	1855—56[1])	1901—03[2])	1931—33[2])
Jydske Uldtrøjer (for begge Køn).... Stk.	628	984	728
Kvindetrøjer ..... -	..	..	788
Børnetrøjer ..... -	..	..	1.100
Mandsunderbenklæder..... -	..	..	1.012
Kvindeunderbenklæder ..... -	..	..	1.648
Jersey- og Flonelsskjorter (Mænd).... -	..	156	668
Strømper (for begge Køn)..... Par	483	1.336	13.324
Sokker (Mænd)..... -	..	..	4.031

[1]) 10, III, pag. 375.
[2]) 43.

Den meget store Stigning i Forbruget af Strømper (og Sokker) staar utvivlsomt i Forbindelse med den fra 1930 stedfindende Udhandling af europæisk Fodtøj (gennemsnitlig aarlig Udsendelse 1932 og 1933: 1855 Par Gummistøvler, 1615 Par Lærredssko, 215 Par Lædersko, 168 Par Læderstøvler og 84 Par Kapsko), hvilket Fodtøj nu i nogen Grad erstatter de i Grønland tidligere udelukkende anvendte bløde Skindstøvler med deres indvendige Skindstrømpe, begge Dele fremstillede af Landets egne Produkter.

En nærmere Betragtning af ovenstaaende Tal vil dog resultere i, at der selv nu kun udhandles 1 Par Strømper aarlig pr. Individ (medens kun et yderst ringe Antal strikkes i Landet selv) og endnu langt færre af de øvrige Underbeklædningsgenstande, saa at min tidligere (Side 130) fremsatte Udtalelse om Vest-Grønlændernes sparsomme — i visse Egne endda meget sparsomme[1]) — Forsyning med Undertøj fremdeles maa anses for berettiget.

J. Renligheden.

Under det grønlandske Klima — ved en af Jordens yderste Grænser for Menneskers Liv — samler Beboernes Interesse sig spontant og intenst om Problemerne Føde og Varme; Spørgsmaalene om Mad, Klæder og Husly kræver først og fremmest deres Løsning. Selve Livsopholdelsen lægger Beslag paa den væsentligste Del af Befolkningens Energi, og alle andre Problemer bliver sekundære og løses først efter Tid og Lejlighed.

Ud fra dette Synspunkt maa ethvert Spørgsmaal om Renlighed i Grønland bedømmes, hvad enten det drejer sig om Renholdelse af Personerne selv, af deres Omgivelser (Tøj og Bolig) eller af deres Brugsgenstande.

Den personlige Renlighed.

Der er ingen Tvivl om, at Personvask var en sjælden Foreteelse blandt de oprindelige Eskimoer. Dette fremgaar bl. a. med største Tydelighed af HANS EGEDES Beskrivelse i 1741: »I det øvrige ere de i al deres Adfær grove og tølperske, toer sig sjelden, æde og vel af de Kar og Skaaler som deres Hunde have ædt af, uden tilforne at toe dem reene; ja det som er væmmeligt at see paa, æde Luus og utøy af dem self og andre, de efterleve og nøye Ordsproget, at hvad der kommer af Næsen kand falde i Munden, paa det intet skal spildes. Sveeden

[1]) Se f. Eks. OSTERMANN's Oplysning om Klædedragten i Egedesminde Distrikt 1921: »Adskillige Steder — er — uldent Undertøj ikke almindeligt, og Brugen af Linned indskrænket; det er ikke ualmindeligt, at navnlig ældre Folk har Fugleskindspelsen paa den bare Krop« (21, I, pag. 40).

skraber de af Ansigtet med en Kniv og Slike op. Mandfolkene toer sig ikke anderledes, end naar de kommer af Søen da slikker de paa Fingrene som Katten, og stryger sig i Øynene dermed, for at faae Saltet af dem, som af Søen er stenket dem i Ansigtet. Qvindfolkene toer sig i deres Urin, paa det deres Haar kand voxe, og at det, efter deres Indbildning, kand lugte angenemmt«. Hertil føjer HANS EGEDE yderligere en Bemærkning om, at »de Quinder besynderlig som have Børn, holde sig meget urene og skidne, thi de veed at de ikke blive bortkaste og forskudte«[1]).

GIESECKE betegner 1806 Grønlænderne som »svorne Fjender af al Vasken og Baden (med Urin undtagen)«[2]), og fra 1855 findes RINK's Beskrivelse, i hvilken det hedder: »Ansigtsfarven er meget bruun, selv fraregnet den Ureenlighed, der gjerne forøger den, da de aldrig vadske sig, i alt Fald ikke i Vand. — — Qvinder paa over 50 Aar — fra øverst til nederst bedækkede med Lampesod og Snavs«[3]). 1864 udtaler LANGE, at »det vel nok maa betragtes som en Undtagelse, at en Grønlænder vasker sig«[4]), og i 1882 skriver v. HAVEN fra Nord-Grønland: »Som Regel kan man vistnok sige, at Grønlænderne ikke vaske Hænder og Ansigt mange Gange om Ugen«, ligesom han skildrer, hvorledes Lægen paa Sygebesøg, naar han »forlanger Vand til at vaske sig i, ofte faar dette i en Thekop; Sæbe maa man helst selv medbringe saavel som Haandklæde, der ellers bestaar i et Tørklæde, som i den Anledning tages af Halsen og rækkes Lægen af en af de Tilstedeværende«[5]). Endnu 1904 skildrer MELDORF Tilstanden i Julianehaab Distrikt med følgende Ord: »Legemets Hud er — i Almindelighed i en meget malproper Forfatning; — — det kniber nok med at holde Ansigt og Hænder saa nogenlunde præsentable; med den øvrige Del af Legemet kommer Vandet vel aldrig — i alt Fald af Individets egen Drift — i Berøring«[6]).

Sæbeforbruget.

Over for disse Udtalelser forekommer det mig naturligt først og fremmest at gøre opmærksom paa, at Renlighed efter Nutidens europæiske Begreber praktisk talt kun lader sig opnaa ved Anvendelse af Vand og Sæbe. I det foregaaende (Side 76) er der redegjort for Vanskelighederne ved Vandforsyningen i Grønland; her skal yderligere oplyses, at der for den grønlandske Befolkning ikke fandtes Adgang til Sæbe i de første hundrede Aar efter Kolonisationens Begyndelse. I den tidligere nævnte

[1]) 15, pag. 71 & 74.
[2]) 124, under $^{10}/_{8}$ 1806.
[3]) 10, II, pag. 2.
[4]) 90, pag. 39.
[5]) 31, pag. 160.
[6]) 81, pag. 355.

Fortegnelse over Handelsvarer, 1784, findes saaledes Sæbe (endda »grøn«, d. v. s. blød Sæbe) opført blandt Artikler til Udhandling »for Danske allene«[1]). Under disse Forhold maatte da den forraadnede Urins Ammoniakindhold være af den allerstørste Betydning for Befolkningen, idet Ammoniakopløsningen vil indgaa en sæbeagtig, i Vand opløselig Forbindelse med Hudfedtet eller med yderligere indgnedet Fedtstof, sammenlign GRAAH's Udtalelse[2]): »naar de engang imellem, ved Hiælp af Spæk og Urin, ret have skruppet Smudset af sig«[3]).

Først i 1856 har jeg fundet Sæbe nævnt til Brug for den indfødte Befolkning i Grønland, idet der det paagældende Aar blev udsendt »2 Tdr. grøn Sæbe til hver Colonie for efter Inspecteurens og Lægens Skjøn deels at benyttes til Fnatpatienter, deels gratis at udleveres til Grønlænderne i Reenligheds Øiemed«[4]). Der udsendtes i Gennemsnit aarlig 1855—56 efter RINK's Opgivende ialt 218 Ottinger grøn Sæbe til Vest-Grønland, d. e. 27,2 Tdr.[5]), og der synes saaledes kun at være udsendt meget lidt ud over det til ovennævnte Anvendelse ved de 13 Kolonier beregnede.

Endnu ved indeværende Aarhundredes Begyndelse var Sæbeforbruget i Grønland kun ringe; efterfølgende Tabel vil give en Oversigt over det daværende aarlige Forbrug og til Sammenligning Forbruget tredive Aar senere.

Den gennemsnitlige aarlige Udsending til Vest-Grønland

		1901—03	1931—33
Blød Sæbe	kg	10.415	53.535
Marseillesæbe	-	640	1.445
Haandsæbe	Stk.	3.175	73.325
Soda	kg	2.090	36.300

[1]) 106.

[2]) 16, pag. 119.

[3]) Til Sammenligning skal jeg anføre, at SCHLEISNER 1849 skriver fra Island, at »Islændernes Ligegyldighed for Hudculturen viser sig ogsaa deri, at de saa godt som aldrig bruge Sæbe« (se 29, pag. 133), ligesom det fra det øvrige Danmark fra samme Tidspunkt fremgaar, f. Eks. fra Herningegnen: »at det kun var faa Bønder, der ofrede Penge paa den Slags Luksus, som Soda og Sæbe var, og at det nærmest var en utilladelig Flothed, naar en Mand en sjælden Gang købte et halvt Pund af hver Slags til Jul«, og fra Ringkøbingegnen: »at man skulde samle paa Urin i tre Uger for at faa nok til en Vask (d. v. s. Tøjvask)«, se H. P. HANSEN. Om Renlighed i gamle Dage. København. 1928, pag. 72 ff.

[4]) 108. Skrivelse fra Direktoratet for Den Kongl. Grønl. Handel til Inspektøren i Nord-Grønland af $^{24}/_{4}$ 1856.

[5]) 10, III, pag. 375.

Den stærke Forøgelse i Udsendingen er iøjnefaldende; ved nærmere Undersøgelse viser det sig, at der i 1901—03 i en vestgrønlandsk Husstand (som da gennemsnitlig omfattede 7,5 Personer), indkøbtes 7 kg Blød Sæbe, 0,4 kg Marseillesæbe, 1,4 kg Soda samt 2,1 Stykker Haandsæbe til Husstandens samlede aarlige Forbrug, medens der i en Husstand 1931—33 (paa kun 6,1 Personer) tilsvarende brugtes 21,2 kg Blød Sæbe, 0,6 kg Marseillesæbe, 14,4 kg Soda og 29 Stk. Haandsæbe. Det ved denne Sammenligning fremkomne Resultat maa i det store og hele anses for at give et rigtigt Billede af den stærke Stigning i den grønlandske Befolknings Sæbeforbrug. Den Andel i Forbruget af den udsendte Sæbe, som falder paa det europæiske Element i Grønland, er neppe væsentlig ændret i den paagældende Periode; 1901 udgjorde Europæerne i Vest-Grønland (Ivigtût fraregnet) 1,4 % og 1930: 1,6 % af den samlede Befolkning.

En Sammenligning mellem Forbruget i Grønland og i det øvrige Danmark giver nedenstaaende Tal.

	Aarligt Forbrug pr. Individ		
	Blød Sæbe	Haard Sæbe	Sæbe, ialt
	kg	kg	kg
Danmark, 1930	6	2,8	8,8
Vest-Grønland, 1931—33	3,4	0,4	3,8

Ved Sammenligningen maa det dog tages i Betragtning, at det i Grønland anvendte kalkfattige Vand bevirker en »Besparelse« paa ca. 15 % Sæbe i Forhold til Vandet i Danmark. Under Hensyn hertil vil det ses, at det samlede effektive Sæbeforbrug pr. Individ i Nutidens Vest-Grønland er nøjagtig Halvdelen af Forbruget i det egentlige Danmark, af Haard Sæbe dog kun en Sjettedel.

Ansigts-, Haand- og Kropsvask.

Saa sent som 1931 skriver Krogh-Lund, at »allerede Haandvask er endnu Luksus og Vandspild«[1]) i Grønland; men ikke desmindre maa jeg ud fra min Erfaring hævde, at det store Flertal af Vest-Grønlændere nu til Dags vasker baade Ansigt og Hænder med Sæbe og — som Regel koldt — Vand i alt Fald een Gang om Dagen. Sælfangere og Fiskere vasker sig hyppigst om Aftenen efter endt Dagsgerning, fastansatte Mænd samt Kvinder og Børn derimod som Regel om Morgenen. I Almindelighed vasker man sig i et Vandfad, indeholdende ca. 1 l Vand, og det samme Vand bliver som

[1]) 125, pag. 735.

oftest benyttet af flere af Husstandens Medlemmer efter hinanden. Ogsaa i Dagens Løb — efter særlig tilsmudsende Arbejde, som Partering af Kød eller Fisk, Syslen med Komfur eller lignende Beskæftigelse — ses Haandvask, ofte i Sæbevand, der tidligere har været benyttet til Tøjvask.

Yderligere er det almindeligt i de Familier, hvor Undertøjet — som foran (Side 130) nævnt — skiftes hver Uge (for Børn som Regel Lørdag Aften, for Voksne Søndag Morgen), at Ekstremiteterne og Overkroppen samtidig vaskes med Sæbe og koldt Vand.

Ansigtsvask foretages ofte med en Klud af gammelt Linned, et iturevet Bomuldstørklæde eller lignende, og et tilsvarende Stykke benyttes som Regel til Aftørring efter Haandvask.

Brugen af Neglebørste er sjælden; der er i Vest-Grønland i Aarene 1931—33 gennemsnitlig aarlig udhandlet 1390 Neglebørster, d. e. 1 Neglebørste om Aaret til hvert andet Hus. Brug af Tandbørste er i sin Vorden; der er i de samme Aar gennemsnitlig udhandlet 270 Tandbørster om Aaret. Til Sammenligning skal nævnes, at der i den samme Befolkning aarlig er udhandlet f. Eks. 5800 Shagpiber, samt at der i Danmark 1934 udhandledes 1 Tandbørste for hvert 3. Individ[1]).

Yderligere Toilette.

Vedrørende den kropslige Renholdelse bør det endnu nævnes, at Aftørring af Analpartiet efter Defækation bl. a. lettes ved den som Regel faste Konsistens af fæces. CRANZ nævner 1765, at Grønlænderne benytter en Art tyk, blød Mos »som vi bruger Maculatur«[2]). Sammenlignet med europæiske Forhold er Papir stadig en sjælden Vare i Grønland; til her nævnte Brug anvendes dels Papiremballage fra Butiksindkøbene, dels smaa kasserede Klude; paa Rejser anvendes om Sommeren ofte Græs og om Vinteren ofte optrevlet Sejlgarn eller Hyssing.

v. OSTEN bemærker $^{7}/_{4}$ 1743, at han har »observeret, at Skrællingernes Fruentimmer i Almindelighed ere nøgne for Haar in membro pudendo«[3]), og GLAHN, der opholdt sig i Grønland 1763—69, oplyser yderligere, at »Mandfolkene have fast ingen Skæg; thi de oprykke det omhyggeligen, eftersom det groer frem, og ey mange Haar paa Legemet uden paa Hovedet. Ligesaa haarløse ere og deres Fruentimmer, undtagen paa Hovedet, og hvis der andre Steder paa Legemet stikker end og det mindste Haar frem, saa rykke de det op med Roden paa det omhyggeligste, som noget, der er skammeligt og uanstændigt«[4]). Naar dette Forhold finder særlig Omtale her, er det

[1]) 126, Nr. 3.
[2]) 99, pag. 85.
[3]) 93.
[4]) 120, pag. 168.

paa Grund af dets utvivlsomme Betydning for den sjældne Forekomst af Phtirius pubis i Grønland. HENRIKSEN og LUNDBECK, som omtaler Fund af Fladlus dels ved Udstedet Arsuk i Syd-Grønland og dels paa ikke nærmere angivet Lokalitet i Nord-Grønland, tilføjer: »Denne Art er sikkert indført. Grønlænderne mangler baade Axel- og Skamhaar, saa at de sikkert ikke oprindeligt har kunnet huse denne Parasit; det er da nu ogsaa især de mere behaarede Blandinger, der er befængt med den«[1]). Denne sidste Sætning maa dog ikke opfattes som Udtryk for nogen almindeligere Udbredelse af nævnte Snylter; tværtimod er Phtirius endnu (1936) meget sjældent forekommende i Grønland.

Renlighed med Ekskreter.

De grønlandske Mænds store Tobaksforbrug — særlig Skraatobaksforbrug — har naturligvis medført en stærk Spytafsondring og dermed forbunden Trang til Spytning.

For sengeliggende Patienter med akutte eller kroniske Luftvejslidelser findes der iøvrigt paa Grund af, at den sengeliggende (som omtalt Side 16) under det almindelige Leje paa Briksen kun vender Issen ud mod Stuens frie Rum, en ganske særlig Vanskelighed for Fjernelse af Afsondringer fra Næse, Hals og Lunger. Enhver ældre Grønlandslæge har Gang paa Gang staaet over for Tilfælde, hvor »Ekspektorat og Sliim fra Næsen, der altsammen fjærnes med Patientens egne eller hans Opvarters Hænder, tørres af paa Klæderne, Dynevaaret, Brixeskindet og lignende Steder, eller danner en hel Flod, der flyder fra Hovedunderlaget ned paa Gulvet«[2]). Den anførte Skildring skriver sig fra Nord-Grønland omkring 1880, men der foreligger tyve Aar senere en ganske lignende, blot noget mere detailleret Beskrivelse af de tilsvarende Forhold i Syd-Grønland: »Undertiden fungerer en eller anden gammel Blikdaase eller et Stykke Papir som Spyttekrus. — — Ekspektoratet tages da ud af Munden med Fingrene, og Patienten lader derefter Hovedmængden deraf dumpe ned i Spyttekruset eller paa Gulvet bag sit Hoved, eller han afsætter det under eller paa Forkanten af Briksen. Hvad der endnu hænger fast til Fingrene, aftørres i Patientens Klæder eller i Sengklæderne. — — Ofte glider ens Fod paa Gulvets Stene eller Brædder ved, at man er kommen til at træde i saadant Opspyt, naar man nærmer sig Briksen«[3]).

Først ved Begyndelsen af indeværende Aarhundrede indlededes fra Lægernes Side Kampen mod den almindelige Spytten paa Gulv og andre Steder i de grønlandske Hjem. Begyndelsen synes at være gjort af MELDORF, der herom beretter: »I

[1]) 127, pag. 726.
[2]) 31, pag. 160.
[3]) 81, pag. 352.

et Opslag, der i 1898 — oversat paa Grønlandsk — blev ophængt i alle Butiker i Julianehaab Lægedistrikt fra Arsuk til Itivdleq, advarede jeg Befolkningen indtrængende imod Smittefaren ved Expectoratet og opfordrede alle brystsyge Patienter til at spytte i et Spyttekrus (Porcellænskop, Blikdaase eller anden vandtæt Beholder), samt desinficere Expectoratet ved kogende Vand, forinden Spyttekruset (mindst en Gang daglig) udtømtes paa et ubefærdet Sted udenfor og saavidt muligt langt borte fra Husene«[1]).

I 1905 optog Forf. Bestræbelserne for i det hele at indprente den grønlandske Befolkning en større Varsomhed med Opspyttets Anbringelse. Forsøget begyndte med en almindelig Uddeling af en i Grønland trykt Plakat, der indeholdt dels en Advarsel mod al Spytning paa Gulvene og dels en Henstilling til Patienter om at spytte paa brændbart Materiale og snarest mulig at opbrænde dette paa deres Ildsted. I en Lærebog i Sundhedspleje for Grønlændere, som paa Foranledning af Udvalget for Den Grønlandske Kirkesag udsendtes 1908, blev der yderligere lagt en særlig Vægt paa at give en udtømmende og for den grønlandske Befolkning forstaaelig Redegørelse for Farerne ved det hidtidig gængse og ganske uhemmede Spytteri[2]). Samme Aar lod ogsaa Administrationen efter Anmodning en Plakat trykke i Danmark med en tilsvarende Vejledning og udstedte samtidig et almindeligt Forbud mod al Spytten paa Gulvene i de offentlige Bygninger i Grønland. I denne Forbindelse udsendtes der yderligere til Anbringelse i de samme Bygninger et passende Antal Spyttebakker, og det paalagdes at fylde disse med »Mos, der jævnlig bør fornyes og tilintetgøres ved Opbrænding, naar det er benyttet«[3]). Endelig stilledes der i Husbygningsregulativet af 1914 (Bilag Nr. 1) Forlangende om, at ogsaa ethvert med offentligt Laan opført Privathus for Fremtiden skulde være forsynet med en tilsvarende Spyttebakke.

Denne Kampagne er siden stadig fortsat, og om dens Resultater kan man vel sige, at i Nutidens Vest-Grønland vil kun meget faa Personer være uden Underretning om de Farer, som uforsigtig Omgang med Opspyt kan rumme, medens derimod mange er naaede endog til Forstaaelse af Farens Art og af dens sikreste Forebyggelse. Alligevel svigter denne Forstaaelses Udfoldelse desværre ofte i Praksis, snart vel paa Grund af Boligernes Overbefolkning, snart paa Grund af den vanskelige Vandforsyning eller paa Grund af Husstandens almindelige Fattigdom, men heller ingenlunde sjældent paa Grund af en vis Tillid til en

[1]) 128, pag. 246.
[2]) 129, pag. 7.
[3]) 66, 1908, pag. 121.

engang bestemt, uforanderlig Livsbane, som kun i ringe Grad lader sig paavirke af det paagældende Individs større eller mindre Forsigtighed. Det er Forhold som de nu nævnte, der tilsammen resulterer i den ret mistrøstige, men utvivlsomt i mange Tilfælde berettigede Bemærkning, som Lægen i Jakobshavn Lægedistrikt — om end maaske nok i en lidt anden Forbindelse — fremsætter i sin Aarsberetning for 1934: »Man

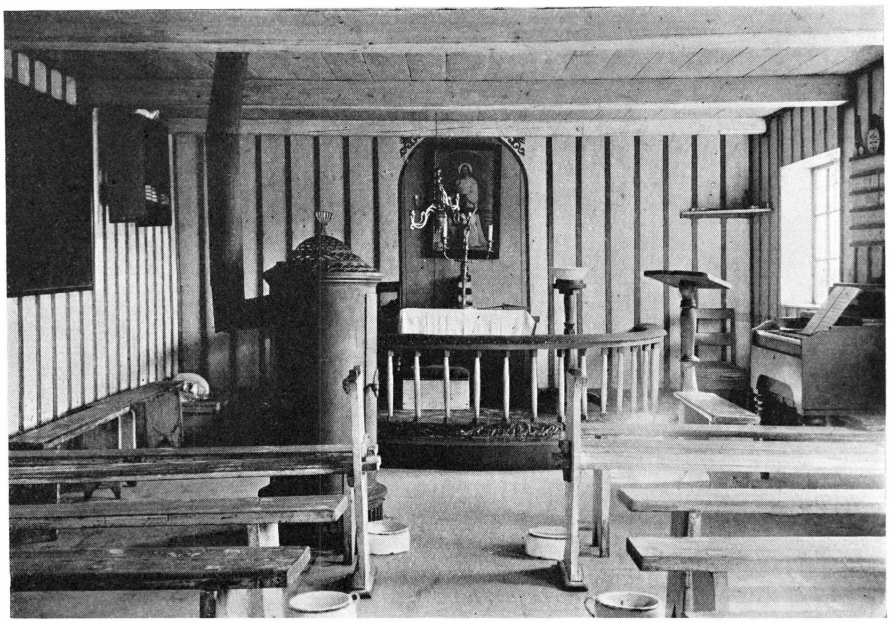

Fig. 27. Kirkerummet i Kapellet ved Udstedet Qôrnoq, Godthaab Distrikt. 1917. A. C. Rasmussen phot. For Enden af hver af Menighedens Bænke ses en Spyttebakke anbragt.

har Indtrykket af, at Befolkningen nu er naaet saa vidt, at den med stor Tillid søger Lægeraad, men at Evnen til at efterleve disse Raad vedvarende er meget ringe«[1]).

Inden jeg slutter Omtalen af den svigtende Hensynstagen til Sygdomsfarerne ved Opspyt, synes det mig naturligt at nævne, at Kys i europæisk Forstand, d. v. s. en Berøring med Læberne af en anden Person, særlig af dennes Læber, ikke er kendt mellem den oprindelige grønlandske Befolkning. Som et tilsvarende Følelsesudtryk bruges det at snuse til hinanden; men dette grønlandske Kys anvendes ganske hovedsagelig af Mødre som Kærtegn over for deres Smaabørn og kommer navnlig kun i ringe Grad til Udfoldelse i erotiske Forhold. Den grønlandske Glose »kunigpâ« betyder lige saa vel »lugter til det« som »kysser

[1]) 66, 1936, pag. 622.

ham«. Nogen større Betydning for Smitteoverførelse er der i alt Fald neppe forbundet med Kysset i Grønland.

Derimod kommer hos den oprindelige eskimoiske Befolkning Moderens Mund og Tunge ikke sjældent til i Forholdet over for Spædbarnet at udføre Funktioner, som efter moderne europæisk Tankegang synes ret fjerntliggende, og som ofte er sundhedsmæssigt betænkelige.

Eksempelvis skal jeg fra MOLTKE's Dagbog under hans Ophold blandt Polareskimoerne fra 4. Oktober 1903 anføre: »En Morgen saa jeg den ømme Moder slikke sit Barn over hele Kroppen som en Hundemoder, der »vasker« sit Afkom. — — Dette virkede ikke frastødende, da den unge Moder hyppigt spyttede ud; — — det virkede kønt og rørende at se, hvorledes Moderkærligheden satte alle Hensyn tilside«[1]).

Fra HANS EGEDE foreligger 1741 Underretning om, at »naar Børnene plages af Orme, da stikker Moderen s. v. Tungen i Arsen paa dem, for at døde dem«[2]); hvor længe denne Behandlingsmaade vedblev at være i Brug i Vest-Grønland, tør jeg dog ikke udtale nogen Mening om. Derimod har jeg selv adskillige Gange ved Tilfælde af Luftvejskatarrh hos Spædbørn set Moderen udsuge Ekskretet af Børnenes Næse og spytte det ud paa Husets eller Teltets Gulv.

Ligeledes har jeg gentagne Gange set, at Mødre har slikket Dele af Spædbørns Ansigter rene og derefter aftørret det paagældende Parti med deres Haand.

Endelig bør det vel ogsaa i denne Forbindelse nævnes, at det ikke er helt ualmindeligt, at ikke blot Mødre, men ogsaa andre paarørende (i særlig Grad maaske Bedstemødre) opbløder haardbagt Brød i Munden og efter nogen Tids Gumlen spytter det ind i Munden paa de i disse Tilfælde som oftest omtrent aargamle Børn.

Renholdelse af Klæder og Hus.

Angaaende Tøjvask kan henvises til de under Omtalen af Klædedragten, særlig Underbeklædningen (Side 129), givne Oplysninger.

Hvad Huset angaar, synes det rimeligt at begynde med KAYSER's alt opgivende Betragtning fra 1844: »Alt hvad der kan kaldes Reenlighed er banlyst fra Husene, og maa være det (fremhævet af Forf.), saalænge Forholdene ere som nu. I et Hus, hvor hver Person neppe har et Rum af 100 Kubikfod (d. e. 3 m³), som tillige tildeels tjener til Kjøkken, paa hvis Gulv de slagte deres Sælhunde, hvor de lade deres Skind henstaae i raadden Urin o. s. v. vilde det være latterligt at tænke paa Reenlighed«[3]).

[1]) 138, pag. 485.
[2]) 15, pag. 67.
[3]) 30, pag. 230.

Faa Aar senere (1852) foreligger imidlertid fra RUDOLPH et nok saa frugtbart Ræsonnement, idet han siger: »Da hele Huset kun bestaaer af eet Værelse, hvori de om Vinteren besørge alle huuslige Forretninger, er det en Selvfølge, at man ikke kan finde den Orden og Reenlighed deri, som i de Danskes beqvemmere Boliger. Naar Konerne imidlertid ville være flinke (fremhævet af Forf.), kunde Manges Huse dog være

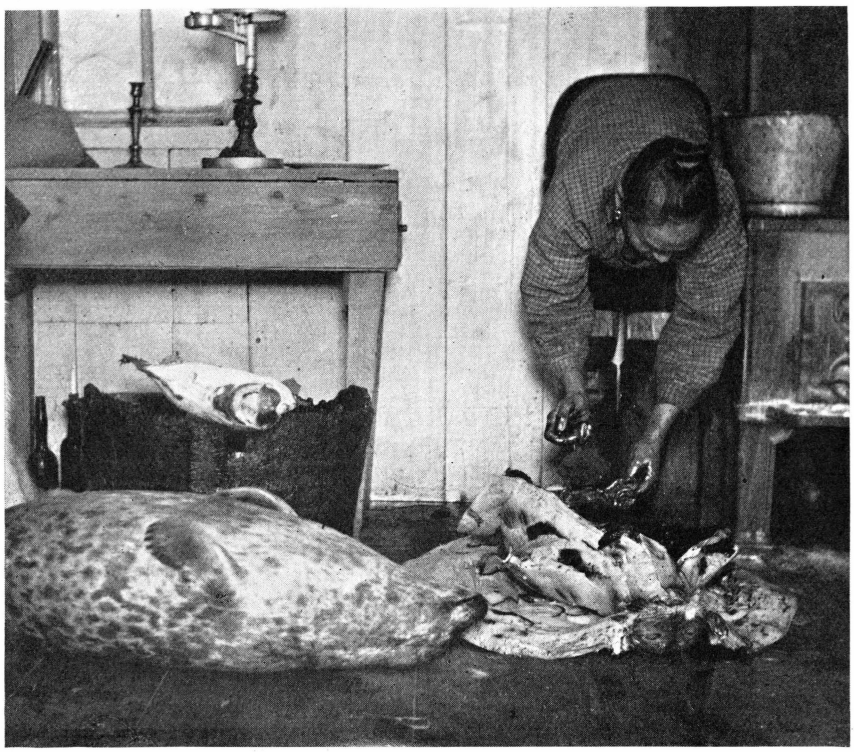

Fig. 28. Sælflænsning i et Grønlænderhus ved Udstedet Qaersut, Umanak Distrikt. 1910. H. C. CHRISTENSEN phot. I Nord-Grønland er det alene paa Grund af Kulden nødvendigt, at Parteringen af de indbragte Sæler i Vintermaanederne foregaar inden Døre.

langt reenligere, end de nu ere, og da Reenlighed er saa nødvendig til Sundhedens Vedligeholdelse, ville mange Sygdomme, hvoraf Beboerne i de ureenlige Huse nu hjemsøges, derved forsvinde af sig selv«[1]).

50 Aar senere er Udviklingen naaet saa vidt, at MELDORF kan sige: »Der er naturligvis alle mulige Grader og Overgangsformer i Husenes Indretning og Godhed lige fra Rum, der mere ligne Dyrehuler end menneskelige Boliger, og til ganske enkelte Huse, der nærme sig til europæisk Indretning og Renlighed. — — Men Hovedmassen ere Mellemformer og derunder, og med Hensyn til Renligheden staar det næsten

[1]) 130, I.

i dem alle sørgeligt til«[1]). Her er for første Gang nævnet Boliger, tilhørende Grønlændere, og nærmende sig »til europæisk Indretning og Renlighed«. Udviklingen i denne Retning er imidlertid fortsat i de sidste 30 Aar i stigende Tempo, og Tryde giver et meget godt Udtryk for den nuværende Tilstand, naar han 1924 siger: »De mere fremragende Grønlændere, navnlig de, der har været i Danmark, og som sidder i fastlønnede Stillinger, lever nu mere og mere under Forhold svarende til dem, under hvilke de med dem sidestillede lever i Danmark. Haand i Haand hermed gaar ogsaa Sansen for Orden og Renlighed i Boligerne og for personlig Renlighed. Men der er selvfølgelig endnu noget tilbage«[2]).

Denne Udvikling er næsten overalt udgaaet fra Kolonipladserne, — vel ikke mindst fordi et forholdsvis stort Antal af de unge Grønlænderinder ved Kolonipladserne har været under direkte Oplæring af de derboende danske Husmødre —, og de omliggende Steder er saa fulgt efter i et mere eller mindre hurtigt Tempo. Der øves — særlig fra Lægernes Side — en stadig Paavirkning paa den grønlandske Befolkning for at bibringe den Forstaaelsen af, at ikke alene den Maade, hvorpaa et Hus bliver opført og indrettet, er af Betydning for dets Beboeres Sundhed, men at mindst lige saa meget vil afhænge af, hvorledes Huset holdes ved lige, og det allermeste iøvrigt af, hvorledes det holdes rent[3]).

Desværre gør de for den personlige Renlighed i Grønland eksisterende (Side 133 omtalte) særlige Vanskeligheder sig naturligvis i ikke mindre Grad gældende ogsaa for Boligernes Vedkommende, og selv med den bedste Villie lader Kravet om den tiltrængte daglige Rengøring af Huset sig ingenlunde altid opfylde.

Det kan dog vist siges, at i et Flertal af grønlandske Hjem vaskes (nærmere: skures) nutildags Gulv og Briks hver Lørdag ved Hjælp af et Stykke af en kasseret Sæk (sjældnere: med Skurebørste) med koldt eller lunkent Vand, Sand, Soda og Sæbe, ofte iøvrigt med det Vand, som først har været anvendt til Familiens Tøjvask. I mange Huse foregaar en lignende Rengøring ogsaa om Onsdagen, samt naar den f. Eks. efter Flænsning, foretaget paa Gulvet, synes særlig tiltrængt eller, f. Eks. af Hensyn til ventede Gæster, særlig ønskelig. Nogle Steder sætter man tillige, især i Sommertiden, Pris paa at vaske

[1]) 81, pag. 352.

[2]) 82, pag. 3.

[3]) I denne Forbindelse bør det ogsaa omtales, at Husbygningsregulativet af 1914 (Bilag Nr. 1) gjorde det til en Pligt at male Opholdsrummets Vægge i de med offentligt Laan opførte Privathuse, ligesom den Side 45 og 60 nævnte (siden 1928 stedfindende) almindelige Udhandling af Fernis og andre Malervarer bør bringes i Erindring paa Grund af disse Foranstaltningers Betydning for Husets lettere Renholdelse.

Gulvet med Havvand, som skal have en blegende Indvirkning paa Gulvbrædernes Farve.

Forsyning med og Renholdelse af Spiseredskaber.

Den oprindelige Servering foregik ved at lægge det kogte Kød paa en Træbakke, hvorfra Husmoderen tog de enkelte Kødstykker, slikkede dem og rakte dem til de forskellige Deltagere i Maaltidet. GLAHN siger

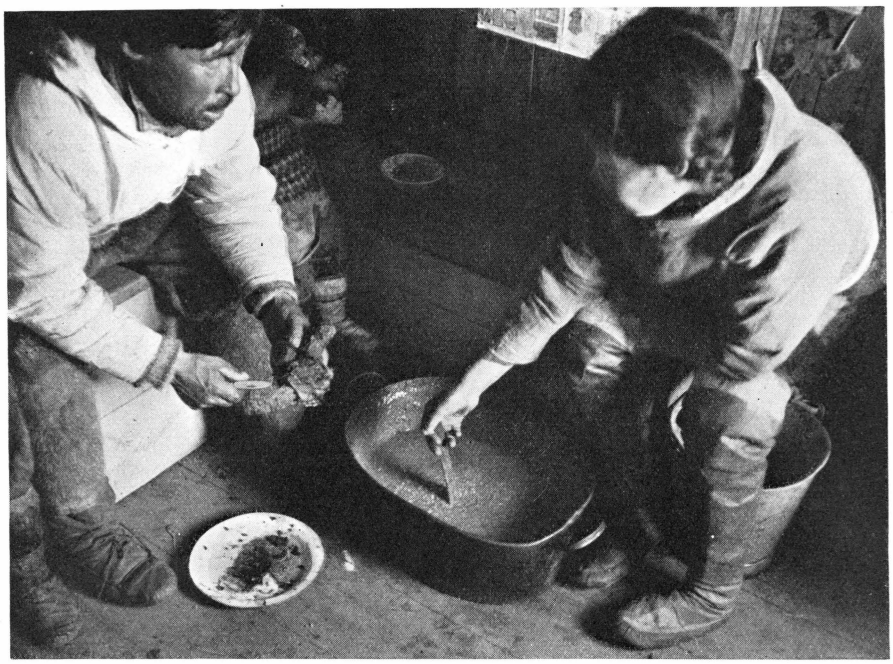

Fig. 29. Dagens Hovedmaaltid (Sælkød, kogt med Byggryn, se Side 94) i et Sælfangerhjem ved Udstedet Kraulshavn, Upernavik Distrikt. 1936. JETTE BANG phot. Se nærmere Teksten Side 144.

herom: »At først slikke Kiødet, at den vedhengende Suppe ey skal besudle den ærede Mands Klæder, idet det drypper ned paa ham, er en væmmelig Skik. Ikke destomindre er det dog en Høflighed«[1]), og endnu 1852 omtaler MATHIESEN[2]) »den venlige Huusmoder, der maaskee endog af et forfeilet Reenlighedsbegreb slikker Skummet af det nykogte Sælhundekjød«[3]).

[1]) 120, pag. 218.

[2]) 56, pag. 82.

[3]) I denne Forbindelse bør det maaske anføres, at man i ældre Jydsk har endog to særlige Gloser, nemlig »o glaaes Æk« og »o smob Æk«, som betegner Rensning af det pillede haardkogte Æg, henholdsvis ved Slikning alene og ved at putte Ægget helt ind i Munden, dreje det en Omgang ved Tungens Hjælp og derefter lade det falde direkte ned i en Skaal uden yderligere Berøring med Fingrene (H. P. HANSEN. Om Renlighed —, pag. 38, se Side 134. Anm. 3).

Nutildags foregaar Serveringen som Regel i et emailleret Fad, hvorfra den spisende selv tager et Kødstykke i sin venstre Haand og ved Hjælp af den i højre Haand holdte Kniv delvis løsner en Mundfuld af Kødet, hvorefter denne Bid føres ind i Munden og rives løs ved Tændernes Hjælp. Af (den meget sejge) Hvalhud stikkes derimod et Hjørne af det paagældende Stykke ind i Munden og afskæres lige uden for Læberne. Kogt Fisk spises enten med Fingrene eller med Ske.

Gafler findes kun i et Mindretal af de grønlandske Hjem. Gafler fandtes heller ikke til Udhandling hverken efter Fortegnelsen af 1864 eller af 1899 (i hvilken sidste Fortegnelse endda udtrykkelig er opført Bordkniv, uden Gaffel). Nutildags — Aarene 1931—33 — udhandles i Vest-Grønland gennemsnitlig aarlig 1020 Gafler mod til Sammenligning 10.240 Spisesker, altsaa 1 Gaffel for hver 10. Ske[1]).

I det hele er der kun en sparsom Forsyning med Spiseredskaber i de grønlandske Hjem. KROGH-LUND nævner 1931, at »Husgeraadet i et almindeligt Grønlænderhus kun bestaar af det allernødvendigste, og det er meget lidt. Der er betydeligt færre Kopper og Spisegrejer end Indvaanere«[2]). Denne Paastand indeholder dog vist — særlig for Koppernes Vedkommende — en Undervurdering af de faktisk bestaaende Forhold, men jeg skal iøvrigt her meddele Resultatet af en Optælling over de til Madlavning og Spisning bestemte Brugsgenstande, som jeg 1909 foretog hos den tidligere (Side 130) nævnte, jævnt velstillede Sælfangerfamilie paa 3 Personer ved Udstedet Sãtut.

Af Rekvisitter til Madlavning forefandtes i denne Families Besiddelse: 2 Jerngryder, 1 Grydelaag, 1 emailleret Kogekar, 1 Kobberkeddel, 1 Dejgtrug, 1 Jernpande til Kafferistning, 1 rund Sten til Knusning af den ristede Kaffe, 1 Kaffekande, 3 Thepotter, 1 Kaffedaase, 1 Thedaase, 1 Sukkerdaase, 1 Peberbøsse og 1 Pose til Mel; til Spisning forefandtes: 4 dybe Tallerkener, 4 Spølkummer, 3 Krus, 8 Kopper (heraf 2 uden Hank), 4 Underkopper, 1 Bordkniv, 1 Gaffel, defekt, 4 Skeer, hvoraf 1 til Brug i Lamperne og 1 til Omrøring af Kaffen under Ristningen, 1 Theske, 1 Træske, 3 Kvindeknive og 1 Lommekniv.

Redegørelsen giver et Indtryk af de Forhold, som man i Almindelighed kan vente at træffe paa dette Omraade, og i Betragtning af, at den anførte Forsyning kan betegnes som en »Middelforsyning«, vil det være

[1]) Det synes paa dette Sted naturligt at erindre om, at mange Genstande, som nu i Nordeuropa betragtes som uundværlige, kun har været i mere udbredt Brug i en relativ kort Aarrække. Endnu ved det nittende Aarhundredes Begyndelse anvendtes saaledes Gafler ikke af den nordsjællandske Almue. »Bonden lader sig heller ikke lettelig overtale til at bruge Gaffel; — — jeg er vis paa, at man i mange Landsbyer ikke skulde finde en eneste« (J. JUNGE. Den nordsjællandske Landalmues Karakter, Skikke, Meninger og Sprog. 1798. København. 1915, pag. 168). Ogsaa fra Island meddeles 1849: »Gaffel bruger Islænderen ikke«, se 29, pag. 142.

[2]) 125, pag. 735.

forstaaeligt, at de forhaandenværende Spiseredskaber i mange Hjem maa være i almindelig fælles Brug.

Ligesom det saaledes maa siges ofte at skorte paa Renlighed under selve Spisningen, er dette ikke mindre Tilfældet baade før og efter denne. Det vil efter de foregaaende Oplysninger forstaas, at Haandvask før Maaltider er en praktisk talt ukendt Foreteelse.

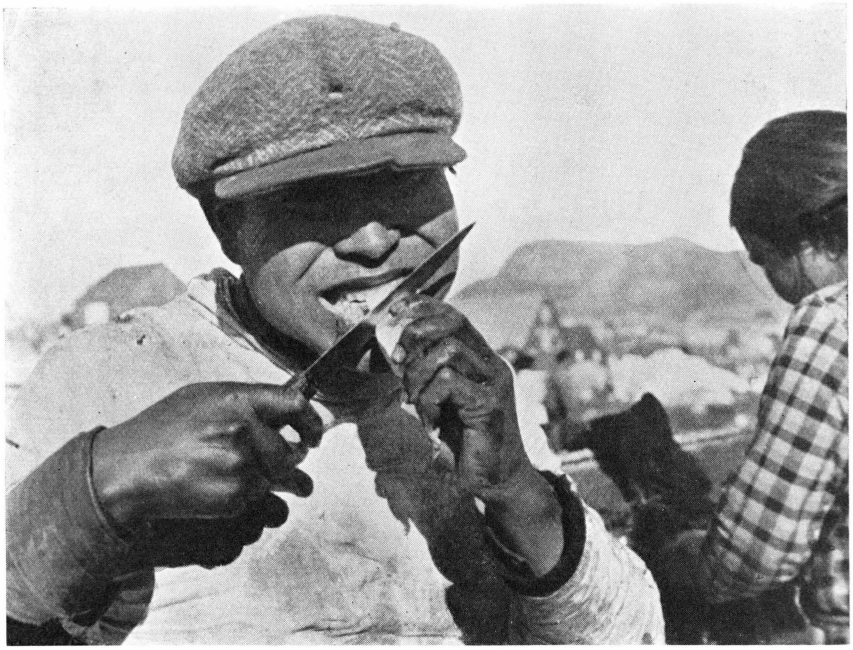

Fig. 30. Ung Grønlænder spiser Hvalhud (mátak). Udstedet Nanortalik, Julianehaab Distrikt. 1935. P. O. Pedersen phot.

Paa den anden Side er ogsaa Rensningen af Spiseredskaberne efter Brugen gennemgaaende mangelfuld: Opvasken foregaar som Regel i et enkelt Hold paa ca. 1 l koldt Vand, ofte tilsat lidt Soda, i den samme Gryde, hvori Maden lige er blevet tilberedt, hvorefter de enkelte Redskaber aftørres i et gammelt Tørklæde.

Hvor primitiv denne Form for Opvask end maa siges at være, saa betegner den dog en ved europæisk Paavirkning fremkaldt Udvikling fra de oprindelige Forhold. Som foran (Side 132) anført oplyser Hans Egede 1741 om de oprindelige Eskimoer i Grønland, at de: »æde og vel af de Kar og Skaaler som deres Hunde have ædt af, uden tilforne at toe dem reene«, og denne Beskrivelse uddybes nærmere af Egede Saabye 1778, idet han siger: »Kjedelen saalidet som Fadene toes, inden de bruge dem. Hundene allene slikke dem undertiden, og det er Alt. Jeg har seet, at en Moder lod sit Barn lade Vandet i et Fad, slog det af, og uden videre

tog det kogte Kjød af Kjedelen, lagde det deri, og satte det frem for Gjesterne, som spiste med megen Appetit«[1]). Ogsaa GRAAH nævner 1832, at »Kiedlerne slikkes af Hundene isteden for at reengiøres; Maden lægges paa det smudsige Gulv«[2]), medens det vel allerede maa betegnes som et Fremskridt, naar BEHRENS 1860 kan meddele: »de Kopper, der ikke ere rene, spytte de undertiden i, tage lidt Mos frem — som ligger under Brixen og undertiden har været brugt til andre Ureenligheder — det bliver Kopperne tørret af med«[3]). Sammenlignet hermed maa den nuværende — ovenfor beskrevne — Form for Opvask saaledes trods alt betegnes som et betydeligt Skridt frem mod forsvarlige Forhold, selv om der selvfølgelig endnu staar meget tilbage at rette.

Uden for Brug opbevares Skeerne hyppigst efter gammel dansk Almueskik med Skaftet stukket ind mellem Loftsbjælken og Loftsbræderne; Kopper og Spølkummer anbringes paa aabne Hylder paa Stuens Sidevægge, og endelig samles Tallerkenerne i Almindelighed i et emailleret Fad og stikkes ind under Briksen[4]).

Badeanstalter i Grønland.

Det forekommer mig, at der fra de fleste Beretteres Side igennem mange Aar blev vist en ikke ringe Intolerance ved Bedømmelsen af den grønlandske Befolknings forskellige Forsømmelser paa Renlighedens Omraade. En Opfattelse som min her fremførte maa sikkert ogsaa have ligget til Grund for det Udbrud, som KIÆR fremkommer med 1906 under sin Omtale af Tørringen af Lodder i Grønland, som han beskriver som foretaget »paa den nydeligste, propreste Maade; — — »propreste?« vil mangen En spørge — ja netop! Det burde slet ikke kunne overses, hvor hyppigt dette Ord kan sættes i Forbindelse med de gammeldags grønlandske Færdigheder«[5]). Ogsaa PORSILD tager 1921 Afstand fra den gængse Betragtningsmaade og gør opmærksom paa, at »Eskimoernes saa ofte omtalte Skidenfærdighed ikke er af Tilbøjelighed, men betinget af den haarde Nød: hver Draabe Vand skal ofte smeltes af Is og Sne«[6]),

---

[1]) 131, pag. 114.

[2]) 16, pag. 122.

[3]) 132, pag. 23.

[4]) Til Sammenligning skal anføres fra Midtjylland i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede: »Medens Gryder, Pander, Fade og lignende dog som Regel blev vaskede efter Brugen, saa nøjedes man med at slikke Skeen, man havde brugt, af og tørre den af i Haanden eller paa sit Trøjeærme eller sin Vest, som det nu kunde falde, og saa stak man den op i en Stroppe ved en Bjælke eller i Vindueskarmen, eller man smed den ned i en Bordskuffe, hvor man saa kunde tage den, naar man næste Gang havde Brug for en Ske. Vaskning var der aldrig Tale om! Mange Steder holdt denne Skik sig til omkring 1900« (H. P. HANSEN, Om Renlighed, pag. 54, se Side 134, Anm. 3).

[5]) 91, pag. 16.

[6]) 21, I, pag. 73.

ligesom BIRKET-SMITH 1924 yderligere bemærker: »Man maa fornuftigvis tage Hensyn til de store Vanskeligheder, som den største Del af Aaret eksisterer for Vandforsyningen, og til at Havet selv paa den varmeste Aarstid er for koldt til at bade i. — — Desuden gælder det vel i Grønland som i Europa: jo større Fattigdom, des mindre Renlighed«[1]).

Det viser sig da ogsaa, at der i de senere Aar (fra 1930) fra selve den grønlandske Befolkning ved flere Lejligheder er fremkommet Ønsker

Fig. 31. Badeanstalten ved Kolonistedet Julianehaab. 1930. J. GALSTER phot. Bygningen er opført med Betonmure med indlagte røde Sandsten fra Igaliko-egnen; den indeholder 1 Badekar og 5 Bruser.

om Mulighed for en større personlig Renlighed end hidtil. Disse Ønsker er foreløbig resulteret i Opførelse og Indrettelse af kommunale Badeanstalter ved Kolonistederne Julianehaab, Godthaab og Sukkertoppen.

Som Eksempel paa en saadan Anstalts Drift og Afbenyttelse skal jeg anføre, at ved Julianehaab (med en Befolkning paa ca. 560 Individer) blev der i Aarene 1930 og 1931 taget gennemsnitlig 1.463 Bade aarlig, nemlig 319 Karbade og 1.144 Brusebade og tilsvarende aarlig 1934 og 1935 ialt 2.064 Bade (197 Karbade og 1.867 Brusebade)[2]).

[1]) 133, pag. 211.

[2]) Sammenlign: Naar Beboerne af Lejlighederne med Badeværelse fradrages, udgjorde Antallet af Bade (Bassin-, Kar-, Bruse- og Dampbade beregnet under eet) i samtlige Byer i Danmark i Aaret 1931: 2,1 pr. Individ, se Medicinalberetningen for Den Danske Stat for Aaret 1931. København. 1933, pag. 112 ff.

Anstalten er aaben Fredag for Kvinder og Lørdag for Mænd i Tiden fra Kl. 16 til 22 samt for Skolebørn om Onsdagen fra Kl. 10 til 16. Til Anstaltens Pasning paa de nævnte Dage er til almindelig Timebetaling (17 Øre pr. Time) antaget henholdsvis en Kvinde og en Mand; dette Personale pumper med en Vingepumpe det fornødne Vand fra en nærliggende Brønd ind i Beholdere paa Badeanstaltens Loft. I den strengeste Kulde maa Anstalten holdes lukket, da Vandet ellers vil fryse i de nævnte Beholdere. Prisen pr. Bad med Sæbe og Haandklæde er 16 Øre for Brusebad og 36 Øre pr. Karbad; den aarlige Indtægt er ca. 290 Kr., hvormed Regnskabet balancerer. Badeanstalten kostede i Opførelse og Indretning 3.164 Kr., hvilket Beløb blev udredet med en Trediedel af henholdsvis Kommunekassen, Sysselkassen og af Sundhedsvæsenets Midler[1]).

Angaaende Skolebørnenes Badning vil der blive gjort nærmere Rede i et følgende Afsnit (Side 182).

Fra Nordbokolonisationens Tid i Grønland foreligger der en Beretning om nogle Holme, paa hvilke der findes »meget varmt Vand, som om Vinteren er saa hedt, at ingen kan komme nær; men om Sommeren er det maadelig hedt, saa at man kan bade der udi, og mange fanger der Helsebod«[2]).

De omtalte Kilder findes paa Øen Ũnartoq, ca. 50 km sydøst for Kolonistedet Julianehaab. Der er ialt 3 Bassiner, fra hvis Bund det varme Vand og Luftblærer langsomt bobler op; Tilførslen af Vand er dog ikke større, end at Afløbet derfra maa betegnes som en ganske lille Bæk. Bassinerne er kun fra 4—8 m i Diameter, og det dybeste af dem er ca. $^1/_2$ m dybt; Vandet er fra 32—37° C. Vandets Temperatur er først maalt af GIESECKE 1806[3]), men derefter af mange senere besøgende ekspeditionsrejsende, og den nævnte Temperatur synes at holde sig konstant gennem Aarene. Bassinerne benyttes ikke til Badning i vore Dage, uagtet der paa selve den paagældende Ø findes en mindre grønlandsk Boplads; der vides heller ikke andensteds i Grønland at findes nogen Varmtvandskilde, som egner sig til saadant Brug.

K. Kønslivet.

Kønslivet i Grønland er præget af Befolkningens Impulsivitet og af den ligefremme Maade, hvorpaa den oprindelige Befolkning altid har betragtet de til Slægtens Formering knyttede Forhold. Selve Kønsakten staar for

[1]) 78.
[2]) 119, III, pag. 255.
[3]) 124, under $^{10}/_8$ 1806.

den eskimoiske Befolkning som en nødvendig, behagelig og styrkende Foreteelse, og denne Opfattelse giver sig Udtryk paa alle herhenhørende Omraader.

Jeg har andensteds paavist, at det endnu i Begyndelsen af dette Aarhundrede var almindeligt blandt Vest-Grønlændere at tildele deres Børn et eskimoisk Opkaldelsesnavn foruden de Barnet ved den kristne Daab tillagte Navne, og jeg har i denne Forbindelse offentliggjort en Liste paa 430 af disse eskimoiske Navne. Heraf viste 11 % sig at hidrøre fra Kønsorganerne og Kønslivet[1]), og jeg erindrer bl. a. endnu fra Tiden omkring 1910 to Personer fra Umanak Distrikt, som aldrig blev kaldt andet end usuk (penis) og utsuk (cunnus), skønt de var døbte henholdsvis Paulus og Kathrine, og uden at Brugen af de anførte Navne i den daglige Omgang følte som i nogen Maade anstødelig.

Der er da heller ingen Tvivl om, at Børnene under disse Forhold meget tidlig naar til Forstaaelse af Kønsakten, ligesom de tidlig forsøger at efterligne denne. Jeg kender fra Aarhundredets Begyndelse sikre Eksempler paa, at Fædre i Vest-Grønland, som havde set deres 5—6 Aar gamle Sønner i nævnte Situation, fandt denne Begivenhed saa festlig, at de beværtede samtlige deres Bopladsfæller, »da Drengen nu begyndte at blive et Mandfolk«. Man maa regne med, at Børnene fra 12-Aars Alderen ikke helt sjældent har kønsligt Samkvem, og det har ved Undersøgelser (for eventuel Kønssygdom) af den samlede Befolkning ved forskellige Pladser vist sig, at der saa godt som ikke træffes uberørte Individer over 16—17-Aars Alderen.

De nævnte Undersøgelser giver i det hele Oplysninger, som Nutidens Grønlændere — for ikke at udlevere sig selv overfor den officielle Kønsmoral — er ret tilbageholdne med.

Af de i Jakobshavn Distrikt 1915—16 først iagttagne 25 Gonorrhoepatienter var 9 Mænd og 16 Kvinder. Smitten kunde føres tilbage til en — formentlig udefra smittet — 42aarig Enke, hos hvem de syv af de ni Mænd angav at have hentet deres Lidelse. Af disse syv Mænd var fire gifte og tre ugifte; to af de ugifte smittede derefter hver henholdsvis fire og fem ugifte Piger, den tredie ugifte smittede en 45aarig Enke. Af de fire gifte Mænd smittede de tre deres Koner, og den ene tillige sin Steddatter (Mandens Alder 49, Konens 59 og Steddatterens 27 Aar); de smittede Mænds Alder var iøvrigt fra 20 til 49, og Kvindernes fra 14 til 59 Aar[2]).

Under en Gonorrhoeepidemi 1934 i Frederikshaab Distrikt blev en 16aarig Dreng angivet som Smittekilde af 10 Kvinder i Alderen fra 12

---

[1]) 134, pag. 281.

[2]) 108. Journaler for Jakobshavns Sygehus 1915 & 1916.

til 48 Aar, medens 8 forskellige Mænd angav at være smittede af samme 16aarige Pige[1]).

Jeg har med Villie hentet disse Eksempler fra Begyndelsen af de paagældende Epidemier for derved at komme de sædvanlige Forhold paa det seksuelle Omraade saa nær som muligt, og de anførte Eksempler synes tilstrækkelige til at vise den tidlige kønslige Aktivitet og den store Promiskuitet.

Jeg skal yderligere anføre, at blandt de første 60 Patienter i Gonorrhoeepidemien ved Julianehaab 1913 var der 41 gifte Personer. FOLKE har oplyst, at af de i Aarene 1928—32 i Julianehaab Distrikt erkendte Gonorrhoepatienter var 225 Mænd og 270 Kvinder, heraf — væsentligst paa Grund af den manglende Adskillelse mellem Børnenes og de voksnes Sovepladser — ikke mindre end 68 Smaapiger. Som typiske Eksempler anfører jeg: En Enke smitter sin tilrejsende Svoger, som omgaaende smitter sin Hustru, der atter kort efter smitter deres spæde Pigebarn. Antallet af Gonorrhoepatienter var i dette Distrikt og i disse Aar i Forhold til Folketallet 8—9 Gange Antallet i Danmark, men særlig bemærkelsesværdigt er det, som FOLKE har gjort opmærksom paa, at Antallet af kvindelige Patienter var lige saa stort som Antallet af mandlige[2]), medens det andensteds kun plejer at udgøre omtrent en Sjettedel af Mændenes Antal[3]). Man erindres i denne Forbindelse uvilkaarlig om, at det kun er faa Slægtled siden, at den oprindelige Befolkning endnu fejrede sine kultiske Lampeslukningsfester med det under disse — maaske for at vise og styrke Pladsfællernes Samfølelse — fælles kønslige Samkvem for Bopladsens voksne Personer.

Der kan efter de gjorte Erfaringer ikke være Tvivl om, at den kønslige Levevis blandt den overvejende Del af den vestgrønlandske Befolkning er meget fri for ugifte af begge Køn, Enker og gifte Mænd, medens Forholdet maaske ligger noget anderledes for gifte Kvinders Vedkommende.

Efter oprindelig eskimoisk Opfattelse er den gifte Kvinde sin Mands Ejendom, hvad hendes seksuelle Ydelser angaar. KNUD RASMUSSEN anfører saaledes fra Polareskimoerne 1905: »Kun i een Sag er Kvinden ikke i Stand til at gøre nogen som helst Medbestemmelsesret gældende, og det er i det seksuelle Spørgsmaal. Her er hun ganske prisgivet Manden, der efter Samfundsskikken kan bytte hende bort — uden nogen Sinde at regne med hendes Vilje. — — Det hænder, at en Kvinde under Graad nægter sig rede til Bytning, men det er sjældent. Da straffes hun af Manden med Prygl«[4]). Overensstemmende hermed meddeler MYLIUS-

[1]) 73, 855/1934.
[2]) 135, pag. 309.
[3]) 136, pag. 11.
[4]) 137, pag. 63.

Erichsen sammestedsfra: »En af de mest sympatetiske Kvinder her paa Pladsen, en næsten forfinet Natur — — svarede resigneret: »Ja, hvad skal man gøre — vi Koner er jo ikke med til at tage Bestemmelsen, vi faar en fremmed Mand sendt ind paa Briksen til os, hvor vi ligger med vore Børn, og saa maa vi værs'go' være hans Kone«. — — Ægteskabs-Utroskab fordømmes stærkt, naar Hustruen er den skyldige — — af egen Drift maa hun ikke udlaane sig«[1]). En yderligere Udredning for de oprindelige Eskimoers Vurdering af dette Forhold findes hos Niels Egede, der fortæller, at en ung Vest-Grønlænder sagde til ham: »Det er ingen Skam hun er gift, og kand faae een af dine gifte Matroser«[2]).

Jeg har en Fornemmelse af, at Rester af denne Opfattelse stadig føles af ikke faa gifte Kvinder som bindende og forpligtende, samt at dette paa den anden Side bevirker, at Redegørelse for Forhold, hvori en gift Kvinde har været impliceret, støder paa særlige Vanskeligheder paa Grund af Parternes Utilbøjelighed til at afgive saadanne Forklaringer, som kan forventes at volde Forstyrrelser i deres egen eller i andre Familiers indre Forhold.

At gifte Kvinder til Tider ekstravagerer, er dog uimodsigeligt, saaledes som det f. Eks. vil fremgaa af følgende Tilfælde. Først i Januar 1930 kom ved Godthaab en ugift Kvinde til Behandling for Gonorrhoe (Smittekilde uoplyst). Hun viste sig i sidste Halvdel af December at have smittet 1 gift og 2 ugifte Mænd. For den ene af de ugifte angives Samlejet at være sket »under Paavirkning af Julefestlighederne«; den anden ugifte, en 16aarig Dreng, smittede Lillejuleaften en gift, børnerig, 52aarig Kone, som atter smittede sin Mand. Endelig paaførte den førstnævnte gifte Mand selvfølgelig sin Kone Smitten[3]).

Det er dog min Overbevisning, at Ekstravageren forekommer betydeligt sjældnere hos gifte Kvinder end hos gifte Mænd, og at iøvrigt adskillige Ægtepar i Nutidens Vest-Grønland — særlig blandt de stærkest europæisk-blandede Slægter — er hinanden seksuelt tro.

Da Udvælgelsen altid har været Mændenes Forret, er det naturligt, at der kun kan gives Oplysning om Mændenes Vurdering af det andet Køns Attraaværdigheder. Der er her ingen Tvivl om, at en vis Buttethed nyder almindelig Yndest; jeg erindrer saaledes selv fra en Sangfest, som jeg overværede ved en Boplads i Umanak Distrikt 1903, følgende Linie: »Hun er dog saa voldsom velskabt og nogenlunde den fedeste«. Fra ældre Tid anfører Glahn: »For en Fremmed er det ikke noget behageligt Syn, at see saa mange nøgne Mennesker omkring sig (i Husene). — — Denne Sædvane er ellers meget fordeelagtig for de

[1]) 138, pag. 405.
[2]) 139, pag. 27.
[3]) 73, 175/1930.

Fruentimmer, som ey haver de smukkeste Ansigter; efterdi det visseligen ikke er her, at Ansigtet allene skal giøre Erobringer«[1]). Som et særligt Skønhedstegn hos Kvinder betragtes en stærkt hvælvet mons veneris; man kan f. Eks. ved en fremmed Kvindes Ankomst til en Boplads høre Bemærkninger blandt de yngre af Stedets Mandfolk, som: »Hun har dog et ualmindelig tiltalende Kønsparti!« Det er da ogsaa en af de grønlandske Kvinders faa Toilettehemmeligheder at hjælpe

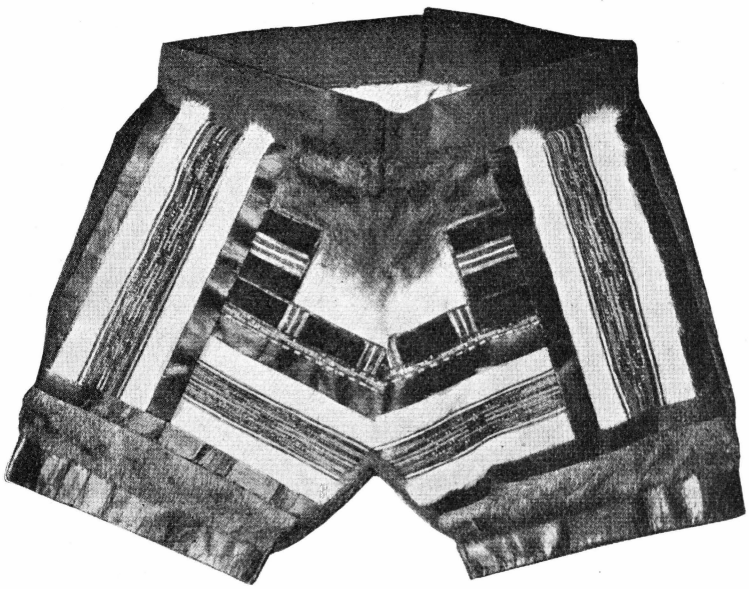

Fig. 32. Stærkt udsmykkede Kvindebenklæder fra Udstedet Napassoq, Sukkertoppen Distrikt. 1915. O. ELGSTRÖM phot.

Naturen lidt ved at hæve dette Parti yderligere med lidt Blaar eller lignende stoppet inden for de stramt sluttende Benklæder. Iøvrigt synes der undertiden, som ELGSTRÖM har gjort opmærksom paa, ogsaa at kunne spores et vist »erotisk Moment« i Udsmykningen af nævnte Klædningsstykke[2]).

Kønsligt Samkvem uden for Ægteskab.

Som jeg tidligere har paavist, er den illegitime Fødselshyppighed i Vest-Grønland forholdsvis ringe[3]), men det vil af det foregaaende fremgaa, at Aarsagen hertil i alt Fald ikke skal søges i nogen særlig Sædernes Renhed. Jeg vil antage, at Hovedaarsagen er den, at Samleje uden for

[1]) 120, pag. 191.
[2]) 140, pag. 78.
[3]) 1, pag. 20.

Ægteskab blandt den grønlandske Befolkning som Regel kun bliver delvis fuldbyrdet.

Det er fra forskellig Side blevet mig meddelt, at Kønsakten blandt ugifte saa godt som altid foregaar med begge Parter i staaende Stilling og med Kvindens Benklæder delvis nedsmøgede; men det ligger da i selve den nationale Kvindedragts Natur, at immissio penis maa blive mangelfuld[1]). I denne Opfattelse er jeg yderligere blevet bestyrket ved et mig bekendt Tilfælde, hvor en 18aarig ugift kvindelig Gonorrhoepatient viste sig at have en medfødt atresia vaginae, uden at dette var forekommet paafaldende for nogen af hendes store Vennekreds. Det maa vel ogsaa være i alt Fald nærliggende Forhold, som GLAHN hentyder til, naar han under Omtalen af Lampeslukningsfesten siger, »at de — — have Omgang med det næstsiddende Fruentimmer, men de ugifte, som ogsaa tage Deel i dette, forholde sig, om ey paa samme Maade, saa dog ligesaa ubluefærdige«[2]).

Tekniske antikonceptionelle Hjælpemidler er derimod ikke i Brug.

Om Befolkningens seksuelle Trang i Almindelighed er det vanskeligt at udtale sig med nogen større Nøjagtighed; men jeg har i hvert Fald ikke Indtrykket af, at den — naar Befolkningen tages som en Helhed — kan siges at være særlig stærk. Derimod er der vel Grund til at paapege, at mange Personer er udpræget emotionelt anlagte, deres Hæmninger er faa og svage; Mulighederne for Samleje er ofte til Stede, og Udførelsen følger Tanken.

Jeg har paavist, at Halvaaret fra Marts til August opviser et ca. 15 % højere Antal illegitime Konceptioner end Halvaaret September til Februar, i hvilket sidste Halvaar December Maaned dog danner en Undtagelse med et Antal illegitime Konceptioner paa Højde med Foraarsmaanedernes højeste Tal[3]), et Forhold, hvortil de forskellige Former for Juletidens Festligholdelse maa antages at være medvirkende[4]).

[1]) 141, pag. 555.

[2]) 120, pag. 322.

[3]) 1, pag. 23.

[4]) Sammenlign Forholdene paa Island i det attende Aarhundredes første Halvdel: »Kjerlighed stræbede dens ellers sædvanlige Prædikantere, flere surmulede Geistlige at udrydde, for at ingen Fornøielse skulde her blive Folket levnet, ved at faa dets Vikivakar og Glæder afskaffede, ja, ved Domme det frakjendte. Mueligen gav en Mistydning dér, som flere Steder, af Budet: Voxer og formerer eder, nogen Anledning dertil. I Aarhundredets Begyndelse forbød til Ex. den daværende Fuldmægtig — i Dale Syssel — selv en stor Vellystling, Glæden (»Glæde« er Benævnelsen for en Art Julestue med delvis maskerede Gæster; Grundbetydningen af Ordet Jul antages iøvrigt at være »den lystige Tid«, Forf.) til Jørva-Gaard med Dom, fordi man beregnede Productionen af den næstforegaaende Glæde sammesteds til 19 Børn« (M. STEPHENSEN, Island i det attende Aarhundrede. København. 1808, pag. 230).

Jeg tilføjer her, at Alkoholnydelse, som det vil forstaas af det foran (Side 121) om Alkoholforbruget i Grønland oplyste, maa antages at være uden nævneværdig Forbindelse med den grønlandske Befolknings Kønsliv.

Det er mig ikke bekendt, at Kvinder i Grønland har drevet erhvervsmæssig Utugt med deres Landsmænd, hvorimod dette utvivlsomt fra de ældste Tider har været Sædvane for anløbende Skibsbesætningers Vedkommende.

Allerede C. LUND beretter fra 1652 om »en pige paa 16 aar gammell, og voris folck folede paa hendes kleder — — och blef eens, at hun schulde hafue tuende fische kraager derfor, saa tog hunn strax kiolenn ud och stod nögenn — — 8 quinnfolch ombord — — och var deris ærinde alleene som de forrige, at lade sig bruge, och pegte for paa sig och lod see huad de hafde«[1]), ligesom FEYKES HAAN et lille Hundredaar senere meddeler, at »Kvinderne der i Landet for en Bagatel, der næsten ikke er værd at nævne, navnlig for en Knappenaal eller en lille Snor Perler, viser vore Folk, hvad Almagt, Natur og Skamfølelse forbyder os at stille til Skue«[2]). Endnu 1864 anfører LANGE, at »Prostitutionen saavel iland (d. v. s. ved de vestgrønlandske Kolonier, Forf.) som ombord i Skibene drives med en Ugenerthed, der overgaaer al Beskrivelse«[3]).

Som omtalt var det oprindelig en Selvfølge, at Ægtemændenes Tilladelse forelaa (og enhver voksen Kvinde var gift), ligesom Udbyttet kom det fælles Hjem til gode. Fra indeværende Aarhundredes Begyndelse skriver FREUCHEN om Polareskimoerne[4]): »Hvalfangerne var alle stærke Mænd, og da de havde været uden Landgang i mange Maaneder, var de altid tossede efter Kvinder. Mændene forstod dette og bragte deres Koner om Bord i Skibene til Hvalfangernes Glæde. Mens Kvinderne gik ned under Dækket for at underholde Sømændene, sad Mændene oppe paa Dækket«[5]).

Kolonisationens Indvirkning paa Sædeligheden i Grønland.

Paa dette Omraade har imidlertid den europæiske Civilisation efterhaanden medført en betydelig Forandring. Forskellige Faktorer har i saa Henseende medvirket, først vel den gejstlige Paavirkning af Befolkningen ud fra Kri-

[1]) 142, pag. 213 ff.

[2]) 143, pag. 80.

[3]) 90, pag. 42.

[4]) 144, pag. 73.

[5]) Sammenlign Grønlænderen ADAM BECK's Skildring fra Cumberland omkring 1860: »De fleste Indfødte pleie at sælge deres Koner til Englænderne; Folk derovre bære sig ad, ligesom naar man her handler med Skind og Spæk«. (ADAM BECK i »Prøver af skriftlige Meddelelser fra Indfødte i Grønland«. Fra alle Lande. 1866. IV. København. 1866, pag. 242).

stendommens Lære om Sædelighedens Værd, for det andet den almindelige nutidige nordeuropæiske Vurdering af Indtægt, vundet ved andres Utugt, og for det tredie en væsentlig Ændring i Beskaffenheden af de anløbende Skibsbesætninger.

Yderligere har Landets Administration altid bestræbt sig for, at Kolonisationen ikke skulde virke nedbrydende i sædelig Henseende. Som foran (Side 117) omtalt var det saaledes de i Grønland overvintrende Hvalfangere forment »at komme ind i Grønlændernes Hytter — — efter at Aften-Bønnen er holden«. I Instruksen af 1873 paalagdes det »Handelens Skibsførere ikke at tillade Grønlænderinder at aflægge Besøg i Skibene«[1]), og i 1886 indførtes der i Skibsmandskabets Afregningsbøger en Forpligtelse til »at afholde sig fra alt utilbørligt Samkvem med de Indfødte og navnlig fra usædelig Omgang med de indfødte Kvinder«, ligesom Skibsførerne samtidig blev instruerede om »ikke at give Landlov til den af Mandskabet, om hvem der er Grund til at tro, at han ikke iland vil opføre sig sømmeligt og tilbørligt overfor den indfødte Befolkning. Naar Mandskabet deltager i Dands iland, skal Skibsføreren eller en af Styrmændene være tilstede ved Dandsen og drage Omsorg for, at Mandskabet, naar Dandsen til det af Bestyreren bestemte Klokkeslet skal ophøre, strax gaar ombord«[2]). De samme Bestemmelser optoges omtrent uforandrede i den i 1920 fornyede Instruktion for Skibsførerne[3]); den sidstanførte Bestemmelse lempedes dog noget i 1924, da Skibsførerne anmodedes om »saa vidt muligt at drage Omsorg for, at Skibenes Besætninger under Opholdet i Grønland gaar om Bord om Aftenen i passende Tid, senest Kl. 11«[4]).

Tilsvarende Bestræbelser til Sædelighedens Højnelse har givet sig Udtryk i en Række Bestemmelser til Forebyggelse af et for frit kønsligt Samkvem mellem de i Landet ansatte europæiske Mænd og de indfødte Kvinder. Den ældste Instruks tillader saaledes kun, at »aldrende Fruentimmer, gamle trængende Enker og slette Forhververes Hustruer, naar de sidde med Familie og ikke ere for unge — til Europæernes Oppasning — af Kiøbmanden, eller i hans Fraværelse af Assistenten, efter Overlæg med Missionairen, antages. — Grønlænderinder, men fornemmelig unge, og de som gaar til Underviisning, bør, naar det er mueligt, ganske forskaanes for at gaae paa Togter og lange Reiser med Europæere, især med vankundige Arbeids-Folk, for ikke at udsættes for Fristelser. — — Mandskabet maae ikke drive Tiden hen i Grønlændernes Huse, og allermindst lade sig der finde paa mistænkelige Tider, som silde

[1]) 116, § 15.
[2]) 66, 1886, pag. 11.
[3]) 66, 1920, pag. 295.
[4]) 66, 1924, pag. 146.

ud paa Aftenen, tilig om Morgenen, eller naar Mandkiønnet er ude paa Fangst«[1]). I Instruksen af 1873 betones, at det for at forebygge Forseelser mod Sædeligheden »fornemmelig bør paasees, at Uorden af saadan Art ikke indsniger sig paa den Maade, at Betjente som ikke have Familie eller Børn, som skulle passes, holde unge Tjenerinder«[2]), en Bestemmelse, som senest paa ny er indskærpet i 1924[3]).

Hvad den indfødte Befolkning angaar, da har den europæiske Civilisation medført dels Ophævelse af det tidligere almindelige Flerkoneri, dels en Fastsættelse af en Mindstealder for Ægteskabs Indgaaelse. Bl. a. ved disse Foranstaltninger er der i Grønland nu til Dags — i Modsætning til i tidligere Tid — fremkommet et betydeligt Antal voksne ugifte Personer; saaledes fandtes der i Vest-Grønland 1930: 933 ugifte Mænd og 1.670 ugifte Kvinder over 20-Aars Alderen, hvilket er henholdsvis 27 og 40 % af samtlige Mænd og Kvinder over nævnte Aldersgrænse. Yderligere ses det, at Antallet af ugifte voksne Kvinder er næsten dobbelt saa stort som af ugifte Mænd; naar hertil erindres, at Kønsmodenheden indtræder noget før det i Opgørelsen anvendte 20. Aar, vil det forstaas, at der populationsmæssig set nu er adskillige Betingelser for løse kønslige Forbindelser.

Det kan herefter ikke undre, naar f. Eks. MELDORF 1897 har skildret Forholdene ved Julianehaab Koloniplads, som følger: »Det er ikke blot i Skibstiden, at Kolonivejen efter Solnedgang frembyder Liv og Røre, ogsaa de fleste andre Sommeraftener er den et almindeligt Samlingssted for den grønlandske mandlige og kvindelige Ungdom, der da ofte raaber og larmer og opfører sig paa en, navnlig i sædelig Henseende temmelig letfærdig og mindre sømmelig, ja, ligefrem uanstændig og forargelig Maade. — — Der er et Liv som i en af de store Byers værste Utugtsgader, og efter Mørkets Frembrud[4]) kan man træffe Ungdommen parvis indtagende allehaande ømme og kjælne Stillinger og intime Situationer, navnlig paa og under de til Kolonivejen stødende, til Handelens Bygninger hørende Trapper. De moralske Begreber ere meget slappe iblandt Ungdommen heroppe«[5]).

Naar MELDORF udtrykkelig nævner Skibstiden, maa man erindre, at alle Kolonipladser i Grønland har Skibsbesøg flere Gange aarlig;

---

[1]) 88, § 3 a, b & d.

[2]) 116, § 15.

[3]) 73, 391/1923.

[4]) Jeg gør i denne Forbindelse opmærksom paa den nordgrønlandske Sommers lange lyse Tid, som maaske ikke er helt uden Forbindelse med det i Nord-Grønland i Sammenligning med i Syd-Grønland langt lavere Antal illegitime Fødsler (se 1, pag. 19).

[5]) 145. Skrivelse fra Distriktslægen af $^{26}/_{9}$ 1897.

med Kendskab til Livet i Havnekvarterer andensteds i Verden forekommer Forholdene i Grønland dog nærmest idylliske.

De lokale grønlandske Autoriteter har paa forskellig Maade ydet deres Indsats for at hindre Tilfælde af grovere sædelig Uorden. Saaledes har der ved flere Kolonipladser været antaget en særlig Ordensforstander til i Skibstiden at holde Øje med de indfødte Kvinder, ligesom det er blevet de grønlandske Husherrer paalagt at vogte og under Bødeansvar forhindre de til deres Husstand hørende unge Kvinder i om Aftenen at følge med Matroserne til Fjælds. Et Par af Forstanderskaberne har (senest 1908) foreslaaet i Skibstiden at udsætte Kvinder, som tidligere havde drevet Utugt med Skibsbesætninger, paa længere borte liggende og ellers ubeboede Øer, men dette Forslag har dog ikke opnaaet de højere Myndigheders Approbation«[1]).

Kønssygdomme.

Hvad specielt Kønssygdomme angaar, da har Styrelsen i alt Fald fra 1806 bevidst forsøgt at forebygge disse Sygdommes Overførelse til Grønland, idet man fra dette Aar har ladet saavel Skibsmandskabet som det til Arbejde i Kolonierne antagne Mandskab undersøge af Læge før Afrejsen fra Danmark, ligesom man samtidig paalagde saavel Skibsførerne som Koloniernes højere Funktionærer at have deres Opmærksomhed henvendt paa, om saadan Sygdom eventuelt senere skulde komme til Udbrud, og i saa Fald efter bedste Evne søge at afværge dens Overførelse til den grønlandske Befolkning[2]). I 1903 udvidedes denne forebyggende Foranstaltning, idet der herefter før Afrejsen til Grønland forlanges Lægeattest ogsaa af Skibsofficererne samt af Passagererne, gaaende ud paa, at deres Helbredstilstand er en saadan, at det ikke kan antages, at de paagældende vil kunne foranledige Udbrud af smitsom Sygdom blandt den grønlandske Befolkning[3]). Til yderligere Sikkerhed blev det i 1908 paalagt Skibsførerne ved Ankomst til hver enkelt Anløbsplads i Grønland — og før Forbindelse etableredes med Land — efter yderligere Forespørgsel hos Skibets Styrmænd og Maskinmestre at afgive en Erklæring til Autoriteterne i Land om, at der ikke, Skibsføreren bekendt, ombord fandtes nogen Person, som var lidende af eller under Rejsen havde lidt af Sygdom, som kunde mistænkes for at være smitsom, herunder ogsaa venerisk Sygdom[4]). Efter de nu gældende Karantænebestemmelser for Grønland (af $^{27}/_{8}$ 1928) maa intet til Grønland ankommende Skib have Forbindelse med Land, før den stedlige Sysselmand efter Konference

[1]) 66, 1910, pag. 211.
[2]) 146. Cirkulære fra Direktoratet for Den Kongl. Grønl. Handel af $^{12}/_{4}$ 1806.
[3]) 66, 1903, pag. 71.
[4]) 66, 1908, pag. 119.

med Skibets Fører har meddelt Skibet det fornødne Sundhedsbevis; eventuelle Patienter med Kønssygdomme behandles efter Omstændighederne om Bord eller i Land[1]).

Ved de nævnte Foranstaltninger lykkedes det at holde Grønland praktisk talt fri for Kønssygdomme i næsten 200 Aar fra Kolonisationens Begyndelse at regne, men fra omkring 1910 har Gonorrhoe vundet Indpas og har i flere Distrikter faaet en betydelig Udbredelse. Det har derfor været nødvendigt at tage denne Sygdoms Bekæmpelse op som en særlig Opgave, og der er i 1928 fastsat forskellige hertil sigtende Bestemmelser, af hvilke her skal anføres: det er gjort til Pligt for enhver Gonorrhoepatient i Grønland at søge Lægehjælp saa snart som muligt (al Lægehjælp — herunder ogsaa Medicin, Sygehusophold m. m. — ydes i Grønland uden nogen Udgift for Patienterne); der er indført Straf for kønslig Omgang, naar Patienten er bekendt med sin smittefarlige Tilstand; den stedlige Sundhedskommission skal holdes underrettet om disse Patienters eventuelle Rejser til andre beboede Steder[2]). Ud over selve Patientbehandlingen er det forsøgt[3]), om der ikke ved en forebyggende Behandling, svarende til den i Den Kongelige Danske Marine anvendte[4]), kunde opnaas en Begrænsning af Gonorrhoens Udbredelse; men det maa siges, at Forholdene i Grønland (særlig de tætbefolkede Boliger og den udendørs som oftest meget lave Temperatur) ikke er den nævnte Behandling gunstige, og at Forsøget da ogsaa synes at have været virkningsløst.

Iøvrigt er Befolkningen ved Samtaler, Foredrag og oplysende Smaaskrifter[5]) underrettet og advaret om den Risiko, som kønsligt Samkvem uden for Ægteskab kan medføre. Den endemiske Forekomst af Gonorrhoe i Grønland, som nu er et ubestrideligt Faktum, har endelig medført, at den af CREDÉ angivne Inddrypning af Lapisopløsning i de nyfødte Børns Øjne som Sikringsmiddel mod gonorrhoisk Øjenbetændelse nu ogsaa er indført og gjort til almindelig Pligt for Jordemødrene i Grønland[6]).

L. Ægteskab.

Bortset fra Kønslivets Omraade frembyder Ægteskabet yderligere forskellige hygiejniske Fordele ikke alene for Ægtefællerne, men ogsaa — og ikke mindst — for Børnene.

[1]) 66, 1928, pag. 55.
[2]) 66, 1928, pag. 63.
[3]) 73. Cirkulære til Distriktslægerne i Grønland af $^{23}/_{8}$ 1928.
[4]) 147.
[5]) 148 a, b og c.
[6]) 149, pag. 19.

For Mændenes Vedkommende ligger Ægteskabets hygiejniske Betydning væsentligst i den faste Hjælp, som Hustruen yder ved Fødens og Klædernes Tilberedelse samt i det øvrige daglige Husliv, for Kvinderne derimod i den ved Manden sikrede Fremskaffelse af de til de nævnte Formaal nødvendige Materialier og endelig for Børnene i den i det hele bedst opnaaelige Form for Pleje og Opdragelse under Forældrenes Beskyttelse.

Vielseshyppighed.

Der skal derfor i det følgende gives nogle Oplysninger om Ægteskaberne i Grønland. I Vest-Grønland er der i Aarene 1926—30 inkl. indgaaet 730 Ægteskaber[1]), hvilket svarer til 9,8 Vielser om Aaret pr. 1000 Individer. Sammenlignes denne Ægteskabsfrekvens (d. e. Forholdstallet for viede Par) med den tilsvarende i andre Lande, vil det ses, at Vielseshyppigheden i Grønland er meget høj.

Sted	Tid	Ægteskabs-frekvens
Norge	1930	6,4
Sverige	—	7,2
Spanien	—	7,6
Japan	—	7,9
Danmark	—	8,2
Frankrig	—	8,3
Tyskland	—	8,7
Polen	—	9,7
Vest-Grønland	1926—30	9,8
Rusland	1930	10,0

Den høje Vielseshyppighed i Grønland er i ikke ringe Grad foranlediget ved, at huslig Hjælp er næsten uundværlig for den grønlandske Erhverver, men den er desuden i god Overensstemmelse med Befolkningens almindelige Ubekymrethed over for Fremtidens eventuelle Byrder og Krav. Fra det offentliges Side lægges der heller ikke — som i de fleste af de ældre Kultursamfund — Forpligtelser, som Militærtjeneste, Tilbagebetaling af eventuel modtaget offentlig Hjælp eller lignende, hindrende eller opsættende i Vejen for Ægteskabernes Indgaaelse; der er kun — for at udelukke Umodenhed — fastsat en rituel Lavalder, nemlig for Mænd: 19 og for Kvinder: 17 Aar.

Vielsesalder.

Som Resultat af en Stikprøve (over Ægteskaberne i Umanak Distrikt 1901—15 inkl., ialt 204) har jeg fundet, at den gennemsnit-

[1]) 86, pag. 202.

lige Vielsesalder er lav[1]), nemlig for Ungkarle $24^1/_4$ og for Piger $22^1/_2$ Aar mod i Danmark $27^1/_2$ og 25 Aar[2]); Vielserne mellem Mænd og Kvinder, begge under 25 Aar, udgjorde i det hele 43 % af samtlige Vielser mod i Danmark 22 %[3]).

Ægteskabernes Varighed.

I de samme Aar (1901—15) blev i Umanak Distrikt 189 Ægteskaber opløste ved den ene af Ægtefællernes Død (Skilsmisse kendes ikke i Nutidens Grønland), i 103 Tilfælde ved Mandens og i 86 Tilfælde ved Konens Død. For de 86 Enkemænd var Gennemsnitsalderen ved Ægteskabets Opløsning 39 og for de 103 Enker 42 Aar. Da Mændenes gennemsnitlige Vielsesalder fandtes at være 27 Aar (for Ungkarle som anført $24^1/_4$ og for Enkemænd 36 Aar) og Kvindernes $24^1/_4$ Aar (for Piger $22^1/_2$ og for Enker $35^1/_3$ Aar), maa de opløste Ægteskaber antages at have haft en Varighed for de efterladte Mænds Vedkommende paa 12 Aar og for de efterladte Kvinder paa omtrent 18 Aar (den særlig ringe Varighed for Mændenes Vedkommende er i væsentlig Grad foraarsaget ved Hustruens Død i første Barselseng).

Ogsaa en Undersøgelse af de bestaaende Ægteskaber viste disses forholdsvis ringe Varighed, gennemsnitlig $11^1/_2$ Aar.

Den 31. December 1915 havde de i Umanak Distrikt levende Ægtepar (ialt 236 Par) været gift

Antal Aar	Af hvert 100 Ægtepar
0— 4	28
5— 9	24
10—14	13
15—19	15
20—24	9
25—29	6
30—34	3
35—39	1
40—44	1
	100

[1]) 150, pag. 28.

[2]) 151, pag. 10.

[3]) Naar HANNOVER udtaler, at »de tidlige Giftermaal (i Grønland) forudsætter en usædvanlig tidlig Modenhed hos Quinden« (A. HANNOVER, Om den Alder, i hvilken Ægteskaberne indgaaes. Statistiske Undersøgelser af lægevidenskabeligt Indhold. København. 1858. pag. 118), saa beror denne Formodning paa en Undervurdering af de sociale Forholds Betydning. Menstruationens Begyndelse falder i Grønland ved $15^1/_2$ Aars Alderen, altsaa ingenlunde særlig tidligt (se 1, pag. 27).

I Tiden 1901—15 blev af Enkemændene (fra Perioden 1899—1913) lidt over Halvdelen atter gift (efter gennemsnitlig $2^1/_2$ Aars Forløb), af Enkerne (fra Perioden 1896—1910) derimod kun en Femtedel (efter gennemsnitlig 5 Aars Forløb). Blandt andet paa Grund af denne Forskel, men ogsaa paa Grund af Mændenes større

Fig. 33. Nygift Par af blandet Afstamning ved Kolonistedet Umanak. 1913. Alfr. Bertelsen phot. Manden 26 og Konen 17 Aar.

Dødelighed, fandtes der i den vestgrønlandske Befolkning 1930: 734 Enker mod 189 Enkemænd, altsaa et Forhold som 4 til 1; af den mandlige Befolkning over 20 Aar var 5 % Enkemænd mod 6 % i Danmark, af Kvinderne tilsvarende 18 % Enker mod 12 % i Danmark[1]).

Ægteskaber mellem nærbeslægtede eller Pladsfæller.

Ved Ægteskab (som iøvrigt ogsaa ved løsere Kønsforbindelser) tages i Grønland som næsten ufravigelig Regel det Hensyn, at For-

[1]) Jeg har andensteds (1, pag. 55) gjort opmærksom paa den Forbindelse, som synes at bestaa mellem Enkernes store Antal og den forholdsvis store Hyppighed af Fødsler blandt ældre ugifte Kvinder i Grønland.

bindelse ikke finder Sted mellem nærbeslægtede, hvortil ogsaa Fættre og Kusiner regnes.

Da de enkelte Bopladsers Befolkning er saa faatallig (gennemsnitlig knap 100 Individer, se Side 7), er det naturligt, at Ægtefællen i et stort Antal Tilfælde søges fra en anden Plads.

For nærmere at belyse dette Forhold har jeg undersøgt ialt 284 Ægteskaber, nemlig de ved Udstedet Hunde Ejland 1903 og de ved Kolonipladserne Holsteinsborg 1903 samt Umanak 1935 bestaaende Ægteskaber saavel som de nævnte Ægtefællers Forældres Ægteskaber, hvilken Undersøgelse har givet efterfølgende Resultat.

Af hvert 100 Ægteskaber var Ægtefællerne hjemmehørende

begge paa samme Boplads	39	
begge i samme Kolonidistrikt, men hver paa sin Boplads	37	heraf 19 paa Nabopladser
begge i samme Landsdel, men hver i sit Kolonidistrikt	14	
begge i Vest-Grønland, men hver i sin Landsdel	6	
den ene i Vest-Grønland og den anden i Danmark	4	
	100	

Ægtefællerne havde altsaa i næsten to Trediedele af Ægteskaberne oprindelig hjemme hver paa sit Sted. Der fandtes ikke nogen større Afvigelse mellem Ægtefællernes Oprindelse i de bestaaende og i det foregaaende Slægtleds Ægteskaber; eksempelvis skal jeg oplyse, at i de bestaaende Ægteskaber fandtes Ægtefællerne hjemmehørende ved samme Boplads i 35 % og i de paagældende Forældres Ægteskaber i 41 %. Kun den Gruppe Ægteskaber, hvor den ene af Ægtefællerne (altid Ægtemanden) oprindelig var hjemmehørende i Danmark, fandtes udelukkende repræsenteret i det ældre Slægtled; dette Forhold er dog betinget allerede af tekniske Grunde, idet et bestaaende Ægteskab med en dansk Mand ikke medregnes i den grønlandske Befolkning, hvorimod Børnene fra et saadant Ægteskab ofte vil indgaa i denne.

Af 95 bestaaende Ægteskaber var Ægtefællerne i 33 % begge oprindelig hjemmehørende paa det undersøgte Opholdssted, medens de i 18 % begge var kommet tilflyttende andenstedsfra og hyppigst hver fra sit Sted. Af de resterende 49 %, hvor den ene af Ægtefællerne var tilflyttet Stedet, var det tre Gange saa hyppigt den kvindelige

som den mandlige Part, der oprindelig havde hjemme paa et andet Sted (henholdsvis 37 og 12 %)[1]).

Svangerskab, Fødsel og Barselseng.

Da den grønlandske Kvinde saa godt som aldrig er selverhvervende, og da hun som vordende Moder i langt de fleste Tilfælde forsørges af

Fig. 34. Grønlandsk Jordemoder vaager ved sin Patients Leje. Udstedet Qaersut, Umanak Distrikt. 1910. H. C. Christensen phot.

sin Ægtefælle, kan en særlig økonomisk Hjælp, betinget af Svangerskabet og dettes Følger, neppe kaldes paakrævet i Grønland.

Det er desuden Pligt for de grønlandske Jordemødre (og af disse findes der paa Grund af den spredte Bebyggelse i Grønland ikke mindre end 1 for hver 34 Kvinder i Alderen 15—50 Aar imod f. Eks. 1 for 988

[1]) Hertil svarer, at en Undersøgelse af Oprindelsen af de ved de enkelte Steder boende voksne (gifte og ugifte) Mænd, 129 Individer, og Kvinder, 153, viste, at over Halvdelen af Kvinderne (53 %) mod kun 31 % af Mændene var tilflyttet den paagældende Plads paa et eller andet Tidspunkt af deres Liv, heraf forholdsvis dobbelt saa mange Kvinder (34 %) som Mænd (18 %) fra andre Pladser inden for det paagældende Kolonidistrikt. Tilflytning fra andre Distrikter stammer næsten altid fra de nærmest tilgrænsende Egne; fra fjernere Distrikter eller endog fra den anden Landsdel maa Tilflytning betegnes som sjælden (3—4 %).

Kvinder i de samme Aldersklasser i det egentlige Danmark) selv at søge Forbindelse med Kvinderne i deres Klientel, naar de maatte høre, at nogen af disse er bleven frugtsommelig, og efter fornøden Undersøgelse at raade og hjælpe de paagældende i Svangerskabets sidste Tid. Jordemoderen skal dernæst ikke blot yde Hjælp ved selve Fødslen, men hun skal yderligere i de første 10 Dage efter Fødslen to Gange daglig tilse Barn og Barselkone og bistaa ved Pasningen af disse[1]). Saavel Jordemoderens Hjælp som de dertil fornødne Midler (særlig til Vask og Renholdelse ved og efter Fødslen) ydes paa det offentliges Regning.

Blandingsracen.

I Tilknytning til de foran nævnte Ægteskaber (og iøvrigt ogsaa løsere Kønsforbindelser) mellem Personer af dels eskimoisk, dels nordeuropæisk Afstamning vil det være naturligt her at tage Afkommet af disse Forbindelser op til en lidt nærmere Omtale.

Det er let forstaaeligt, at Afkommet i disse Tilfælde, hvor det drejer sig om to Racer med et saa forskelligartet Ydre, uvilkaarlig tiltrækker sig Opmærksomhed, og at de paagældende Individers Udvikling af Omgivelserne følges med Interesse.

1795 skriver R. F. LASSEN, at »det vilde ikke være vanskeligt, saafremt det ikkun uden Skade kunde lade sig giøre, at lade en Flok af disse Blandinger træde frem, der enten udsvæve i Drik paa de Tider af Aaret, da stærke Drikke kunne erholdes, eller som drive Vellystens Synder til det yderste«, og han paakalder Øvrighedens Indgriben, »at ikke Lasterne ganske ustraffet skulde gaae i Svang, og tilsidst oprette en varig Trone paa den faldne Sædeligheds Ruiner«[2]). Et ganske modsat Syn paa Betydningen af de nævnte Forbindelser træffes derimod 50 Aar senere hos J. MATHIESEN, som omtaler »12 svenske og norske Matroser (endnu bekjendte under Navnet »De 12 Jevninge«, da det skal have været dygtige 3-Alens Karle) — — de bleve snart fordeelte ved Colonierne som Formænd, og — — i deres Afkom spores — — hvad de egentlig vare for Grønland: det samme som det engelske Fuldblod for vore Stutterier«[3]).

Omtrent samtidig findes hos RINK en mere indgaaende — og som det forekommer mig uangribelig — Udredning af det foreliggende Problem. Efter at have omtalt »Blandingernes i Reglen fuldkomment europæiske Physionomier« anfører han: »I aandelig Henseende derimod slægter den blandede Race langt mindre deres Fædre paa og nærme sig mere til Grønlænderne i Almindelighed. Dette er heller ikke at undres

[1]) 149, pag. 60.
[2]) 152, pag. 276 ff.
[3]) 153, pag. 53.

over, naar man betænker de Omgivelser, i hvilke de voxe op; Grønlænderinderne lære, selv om de giftes med danske Mænd, saa godt som aldrig det danske Sprog, og Børnene, som mest ere betroede til deres Omsorg og voxe op iblandt den øvrige grønlandske Ungdom, lære det endnu mindre. Alligevel seer man dog en kjendelig Forskjel hos de Børn, som have danske Fædre, da de pleie at holdes mere til Orden og Reenlighed samt Driftighed, lære noget mere Lydighed mod deres Forældre og Tilnærmelse til de Danske, medens de dog opnaae fuldt saa megen Færdighed i grønlandsk Erhverv som Grønlændernes Børn, hvilken Paastand Fleertallet af Exemplerne vil kunne bevise. Men denne Indblandelse af europæiske Kræfter er naturligviis for svag til at holde sig længer end i første Led; den senere Generation sammensmelter ganske med den øvrige Befolkning, hos hvilken man dog tør vente efterhaanden at see gavnlige Følger af denne Indblanding af europæisk Blod«[1]).

Jeg kan ikke se rettere, end at Tiden fuldt ud har givet Rink Medhold baade i denne Betragtning og i denne Forventning[2]).

Racekrydsning kan i sig selv neppe antages at have nogen — hverken gavnlig eller skadelig — Betydning for Afkommet; dettes Udvikling synes, ganske som for Afkom inden for samme Race, udelukkende at bestemmes dels af de fra Forældrene arvede Anlæg og dels af de Livsvilkaar, hvorunder Individerne opvokser.

I første Henseende skal jeg oplyse, at jeg kender adskillige Eksempler paa, at Afkom af en europæisk Fader og en grønlandsk (mere eller mindre ublandet eskimoisk) Moder i ingen Henseende hverken aandeligt eller legemligt har staaet tilbage for Afkom af samme Fader og en europæisk Moder, og i sidste Henseende kan der ikke være Tvivl om, at Børn af blandet Race i Grønland gennemgaaende opvokser under bedre saavel hygiejniske som sociale Kaar, end hvad der er almindeligt for Børn af ublandet eskimoisk Race. Af den oprindelige Befolkning bliver Afkommet af de blandede Forbindelser (som Regel ogsaa af de illegitime Forbindelser) desuden til en vis Grad betragtet som Overklasse, og de paagældende vil tillige som oftest kunne begynde deres selvstændige Erhvervs- og Familieliv forholdsvis bedre udrustede med Hensyn til Bolig, Redskaber og lign.

De førende Personer i Nutidens Grønland er næsten alle

[1]) 10, II, pag. 22.

[2]) Sammenlign: »Men det bør fremhæves, at selv om vi ikke har kunnet bevare Eskimoen ublandet og oprindelig i den Smelteovn, som alt maa igennem, saafremt Skridtet skal voves fra Natur til Civilisation, saa har vi i alt Fald nu i Grønland en Blandingsrace, som ved Blod og Kultur staar i fuld Livskraft, og som har vist sig egnet til videre Udvikling« (Knud Rasmussen. Greenland and its exploration. pag. 252. Denmark 1931. Published by the Royal Danish Ministry for foreign affairs. København. 1931, pag. 239).

af blandet Afstamning, og den indfødte Befolkning synes paa Vej til at trænges i Baggrunden af den indvandrede.

I saa Henseende kan det selvfølgelig ikke være uden Betydning, at Dødeligheden formodentlig er betydelig ringere i Blandingsgruppen end i den rent eskimoiske Gruppe. Jeg har saaledes andensteds som en Stikprøve meddelt Resultatet af en Undersøgelse fra Upernavik Distrikt 1851—1900, hvorefter Dødeligheden for de første 5 Leveaar fandtes næsten dobbelt saa høj i de eskimoiske Familier som i de i samme Distrikt boende europæiske og europæisk-eskimoiske Familier[1]). Som et ganske vist rent teoretisk Eksempel skal jeg i denne Forbindelse minde om, at saafremt 2 Slægter til Stadighed forplantes med henholdsvis 2 og 3 Efterkommere for hver Generation, vil Slægten med de 3 Efterkommere allerede i 6. Generation tælle mere end 11 Gange saa mange Individer som den anden Slægt (729 imod kun 64) — — en ublodig, men uimodstaaelig Form for Fortrængen og Absorbering.

Paa den anden Side maa man naturligvis erindre, at Begrebet Blanding er et overordentlig omfattende Begreb, idet det rummer ethvert Individ, blandt hvis Forfædre der har været (praktisk talt: erindres at have været) blot en enkelt Person af fremmed Race, hvilken Indblanding i Grønland vil erindres meget længe og ogsaa som Regel vil give sig tydeligt til Kende i de paagældende Individers Ydre. Men Blandingsgruppen bliver unægtelig derved en overordentlig uensartet Gruppe: begyndende med Individer med lige Mængder af (i disse Tilfælde) europæiske og eskimoiske Elementer, og videre forplantet snart med Forbindelser med ligestillede Individer, snart med Eskimoer og snart med Europæere. Igennem nogle faa Generationer vil de enkelte Efterkommere saaledes kunne rumme højst forskellige Mængder af de paagældende Raceelementer og vil dog alle blive indrullerede i Blandingernes omfattende Gruppe og iøvrigt i Almindelighed blive opfattede og omtalte som Efterkommere af Europæere, uagtet en nærmere Undersøgelse ofte vilde vise, at den eskimoiske Arv maaske netop i det foreliggende Tilfælde var det overvejende.

Endnu ved Folketællingen 1901 sondredes der officielt mellem to Grupper i den grønlandske Befolkning, nemlig »Grønlændere«, hvorved forstodes indfødte af ren eskimoisk Race, og »Blandinger«, og disse to Grupper angaves paa dette Tidspunkt at forekomme i Vest-Grønland i et Forhold som 5 Grønlændere til 4 Blandinger, iøvrigt i meget afvigende Forhold i de to Landsdele, nemlig i Syd-Grønland som 3 Grønlændere til 1 Blanding mod i Nord-Grønland som 1 Grønlænder til 2 Blandinger[2]). Da denne Gruppedeling imidlertid viste sig at frembyde stadig tiltagende Vanskeligheder, og da Blandingsbefolkningens sukcessive

[1]) 1, pag. 39.
[2]) 3, pag. 21.

Vækst som ovenfor nævnt ikke blot foraarsagedes ved Blandingernes egen Tilvækst, men ogsaa ved deres Forbindelser med saavel eskimoiske som europæiske Individer, blev Inddelingen herefter opgivet som hidrørende fra en for uensartet og ofte upaalidelig Sondring.

Betegnelsen »Grønlændere«, som hidtil kun havde været anvendt om grønlandske Eskimoer, gik samtidig over til at omfatte hele den indfødte Befolkning i Grønland.

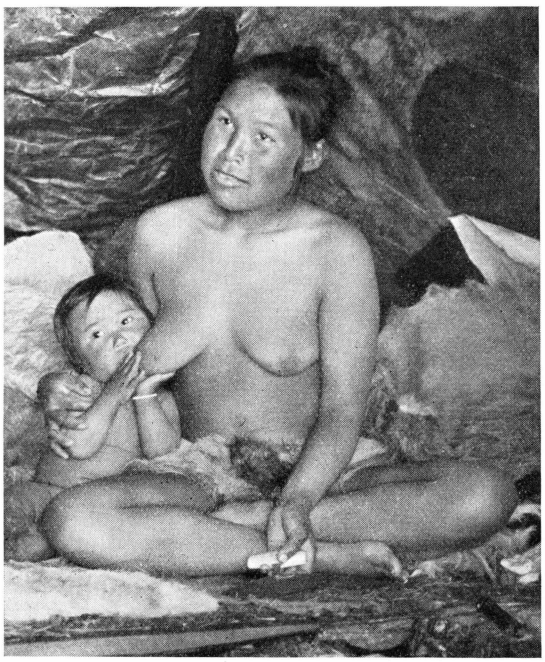

Fig. 35. Polareskimoisk Moder i Hjemmedragt, ammende sin snart to-aarige Datter. Missionsstationen Thule. 1909. H. P. STEENSBY phot.

M. Barnepleje.

Spædbarnets Ernæring.

Saa godt som alle Børn i Grønland ammes af deres Mødre. Det er sjældent at træffe en indfødt Kvinde, som ikke er i Stand til at give den fornødne Die, og heller ikke Beskæftigelsesforholdene hindrer de grønlandske Mødre i selv at amme og passe deres Børn.

Derimod gør unægtelig Mødrenes Helbredstilstand (særlig i Tilfælde af aktiv Tuberkulose) det ofte ønskeligt saavel for Moderen som for Barnet, om dette kunde opfødes paa anden Vis.

Ammehjælp er dog som oftest uopnaaelig, og med Hensyn til andre Erstatninger for Modermælken er der som Regel store Vanskeligheder

baade ved overhovedet at fremskaffe en saadan Erstatning og dernæst ved at anvende denne paa forsvarlig Vis. I Landets sydlige Egne kan der i en Del Tilfælde raades over frisk Mælk, enten Ko- eller Gedemælk (og mere sæsonmæssig begrænset den fra Kvindemælk endnu stærkere afvigende Faaremælk); men som Regel vil man i Grønland i nævnte Tilfælde være henvist til at hjælpe sig med de indførte Næringsmidler.

Endnu saa sent som 1905 er der saaledes givet Anvisning paa under disse Forhold at ernære det spæde Barn med Bygvand, tilsat 2 % Sukker[1]). Det kan da heller ikke undre, at det kun yderst sjældent lykkedes at holde Spædbørn, der var henviste til denne eller lignende Ernæring, i Live i længere Tid; som jeg andensteds har meddelt, døde saaledes i Umanak Distrikt 1898—1908 efter gennemsnitlig kun 4 Maaneders Levetid 80 % af de 15 levendefødte Spædbørn, som i nævnte Tidsrum var blevet berøvet deres Moder ved selve Fødslen[2]).

I de senere Aar har dette Forhold imidlertid forbedret sig betydeligt, særlig efter Indførelse (fra 1927) af Tørmælk blandt de udsendte Handelsvarer. Det har ved Anvendelse af Sødmælkspulver vist sig muligt at opflaske Spædbørn med fuldt tilfredsstillende Resultat; men denne Ernæringsmaade forudsætter dog næsten overalt — saavel af økonomiske som af hygiejniske Grunde —, at Mælken bliver tilberedt hos de stedlige Jordemødre (eller ved de større Kolonipladser paa Sygehusene) og derfra udleveret i Flaske, færdig til Brug i Barnets Hjem.

I Almindelighed varer Diegivningen 2 til 3 Aar (se ogsaa Side 88) og afbrydes som Regel først ved det næste Barns Fødsel.[3])

Spædbarnets Beklædning.

Der er hos den oprindelige grønlandske Befolkning en vis Modvillie over for Tanken om at træffe Forberedelser til at klæde et Barn, som mulig ikke vil faa Brug for nogen Beklædning; man ønsker ikke at udsætte sig for den Pine, som man ved, det vilde være at se Genstande, der ikke er kommet til Anvendelse paa det Barn, til hvis Komme man havde glædet sig.

Tankegangen er forstaaelig, men dens Følger er ikke vel forenelige med den Betydning, som moderne europæisk Betragtning tillægger Tilstedeværelsen af det for Spædbarnet passende Udstyr. Det ses da ogsaa, at W. BEHRENS 1860 kan meddele: »Men da Grønlænderinderne ere saa ligegyldige med Hensyn til Forsyningen med Børnetøi, saa har Lægen

[1]) 154, pag. 44.
[2]) 53, pag. 495.
[3]) 141, pag. 570.

foranstaltet, at der ved hver Coloni ligger to Sæt færdigt Børnetøi til at laane ud til Afbenyttelse for Barnet, indtil det bliver fjorten Dage gammelt, og efter den Tid maae de selv forsyne Børnene«[1]).

Om end europæisk Tankesæt siden den Tid har vundet adskillig Udbredelse og har bevirket Omvurdering af mange Forhold hos den grønlandske Befolkning, er det dog endnu en Sjældenhed at træffe

Fig. 36. Grønlandsk Moder af blandet Afstamning med Tvillinger. Kolonistedet Umanak. 1918. Alfr. Bertelsen phot.

et tilfredsstillende Udstyr i Hjemmene til de nyfødte Børns Pleje, hvad der vel foruden den nævnte dybt rodfæstede Modvillie ogsaa i en Del Tilfælde skyldes Ligegyldighed og i andre Tilfælde Fattigdom. Det maa derfor betegnes som en tiltrængt Foranstaltning, at den i 1924 i Danmark stiftede »Foreningen til Hjælp for grønlandske Børn« i 1928 paabegyndte en Forsyning af de grønlandske Jordemoderdistrikter med »Vandrekasser«, indeholdende et fuldstændigt Spædbarnsudstyr til Brug for nyfødte Børn i Hjem, hvor det nødvendige til Barnets Pleje mangler[2]).

---

[1]) 132, pag. 43.
[2]) 155.

Det nævnte Udstyr omfatter:

1) til Barnets Vask: 1 Stk. Sæbe, 2 Vaskeklude og 2 Haandklæder,
2) til Barnets Beklædning: 3 Navlebind, 3 Skjorter, 3 Trøjer, 6 Bleer, 2 Svøb og 2 Lister, samt endelig
3) til Barnets Leje: 1 Voksdugsunderlag, 1 Pude, 4 Lagener og 2 Tæpper.

Fig. 37. Stor Pige fra Angmagssalik med sin lille Søster i Rygpose (se ogsaa Side 126, Anm. 3). 1928. JAN. SØRENSEN phot.

Disse Ting udlaanes i de samme 10 Dage efter Fødslen, i hvilke Jordemoderen som foran (Side 164) nævnt skal tilse Barnet og Barselkonen. Efter denne Tids Forløb skal Jordemoderen atter bringe Udstyret i Orden og opbevare det, indtil der næste Gang maatte blive Brug derfor. Den nævnte Forening sørger ikke blot for Udstyrets Anskaffelse, men ogsaa for dets efterhaanden tiltrængte Fornyelse; de med Odd-Fellows-Ordenen samarbejdende Rebekka-Søstre har fra 1934 paataget sig Udgifterne og Arbejdet ved denne Supplering.

Spædbarnets Leje.

I de første Dage efter Fødslen raader Barselkonen og det nyfødte Barn som Regel over deres eget Leje paa Briksen, idet Familiens øvrige Medlemmer i denne Tid tager til Takke dels med den Plads, de ellers kan finde i Huset, og dels ofte sover ude i Slægtninges Hjem.

Først efter en halv Snes Dages Forløb redes der atter op til det sædvanlige Fællesleje, og den nyfødte anbringes da som Regel imellem

sine Forældre. Noget særligt Leje findes ikke for den nyfødte. Ihjelliggen af Spædbørn er da ogsaa en forholdsvis hyppig Dødsmaade i Grønland[1]), men endnu mere uheldsvanger er dog sikkert den ved de forskellige Personers Nærhed forbundne almindelige Risiko for Kontakt- og Draabeinfektion af Spædbørnene.

Fig. 38. Børn fra velstillet Hjem i Nord-Grønland (Faderen fastansat), velnærede og velklædte. Udstedet Uvkusigssat, Umanak Distrikt. 1926. Alfr. Bertelsen phot.

Europæisk Indvirkning paa Barneplejen i Grønland.

Fra europæisk Side er der gentagne Gange gjort Forsøg paa at bibringe den grønlandske Befolkning Forstaaelse af en hensigtsmæssig Barnepleje, saaledes allerede i 1852 ved C. N. Rudolph's »Vejledning til det nyfødte Barns Pleje« og i vor Tid særlig ved Arbejder af E. Svendsgaard (1922) og P. Børresen (1931)[2]).

Ogsaa ved den foran (Side 98) nævnte fabriksmæssige Fremstilling i Grønland af Torskelevertran var Formaalet oprindelig at muliggøre en Forsyning ved samtlige Pladser, saa at alle Smaabørn fra 6-Maaneders Alderen som almindelig Regel i nogle Maaneder — særlig i Vintertiden — daglig kunde faa 1 Theskefuld Tran. Baade Jordemødre og Medicinalforvaltere er instruerede om efter Evne at støtte denne Foranstaltning[3]).

[1]) 1, pag. 56.
[3]) 156 a, b & c.
[3]) 149, pag. 55 og 157, pag. 32.

I Forbindelse med Spædbarnets øvrige særlige Forhold skal det her blot nævnes, at saaledes som Tilværelsen former sig i Grønland med Kvindernes Arbejde knyttet til Hjemmene og med den faatallige Befolkning paa de enkelte Pladser, har der ikke været nogen Anledning til at søge de andensteds almindelige Institutioner, Vuggestuer og Asyler, oprettede i dette Land.

Nødlidende Børn.

Forsørgelsespligten for Børnene paahviler i Grønland — som ogsaa ellers almindeligst — Forældrene eller, hvor disse er døde eller ude af Stand til at yde det fornødne Underhold, det offentlige, repræsenteret ved de lokale Kommuneraad. Efterhaanden som Drengene vokser op, skal Kommuneraadet desuden overvaage, at de i en passende Alder forsynes med de nødvendige Erhvervsredskaber[1]).

Jeg har foran (Side 124) meddelt Resultatet af en Undersøgelse over Børnenes Beklædning i et nordgrønlandsk Kolonidistrikt 1926; den paagældende Undersøgelse omfattede dog ogsaa — uden for Beklædningen — andre Omraader, paa hvilke Børnene kunde tænkes at lide Nød. Idet jeg har sat Aldersgrænsen for Børnene ved det fyldte 15. Aar og ved »at lide Nød« har forstaaet, at de paagældende har maattet sulte gennem et længere Tidsrum eller har haft en saa mangelfuld Beklædning, at de i Vintermaanederne til Stadighed har maattet opholde sig indendørs, skal jeg her meddele det samlede Resultat af den nævnte Undersøgelse, ved hvilken der fandtes ialt 82 nødlidende af Distriktets 508 Børn, d. e. 16 %, fordelte, som følger.

Kommune	Forældreløse Børn	Faderløse Børn	Børn, fødte uden for Ægteskab	Moderløse Børn	Uduelig Fader	Ødsle Forældre	Alle Grupper nødlidende Børn, tilsammen	Kommunens Indbyggerantal	Forholdet mellem Antallet af nødlidende Børn og Kommunens Indbyggerantal
									%
Ikerasak.....	1	..	..	..	..	..	1	124	0,8
Umanak.....	2	..	..	2	..	..	4	249	1,6
Uvkusigssat..	..	3	..	..	..	..	3	163	1,8
Qaersut	..	2	..	3	3	..	8	133	6,0
Sâtut	2	5	1	..	4	..	12	164	7,3
Niaqornat ...	..	2	..	..	9	..	11	126	9,0
Nûgssuaq....	..	..	..	2	2	4	8	88	9,0
Igdlorssuit...	2	3	2	..	6	5	18	190	9,0
Nûgatsiaq ...	1	1	2	..	3	10	17	143	12,0
Umanak Distrikt ...	8	16	5	7	27	19	82	1380	6,0

[1]) 75, § 32.

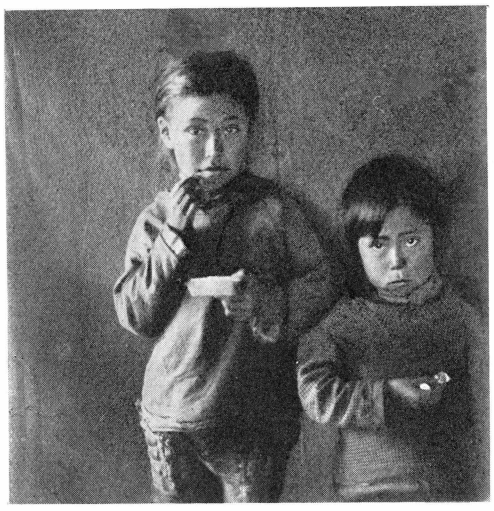

Fig. 39. Underernærede og sultne Børn ved Kolonistedet Umanak. 1906. ALFR. BERTELSEN phot. Faderen nedsat Erhvervsevne paa Grund af Lungetuberkulose, Moderen efterladende og ligeglad.

Som det vil ses, fandtes som (væsentligste) Aarsag til Børnenes Nød:

Faderens svigtende Evne som Erhverver . .	32 %
Forældrenes daarlige Økonomi	23 -
Børnene faderløse	20 -
— forældreløse	10 -
— moderløse	9 -
— fødte uden for Ægteskab	6 -[1])
	100 -

I over Halvdelen af Tilfældene drejede det sig saaledes om Børn fra Hjem, hvor enten Indtægten var yderlig ringe paa Grund af Faderens Uduelighed eller hans manglende Energi, eller hvor Indtægten paa Grund af Forældrenes Ligegyldighed i uforsvarlig Udstrækning anvendtes til mindre nødvendige Indkøb. I de øvrige Tilfælde var Børnenes naturlige Forsørgere helt eller delvis bortfaldne, og endelig maatte Aarsagen i ganske enkelte Tilfælde søges hos Barnet selv, idet dette paa Grund af en særlig vanskelig Karakter var gaaet fra Hjem til Hjem, indtil det endelig var havnet hos overbærende, men meget fattige Slægtninge.

[1]) Naar Gruppen »uægteskabelige Børn« optræder saa forholdsvis svagt repræsenteret blandt de nødlidende Børn, kun udgørende 6 % af disse, maa det erindres, at der af hvert hundrede Fødsler i det undersøgte Distrikt i Perioden 1901—30 kun er forefaldet 5 Fødsler uden for Ægteskab (se 1, pag. 19).

Som Skemaet yderligere viser, fandtes der ikke blot for nødlidende Børn som Helhed, men ganske særlig for Børn af udtalt uøkonomiske Forældre en meget betydelig Overvægt for Kolonidistriktets vestligste Kommuner, hvilket vil sige for de Kommuner, hvor Befolkningen er af den

Fig. 40. Femaarig moderløs Pige med meget mangelfuld Paaklædning. Bopladsen Nûk, Julianehaab Distrikt. 1935. P. O. PEDERSEN phot.

mest ublandet eskimoiske Afstamning og afgjort mindst paavirket af europæisk Kultur. I Grønland som i ethvert andet Samfund vil Dele af Befolkningen naturligt være ringere stillede end andre, dels paa Grund af bedre eller ringere Erhvervsbetingelser for de paagældende Egne, dels — som i dette Tilfælde — paa Grund af større eller mindre Stræbsomhed og Husholderiskhed hos de paagældende Individer.

Selv om jeg paa Undersøgelsens Tidspunkt havde et mere end tyveaarigt Kendskab til den undersøgte Befolkning — og som Læge ikke

mindst til de daarligst stillede blandt denne —, gav den systematiske Undersøgelse mig alligevel Oplysning om Forhold, som jeg ikke hidtil havde været fuldt fortrolig med. Jeg havde i mange Aar kendt og beundret Grønlændernes Omhu for deres Børn, selv i de fattigste Hjem, men jeg traf nu i mange Tilfælde — særlig hos den rent eskimoiske Befolkning — en vis Hengivelse i Skæbnen, en ejendommelig glad Ligegyldighed, som ofte stod i den grelleste Modsætning til de foreliggende fortvivlede Kaar. Yderligere var de paagældende som oftest utilbøjelige til at rette Anmodning om offentlig Hjælp — hvor haardt denne end kunde være tiltrængt —, saa snart en saadan Hjælp kunde forventes at antage Fattighjælps Karakter. Jeg havde forlængst lært at kende de haarde Vilkaar, som Faderens Død næsten altid havde medført for efterladte uforsørgede Børn i Grønland, men jeg saa nu, at endnu flere Børn led — og led lige saa haardt — paa Grund af Forældrenes svigtende Evner som Erhververe og Økonomer.

Det er naturligvis rigtigt, at Hjælp, der ydes som Gave, ikke har meget at gøre med Bestræbelser for at gribe Ondet ved Roden, ja, maaske endog ofte bidrager til at svække Ansvarsfølelsen hos »rette Vedkommende«; alligevel vil denne Form for Hjælp i mange Tilfælde være den eneste Maade, hvorpaa Øjeblikkets uafviselige Krav i Grønland kan imødekommes. Ganske særlig gælder dette selvfølgelig, naar f. Eks. ugunstigt Vejr gennem længere Tid har lagt Hindringer i Vejen for Erhvervet, eller i Tilfælde, hvor epidemisk Sygdom har forhindret et større Antal Erhververe i at passe deres Gerning, saa at en katastrofal Nødstilstand er blevet Følgen og nu kræver en Hjælp, der overstiger den paagældende offentlige Kasses Midler. I saa Tilfælde — men ogsaa som det vil fremgaa af det foregaaende i mange andre og daglig forekommende Tilfælde — er det da af største Betydning, at der paa privat dansk Initiativ er fremskaffet Midler, hvorved megen Nød kan afhjælpes.

Saaledes er Hovedformaalet for Kong Christian den Tiendes og Dronning Alexandrines Grønland-Fond, som Majestæterne oprettede i Erindring om deres Ophold i Grønland i Sommeren 1921, at yde Hjælp til ulykkeligt stillede grønlandske Familier, hvad enten disses Trang maatte skyldes, at Forsørgeren er bleven ude af Stand til at udøve sit Erhverv, eller Trangen maatte være fremkommet ved almindelig Misfangst, Naturkatastrofer eller Epidemier[1]).

Med den særlige Opgave at hjælpe de nødlidende Børn i Grønland stiftedes yderligere i 1924 Foreningen til Hjælp for grønlandske Børn paa Initiativ af Deltagerne i Rigsdagsdelegationens Rejse til Grønland 1923. Som Side 169 nævnt har denne Forening gjort en

[1]) 66, 1928, pag. 7.

Indsats for de nyfødtes første Pleje og Beklædning, men den har desuden i et stort Antal Tilfælde gennem sine særlige Tillidsmænd i de enkelte Distrikter hjulpet med Bespisning og Beklædning af trængende Børn. Det synes her indlysende, at f. Eks. den blotte Mulighed for Barnet for igen at komme ud af det Hus, som det paa Grund af manglende Tøj eller Fodtøj i lange Tider ikke har kunnet forlade, maa være en Sag

Fig. 41. Aftentoilette paa det af Foreningen til Hjælp for grønlandske Børn ved Kolonistedet Sukkertoppen oprettede Sanatorium for skrofuløse Børn. 1926. H. JACOBI phot.

af Betydning ikke blot for dets Velvære, men sikkert ogsaa for dets Sundhed, ligesom det vel maa antages at have sin Betydning for Barnets Udvikling, at det igen bliver i Stand til at deltage i Stedets almindelige Skoleundervisning.

Den nævnte Forening har yderligere anbragt en Del Børn i Pleje i formentlig hertil egnede Hjem. Denne Anbringelsesmaade, som ofte vil synes ønskelig for Børnene baade af hygiejniske og af pædagogiske Grunde, støder imidlertid i Grønland paa forskellige, ofte uovervindelige Hindringer. For det første er det selvfølgelig ikke altid let i det givne Tilfælde at finde et Hjem, som egner sig for og er villigt til en saadan Anbringelse, men særlig ofte viser det sig, at Tanken om at afse det paagældende Barn fra dets hidtidige Opholdssted støder paa den mest absolutte Modstand. I saa Henseende er det vel det almindeligste, at

f. Eks. Moderen erklærer, at »hun under ingen Omstændigheder kan tænke sig at undvære sit Barn«, og at hun ganske afviser enhver Modforestilling om skyldigt Hensyn til Barnets Vel, men i forholdsvis mange Tilfælde vil man desuden høre anført, at »Barnet trods sin unge Alder allerede er til saa stor en Hjælp — f. Eks. ved Vand- eller Brændselshentning, ved Pasning af yngre Søskende, undertiden ogsaa ved Fiskeri —, at dets Tilstedeværelse allerede føles som uundværlig for den tilvante Husførelse«. I en Række saadanne Tilfælde har Foreningen da for at bedre Barnets Kaar maattet nøjes med at understøtte Barnets Hjem.

Gennemgaaende har Foreningen aarlig ydet Hjælp (gennemsnitlig 65 Kr. pr. Barn) til ca. 40 Børns Underhold; det skal her eksempelvis oplyses, at i indeværende Aar (1936) er 15 Børn anbragte i fremmede Hjem, medens 26 af de understøttede opholder sig hos deres Mødre eller Bedstemødre.

For den med grønlandske Forhold fortrolige er det uden for enhver Tvivl, at der i Grønland endnu i lange Tider paa forskellig Vis vil være god Brug for dansk Velgørenhed til Supplering af det offentlige grønlandske Forsørgelsesvæsen[1]).

Børn, fødte uden for Ægteskab.

Naar der i Grønland fødes et Barn uden for Ægteskab, søger det stedlige Kommuneraad at faa oplyst, hvem Barnefaderen maatte være. Viser det sig at dreje sig om en under grønlandsk Ret staaende Mand, paahviler det Sysselmanden at faa hans Vedkendelse af Paterniteten eller ved Sysselretsdom at faa ham frifundet for eller tilpligtet at svare Bidrag til nævnte Barns Underhold, hvilket Bidrag som Regel ikke kan sættes under 10 Kr. og ikke over 30 Kr. om Aaret at udrede indtil Barnets fyldte 16. Aar.

Er der derimod Tale om en under dansk Lov staaende Mand, overgaar Sagen straks til Sysselmanden, som søger en Ordning opnaaet ved mindelig Overenskomst mellem Sagens Parter. Den trufne Overenskomst skal dog approberes af Landsfogeden, hvem det iøvrigt paahviler at foretage det videre fornødne i Tilfælde af Parternes Uoverensstemmelse.

[1]) Sammenlign den over for de katastrofale Følger af Influenza-Epidemien ved Angmagssalik Vinteren 1935/36 ydede Hjælp. Den nævnte Epidemi bortrev 69 Personer af en Befolkning paa ialt 873 (d. v. s. Dødeligheden var mere end 3 Gange den sædvanlige); af de døde var 44 mellem 20 og 50 Aar. Efter Epidemien fandtes der 135 Børn, som var blevet berøvet deres Forsørgere (Faderen eller begge Forældrene). Ved Inspektør Einar Mikkelsen's Arbejde blev en særlig Forsorg organiseret for disse Børn, idet de blev sat i Pleje hos forskellige Fangerfamilier i Distriktet for et Bidrag paa indtil 75 Kr. om Aaret pr. Barn. Den finansielle Forpligtelse er i hvert enkelt Tilfælde overtaget i juridisk bindende Form af danske Enkeltpersoner (særlig blandt Frimurere i København) indtil Barnets fyldte 15. Aar.

Underholdsbidragets Størrelse kan i disse Sager som Regel ikke sættes under 30 og ikke over 60 Kr. om Aaret til Barnets fyldte 16. Aar.

Bidraget indbetales gennem Sysselmanden til den grønlandske Sparekasse, og Midlerne bestyres af Kommuneraadet eller af en af Sysselraadet beskikket særlig Værge; Beløbet skal tjene til det paagældende Barns Underhold, Uddannelse og Udstyr[1]). Som det vil fremgaa, er Bidragene ret smaa, men de maa naturligvis ses dels i Forhold til de grønlandske Livsbetingelser som Helhed og dels i Forhold til Størrelsen af de Bidrag, der svaredes indtil 1929, da den nugældende Ordning traadte i Kraft. I Tiden fra 1914 til 1929 var de tilsvarende Bidrag henholdsvis fra 3 til 15 Kr. og fra 15 til 30 Kr. aarlig til Barnets fyldte 14. Aar. Før 1914 svaredes der af Grønlændere i fri Erhverv overhovedet ikke Underholdsbidrag til Børn, fødte uden for Ægteskab[2]), medens Bidraget for alle andre i saadanne Tilfælde var 72 Kr. een Gang for alle.

Det bør i denne Forbindelse nævnes, at Renterne af Underassistent Anders Hansen's Legat er beregnet til aarlig Uddeling til 10 Børn under 14 Aar »fødte uden for Ægteskab af grønlandske Kvinder, der under trange Kaar enten stadig lever i ugift Stand eller er afgaaet ved Døden«; Børn i Julianehaab Kolonidistrikt er fortrinsvis berettigede ved denne Uddeling. Beløbene skal anvendes til Børnenes Underhold, særlig som Hjælp til Klæder[3]). Legatkapitalen er paa Grund af de hidtil kun faatallige Ansøgninger næsten fordoblet siden Legatets Stiftelse; de aarlige Portioner er for Tiden paa ca. 75 Kr., et efter grønlandske Forhold betragtelsesværdigt Beløb, jævnfør den ovenfor anførte Størrelse af Fædrenes Underholdsbidrag.

Blandt de i Vest-Grønland i Perioden 1901—30 uden for Ægteskab fødte Børn har der forholdsvis været over dobbelt saa mange Dødfødte som mellem de i Ægteskab fødte[4]). Dette Forhold synes at tyde paa en paa dette Trin af de paagældende Børns Udvikling ringere Værdsættelse af deres Liv; under deres videre Opvækst adskiller deres Kaar sig derimod neppe væsentligt fra de for alle andre Børn ogsaa gældende (se saaledes Side 173).

De uden for Ægteskab fødte Børn er undergivne Moderens og hendes Husherres Forældremagt; Kommuneraadene skal føre stadigt Tilsyn med dem og sørge for, at de nyder tilbørligt Underhold, Opdragelse og Oplæring.

[1]) 66, 1929, pag. 211.

[2]) I de to nordligste Kolonidistrikters Forstanderskaber vedtoges dog allerede i 1906 en Bestemmelse, hvorefter Grønlændere i fri Erhverv i disse Distrikter tilpligtedes at yde et aarligt Bidrag paa 5 Kr. til deres uden for Ægteskab fødte Børn indtil disses fyldte 14. Aar (se 66, 1908, pag. 129).

[3]) 66, 1927, pag. 718.

[4]) 1, pag. 17.

N. Skolegang.

Loven om Grønlands Styrelse fastsætter Skolepligt for ethvert sundt Barn i Grønland fra Barnets 7. til dets 14. Aar[1]).

I 1934 (det sidste Aar, fra hvilket de paagældende Oplysninger er tilgængelige) fandtes i Vest-Grønland ialt 2.853 skolesøgende Børn, fordelt paa 160 Bopladser, altsaa gennemsnitlig 18 Skolebørn pr. Plads. Fordelingen var, som følger[2]):

Antal	Pladser	med	0 Børn	2
—	—	—	1—10 —	55
—	—	—	11—20 —	61
—	—	—	over 20 —	42
			Ialt	160

Skolelokaler.

Det vil forstaas, at det er økonomisk uoverkommeligt at forsyne Pladser, hvor Antallet af Skolebørn ligger under f. Eks. 10 (og hvor maaske Bosættelsen endda kun er af midlertidig Karakter), med særlige Skolebygninger; nedenstaaende Tabel vil give en Oversigt over de i Vest-Grønland 1935 til Undervisning benyttede Lokaler[3]).

Distrikter	Skole-børn	Særlige Skole-bygninger	Skole-kapeller	Lærernes egne Huse	Ialt Skole-lokaler	Børn pr. Skole
Nanortalik	362	4	8	6	18	20
Julianehaab	284	3	5	6	14	20
Frederikshaab	196	2	6	0	8	24
Godthaab	226	6	4	3	13	17
Sukkertoppen	291	4	5	2	11	26
Holsteinsborg	189	2	6	1	9	21
Egedesminde og Godhavn	483	3	18	2	23	21
Jakobshavn og Christianshaab	221	3	5	2	10	22
Ritenbenk	120	3	2	4	9	13
Umanak	248	2	11	4	17	15
Upernavik	233	3	3	14	20	12
Syd-Grønland	1548	21	34	18	73	21
Nord-Grønland	1305	14	39	26	79	17
Vest-Grønland	2853	35	73	44	152	19

[1]) 77, § 25.
[2]) 66, 1936, pag. 626.
[3]) 158.

Som Tabellen viser, foregaar Undervisningen i Lærerens eget Hus paa over en Fjerdedel af Pladserne, hvorved det imidlertid maa erindres, at det drejer sig om en langt ringere Del af Skolebørnenes Antal, da de paagældende Pladser alle er meget smaatbefolkede. Jeg skal som Eksempel anføre, at der i Umanak Distrikt gennemsnitlig er 23 Skolebørn for hver egentlig Skolebygning, 12 for hvert Skolekapel, men kun 4 for hver Plads, hvor Undervisningen foregaar i Lærerens Hjem. Forholdet ligger dog ikke helt fast; saaledes forlægges Undervisningen ikke sjældent i Vintertiden fra det stedlige Skolekapel til Lærerens Hus af Hensyn til dettes lettere Opvarmning.

De egentlige Skolebygninger er for største Delen af ret ny Dato og hygiejnisk forsvarligt indrettede; i Skolekapellerne er der som Regel afskilt et særligt Rum til Undervisningsbrug, hyppigst ved en Væg, sjældnere ved Skærme eller blot ved et Tæppe, som er hængt op til Skjul for Alteret. Endelig er de Lærerne tilhørende Huse i Hovedsagen som Gennemsnitsboligen i Grønland, saaledes som denne er beskrevet i det foregaaende.

Der er i Børneskolen daglig Undervisning paa alle Ugens Hverdage i tilsammen 200 Dage om Aaret[1]); Undervisningen gives i 3—4 Lektioner daglig, de enkelte Lektioner à 40 Minutter og med 10 Minutters Frihed efter hver Lektion. Ifølge Undervisningsplanen skal Skolens Lærer sørge for, at Skolerummet holdes forsvarligt rent, lyst og varmt, samt at Friminutterne benyttes til en passende Udluftning; han skal yderligere overvaage, at Børnene er rene, og at deres Plads og Stilling er stemmende med de almindelige Sundhedsregler[2]).

I hvert Syssel findes et Skoleudvalg, som bl. a. skal paase, at der i Syslet er de til Skolevæsenet nødvendige Lokaler, samt at disse holdes rene og i god Stand; Distriktets Læge er ikke Medlem af dette Udvalg. Saafremt et Barn forsømmer sin Skolegang paa Grund af Fattigdom, der f. Eks. giver sig Udtryk i Barnets utilstrækkelige Beklædning (se foran Side 125), kan det nævnte Udvalg paalægge Stedets Kommuneraad at afhjælpe denne Mangel[3]).

Hvad Skolelokalernes Rengøring angaar, kan jeg som Eksempel meddele følgende Oplysninger.

---

[1]) Det er dog sjældent, at et saa stort Antal Undervisningsdage naas. Tilsynet kan, hvor Forholdene gør det nødvendigt, tillade Lempelser, og det gennemsnitlige Antal Skoledage pr. Aar ligger snarest omkring 150 (til Sammenligning: der er i Danmark normeret 240—246 Skoledage pr. Aar).

[2]) 66, 1935, pag. 584.

[3]) 66, 1931, pag. 674.

Frederikshaab Distrikt. Af Distriktets 8 Skolelokaler rengøres 2 daglig, 3 to Gange om Ugen, 2 een Gang om Ugen og 1 formentlig endnu sjældnere.

Godthaab og Fiskenæsset Distrikt. Af Distriktets 13 Skolelokaler rengøres 5 daglig, 2 to Gange om Ugen, 3 een Gang om Ugen, 2 sjældent, og endelig betegnes 1 som »uhyggeligt svinsk«.

Fig. 42. Klasseværelse i Børneskolen ved Kolonistedet Sukkertoppen. 1936. JETTE BANG phot.

Jakobshavn og Christianshaab Distrikt. Af Distriktets 10 Skolelokaler er 2 vel renholdte, 2 middelmaadigt, 6 endnu ringere.

Ritenbenk Distrikt. Af Distriktets 9 Skolelokaler er 2 vel renholdte, 3 middelmaadigt og 4 endnu ringere.

Af 40 tilfældig valgte Skolelokaler (samtlige Skolelokaler i 2 syd- og 2 nordgrønlandske Distrikter) er saaledes neppe en Trediedel forsvarligt renholdte; yderligere oplyses det for Sukkertoppen og Holsteinsborg Distrikt i Almindelighed: »Renligholdelsen utilfredsstillende, søges forbedret«, samt for Egedesminde og Godhavn Distrikt: »Renholdelsen af Skolelokalerne lader visse Steder meget tilbage at ønske, medens den andre Steder er upaaklagelig«.

Der synes ikke at være taget særlige skole-hygiejniske Hensyn ved Valg af Vægfarver, ligesom Belysningsforholdene ofte er mangelfulde.

Hvad angaar Skolernes Inventar, da sidder Børnene hyppigst paa smalle rygløse Bænke (egentlige Skoleborde findes saaledes kun i 8 af 21 Skoler i Godthaab og Frederikshaab Distrikter); nogle Steder er dog Taburetter i Brug. Det opgives, at det ikke er sjældent, at Børnene under Skriveundervisning ligger paa Knæ paa Gulvet og benytter Bænkene (eller Briksen) som Bord; dette er saaledes almindeligt, hvor Undervisningen foregaar i Lærerens Hjem, men finder ogsaa Sted i flere af Skolekapellerne.

Børnenes Renlighed.

Med Hensyn til Skolebørnenes personlige Renlighed meddeles det udtrykkelig, at Haandvask ikke praktiseres i nogen Skole i Sukkertoppen, Holsteinsborg, Egedesminde, Godhavn, Jakobshavn, Christianshaab, Ritenbenk, Umanak og Upernavik Distrikter, og man kan med Sikkerhed gaa ud fra, at denne Procedure i bedste Fald er en Sjældenhed i Skolerne i det øvrige Grønland. Paa min første Forespørgsel modtog jeg den Oplysning, at samtlige Skolelokaler i Umanak Distrikt var forsynede med Vaskestel; paa gentagen Forespørgsel meddeltes det dog, at disse Vaskestel kun benyttedes til Tavlevask, og det oplystes samtidig, at der heller ikke fandtes Sæbe til Brug i nogen af Distriktets Skoler.

Ved 8 større Pladser (Nanortalik, Lichtenau, Julianehaab, Frederikshaab, Godthaab, Sukkertoppen, Umanak og Igdlorssuit) er der obligatorisk Badning af Skolebørnene[1]). Som Eksempler skal jeg anføre: Julianehaab Brusebad 2 Gange om Maaneden; Frederikshaab Karbad 1 Gang om Maaneden, Børnene skal selv medbringe Haandklæde; Godthaab Brusebad 1 Gang om Ugen; Umanak Afvaskning hver anden Lørdag.

Om denne sidste Form for Badning kan nærmere oplyses: Vandet samles (til Dels smeltes) i et Par Tønder i Præsteboligens Køkken og opvarmes paa et Komfur sammesteds. Det bæres derefter i Spande over i Skolebygningen og hældes i en Ballie, en Spand paa 6—8 l til hvert Barns Vask. Barnet staar fuldt afklædt i Ballien og sæber sig ind baade i Hovedet og over hele Kroppen med Benyttelse af Neglebørste til Hænder, Fødder og Knæ; derefter Aftørring i Haandklæde, som enten kan medbringes eller — hyppigst — laanes paa Skolen, et Haandklæde for hvert Barn. Efter Aftørring skiftes for de fleste Børns Vedkommende til medbragt rent Undertøj; for de fattigere Børn (med kun et enkelt Sæt Undertøj) kan man regne med, at dette Tøj som Regel vil blive

[1]) Sammenlign: I Landdistrikterne i Danmark fandtes der i 1931 Badeindretninger ved 1—2 % af samtlige Børneskoler; Halvdelen af disse Badeindretninger fandtes ved Skoler i Københavns Amtslægekreds, medens den anden Halvdel var fordelt over det øvrige Land, se Medicinalberetningen for Den Danske Stat for Aaret 1931. København. 1933, pag. 107.

vasket i Hjemmet om Aftenen og hængt til Tørre om Natten. Afvaskningen foregaar for Drengenes Vedkommende under Tilsyn af Skolens Lærer, for Pigernes af Præstens Tjenestepige. Efter Afvaskning kæmmes Børnenes Haar, og der har i Tiden, efter at denne regelmæssige Afvaskning er begyndt (siden 1934), kunnet spores en kendelig Aftagen af Børnenes Pedikulose, baade i Haar og i Tøj.

Fig. 43. Skolebad ved Kolonistedet Umanak. 1936. JETTE BANG phot. Se Teksten.

Under Undervisningen bærer Børnene alle Steder det Fodtøj, hvori de er ankommet til Skolen om Morgenen; det skal udtrykkelig bemærkes, at Skolevejen næsten overalt falder over Klipper eller over fastfrossen Is og Sne, saa at Trangen til særligt Skolefodtøj (»Skiftesko«) kun er ringe.

I Syd-Grønland er 11 og i Nord-Grønland 4 af Skolerne forsynede med Retirader; de samme Retirader benyttes som Regel baade af Skolens Drenge og Piger. Som fremhævet under Afsnittet om Renovationsforanstaltninger (Side 72) er Ønskeligheden af Retiraders Tilstedeværelse i Grønland endnu et diskutabelt Emne, som ofte maa føre til afvigende Besvarelser, eftersom Bedømmelsen finder Sted ud fra et æstetisk eller ud fra et hygiejnisk Synspunkt. Renholdelsen vil ofte svigte, og Forekomsten af en Retirade vil under saadanne Forhold neppe kunne betegnes som nogen hygiejnisk Fordel. Jeg skal eksempelvis oplyse, at Brugen af de ved 2 Skoler i

Umanak Distrikt indrettede Retirader (Spandesystemet) har maattet opgives — i alt Fald foreløbigt. I Sommermaanederne lader de paagældende Spande sig vel rengøre, men i denne Tid har Børnene en Tremaaneders-Ferie; ved indtrædende Frost er det ikke længere muligt at tømme Beholderne for deres sammenfrosne Indhold og iøvrigt heller ikke muligt at skaffe Personale til dette Arbejde. Det paatænkes derfor at forandre de nævnte Retirader og indrette dem i Lighed med de sammesteds boende Europæeres, saaledes at Hundene kan overtage Fækaliernes Bortfjernelse.

Jeg bemærker i denne Forbindelse, at der overalt regnes med, at Børnene ved deres Ankomst til Skolerne selv er forsynede med fornødent Papir eller lignende til Aftørring efter eventuel Defækation; Skolerne er ikke forsynede med Materiale til saadan Soignering. Kun 1 Skole anføres som forsynet med Pissoir.

Øvrige Hensyn til Skolebørnenes Sundhed.

Gymnastik er ikke optaget som obligatorisk Fag for den grønlandske Børneskole, men er dog anbefalet i Skoler, hvor Læreren maatte være i Stand til at undervise deri. Det er dog i Øjeblikket kun yderst faa Steder, en saadan Undervisning gives; men jeg vil iøvrigt ogsaa mene, at den hellere maa undværes end foregaa i de sædvanlig disponible Lokalers næsten altid støv- og bakteriefyldte Atmosfære; det er en ren Undtagelse, naar som ved Godthaab Skolebørnene har Adgang til at gøre Gymnastik i det derværende Seminariums velindrettede Gymnastiklokale.

Særlige Lege- eller Idrætspladser findes kun ved et Par af Landets Skoler, men kan heller ikke siges i Almindelighed at være trængte[1]). Der er som Regel baade Plads og Lejlighed nok til Motion, om end denne ofte forsømmes for Pigebørnenes Vedkommende; Drengene er derimod de fleste Steder ivrige til Fodboldspil, særlig paa islagte Søer eller Havbugter.

Nogen egentlig Skolebespisning finder ikke Sted. Naar der paa enkelte Pladser under udtalt Trangstid er uddelt Mad til trængende Skolebørn, er dette som Regel sket for private Midler, i særlig Grad for Tilskud fra Foreningen til Hjælp for grønlandske Børn (se nærmere herom i Afsnittet om nødlidende Børn, Side 175).

Det er paalagt Lærerne at veje Skolebørnene fem Gange aarlig paa enhver Plads, hvor der findes en anvendelig Vægt, og at opnotere den fundne Vægt til Underretning for Distriktslægerne til Brug ved disses Skøn over Børnenes Sundhedstilstand, hvilket Paalæg dog kun i mindre Udstrækning synes at komme til Udførelse[2]).

[1]) Sammenlign Diskussionen om »Indretning af Børne-Legepladser i Grønland« Syd-Grønlands Landsraadsmøde $^{9}/_{7}$ 1929, se 66, 1929, pag. 308 ff.

[2]) 73, 658/1927.

Muligheden for Skolebørnenes Smitte med Tuberkulose fra Lærere, som er angrebne af denne Sygdom, er forekommet at være et Spørgsmaal af saa stor Betydning, at Lærernes Ansættelse er gjort afhængig af, at de ved Lægeundersøgelse findes fri for smittefarlig Tuberkulose. Skulde Tuberkulose i nævnte Form blive konstateret hos en allerede ansat Lærer, vil den paagældende straks blive fritaget for sin Gerning og henvist til fornøden Behandling. Ophører Smittefaren ikke herunder i Løbet af ca. 1 Aar, vil Patienten om muligt blive overført til en anden Beskæftigelse, i hvilken Smittefaren for Befolkningen antages at være væsentlig ringere, eller blive afskediget med en Pension paa to Trediedele af sin sidste Lønningsindtægt[1]).

O. Beskæftigelse.

Der er i Grønland en skarp Adskillelse mellem Mands- og Kvindebeskæftigelse, og inden for Mændenes Gruppe igen mellem de Fastansattes og de fri Erhververes Gerning.

De fri Erhververes Arbejdsforhold.

De fri Erhverv i Grønland er Jagt, Fiskeri og i de seneste Aar en Del Faarehold. Jagten foregaar dels fra Kajak paa det aabne og dels fra Slæde paa det tillagte Hav samt — men kun i ringe Udstrækning — til Fods paa Land.

Færdslen i Kajak rummer en meget betydelig Risiko for Drukning; Dødsfaldene for Mænd ved Drukning i Kajak har i Vest-Grønland i Perioden 1901—30 været 3,7 $^0/_{00}$ p. a., hvilket er forholdsvis 10 Gange saa meget som Antallet af samtlige Ulykkesdødsfald for Mænd i det øvrige Danmark[2]). Denne Risiko er i ikke ringe Grad afhængig af Kajakroernes større eller mindre Evne til selv at hjælpe sig paa ret Køl efter en Kæntring, den saakaldte »Rejsen sig« i Kajak.

En Undersøgelse over denne Færdigheds Udbredelse blev paa min Anmodning foretaget ved Folketællingen 1911[3]) og gav som Resultat, at kun 38 $^0/_0$ af Vest-Grønlands Sæljægere var i Stand til at klare sig paa nævnte Maade (56 $^0/_0$ i Syd-Grønland og 21 $^0/_0$ i Nord-Grønland)[4]). Undersøgelsen er ikke blevet gentaget senere, men der er neppe Tvivl om, at Resultatet vilde vise endnu lavere Tal i vore Dage. Naar Kajak-

[1]) 66, 1932, pag. 924.

[2]) 1, pag. 53.

[3]) 12, pag. 32.

[4]) Kunde Evnen til at rejse sig i Kajak saaledes nok ønskes betydelig mere udbredt i Grønland, er Forholdet dog langt bedre end i Labrador, hvor ingen af Eskimoerne er i Besiddelse af denne Færdighed (se 118, pag. 246).

ulykkerne i Syd-Grønland i Tiaaret 1921—30 ikke des mindre er naaet ned under Halvdelen af deres Hyppighed i Slutningen af forrige Aarhundrede, skal Aarsagen sikkert ikke søges i en forøget Dygtighed i Kajakroning, men simpelt hen i, at Befolkningen i vid Udstrækning er gaaet over fra Sælfangst med Kajak til Fiskeri fra Baad.

En anden med Kajakfangsten forbunden Fare knytter sig til de anvendte Skydevaaben. Endnu 1852 nævner RINK det som »en sjelden Undtagelse, naar en Grønlænder har lært at skyde med Riffel fra Kajakken, hvortil en overordentlig Færdighed og Sikkerhed udfordres«[1]). Anvendelsen af Bøsse i Kajak blev dog stadig almindeligere, men selve Vaabnets Placering viste sig at medføre en betydelig Risiko. Saaledes kan LARS MØLLER 1884 sige: »Ogsaa Sælfangerne i Nord-Grønland skyder fra Kajak; men de er klar over den Fare, som er forbundet med at have den ladte Bøsse inde i Kajakken, hvilende paa Jægerens Ben, hvor Skuddet let kan gaa af, naar han vil trække Bøssen til sig. De har ofte talt om dette Spørgsmaal og advarer indtrængende imod at have Bøssen inde i Kajakken. Det er nu (1884) 20 Aar siden, at man her ved Godthaab og i Omegnen begyndte at skyde fra Kajak, til at begynde med kun Sæler, men senere ogsaa Fugle, og i disse Aar er 24 Mænd kommet til at skyde sig, mere eller mindre alvorligt, i mange Tilfælde med dødelig Udgang. Og til Stadighed hører man fra Stederne rundt omkring om Vaadeskud og navnlig om Vaadeskud i Kajak«[2]).

MØLLERS Artikel havde til Hensigt at henlede Syd-Grønlændernes Opmærksomhed paa Fordelene ved at anbringe Bøssen i et særligt Hylster oven paa Kajakken, saaledes som han det foregaaende Aar havde set det praktiseret i Nord-Grønland, hvor han havde været som Tolk for Direktør HØRRING paa dennes foran (Side 31) nævnte Inspektionsrejse. Ved STEENSBY's Undersøgelse synes det godtgjort, at Brugen af Bøssepose paa Kajakken er begyndt i Tiden omkring 1855 i Umanak Distrikt; under Slædekørsel havde man her allerede i nogen Tid som ogsaa ellers i Nord-Grønland — formentlig oprindelig paa europæisk Initiativ — anvendt et lignende Hylster til Bøssen. STEENSBY finder det karakteristisk, at Opfindelsen er gjort i en stærk »blandet« Befolkning. »Rent umiddelbart fik jeg ogsaa et stærkt Indtryk af, at det stadigvæk var Blandingerne, der tænkte over Tingene og eksperimenterede«[3]); sammenlign Teksten Side 165.

Bøsseposen vandt da ogsaa efterhaanden Indpas blandt Kajakroerne i Syd-Grønland; endnu 1903 ses det dog, at Inspektøren i Syd-Grønland »under Hensyn til, at lignende Bestemmelser nu ere trufne

[1]) 10, I, pag. 109.
[2]) 159, pag. 180.
[3]) 160, pag. 152.

af de fleste Forstanderskaber«, meddeler Approbation paa en i Julianehaab Forstanderskab truffen Bestemmelse om, »at enhver Fanger paa Grund af de mange forekommende Ulykkestilfælde skal føre Riffelpose paa sin Kajak, og at Undladelse heraf skal straffes med en Mulkt paa 10 Kr.«[1]).

1904 udsendtes for første Gang (forsøgsvis) til enkelte af de grønlandske Kolonidistrikter Bagladerifler til almindelig Udhandling[2]), og

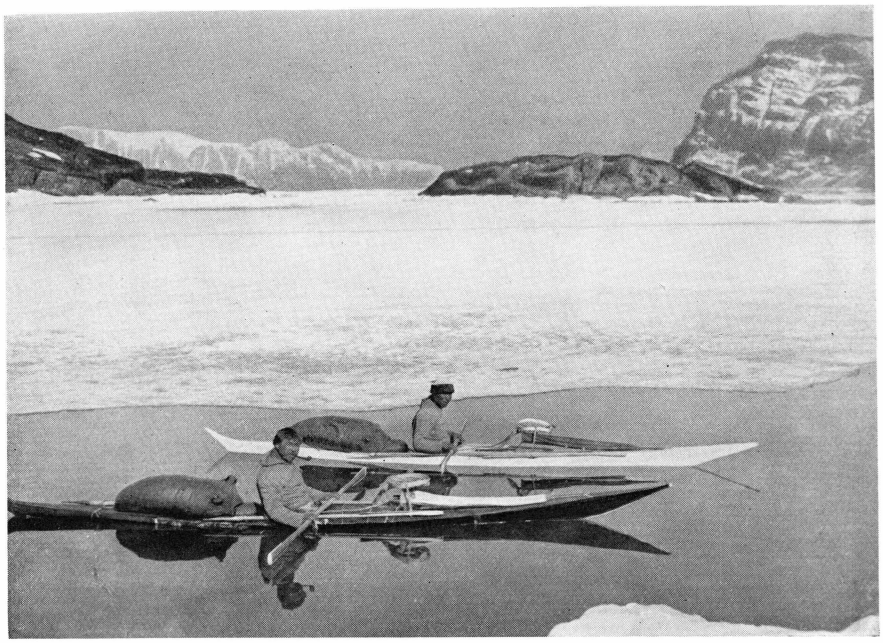

Fig. 44. To nordgrønlandske Sælfangere i Kajak med Bøssepose paa Fordækket. Kolonistedet Umanak. 1929. G. KRISTENSEN phot.

disse Vaaben afløste hurtigt de tidligere anvendte Forladebøsser, af hvilke de sidste blev udsendt i 1911. Hermed forsvandt samtidig en Kilde til de tidligere ret almindelige og ofte meget alvorlige Øjenlæsioner ved fraspr ængte Fænghættestykker. 1895 nævnes det i Indberetningen fra Julianehaab Lægedistrikt, at »corpora aliena i Form af Knaldhætte-Stykker, der kile sig fast i cornea, ikke saa sjældent træffes som en Slags »professionel« Lidelse«[3]). I adskillige Tilfælde drejede det sig dog om penetrerende Kobbersplinter, og jeg har personlig kendt flere ældre Mænd med stærkt nedsat eller helt mistet Syn som Resultat af nævnte Læsion. Tilfælde af samme Art var tidligere heller ikke sjældne i det øvrige Danmark; 1874 beregner LINDE, at

[1]) 66, 1904, pag. 128.
[2]) 66, 1904, pag. 101.
[3]) 161, pag. 229.

»lavt anslaaet miste 20 Mennesker her i Danmark aarligt Synet af denne Aarsag«[1]).

De for Omgivelserne truende Farer ved Besiddelse af Skydevaaben er søgt imødegaaede dels ved et almindeligt Paabud om, at Skydevaaben aldrig maa efterlades i ladt Tilstand, ligesom brugsfærdig Ammunition ikke maa henligge tilgængelig for uvedkommende[2]), dels ved en Bestemmelse om, at Børn under 10 Aar ikke maa færdes med Skydevaaben undtagen i Voksnes Selskab og under disses Tilsyn[3]).

Færdslen med Slæde frembyder ikke tilnærmelsesvis saa stor en Fare som Færdslen i Kajak. Størst er ogsaa her Faren for Drukning, oftest gennem svigtende Is. I Forhold til Risikoen for Drukning i Kajak viser denne Risiko sig (i samme Distrikter) at være omtrent som 1 til 3[4]). Af professionelle Læsioner, knyttede til Slædekørsel, ses enkelte Læsioner af Øjet ved Piskeslag og noget hyppigere — men ingenlunde hyppigt — Bid af Slædehunde.

Færdslen til Lands foregaar til Dels med Slæde, men i Hovedsagen til Fods. Det ujævne Terræn foraarsager et ikke ubetydeligt Antal Fald med en Del Kontusioner og enkelte Frakturer til Følge. Ved beboede Pladser paadrages ret ofte Stik- eller Snitsaar i Fodsaalen, fordi den bløde Støvlesaal let gennembores af henkastede Glasskaar eller af Søm, der er blevet siddende i Brædestumper eller lignende.

Den indendørs Færden i de altid 1-Etages-Huse er forholdsvis farefri; saaledes skal det nævnes, at den er fri for de i Europa almindelige Fald ned ad Trapper og Stiger; yderligere vil der af samme Grund kun sjældent være Fare for Ulykkestilfælde under Ildebrand.

De særegne klimatiske Forhold i Grønland — Kulde, Fugtighed og Blæst — i Forbindelse med Befolkningens til udendørs Færden ofte utilstrækkelige Paaklædning maa antages at være en væsentlig Aarsag til de rheumatiske Lidelsers almindelige Forekomst. Som professionelle Lidelser maa vel ogsaa betegnes de mange Tilfælde af lettere Forfrysninger af Huden, særlig paa Næse og Kinder, samt de i Foraarstiden i Nord-Grønland ikke sjældne Tilfælde af Sneblindhed efter uforsigtig Undladelse af Brug af Snebriller. Endelig er de navnlig hos ældre Kajakroere ret ofte forekommende Tilfælde af pterygion af H. FRANDSEN — og formentlig med Rette — opfattede som en Reaktion over for det Irritament, som Øjet udsættes for ved Lyset fra den lavtstaaende Sol og dettes yderligere Refleks fra Havfladen[5]).

[1]) 162, pag. 577.
[2]) 66, 1914, pag. 238.
[3]) 66, 1934, pag. 270.
[4]) 1, pag. 54.
[5]) 103, pag. 95.

Husdyrhold er en i Grønland saa ny Beskæftigelse, at der endnu ikke har dannet sig noget Billede af de for dens Udøvere mulige særlige Sundhedsvilkaar.

De fastansatte Erhververes Arbejdsforhold.

Hvad angaar de fastansatte Grønlænderes Arbejde, da kan dette siges i det væsentlige at falde inden for følgende tre Grupper:

Fig. 45. Staben af Fastansatte (særlig Haandværkere og Arbejdsmænd) ved Kolonistedet Julianehaab. 1909. O. P. C. Kock phot.

de ved Skoleundervisning, de ved Sejlads og endelig de ved Handelsvirksomhed, Haandværk og forskellig Arbejdsmandsgerning beskæftigede; det sidste Arbejde udføres lejlighedsvis tillige af et ikke helt ringe Antal midlertidig antagne Personer.

Den første Gruppes særlige Forhold er omtalt under Afsnittet om Skolegang; om de øvrige kan følgende oplyses.

Børn under 14 Aar maa ikke anvendes til Arbejde for det offentlige; Forbudet er sidst indskærpet ved Skrivelse af 6. April 1927 fra Grønlands Styrelse[1]).

Arbejdstiden er fra Kl. 8—18 med en Times Middagspause[2]); Tiden maa i nogen Grad rette sig efter Naturforholdene paa det paagældende Sted (streng Frost, Mørketid i Nord-Grønland og

[1]) 66, 1927, pag. 611.
[2]) 163, 1932, pag. 40.

lignende Hindringer). Helligdagsarbejde anvendes som Regel ikke; Arbejde ud over de nævnte Tider, som maatte være nødvendigt under særlige Forhold, som ved Skibsekspedition, betales med særlig Overarbejdsbetaling.

En Arbejderhygiejne med f. Eks. bestemte Regler for Arbejdslokalers Størrelse og Indretning, med Paabud om Sikkerhedsforanstaltninger ved anvendte Maskiner o. s. v. er ikke udformet i Grønland, men det maa i denne Forbindelse erindres, at det i alle Tilfælde er Staten, som er Arbejdsgiver her[1]), og at Distriktslægerne iøvrigt har Adgang til at forvisse sig om, at alle offentlige Bygninger er i en for Brugernes Sundhed betryggende Tilstand[2]).

Haandværk i Grønland omfatter næsten udelukkende Bødker-, Tømrer- og Smede-Arbejde; Maler-Arbejde kendes saaledes ikke udøvet som Fagarbejde, men kun som tilfældigt og periodisk Arbejde.

Der er kun en ringe Industri; væsentlige Arbejdsstyrker beskæftiges — foruden ved de nævnte Skibsekspeditioner og ved Vare- (sjældnere Person-) Transporter — egentlig kun ved Fiskerensning og -saltning samt ved Kul- og Marmor-Brydning. Som belysende de grønlandske Kularbejderes Kaar skal jeg anføre et Uddrag af Dagbladet »Arbetet« (Malmø) for den 22. Marts 1917, hvori findes omtalt en Korrespondance fra den svenskfødte Driftsbestyrer N. J. LUNDBERG, der paa det paagældende Tidspunkt var ansat ved Kulbrudet i Nord-Grønland. Efter at have omtalt Korrespondenten som »en af de betydeligste Mænd blandt de skaanske Grubedistrikters Arbejdere, naar det drejede sig om Lønspørgsmaal og lign.«, udtaler Bladet: »Under Hensyn til Varepriserne paa Stedet og til de Muligheder, som findes for de grønlandske Arbejdere til (i deres Fritid) at skaffe sig forskellige Livsfornødenheder — — maa man tro Hr. L., naar han paastaar, at den grønlandske Arbejder lever under bedre økonomiske Forhold end hans europæiske Kollega«. Som naturligt giver disse relativt gode Kaar sig da ogsaa Udslag i de

[1]) Det er da en Selvfølge, at de af Staten ansatte Arbejdsledere søger at fremskaffe de samme Beskyttelsesforanstaltninger i Grønland ved de forskellige Anlæg, som maatte være paabudte i det øvrige Danmark. Saaledes foretages de nødvendige Kedeleftersyn i Land af Maskinmestrene paa Styrelsens Skibe, alle Installationer paa Radiostationerne udføres af sagkyndige, de sædvanlige Advarselskilte for Højspændingsanlæg anbringes, Ulykkestilfælde søges forebyggede f. Eks. ved Knivskærme og Rembeskyttere o. s. v. Det skal i denne Forbindelse endnu nævnes, at der ikke finder nogen Gasudvikling Sted i den grønlandske Kulmine. Driften af den bekendte Kryolithmine ved Ivigtût er bortforpagtet, og der anvendes dér udelukkende europæisk Arbejdskraft; efter ROHOLM's Undersøgelser over Fluorforgiftning viser iøvrigt Arbejdere fra Kryolithminen, hvor Arbejdet er Sæsonarbejde (kun Sommerhalvaaret) og foregaar i fri Luft, ingen eller i det højeste kun smaa Knogleforandringer (K. ROHOLM, Fluorforgiftning hos Kryolitarbejdere. Hospitalstidende. 1936. København 1936, pag. 1000).

[2]) 76, § 7.

nævnte Arbejderes gennemgaaende tilfredsstillende hygiejniske Forhold (se ogsaa Fig. 9).

Over for Følger af Ulykkestilfælde under Arbejde er der ikke Adgang til nogen særlig Hjælp for Personer i fri Erhverv; de paagældende er om fornødent henviste til at søge Understøttelse af Kommunekassen som midlertidig uarbejdsdygtige paa Grund af Legemsbeskadigelse[1]) eller af Sysselkassen, saafremt de paa Grund af vedvarende Invaliditet maatte blive uskikkede til Arbejde[2]). De Fastansatte har derimod, saafremt de under Arbejde maatte komme saaledes til Skade, at de maa afskediges, Krav paa en Pension af Størrelse som to Trediedele af deres sidste Lønindtægt[3]), og endelig har midlertidig til Arbejde antagne Personer alt efter Skadens Art Krav paa enten en Godtgørelse for den Tid, der maatte gaa, indtil de igen kan passe deres sædvanlige Erhverv, eller en fast Understøttelse, saafremt Ulykkestilfældet medfører en blivende Forringelse af deres Erhvervsevne, en Understøttelse, som i Tilfælde af Død som Følge af Ulykkestilfældet ogsaa kan ydes til de af afdøde hidtil forsørgede[4]).

Kvinders Arbejdsforhold.

Kvindearbejdet i Grønland er som tidligere omtalt ganske overvejende knyttet til Hjemmene, og de hygiejniske Vilkaar, hvorunder det foregaar i disse, er da i Hovedsagen belyste under Omtalen af Husenes Størrelse, Belysning, Opvarmning, Renholdelse o. s. v.

Jeg har andensteds omtalt, at dødeligt forløbende Ulykkestilfælde ved Forbrænding er forholdsvis hyppige for Kvindernes Vedkommende som en simpel Følge af deres overvejende indendørs Tilværelse og Beskæftigelse, medens paa den anden Side den nutidige Kvindedragt i ikke helt faa Tilfælde har vist sig utilstrækkelig som Værn mod stærk Kuldepaavirkning under længere Tids udendørs Færden[5]).

Det ganske overvejende indendørs Ophold maa antages at være en stærkt medvirkende Aarsag til den af S. Rohleder først konstaterede — og af senere Undersøgere bekræftede — særlig store Udbredelse af Tuberkulose blandt Kvinderne i Grønland. Rohleder siger selv: »Det store Antal Kvinder (mellem de af Tuberkulose angrebne) skyldes rimeligvis, at Kvinderne opholder sig langt mere indendørs i de snavsede urenlige Huse end Mændene, der den meste Tid færdes ude i den rene friske Luft«[6]), se ogsaa Fig. 8, 28 og 29.

---

[1]) 75, § 34.
[2]) 70, § 16.
[3]) 66, 1920, pag. 290.
[4]) 66, 1930, pag. 449.
[5]) 1, pag. 49.
[6]) 164, pag. 173.

Fritidsbeskæftigelse.

Inden jeg forlader Omtalen af Beskæftigelsens sundhedsmæssige Betydning for den grønlandske Befolkning, skal jeg endnu give et Par Oplysninger om Beskæftigelsen i Fritiden.

Af Idræt dyrkes, naar Vejr- og Pladsforhold tillader det, Fodbold med megen Iver af de unge Mænd, paa sine Steder ogsaa Skiløb; desuden

Fig. 46. Drenge, som kaster til Maals. Kolonistedet Godthaab. 1932. KR. LYNGE phot. En af Drenge overalt i Grønland meget yndet Fritidsbeskæftigelse.

afholdes ved alle større Pladser som Regel en Gang om Ugen med stor Tilslutning offentligt Bal i et de fleste Steder lidet egnet (mørkt og støvfyldt) Lokale.

P. Dyr som Sygdomskilde.

Det kan i Almindelighed siges, at Omgangen og Berøringen med Dyr kun sjældent giver Anledning til Sygdomstilfælde blandt den grønlandske Befolkning.

Der er kun et meget ringe Antal Heste i Grønland, og det skal i denne Forbindelse udtrykkelig nævnes, at Tilfælde af Snive (eller af Stivkrampe) heller ikke er iagttaget i dette Land.

Angaaende Køer har MELDORF 1910 udtrykt som sin Formodning, at »Tuberkulosen er ligesaa udbredt blandt de grønlandske Køer som f. Eks. i Danmark og som blandt Grønlænderne selv«[1]). Der fore-

[1]) 165, pag. 137.

ligger imidlertid nu en i 1933 af Dr. L. FOLKE og Landbrugskandidat CHRISTENSEN foretaget Undersøgelse af Køerne ved Julianehaab, Igaliko og Narssaq, hvorved kun 1 af 38 Køer viste positiv Tuberkulinreaktion, og hvor i alt Fald samtlige Køer fandtes fri for Yvertuberkulose[1]). Tilfælde af Svingefeber eller af Maltafeber ved Nydelse af ukogt Mælk af henholdsvis Køer eller Geder er ikke iagttagne i Grønland.

Der kendes intet Tilfælde af Overførelse af hverken Tænier eller Trikiner ved Fortæring af Svinekød, heller ikke Ekinokoktilfælde trods det nu ret store Faare- og Hundehold; det skal bemærkes, at Hunde kun ret undtagelsesvis opholder sig indendørs i Grønland. Heller ikke Miltbrand er nogensinde iagttaget.

Hundegalskab er i Grønland først beskrevet af RUDOLPH 1859[2]); Sygdommen synes enzootisk blandt Fjældrævene og overføres lejlighedsvis fra disse til Hundene, blandt hvilke den da ofte breder sig stærkt[3]). Sygdommen vides aldrig at være blevet overført til Mennesker i Grønland; men det maa erindres, at Hundebid her i det hele er ret sjældne Læsioner, Bid af gale Hunde selvfølgelig endnu langt sjældnere, og at endelig neppe mere end 10—20 % af de af rabiessyge Hunde bidte Mennesker angribes af Rabies.

G. KROGH-LUND har i 1929 paavist, at i alt Fald Eskimohunde i længere Tid kan huse og udskille Tyfusbaciller[4]); der vides dog aldrig blandt Mennesker at være forekommet Tyfustilfælde, hvor en Infektion ad nævnte Vej har været sandsynlig. For Fuldstændigheds Skyld skal det endnu nævnes, at heller ikke Kighoste vides at være forplantet i Grønland med Hunde som Mellemled, en Overførelsesform, der dog maaske ikke er helt udelukket.

Tularæmi synes ikke at forekomme blandt de grønlandske Harer. Den for disse Harer almindelige Loppe (Hoplopsyllus) synes ikke at overføres til Mennesket. Derimod er den almindelige Menneskeloppe (Pulex irritans) truffet i Grønland baade paa Hund og paa Menneske; den er indført i en forholdsvis sen Tid og kun kendt fra Holsteinsborg og Egedesminde Distrikt[5]). Rotter kommer stundom til Grønland med Skibene, men plejer at dø bort i den første følgende Vinter[6]).

Fra Fugle synes forskellige Fuglelus forbigaaende at kunne tage Ophold paa Mennesker, hvilket Forhold ogsaa kendes f. Eks. fra Færøerne[7]). Det er da ogsaa karakteristisk for Fjerlus i Modsætning til Haarlus, at de efter Værtens Død forlader Liget og opsøger en ny Vært.

[1]) 51, pag. 850.
[2]) 166.
[3]) 167, pag. 193.
[4]) 168.
[5]) 127, pag. 666.
[6]) 169, pag. 59.
[7]) 170, pag. 412.

I 1933 foretoges Tuberkulinprøve paa ialt 90 Høns ved Julianehaab, Igaliko og Narssaq uden Reaktion hos noget af de undersøgte Dyr[1]).

Den hos Mennesker i Grønland hyppigst (hidtil dog kun fire kendte Tilfælde, alle i Nord-Grønland) trufne Bændelorm (Dibothriocephalus cordatus) overføres formentlig ved Fortæring af utilstrækkelig kogt Fisk (et Værtskifte maa jo i alt Fald antages at foreligge).

Ellers er der vel ved Nydelse af Muslinger en teoretisk Mulighed for Infektion med Tyfus; men den hygiejniske Interesse ved Dyrene i Grønland er iøvrigt ud over det allerede anførte næsten udelukkende knyttet til Insekterne, nemlig til Myg, Fluer, Lus, Tæger og Midder.

Allerede HANS EGEDE beretter 1741 om Myggeplagen i Grønland, som følger: »Iblant Insecter ere Myg de fornemste og meste, hvilke udi Julio og Augusto, da Heeden er sterkist, incommoderer Folk paa det slemmiste, besynderlig indtil Fiordene, saa man udi stille Veir ikke kand bierge sig for dem, efterdi de stinge meget slemt, saa det bulner op efter«[2]). Det er tre forskellige Myggearter, som det særlig drejer sig om; mere indgaaende Oplysninger om disse findes hos HENRIKSEN og LUNDBECK, der om den i Grønland almindeligste Stikmyg, Culex nigripes, skriver, at den »optræder langs hele Vestkysten — fra midt i Juni til ind i August — i enorme Skarer og er ved sit Stik til overordentlig megen Plage. I Kristianshaab-Distrikt naar Myggeplagen vistnok sit Kulminationspunkt«[3]). Men ogsaa Ceratopogon sordidellus er især om Aftenen til stort Besvær, ligesom Kvægmyggen, Simulium vittatum[4]). Om den nævnte Culex skriver LUNDBECK nærmere 1891: »Jeg blev saaledes tilredt paa Hænderne, at disse den næste Dag vare saa opsvulmede, at jeg var ude af Stand til at arbejde, men efter at dette var gaaet over, mærkede jeg ved senere Angreb aldrig saa stærk Virkning. — — Grønlænderne toge Myggenes Stik med stor Ro, og naar de bleve for nærgaaende, klaskede de sig i Ansigtet med Hænderne, saa at de i Reglen vare oversmurte med Blod og knuste Myg«. Yderligere nævner han, at Ceratopogon »kan være til megen Besvær ved sit smertelige Stik, men heldigvis optræder den langt mere sporadisk«, samt at Simulium »stikker meget sjeldent, men er til Besvær ved den store Mængde, hvori den optræder, ved dens stadige Svirren omkring En, og ved at den fylder Mund, Næse og Øren«[5]).

Som egentlige Parasitter kan Myggene dog neppe betragtes, og de imod deres Udbredelse rettede Foranstaltninger (Ødelæggelse af

[1]) 73, A. 262/1934.

[2]) 15, pag. 36.

[3]) Forfatteren vilde dog være tilbøjelig til at betragte Egedesminde Syddistrikt som i det mindste jævnbyrdigt i saa Henseende.

[4]) 127, pag. 573 ff.

[5]) 171, pag. 113 ff.

Ynglepladser m. m.) falder vel saaledes uden for Begrebet: hygiejniske Foranstaltninger. Om de nævnte Myg — saaledes som Anophelinerne — kan inficeres med Malariaplasmodier (f. Eks. fra Besætninger paa anløbende Fiskerskibe), er mig ikke bekendt, men i hvert Fald vil Klimaet i Grønland umuliggøre Malariaplasmodiernes Udvikling i Myggene og derved forhindre Malariaens Overførelse til den grønlandske Befolkning. Grønlands Sydspids ligger paa 59°46' n. Br., og der findes ingensteds nord for denne Breddegrad et Klima, hvor Temperaturen vilde tillade Malariaplasmodiernes Udviklingscyklus. For Fuldstændigheds Skyld nævner jeg, at denne samme klimatiske Hindring — og i endnu højere Grad — vil gøre sig gældende for Udvikling af den Gule Febers Smitstof.

Som Husflue er den ogsaa i Danmark kendte Fannia canicularis (»Hundedagsfluen«) vist den almindeligst forekommende; men ogsaa Spy- og Kødfluer træffes i betydeligt Antal. Allerede Fabricius (1780) omtaler, at Cynomyia mortuorum og Calliphora erythrocephala i meget stort Antal slaar sig ned paa det Sælkød, som Grønlænderne lægger til Tørring paa Klipperne[1]). Ved deres højst forskelligartede Føde og ved deres nære Tilknytning til Mennesket er der formentlig ofte Mulighed for Transport af Sygdomskim med nævnte Fluer; i saa Henseende antages der i Grønland særlig at kunne være Tale om Overførelse af Bakterier ved Tyfus, Paradysenteri, Tuberkulose og Poliomyelitis samt af Oxyures-Æg, men der er dog aldrig bemærket nogen Sammenhæng mellem »Fluesæsonen« og nogen af de nævnte Sygdomme.

De gamle eskimoiske Sagn omtaler ofte Menneskenes Lus, og Lus fandtes da ogsaa som almindeligt forekommende Snyltere hos den grønlandske Befolkning, da Kolonisationen begyndte 1721. Allerede Aaret efter (2. Novbr. 1722) beklager Hans Egede sig, som følger: »Og det som ikke er det ringeste, er man og ilde plaged af Luus, som Grønlænderne have nok af, og rigelig kand meddeele andre«[2]), og 15. Oktbr. 1742 skriver Grønlands første Læge, von Osten, at han »solverede noget Sølv i aqva forti m. v. for at have noget at hilse Lus med, thi i dette Land maae man nolenter, volenter beriges med bemeldte Dyr«[3]).

Nutildags træffer man Lus almindeligt som Parasitter paa Grønlænderne, efter mit Skøn vel i mindst to Trediedele af Hjemmene; der træffes baade Hovedlus (Pediculus capitis) og Kroplus (Pediculus corporis), den første Art med største Udbredelse. Lus træffes sjældnest hos voksne Kvinder, noget hyppigere hos Mænd og hyppigst hos Børn af begge Køn, særlig i den skolepligtige Alder. Som en hygiejnisk Foran-

[1]) 172, pag. 207.
[2]) 173, pag. 71.
[3]) 93.

staltning kan det anføres, at der ved flere Kolonipladser med Assistance fra de stedlige Sygehuse foretages metodisk Aflusning af de skolesøgende Pigebørn (se saaledes Side 183).

Af Hensyn til Muligheden for Indpodning af Tilbagefaldsfeber og Plettyfus ved Lus (særlig Kroplus) som Mellemled skal det her nævnes, at de to bemeldte Sygdomme ikke hidtil er iagttagne i Grønland.

I Modsætning til de nævnte Myg, Fluer og Lus maa Væggetægen, almindeligt kaldet Væggelusen (Cimex lectularius) — ligesom tidligere nævnt Loppen — antages at være indført til Grønland i nyere Tid. Den nævnes første Gang hos LUNDBECK, som fandt den i Juni 1890 i Grønlænderhytter ved Holsteinsborg, og som bemærker, at »den sandsynligvis er indført, men nu i alt Fald har levet i Landet i en Aarrække«[1]). Nogen almindelig Udbredelse har denne Tæge ikke faaet i Grønland; der foreligger fra senere Aar foruden fra Holsteinsborg kun Efterretninger om dens Optræden ved Kolonipladsen Frederikshaab og ved Udstedet Prøven i Upernavik Distrikt.

Paa den først angrebne Plads, Holsteinsborg, foretoges i 1935 paa offentlig Foranstaltning en systematisk Undersøgelse af samtlige Grønlænderne tilhørende Huse (74), og der paavistes ved denne Undersøgelse Væggetæger i næsten en Trediedel af disse Huse (23), som i nogle Tilfælde endda fandtes stærkt befængte. Samtlige inficerede Huse rømmedes derefter midlertidig for deres Beboere og underkastedes en grundig Svovling.

Ligesom ved Lus synes der ved Væggetæger at være Mulighed for Overførelse af Smitstof fra Patienter med Tilbagefaldsfeber og Plettyfus.

Medens de hidtil nævnte blodsugende eller snyltende Insekter kun tager et overfladisk — om end i Tid højst varierende — Ophold paa Menneskene, lever derimod Fnatmidden (Sarcoptes scabiei) langt intimere forbundet med det angrebne Individ, nedgravet i dettes Overhud. FABRICIUS er den første Europæer, som (1768—73) har iagttaget denne Midde i Grønland; han nævner, at »den lever i Fnatblærer paa Grønlænderne, som forstaar behændigt at tage den ud med en Naal, saa at de til min Forundring har kunnet vise mig det levende Dyr i Bevægelse«[2]). Ellers omtales den af Midden fremkaldte Sygdom, Fnat, ofte af Lægmænd som forekommende i Grønland, men med ringe Sikkerhed for Diagnosens Rigtighed i de enkelte Tilfælde. Det skal derfor her blot nævnes, at Distriktslæge H. DEICHMANN i Aarene 1901—11 har konstateret Middens Tilstedeværelse ved Julianehaab, Frederikshaab, Holsteinsborg samt i Ritenbenk og Umanak Distrikter[3]).

[1]) 171, pag. 129.
[2]) 172, pag. 221.
[3]) 127, pag. 784.

Af Lægeberetninger om Fnatsygdommens Udbredelse skal det anføres, at LANGE 1863 siger, at han har haft Lejlighed til ved personlig Undersøgelse at forsikre sig om, »at paa de fleste Steder vare næsten alle Indbyggerne fnattede i høiere eller ringere Grad, medens jeg til Gengæld paa andre, rigtignok kun faa, Steder fandt hele Befolkningen fri for denne Sygdom«[1]). Nutildags er Fnatsygdommen traadt mere i Baggrunden; der er Lægedistrikter, særlig i Nord-Grønland, hvor det maaske endog er tvivlsomt, om Sygdommen forekommer undtagen som sjældne indførte Tilfælde. Sin største Udbredelse har Fnatsygdommen utvivlsomt blandt den i det hele kulturelt tilbagestaaende Befolkning i Julianehaab Syddistrikt, fra hvilket Distrikt der foreligger Meddelelse om en af Dr. K. LUDVIGSEN i 1931 foretaget Undersøgelse.

Ialt undersøgtes 94 % af den 1107 Individer store Befolkning, og 44 % af de undersøgte Personer fandtes lidende af Fnat. Ved Distriktets største og mest fremskredne Pladser, Nanortalik og Frederiksdal, var Procenten af angrebne henholdsvis 8 og 22, medens den ved Bopladser med en særlig primitiv og energiløs Befolkning, som Tuapait og Igdlokasik, naaede op til 79 og 89[2]). Tallene henholdsvis 8 og 89 % paa nærliggende Pladser inden for samme Distrikt viser tilstrækkeligt Betydningen af den større eller mindre hygiejniske Interesse hos den paagældende Befolkning.

Selv om Fnatmidden ikke i sig selv vides at kunne overføre nogen Sygdom til sin Vært, er der vel ingen Tvivl om, at den — ved den ledsagende Kløe foraarsagede — almindelige Kradsning (som vel iøvrigt ogsaa ved Tilstedeværelse af Lus) jævnlig maa give Anledning til Invasion af forskellige mere eller mindre pathogene Bakterier. Saaledes mener Distriktslæge LAURENT CHRISTENSEN under en polymorf Streptococepidemi i Julianehaab Distrikt 1935—36 at have iagttaget en paafaldende hyppig Forekomst af Ekstremitetsrosen hos Personer, som i Forvejen var lidende af Scabies[3]).

Foruden Sarcoptes scabiei er det vel muligt, at andre Middearter i Grønland lejlighedsvis kan paaføres Mennesket fra de paagældende Arters sædvanlige Værtsdyr; MELDORF har saaledes hos en Familie ved Julianehaab iagttaget en Dermatose, som syntes fremkaldt af Psoroptes longirostris[4]), en Midde, der i Almindelighed træffes paa forskellige af de tamme Pattedyr (Hest, Ko, Faar, Hund m. fl.). Nogen større Udbredelse vides disse eller andre Midder — den egentlige Fnatmidde fraregnet — dog aldrig at have naaet blandt Grønlænderne.

[1]) 90, pag. 38.
[2]) 73, 175/31.
[3]) 73, 275/36.
[4]) 165, pag. 43.

Fig. 47. Fra Kirkegaarden ved Qutdligssat Kulbrud. 1936. JETTE BANG phot. Der findes ved dette Sted udbredte flade Strækninger, og Gravene er derfor her anlagte med betydelig indbyrdes Afstand.

Q. Dødsfald og Begravelse.

Ved indtruffen Død i Grønland fordres der hverken Afholdelse af noget Ligsyn eller Udstedelse af nogen Dødsattest.

Overførelse af Liget fra Hjemmet til Stedets Ligkapel foregaar ofte ret kort Tid (mindre end to Timer) efter Dødens Indtræden. Beboelsesrummenes sædvanlige Overbefolkning tillige med en Følelse af noget uudholdeligt ved i længere Tid at have Liget af en nærstaaende umiddelbart for Øje er de naturlige Bevæggrunde for denne hurtige Flytning.

Kort efter Dødens Indtræden paabegyndes Forfærdigelsen af den fornødne Kiste; Liget lægges først i Kisten umiddelbart før Begravelsen, der som Regel foregaar paa Fjerdedagen efter Dødsfaldet. I flere Distrikter finder der om Vinteren en foreløbig Begravelse Sted ved, at Kisten

hensættes i en ca. $^1/_2$ m's Fordybning i Jordoverfladen og tildækkes med store Sten, væsentligst til Beskyttelse mod de løsgaaende Hunde; først naar Frosten ophører om Foraaret, udhakkes og graves den egentlige Grav.

Alle Begravelser forrettes paa Kirkegaarde i Nærheden af de beboede Steder og foretages uden Vederlag. Der skal ved Kirkegaardenes Anlæg tages Hensyn til, at der ikke kan finde noget sundhedsfarligt Afløb Sted fra disse, og den lokale Sundhedskommission skal høres om dette Spørgsmaal. Gravene skal saa vidt muligt anlægges i ordnede Rækker; Gravens Dybde maa afhænge af de lokale Forhold. Ingen Grav kan uden særlig Tilladelse aabnes før 50 Aar efter, at Begravelsen har fundet Sted. Om ønskes, kan man for en Betaling af 2 Kr. pr. m^2 sikre sig Retten til et vist Areal til Familiebegravelse i 20 Aar, hvilken Ret derefter yderligere kan fornyes[1]).

Der foreligger ikke nogen Erfaring, som kunde tyde paa, at der ved den i Grønland benyttede Begravelsesmaade skulde rummes nogen Fare for Smitteoverførelse fra Begravelsespladserne.

Hvert enkelt Dødsfald anmeldes dels af Gejstlighedens nærmeste Repræsentant til Præsten i vedkommende Præstegæld for Indførelse i Kirkebogen, dels af Kommuneraadsformanden til Sysselraadet for Afholdelse af Skifte. Efter de gældende Bestemmelser skal Sysselmændene ved hver Maaneds Udgang samle de i Maanedens Løb indkomne Anmeldelser og ved første forefaldende Lejlighed sende en Fortegnelse over dem til Distriktslægen, som snarest efter denne Listes Modtagelse skal søge de opnaaelige Oplysninger til Bestemmelse af Dødsaarsagen for hvert enkelt Dødsfald og ud fra dette Materiale udarbejde en Mortalitetstabel for Lægedistriktet for det paagældende Kalenderaar[2]).

R. Befolkningens hygiejniske Opdragelse.

Som det forskellige Steder i det foregaaende er vist, er der i mange Aar fra europæisk Side gjort Forsøg paa at paavirke den grønlandske Befolkning til Iagttagelse af de mest paatrængende hygiejniske Krav.

Tidligst er denne Vejledning vel givet ved mundtlige Forestillinger og Raad, dels i dagligt Samvær med grønlandske Medarbejdere i Hjem eller paa Arbejdsplads, dels under Skoleundervisning og dels — og ikke mindst — ved Lægernes Henstillinger til deres Patienter og til disses paarørende.

[1]) 66, 1933, pag. 57.
[2]) 66, 1929, pag. 206.

Fra 1852 skriver sig den første, paa grønlandsk trykte hygiejniske Vejledning (om Spædbørnpleje)[1]), og senere er der gentagne Gange og i ret betydelige Oplag trykt Vejledninger paa Sundhedsplejens forskellige Omraader, snart som selvstændige Smaaskrifter, snart som Tidsskriftsartikler og endelig ogsaa i Plakatform. En særlig Vanskelighed har Paavirkningen ad denne Vej mødt i den Omstændighed, at Befolkningen kun er i Stand til at læse grønlandsk, hvorfor Vejledningerne har maattet skrives paa eller oversættes til dette Sprog. Hertil er yderligere kommet de økonomiske Vanskeligheder, der er foraarsagede ved, at de paagældende Publikationer ikke har kunnet regne med noget købedygtigt Publikum, men altid har maattet fremstilles til vederlagsfri Uddeling paa offentlig eller privat filantropisk Bekostning.

Som systematisk Undervisning er Sundhedslære først optaget 1905 som obligatorisk Fag i den ved Seminariet ved Godthaab givne Undervisning, der tilsigter Uddannelse af grønlandske Lærere (og Præster)[2]). Fra 1935 er det af de grønlandske Skolemyndigheder yderligere anbefalet at omtale de almindelige Sundhedsregler for Eleverne i Børneskolens sidste Skoleaar[3]).

Det er en Selvfølge, at navnlig Lægerne i Grønland i Aarenes Løb har ydet deres Indsats i den hygiejniske Vejledning, men efter Oprettelsen af de særlige Stillinger som Kredslæger i de to grønlandske Landsdele er det udtrykkelig paalagt disse Tjenestemænd »af al Evne at virke hen til, at der blandt Landsdelens Befolkning udbredes Kendskab til og Forstaaelse af de almindelige hygiejniske Hovedregler, særlig Belæring om Midler til at forebygge Sygdommes Opstaaen og Udbredelse«[4]). For en ikke uvæsentlig Del maa denne Virksomhed forventes at ville foregaa ved Foredrag, og som Støtte for disse er der 1934 forfærdiget en Serie Lysbilleder, der særlig illustrerer Tuberkulosens almindelige Smitteveje i det grønlandske Milieu.

Som en naturlig Følge af Ulykkestilfældenes — især Druknings-tilfældenes — enestaaende Hyppighed blandt den grønlandske Befolkning maa Undervisning om Nødhjælp tillægges en ikke ringe Betydning, og denne Undervisning gives da ogsaa af Lægerne saavel i Foredrag som ved praktiske Øvelser. Desuden er der siden 1908 mange Steder i de offentligt tilgængelige Bygninger ophængt Plakater med saavel Billeder som Tekst til Underretning om den mest hensigtsmæssige Fremgangsmaade ved druknedes Genoplivelse[5]).

[1]) 156, a.
[2]) 174, § 7.
[3]) 66, 1935, pag. 588.
[4]) 175, § 6.
[5]) 66, 1908, pag. 121.

Endelig er i de allerseneste Aar ogsaa de danske Sygeplejersker i Grønland i højere Grad end hidtil beskæftiget med almen hygiejnisk Vejledning, idet de ved Besøg i de tuberkulosesmittede Hjem i særlig Grad søger at faa de for saavel Patienterne som for Omgivelserne uheldigste Forhold afhjulpne.

Fig. 48. Eksempel paa Lysbillede til Illustration af Farerne ved at spytte paa Gulvet Kr. Lynge phot. Dr. med. Claus Jensen del. 1932.

S. Vedtægter af hygiejnisk Interesse.

I de enkelte foregaaende Afsnit findes omtalt en Række Vedtægter, der alle har til Formaal at yde Befolkningen en sundhedsmæssig Beskyttelse.

De enkelte Vedtægter skal ikke gentages her. Her skal kun erindres om, at der findes Regler, gældende for hele Vest-Grønland, angaaende de enkelte Pladsers Bebyggelse og for Indrettelsen af de med offentlige Laan opførte Huse samt for Møddingernes Anbringelse paa en saadan Maade, at Vandforsyningen mindst muligt forurenes. Hertil kommer yderligere en Række i Hovedsagen ensartede, kommunale Vedtægter angaaende de enkelte Pladsers Renholdelse.

Til Begrænsning af Befolkningens Adgang til Alkohol og til Hindring af Børns Cigaretrygning findes en Række af Administrationen fastsatte Bestemmelser.

Af Hensyn til Tuberkulosen er der udstedt et almindeligt Forbud mod Spytning paa Gulvene i de offentlige Bygninger i Grønland, ligesom der er vedtaget særlige Regler for Fjernelse af smittefarlige tuberkuløse Patienter fra saadan offentlig Virksomhed, i hvilken de frembyder en utvivlsom Smittefare for deres Omgivelser.

Der er fastsat en Lavalder for Ægteskabs Indgaaelse, og ved forskellige Bestemmelser er det forsøgt bedst muligt at imødegaa den ogsaa sundhedsmæssige Risiko, som et ubundet kønsligt Samkvem medfører; yderligere er der truffet Foranstaltninger til Mildnelse af Kaarene for de uden for Ægteskab fødte Børn.

Det er forordnet, at de almindelige Sundhedsregler bedst muligt skal overholdes under Skolegangen, og det er yderligere paabudt ved Vejning at følge Skolebørnenes Trivsel.

Til Forebyggelse af Vaadeskud er der dels udstedt et Paabud om, at Kajakroere skal have Bøssen anbragt paa Dækket i et Hylster, dels et Forbud mod at efterlade ladte Skydevaaben ubevogtede eller uden Tilsyn at overlade saadanne Vaaben til Børn.

Det er forbudt at antage Børn til Arbejde i det offentliges Tjeneste, og der er reguleret Arbejdstid for de voksne Arbejdere.

En Række Bestemmelser tager Sigte paa ved Udbrud af Hundegalskab at hindre denne Sygdoms Overførelse til Mennesker.

Endelig skal der ved Anlæg af Kirkegaarde tages særligt Hensyn til, at der ikke fra disse kan fremkomme noget sundhedsfarligt Afløb.

T. Omsorg for Syge i Grønland.

De to øverste administrative Embedsmænd i Grønland, Landsfogederne, har foruden deres øvrige Gerning tillige den Opgave hver i sin Landsdel (henholdsvis Syd- og Nord-Grønland) at føre Tilsyn med Landets Sundhedsvæsen[1]).

Vest-Grønland er inddelt i 7 Lægedistrikter, som i Udstrækning varierer mellem 300 og 600 km, og hvis Indbyggerantal (1935) ligger mellem 1.275 og 3.850 Individer.

I hvert af disse Distrikter er der ansat en Embedslæge, og i det sydligste af Distrikterne, Julianehaab Lægedistrikt, hvor Befolkningen andrager 3.850 Individer mod gennemsnitlig 2.120 i Landets øvrige Distrikter, findes tillige en assisterende Læge. Desuden er der i Almindelighed en privat engageret Læge ved Ivigtût Kryolithbrud og en do. ved Handelsstationen Thule. I hver af Landsdelene er den ene af de nævnte Embedslæger desuden beskikket som Kredslæge og er som saadan i særlig Grad Landsfogedens lægekyndige Raadgiver.

[1]) 77, § 10.

Der er ved hver af Lægestationerne indrettet et større eller mindre Sygehus, ligesom der yderligere findes Sygehuse ved 5 af de større Kolonipladser, hvor Læge ikke er bosiddende.

Ved samtlige disse Sygehuse (det mindste i Godhavn alene fraregnet) er der ansat en dansk Sygeplejerske, som med grønlandsk Medhjælp forestaar saavel Patienternes Pleje som Sygehusets Økonomi; kun ved det store Sygehus i Julianehaab er to Sygeplejersker ansatte.

Fig. 49. Sygehus (øverst paa Fjældskraaningen) og Lægebolig (nederst til venstre) ved Kolonistedet Jakobshavn. 1936. JETTE BANG phot. Det lille mellemliggende Hus rummer bl. a. Motoren til det elektriske Lysanlæg.

4 privat engagerede Sygeplejersker er ansatte henholdsvis ved to af Foreningen til Hjælp for grønlandske Børn oprettede og drevne Børnesanatorier (se Fig. 41) samt ved Sygehusene i Ivigtût og i Thule.

Vest-Grønlands særegne geografiske Forhold med den spredte og smaatbefolkede Bebyggelse langs den ca. 3.000 km lange Kyststrækning har i Forbindelse med Vanskelighederne ved det indbyrdes Samkvem mellem de enkelte Pladser nødvendiggjort Ansættelsen af et usædvanlig stort Antal Kvinder til Ydelse af Fødselshjælp. Paa den anden Side maa dette Personales Størrelse uundgaaelig medføre, at der kun kan forefalde et ringe Antal Fødsler i hver enkelt Jordemoders Virkekreds (gennemsnitlig 6—7 Fødsler om Aaret), og det har derfor været naturligt at søge Jordemødrenes Arbejdsevne yderligere udnyttet, saa at de efter Evne og Uddannelse kan være Klientelet

til Hjælp ved Tilsyn og Pleje i Hjemmene under forefaldende Sygdom (se ogsaa Side 163).

I det følgende skal gives en skematisk Oversigt over det grønlandske Sundhedsvæsens Virkemidler i Aaret 1936.

Distrikter	Individantal 1/1 1935	Danske Læger	Sygehussenge		Danske Sygeplejersker	Jordemødre	
			ialt	pr. 1000 Individer		uddan. i Danmark	uddan. i Grønland
Nanortalik	3.853	..	18	23	1	1	5
Julianehaab		2	73		2	2	13
Frederikshaab	2.626	..	15	19	1	1	7
Godthaab		1	35		1	..	8
Sukkertoppen	2.693	1	30	16	1	1	5
Holsteinsborg		..	12		1	1	6
Egedesminde	2.400	1	18	8	1	1	18
Godhavn		..	2		..	1	4
Jakobshavn	2.243	1	38	17	1	3	11
Umanak	1.477	1	9	6	1	1	10
Upernavik	1.273	1	14	11	1	1	6
Angmagssalik	873	..	6	7	1	..	4
Scoresbysund	126	..	..	..	..	..	1
Samt paa privat Bekostning:							
Ivigtût	(ca. 150)	1	7	..	1	..	..
Thule	271	1	8	..	1	1	..
endvidere:							
Sukkertoppen	..	..	20*	..	1	..	..
Umanak	..	..	20*	..	1	..	..
Ialt...	17.835 (+ ca. 150)	10	325	18	16	14	98

* Børnesanatoriesenge.

Desuden er Vest-Grønland siden 1930 blevet besøgt af en udsendt Tandlæge, som i sin Virksomhed tilstræber den videst mulige Bevarelse af Befolkningens Tænder. I 1936 er Tandlægen begyndt paa sin anden Turnus langs Kysten, udgaaende mod Nord fra Julianehaab Distrikt.

Det bør endnu anføres, at der paa enhver lidt større Plads uden for Lægens faste Bosted forefindes et efter Forholdene afpasset Depot af Medikamenter og Forbindsstoffer[1]) under Bestyrelse af en dertil bemyndiget Person, som paa Lægens Vegne og efter en i dette Øjemed udarbejdet Vejledning yder den — i alt Fald midlertidig — bedst mulige Hjælp i indtræffende Sygdoms- og Ulykkestilfælde. Denne Ordning kan selvfølgelig give Anledning til visse Betænkeligheder, men

[1]) 157, pag. 78.

det har paa den anden Side ikke hidtil været muligt at anvise nogen anden Ordning, som bedre lader sig anvende i de udstrakte og sparsomt bebyggede grønlandske Distrikter. Endelig findes der (siden 1931) ved samtlige Handelspladser et skønsomt Udvalg af saakaldt Haandkøbsmedicin til almindelig Udhandling[1]).

Al Sygebehandling i Grønland (herunder saavel Læge- og Tandlægehjælp som Medicin, Sygepleje i Hjemmene eller Ophold paa

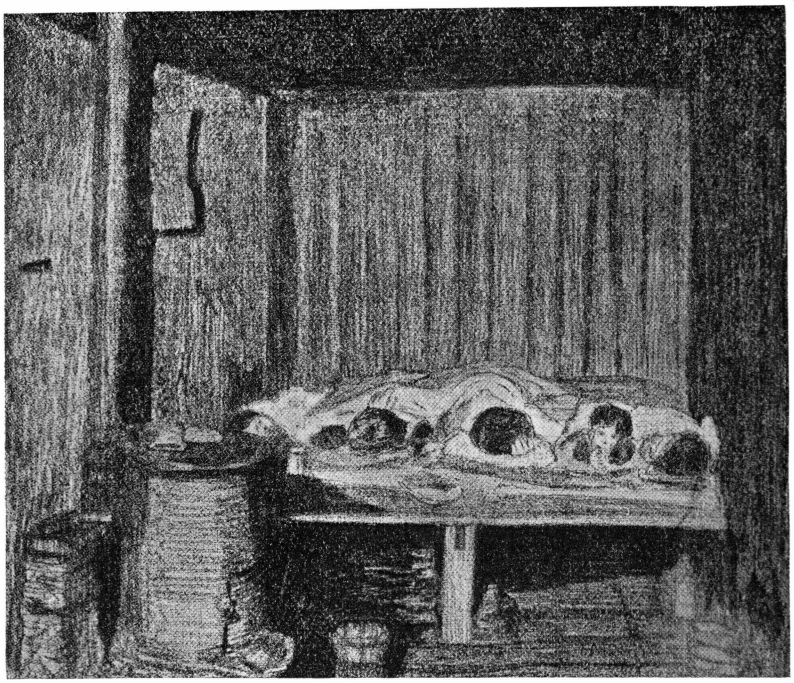

Fig. 50. Stue paa Sygehuset ved Kolonistedet Godthaab. 1902. H. Molkte del. En Patient med medindlogeret Familie under Nattelejet paa Briksen, smnlign Teksten Side 137 og ved Fig. 12.

Sygehusene, Fødselshjælp m. m.) ydes vederlagsfrit til den grønlandske Befolkning; derimod har denne ikke Adgang til at sikre sig Dagpenge (Erstatning for mistet Arbejdsfortjeneste) under indtruffet Sygdom.

Det er Kommuneraadenes Opgave at hjælpe dels Personer, der paa Grund af Sygdom ikke længere formaar at udføre deres hidtidige Erhverv, dels Syge, hvis sædvanlige Forsørger er ude af Stand til at skaffe dem, hvad der ud over Medicin, Forbindsstoffer og lign. maa anses for nødvendigt til deres Helbredelse. I Tilfælde, hvor Lægen (eller dennes Stedfortræder) har tilset Patienten, skal Hjælpen ydes

[1]) 66, 1931, pag. 618.

med de af disse eventuelt forordnede Midler. Der er fastsat bestemte Regler til Afgørelse af, i hvilke Tilfælde den nævnte Hjælp kan ydes uden at medføre Fattighjælps Virkning[1]). Herudover paahviler det yderligere Kommuneraadene i fornødent Fald at drage Omsorg for Tilkaldelse af Læge eller for Patienternes Transport til denne[2]). Endelig har Kommuneraadene Ret til at yde Hjælp til Familier, hvis Forsørger lader sig indlægge paa Sygehus til Behandling for Tuberkulose, og Landskassen refunderer indtil to Trediedele af de Kommunekassen ved denne Foranstaltning paadragne Udgifter[3]).

Det grønlandske Sundhedsvæsens Vækst i Aarene 1900—1935 fremgaar af følgende Oversigt.

I Grønland fandtes	Læger	Tandlæger	Sygeplejersker	Jordemødre		Sygehuspladser
				uddannede i Danmark	uddannede i Grønland	
1900	4	0	0	0	?	30
1910	7	0	4	4	80[4])	?
1930	10	2	11	11	89	240
1935	10	1	16	14	98	325

1935 er Forholdet sammenlignet med det egentlige Danmark, som følger:

1935	For 10.000 Individer fandtes				
	Læger	Tandlæger	Sygeplejersker	Jordemødre	Sygehus- og Anstaltspladser
Danmark (uden Færøerne)	7,7	2,5	24,4	2,6	109
Færøerne	5,4	0,8	5,8	12,5	102
Grønland	5,5	0,6	9,0	62,2	181

Det vil af Skemaet fremgaa, at Sundhedsvæsenets Organisation i Grønland meget vel taaler en talmæssig Sammenligning med de tilsvarende Forhold i Danmark. Der findes vel forholdsvis noget færre Læger i Grønland end i det egentlige Danmark (ganske som paa Færøerne), men det maa i denne Forbindelse erindres, at samtlige Læger i Grønland lønnes af det offentlige eller af monopoliserede Virksomheder, og at ingen af dem honoreres direkte af Klientelet.

[1]) 75, § 34 ff.
[2]) 66, 1925, pag. 253.
[3]) 66, 1932, pag. 894.
[4]) 176, pag. 121.

Antallet af Tandlæger er endnu ret ringe, men denne særlige Form for Sundhedspleje er da ogsaa som omtalt først for nylig optaget i Grønland. Det ligeledes forholdsvis ringe Antal autoriserede Sygeplejersker finder sin Forklaring i, at Plejen paa Sygehusene i stor Udstrækning ydes af grønlandsk uautoriseret Medhjælp under dansk Overledelse. Jordemoderpersonalets ekstraordinære Størrelse er som omtalt begrundet ved Landets særlige Forhold; af de 62,2 Jordemødre pr. 10.000

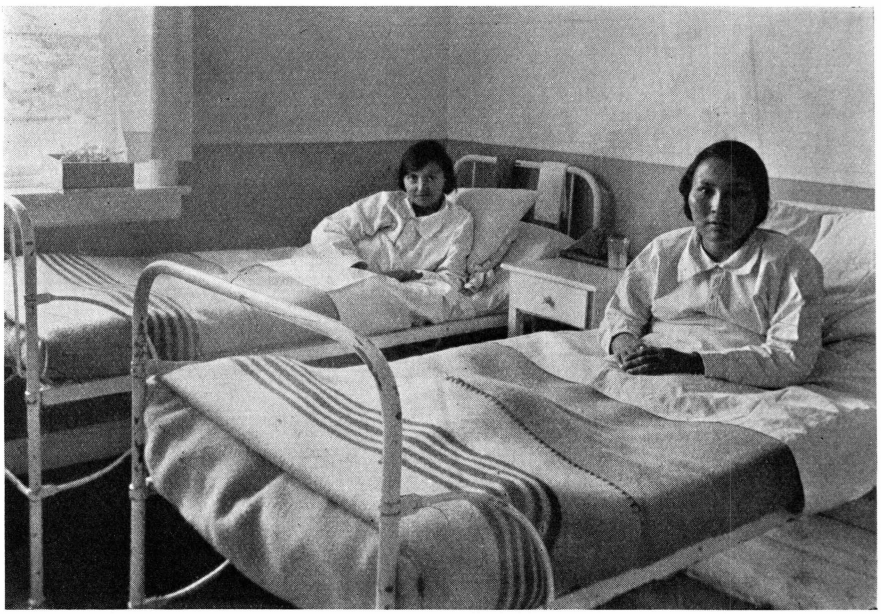

Fig. 51. Hjørne af Stue paa Sygehuset ved Kolonistedet Jakobshavn. 1936. JETTE BANG phot. Sammenlign med Forholdene paa Fig. 50.

Individer er 7,8 uddannede i Danmark og 54,4 oplærte af Lægerne i Grønland. Selv om man tager Hensyn til, at Fødselskvotienten i Grønland er dobbelt saa stor som i Danmark[1]), skulde al Fødselshjælp i Grønland — saafremt Forholdene ellers var som i Danmark — kunne bestrides blot af de to Trediedele af de i Danmark uddannede grønlandske Jordemødre, og den sidste Trediedel af disse saavel som det meget betydelige Antal af de i Grønland oplærte er altsaa alle direkte betingede af de for Grønland særegne Bebyggelses- og Samkvemsforhold.

Endelig kommer det meget store Antal Sygehussenge. Begrundelsen for denne særdeles rigelige Forsyning maa søges dels i Landets store Sygelighed, dels i Hjemmenes gennemgaaende Uegnethed som Opholdssted for syge Mennesker og endelig vel ogsaa i nogen Grad i den Fordel, som bydes Befolkningen ved det vederlagsfrie Ophold. En vis Betydning

[1]) 1, pag. 8.

i denne Henseende har det endvidere, at Patienterne som oftest lider af Tuberkulose og derfor som Regel kræver et langvarigt Sygehusophold, ligesom Lægerne ikke sjældent indlægger i Virkeligheden uhelbredelige Patienter, for hvilke der ikke findes andet passende Opholdssted.

Der er i Tiden efter 1900 foregaaet en gennemgribende Ændring i Befolkningens Tilbøjelighed til at lade sig indlægge paa Sygehus.

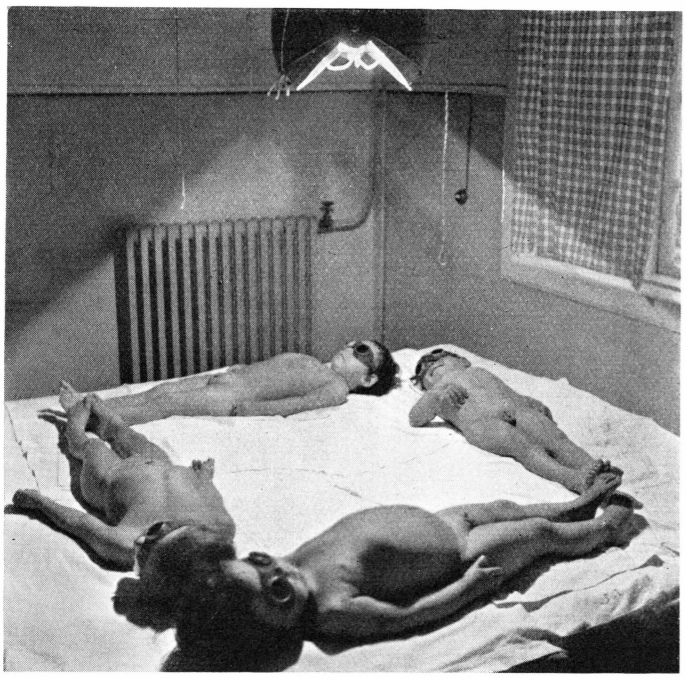

Fig. 52. Kvartslysbehandling paa Julianehaab Sygehus. 1936. JETTE BANG phot.

Endnu i Aarhundredets første Aar krævede en Indlæggelse en energisk Paavirkning fra Lægens Side, og den medførte for andenstedsboende Patienters Vedkommende som Regel hele Familiens Opbrud og Flytning til Sygehusets umiddelbare Nærhed eller ofte endog samtlige Familiemedlemmers Indlogering i dette[1]). Den Lethed, hvormed Sygehusindlæggelser nutildags finder Sted, vidner smukt om Befolkningens Værdsættelse af de danske Sygeplejerskers Arbejde i Grønland (den første af Styrelsen ansatte Sygeplejerske ved Julianehaab Sygehus 1906). Sygehusenes Kapacitet har i Aarene 1934 og 1935 været udnyttet med henholdsvis 87 og 93 %.

Som et Bidrag til Belysning af Sygehusdriften i Grønland skal jeg i det følgende bringe en Beskrivelse af Forplejningen paa Julianehaab Sygehus 1908. »Patienterne fik hver Morgen Kl. $6^1/_2$ en

[1]) 177, pag. 1255.

stor Kop The, et Stykke Kandis og to store Skiver Rugbrød med Fedt; Kl. 10 hver saa meget Havregrød med Sukker paa og Mælk til, som de vilde have. Middagsmaden fik de Kl. $12^1/_2$; den bestod af een Ret Mad, enten kogt Sælkød, Fugle, Fisk, Risengrød eller brune Bønner; havde vi ikke rigeligt af Kød eller Fugle, saa Patienterne kunde spise sig mæt i det alene, kogte vi Gryn og Ærter i Suppen. Kl. 3 fik de tørret Fisk eller Kød at gnave. Kl. $6^1/_2$ fik de igen en stor Kop The eller Mælk, saa meget Rugbrød med Fedt, som hver vilde have, samt et Stykke Franskbrød«[1]).

Det vil i denne Forbindelse ikke være uden Interesse at se lidt nærmere paa et Par af de senest foreliggende Indberetninger angaaende de paa samme Sygehus f. Eks. i Aarene 1932 og 1935 leverede Middags- og Aftenmaaltider. Jeg meddeler først Arten af de paagældende Maaltider de første fem Dage i hver af Aarets Maaneder 1935.

Julianehaab Sygehus 1935		Middag	Aften
Januar	1	Lomvier, kogt med Byggryn	
—	2	Kogt Rødfisk med Kartofler	
—	3	Kogt Rødfisk med Risjævning	Rødfiskefrikadeller
—	4	Kogte Lomvier med Meljævning	
—	5	Kogte Rødfisk med Kartofler	
Februar	1	Risengrød	Kogte Lomvier
—	2	Hellefisk, kogt med Byggryn	
—	3	Hestekød, kogt med Gule Ærter	Stuvede Kartofler
—	4	Kogt Hellefisk med Risjævning	
—	5	Kogte Lomvier med Meljævning	
Marts	1	Sagosødsuppe	Tørrede Lodder
—	2	Kogt Rødfisk med Kartofler	
—	3	Lomvier, kogt med Byggryn	Chokoladebudding
—	4	Risengrød	Pandekager
—	5	Kogt Rødfisk med Kartofler	
April	1	Kogt Rødfisk med Kartofler	
—	2	Hellefisk, kogt med Byggryn	Chokoladebudding
—	3	Kogt Hellefisk med Kartofler	
—	4	Kogt Torsk med Kartofler	Chokoladebudding
—	5	Rismælkegrød	Kogt Torsk
Maj	1	Tyske Klumper	Kogt Torsk
—	2	Kogt Torsk med Kartofler	Raa Gulerødder
—	3	Risvandgrød	Kogt Torsk
—	4	Kogt Torsk med Kartofler	Stuvede Gulerødder
—	5	Kogt Torsk med Kartofler	Blødkogt Æg
Juni	1	Kogt Torsk med Kartofler	Raa Roer
—	2	Faarekød, kogt med Gule Ærter	Blødkogt Æg
—	3	Bygmælkegrød	Sælkød, kogt med Ris
—	4	Kogte Lodder	Stuvede Roer
—	5	Rismælkegrød	

[1]) 178, pag. 38.

Julianehaab Sygehus 1935		Middag	Aften
Juli	1	Kogt Torsk med Kartofler	
—	2	Rissødsuppe med Svedsker	Kogt Sælkød
—	3	Kogt Torsk	
—	4	Kogt Torsk med Kartofler	
—	5	Risengrød	Kogt Torsk
August	1	Kogt Rødfisk	Kogt Helleflynder
—	2	Kogt Oksekød med Risjævning	
—	3	Kogt Rødfisk	
—	4	Oksekød, kogt med Gule Ærter	
—	5	Kogt Rødfisk med Kartofler	Kogt Helleflynder
September	1	Kogt Oksekød med Meljævning	
—	2	Kogt Rødfisk	Pandekager
—	3	Kogt Oksekød med Risjævning	
—	4	Kogt Rødfisk med Kartofler	Pandekager
—	5	Kogt Torsk med Kartofler	
Oktober	1	Kogt Torsk	
—	2	Kogt Rødfisk	
—	3	Tyske Klumper	Stuvede Kartofler
—	4	Risengrød	Kogt Rødfisk
—	5	Kogt Rødfisk med Kartofler	
November	1	Sagosødsuppe med Svedsker	Stuvede Kartofler
—	2	Kogt Rødfisk med Kartofler	
—	3	Kogt Faarekød med Meljævning	Kogt Torsk
—	4	Bygmælkegrød	
—	5	Kogt Rødfisk med Kartofler	
December	1	Faarekød, kogt med Gule Ærter	
—	2	Kogt Rødfisk med Kartofler	
—	3	Sagosødsuppe med Svedsker	Kogt Rødfisk
—	4	Kogt Rødfisk med Kartofler	
—	5	Rissødsuppe med Svedsker	Kogt Torsk

Jeg gør opmærksom paa, i hvilken Grad den meddelte Forplejning bærer Præg af den under Omtalen af den grønlandske Befolknings Ernæring (Side 93) fremhævede Afhængighed af de forskellige Fødemidlers sæsonmæssige Forekomst; saaledes er ved Julianehaab Lomvier kun erholdelige i de egentlige Vintermaaneder, Torsk paa samme Maade koncentreret om Tiden April—Juli, Oksekød ganske afhængig af tilfældig Slagtning o. s. v. I ikke mindre Grad henleder jeg Opmærksomheden paa, hvor sjældent Kød af Pattedyr og Fugle nutildags lader sig fremskaffe til Patienternes Forplejning, og ganske særlig paa, i hvilken Grad dette gælder for det som national grønlandsk Føde endnu almindeligt betragtede Sælkøds Vedkommende.

Af de anførte 90 Middags- og Aftenmaaltider, fordelte over hele Aaret, udgør Fisk Hovedbestanddelen i 44, Mel- og Grynretter i 22,

Kød kun i 15 (og i Halvdelen af disse Maaltider drejer det sig om Okse-, Faare- eller Hestekød), endelig Rodfrugter i 7 og Æg alene i 2. Som illustrerende de for Befolkningen ofte meget vanskelige Ernæringsforhold gør jeg opmærksom paa, at det trods Sygehusets særdeles dygtige og energiske Økonoma og dets forholdsvis rundelige Midler, f. Eks. 4. Marts 1935 har været nødvendigt at servere Risengrød til Middag og Pandekager til Aften, 3. Oktober Tyske Klumper til Middag og Stuvede Kartofler til Aften og 1. November Sødsuppe til Middag og Stuvede Kartofler til Aften (se iøvrigt nærmere om de indførte Kulhydraters Betydning for Folkeernæringen i Grønland Side 90).

Til yderligere Orientering bringer jeg en Oversigt over Hovedbestanddelen i de omhandlede Maaltider paa nævnte Sygehus paa de samme Dage i Aarene 1932 og 1935.

Middags- og Aftenmaaltider paa Julianehaab Sygehus de fem første Dage i hver af Aarets Maaneder

Maaltidets Hovedbestanddel	Antal Gange	
	1932	1935
Faarekød	14	3
Hvalkød	6	0
Oksekød	2	4
Hestekød	1	1
Sælkød	0	2
Lomvier (Fuglevildt)	8	5
Torsk	26	16
Rødfisk	5	20
Hellefisk	1	4
Lodder	1	2
Helleflynder	0	2
Æg	8	2
Roer og Gulerødder	8	4
Kartofler	3	3
Risengrød, kogt dels med Vand, dels med Mælk	13	7
Byggrød, kogt dels med Vand, dels med Mælk	6	2
Sød Grynsuppe (Ris eller Sagogryn)	4	5
Tyske Klumper	1	2
Pandekager	0	3
Chokoladebudding	0	3
Maaltider ialt	107	90

Naar der paa det samme Antal Dage er givet nogle flere Maaltider i 1932 end i 1935, skyldes dette hovedsagelig, at Maaltider, som udelukkende er givet til Sygehusets Tuberkulosepatienter, alle er medregnede i Opgørelsen for det første af de sammenlignede Aar (hvilket Forhold

i Specifikationen særlig kommer til at paavirke Tallene for Æg og Torsk).

Foranstaltninger til Sygdomspaavisning (særlig Tuberkulose, Tyfus og Gonorrhoe) er i Grønland alle nær knyttede til Laboratorievirksomheden ved de faste Lægestationer. Ved enkelte Lejligheder har det dog været nødvendigt at foranledige Udsendelse af Læger (og Dyrlæger) med den Opgave at klarlægge bestemte Sygdommes Art eller

Fig. 53. Der hentes Is til Smeltning til Vandforsyningen paa Sanatoriet ved Kolonistedet Umanak. 1936. B. PÜRSCHEL phot. Det vil forstaas, hvilke Vanskeligheder der er forbundne med Vandforsyningen paa Sygehusene i Grønland, naar det oplyses, at man paa europæiske Sygehuse regner med mindst 200 l Vand om Dagen pr. Patient.

Udbredelse samt paa bedste Maade at indlede de paagældende Sygdommes Bekæmpelse.

Inden jeg afslutter Omtalen af Omsorgen for Syge i Grønland, skal jeg meddele, at Udviklingen af det offentlige grønlandske Sundhedsvæsen i indeværende Aarhundrede har medført en Stigning i Institutionens Driftsudgifter, som følger.

	1900	1910	1920	1930	1935
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Samlet Driftsudgift	27.000,00	85.000,00	150.000,00	310.000,00	380.000,00
Udgift pr. Individ.....	2,30	6,30	10,50	18,60	21,10

U. Omsorg for Invalider og Gamle i Grønland.

Medens den sociale Omsorg for Syge i Grønland som omtalt paahviler Kommuneraadene, er Omsorgen for Invalider og Gamle overdraget til Sysselraadene[1]).

For Invalideunderstøttelsens Vedkommende skal Andragende fra den paagældende eller fra dennes Værge indleveres til det lokale Kommuneraad, som udtaler sig om de i Andragendet givne Oplysninger og videresender Sagen til Sysselraadets Afgørelse. Understøttelsen ydes til blinde, døvstumme, vanføre og andre, der paa Grund af en legemlig eller aandelig Defekt er helt eller delvis uskikkede til Arbejde.

Saa vidt jeg efter det mig tilgængelige (for Syd-Grønlands Vedkommende noget vanskeligt overskuelige) Materiale kan se, er Invalideunderstøttelsen 1935 ydet til følgende Antal Personer[2]).

Distrikter	Antal invalide-understøttede
Nanortalik	2
Julianehaab	29
Frederikshaab	4
Godthaab	14
Sukkertoppen	7
Holsteinsborg	3
Egedesminde og Godhavn	24
Jakobshavn og Christianshaab	9
Ritenbenk	6
Umanak	15
Upernavik	12
Syd-Grønland	59
Nord-Grønland	66
Vest-Grønland	125

Invalideunderstøttelse ydes først fra det fyldte 16. Aar ved den selvstændige Forsørgelsespligts Indtræden og ophører ved det 55. Aar, fra hvilket Aar Alderdomsunderstøttelse kan tildeles. De nævnte 125 Personer udgør 15 $^0/_{00}$ af Befolkningen i de nævnte Aldersklasser, 13 $^0/_{00}$ i Syd- og 17 $^0/_{00}$ i Nord-Grønland.

[1]) 70, § 16 og 179, § 2.
[2]) 73, 368/1936.

For 71 af de nævnte Personer er Invaliditeten anført, saaledes at der for disses Vedkommende kan skelnes mellem følgende Defekter[1]):

Blindhed	22	Tilfælde
Lammelser	17	—
Vanførhed(?)	17	—
Følger af Beskadigelser	5	—
Aandssvaghed	5	—
Døvstumhed	4	—
Ligfald	1	—

Til Sammenligning skal meddeles, at HROLV 1925 i den ialt 1.132 Individer store Befolkning i Upernavik Distrikt fandt 15 Personer (deraf 8 i Alderen 15—54 Aar) lidende af kirurgisk Tuberkulose, saaledes at disse »alle var mere eller mindre daarligt egnede til den haarde Kamp for Tilværelsen«[2]), endvidere 8 andre Invalider (7 i Alderen 15—54 Aar), 3 aandssvage og 1 sindssyg voksen Person samt endelig 10 blinde (deraf 5 i Alderen 15—54 Aar), ialt i Alderen 15—54 Aar 24 Personer med væsentlig nedsat Arbejdsevne (30 ‰ af Distriktets Befolkning i nævnte Aldersklasser).

Ved Angmagssalik fandt jeg 1931 i samme Aldersklasser 7 fuldstændig uarbejdsdygtige samt 10 med delvis Invaliditet, ialt ca. 40 ‰. Dette særlig betydelige Antal forklares ved, at en Pandemi af Børnelammelse 5 Aar tidligere havde hærget det paagældende Distrikt[3]).

Den ydede Understøttelse har 1935 for Nord-Grønland andraget Kr. 5.600 og for Syd-Grønland Kr. 8.700(?), ialt Kr. 14.300(?). Den enkelte Understøttelse har efter vedkommendes Trang i Almindelighed varieret mellem Kr. 50 og 150; gennemsnitlig har den enkeltes aarlige

[1]) Jeg gør her for alle Tilfældes Skyld opmærksom paa, at en fuldstændig Abnormstatistik ikke foreligger for Grønlands Vedkommende. Blindhedskvotienten er 1910 opgivet at være 3 ‰ i Syd-Grønland og mellem 2 og 3 ‰ i Nord-Grønland (C. M. NORMAN HANSEN, Om Blindhed og Øjensygdomme i Grønland. Hospitalstidende. 1910, pag. 128. København. 1910). En fuldstændig Abnormstatistik vil selvfølgelig vise adskilligt højere Tal end Antallet af de invalideunderstøttede, da Invalideunderstøttelsen kun ydes til Personer i Aldersklasserne fra 15 til 54 Aar og kun, for saa vidt de paagældendes Kaar og Vandel gør Understøttelse rimelig.

Under nærværende Arbejdes Trykning er fremkommet Indberetning om en af Embedslægerne i Nord-Grønland 1937 foretaget Registrering af invaliderede Personer over 16 Aar. Af Befolkningen i nævnte Alder (ca. 4200 Personer) fandtes 127 (30 ‰) med væsentlig nedsat Arbejdsevne, nemlig 31 blinde, 11 aandssvage, 27 med ossøs Tuberkulose, 6 med Lammelser efter Børnelammelse, 3 døvstumme, 17 tilskadekomne og 32 uarbejdsdygtige paa Gruud af Sygdom (særlig Gigtlidelser og Hjertesygdomme). Det betydelige Antal uarbejdsdygtige paa Grund af Lungetuberkulose (anslaaet til mindst 40) er ikke medregnet i Opgørelsen.

[2]) 48, pag. 871.

[3]) 1, pag. 75.

Invalideunderstøttelse beløbet sig til godt hundrede Kroner. For Nord-Grønlands Vedkommende kan jeg oplyse, at det samlede Understøttelsesbeløb i 1927 var Kr. 1.250, 1930: Kr. 3.600, 1933: Kr. 4.500 og 1935: Kr. 5.600.

Enhver Person i Vest-Grønland over 55 Aar, som uden egen Skyld bliver ude af Stand til at fremskaffe det nød-

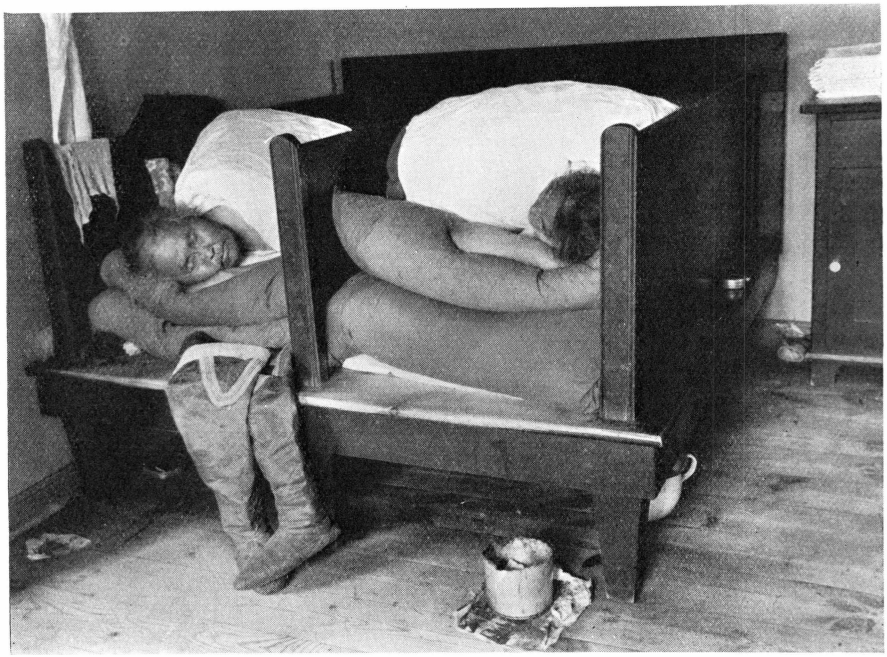

Fig. 54. Interieur fra Alderdomshjemmet ved Kolonistedet Julianehaab. 1936. JETTE BANG phot. For hver enkelt Alumne er der ved Skillevægge indrettet et Særrum paa Briksen.

vendige til Underhold for sig selv eller for de af ham forsørgede, har Ret til Alderdomsunderstøttelse. Andragender herom fremsendes og behandles paa lignende Maade som Andragender om Invalideunderstøttelse.

Understøttelsens Størrelse fastsættes af Sysselraadet efter, hvad der til enhver Tid behøves til den understøttedes og hans Families nødtørftige Underhold; Beløbet vil i Almindelighed ikke overstige 100 Kr. aarlig for en enkelt Person eller 150 Kr. for et Ægtepar, men der kan dog under særlige Omstændigheder ydes større Beløb. Saafremt Ansøgeren enten som en ham tilkommende Pension eller ved trods Alderen stadig udøvet Erhverv kan paaregne en vis Indtægt, kan Alderdomsunderstøttelsen kun ydes med Beløb, som i første Tilfælde i alt Fald ikke maa bringe den samlede Indtægt for en enligtstillet op over 130 Kr.

og i andet Tilfælde ikke over 145 Kr. aarlig (for to alderdomsunderstøttede Ægtefæller tilsvarende ikke over 195 og 205 Kr. aarlig for begge)[1]). De afholdte Udgifter indtil de nævnte Beløb paa henholdsvis 100 og 150 Kr. refunderes af den danske Statskasse.

Oppebærelse af Alderdomsunderstøttelse udelukker Nydelse af anden Understøttelse af det offentlige[2]). Saafremt den understøttede, f. Eks. paa Grund af Alderdomssløvsind (det samme gælder iøvrigt ogsaa for de paa Grund af Aandssvaghed eller Sindssygdom invalide) ikke selv formaar at forvalte sin Understøttelse, kan Sysselraadet sætte paagældende under det fornødne Værgemaal[3]).

De fra Statskassen for Udgifter til Alderdomsunderstøttelse i Grønland refunderede Beløb har været 1927: Kr. 46.800, 1930: Kr. 66.400, 1933: Kr. 78.000 og 1935: Kr. 75.000. Ved Folketællingen 1930 fandtes i Vest-Grønland paa det nærmeste 1.100 Personer over 55 Aar; heraf maa ca. 400 antages at være Ægtefæller (af de øvrige er ca. 400 Enker, 100 Enkemænd, 70 ugifte Kvinder, 15 ugifte Mænd og 100 Personer — overvejende Mænd —, gifte med yngre Ægtefæller). Naar det erindres, at Alderdomsunderstøttelsens normalt refunderede Beløb er 100 Kr. for en enlig understøttet, vilde der for samtlige enligstillede i nævnte Aldersklasser kunne regnes med Kr. 70.000 og til de 200 Ægtepar paa samme Maade Kr. 30.000, ialt Kr. 100.000. Efter Størrelsen af det refunderede Beløb maa det herefter antages, at omtrent tre Fjerdedele af alle Vest-Grønlændere over 55 Aar modtager Alderdomsunderstøttelse[4]).

Ved en enkelt af de vestgrønlandske Kolonier (Julianehaab) findes et i 1932 aabnet Alderdomshjem med 9 Pladser. Hjemmet bestyres af et Sysselraadsudvalg; Optagelse paa Hjemmet finder Sted efter Ansøgning fra paagældende Kommuneraad og er betinget af et kommunalt Tilskud paa 50 Kr. aarlig. Alderdomsunderstøttelsen plus nævnte Tilskud indbetales til Hjemmets Drift; eventuelt Underskud dækkes af Sysselkassen. Alumnerne faar fuld Forplejning paa Hjemmet plus 35 Øre om Ugen til ekstra Fornødenheder. Personer med smitsomme Sygdomme kan ikke optages[5]). Ogsaa ved Angmagssalik er der 1936 — men for private Midler — oprettet og udstyret et lignende Hjem.

Der har aldrig været indrettet Fattiggaarde i Grønland.

---

[1]) 73, 237/1928.

[2]) 73, 368/1935.

[3]) 180, § 8.

[4]) I Danmark modtager ca. 23 % af alle Personer over 55 Aar Aldersrente. Den normale Aldersgrænse for Opnaaelse af Aldersrente ligger imidlertid i Danmark først ved det 65. Aar, og af Personer i Aldersklasserne over 65 Aar er 45 % Aldersrentenydere, se Statistisk Aarbog 1936. København. 1936, pag. 132.

[5]) 73, 261/1932.

V. Sygdomsforebyggelse.

I hvert Syssel i Grønland findes en Sundhedskommission, af hvilken Distriktslægen er fast Medlem. Under disse Kommissioner sorterer saavel Karantæne- som Epidemivæsenet i Grønland[1]).

Karantæne lader sig i Grønland — fordi Landet er en Ø og tilmed liggende isoleret uden for de sædvanlige Skibs-

Fig. 55. Vaccinationseftersyn ved Kolonistedet Umanak. 1914. Alfr. Bertelsen phot.

ruter — gennemføre paa forholdsvis bekvem og betryggende Maade. I Henhold til de gældende Lovbestemmelser er Grønland — med enkelte og i denne Forbindelse uvæsentlige Undtagelser — lukket for ethvert Fartøj, der ikke forud har indhentet den danske Regerings Tilladelse til Besejling af Landet, og yderligere kræves af ethvert til Grønland ankommet Skib, før Forbindelse med Land kan optages, en af Skibsføreren udstedt Erklæring om, at der ikke paa Skibet er eller under Rejsen har været nogen Person, som kan tænkes at lide af smitsom Sygdom. For den officielle Skibstrafiks Vedkommende søges ved Lægeundersøgelse før Afrejsen til Grønland af hver enkelt saavel af Skibets Passagerer som af dets Besætning opnaaet saa stor en Sikkerhed som muligt mod Indførelse af smitsom Sygdom blandt den grønlandske Befolkning. Det er en Selvfølge, at der ikke ved disse

[1]) 181.

Foranstaltninger forventes nogen absolut Garanti; men den anvendte Fremgangsmaade synes at yde saa stor en Beskyttelse, som lader sig opnaa, naar det skyldige Hensyn skal tages ogsaa til Besejlingens Nødvendighed og Skibsfartens Krav.

Paa den anden Side medfører nutildags Transportmidlernes stadig forøgede Fart, at Forbindelse med Grønland i en Del Tilfælde vil kunne ske saa hurtigt, at Sygdomme først vil komme til Udbrud, efter at de tilsyneladende raske Individer er naaet i Land. I ganske særlig Grad vil dette Forhold selvfølgelig komme til at gøre sig gældende ved en mulig tiltagende Luftfart paa Grønland.

Ved optrædende epidemiske Sygdomme træffes der i Grønland i hvert enkelt Tilfælde de Forholdsregler mod Sygdommens Udbredelse, som formodes paakrævede og gennemførlige. De nævnte Foranstaltninger kan — her som andensteds — bestaa i Isolation af Patienterne, af disses Bolig, af Bostedet eller af større Distrikter, Vask og Desinfektion af Personer eller af Ting, Afholdelse fra bestemte Former for Beskæftigelse, Forbud mod Anvendelse af smittefarlige Næringsmidler o. s. v. Hertil kan yderligere slutte sig Paabud om Vaccination i større eller mindre Omfang.

Foruden saadanne lejlighedsvis udførte Vaccinationer mod forskellige Sygdomme er Vaccination mod Kopper siden 1917 en fast obligatorisk Foranstaltning i Vest-Grønland[1]). Det er de offentligt ansatte Læger paalagt at foretage denne Vaccination paa enhver, som ikke tidligere vides at være vaccineret. Ved Skolegangens Begyndelse undersøges for hvert enkelt Barn, om Vaccinationsattest foreligger, og i modsat Fald indberetter Overkateketen Tilfældet til Præstegældets Førstepræst, som videresender Meddelelsen til Distriktslægen, for at Vaccinationen snarest kan blive foretaget[2]).

Ved Pladser, hvor Befolkningen vides at rumme en eller flere kroniske Tyfusbacilbærere, rettes der som oftest en Henstilling til Tilflyttere om at lade sig vaccinere mod Tyfus, og det fremhæves samtidig, hvilken Risiko Undladelse af denne Vaccination medfører[3]).

De paagældende Bacilbærere faar Underretning og Paalæg om de

[1]) JENNER's første Vaccination foretoges i England 1796, og hans første Meddelelse om Vaccinationens Betydning offentliggjordes 1798. I Danmark blev den første Vaccination foretaget 1801 med Lymfe fra JENNER, og allerede Aaret efter omtales i den for »den i det nordre grønlandske Chirurgicat antagne Chirurgus Hr. JOHAN FREDERIK LERCH« af Inspektøren i Nord-Grønland under $^{21}/_{9}$ 1802 udstedte Instruks (6. c) »den lykkelige Begyndelse, som her ved Godhavn allerede er giort, med at indpode Grønlænderne Kokopper« (146).

[2]) 66, 1917, pag. 606.

[3]) Siden 1928 rettes en tilsvarende Henstilling om Tyfusimmunisering før Udrejsen til alle Passagerer, som befordres til Grønland med Styrelsens Skibe.

nødvendige Forsigtighedsforanstaltninger med Hensyn til Afføring, Vask og Omgang med andre Personer, men noget større Hensyn til de givne Anvisninger bliver der neppe taget — i alt Fald ikke paa ret mange Steder. Om Forholdene ved Jakobshavn siger SAXTORPH saaledes 1931: »Det er ikke alene Forstaaelsen, det mangler paa; lige saa ofte er det Mangel paa Villie til at indordne sig under nødvendige, men maaske mindre behagelige Livsformer. Jeg har erfaret det med vore Tyfusbacilbærere, der selvfølgelig har faaet bestemte Leveregler og Forskrifter, der skulde overholdes. De bliver aldrig overholdt, og hverken venlige Henstillinger eller Trusler hjælper«. Og han tilføjer: »Det samme gælder naturligvis for en smittefarlig tuberculøs«[1]). En lignende, men mere detailleret Udtalelse om disse Forhold findes hos KROGH-LUND: »Hvad angaar Baciludskillernes Færden i og udenfor Kolonien (Jakobshavn) og deres Behandling af deres dejecta, kan man roligt sige, at de med en enkelt Undtagelse indtil Dato begaar alle de Forsyndelser mod de indprentede Forholdsregler, som det i enhver Situation passer dem. Uskadeliggørelse af Fæces med Klorkalk, særlig Renlighed ved og Haandvask efter Defækation, Afholdenhed fra Selskabelighed og Gæsteri opgiver de som Regel efter kort Tid, naar de opdager, at »det ikke hjælper«. Det er netop i et grønlandsk Samfund, hvor Individet tidligere ofrede saa meget og saa ofte paa Samfundets Alter, ejendommeligt at se, i hvert Fald i Jakobshavn, hvor hensynsløst Individet, in casu Baciludskilleren, plejer sin personlige Magelighed, og hvor roligt de andre, af hvilke dog en Del er vidende om den stadige Trusel mod Kolonifællernes Sundhed, som herved vedligeholdes, lader det ske«[2]).

Man vil i disse Skildringer genfinde noget af den tidligere (Side 139) omtalte Sorgløshed og nærmest fatalistiske Livsopfattelse hos den indfødte grønlandske Befolkning. Enhver Bestræbelse for at fremme Hygiejnen i Grønland maa derfor foruden den tekniske Vejledning og den økonomiske Hjælp, som kan være nødvendig til Overvindelse af de forskellige — ofte af Klimaet særlig skærpede — Vanskeligheder, tillige tage Sigte paa Befolkningens aandelige Paavirkning og kulturelle Udvikling. Det maa saaledes stadig erindres, at Trangen til Renlighed er en ikke mindre væsentlig hygiejnisk Faktor end den lettere Vandtilførsel, Husholderiskhed ikke mindre værdifuld end en forøget Indtægt o. s. v. o. s. v.

Særlig fra indeværende Aarhundredes Begyndelse har den grønlandske Befolkning været ude for en Udvikling, som i meget hurtigt Tempo har forandret dens Tilværelse. Samfærdslen — saavel med Omverdenen som inden for Landet selv —

[1]) 73, 175/1931.
[2]) 125, pag. 734.

foregaar nu med Damp- og Motorskibe samt med mindre Motorfartøjer i Modsætning til den ældre Tids Trafik med Sejlskibe og Robaade; Befolkningens tidligere omflakkende Tilværelse er afløst af Ophold i samme Hus Aaret rundt; Familierne opgiver de smaa spredte Bopladser og samler sig i stigende Antal ved enkelte, stadig voksende Pladser; Hovederhvervet er ikke længere Sælfangst, men Fiskeri, og Ernæringen — saavel som Beklædningen — er undergaaet den deraf betingede Forandring; endelig har enkelte, i Grønland tidligere ukendte, smitsomme Sygdomme i de senere Aar faaet fast Fodfæste i Landet.

Det kan da ikke undre, at det ofte har været vanskeligt for den grønlandske Befolkning at finde sig til Rette under de mange nye og uvante Forhold. Paa den anden Side gør den stedfundne Forandring det tvingende nødvendigt, at der i Nutiden tages ganske anderledes bevidst Hensyn til Hygiejnens Krav, end Tilfældet var under de tidligere i sig selv sundere Livsforhold.

De fundamentale hygiejniske Krav er gyldige overalt, og deres Opfyldelse — for nogles Vedkommende maaske med en lokalt betinget Tillempning — maa da ogsaa opstilles som Maalet i Grønland. I de foregaaende Afsnit vil det da ogsaa ses, at en sanitær Fremgang kan paavises paa de fleste af de omhandlede Omraader; en stadig stigende Procentdel af den grønlandske Befolkning naar efterhaanden til Forstaaelse af den ved de hygiejniske Forholdsregler tilsigtede Nytte og deltager i Administrationens Bestræbelser for at forbedre Landets Sundhedsvilkaar.

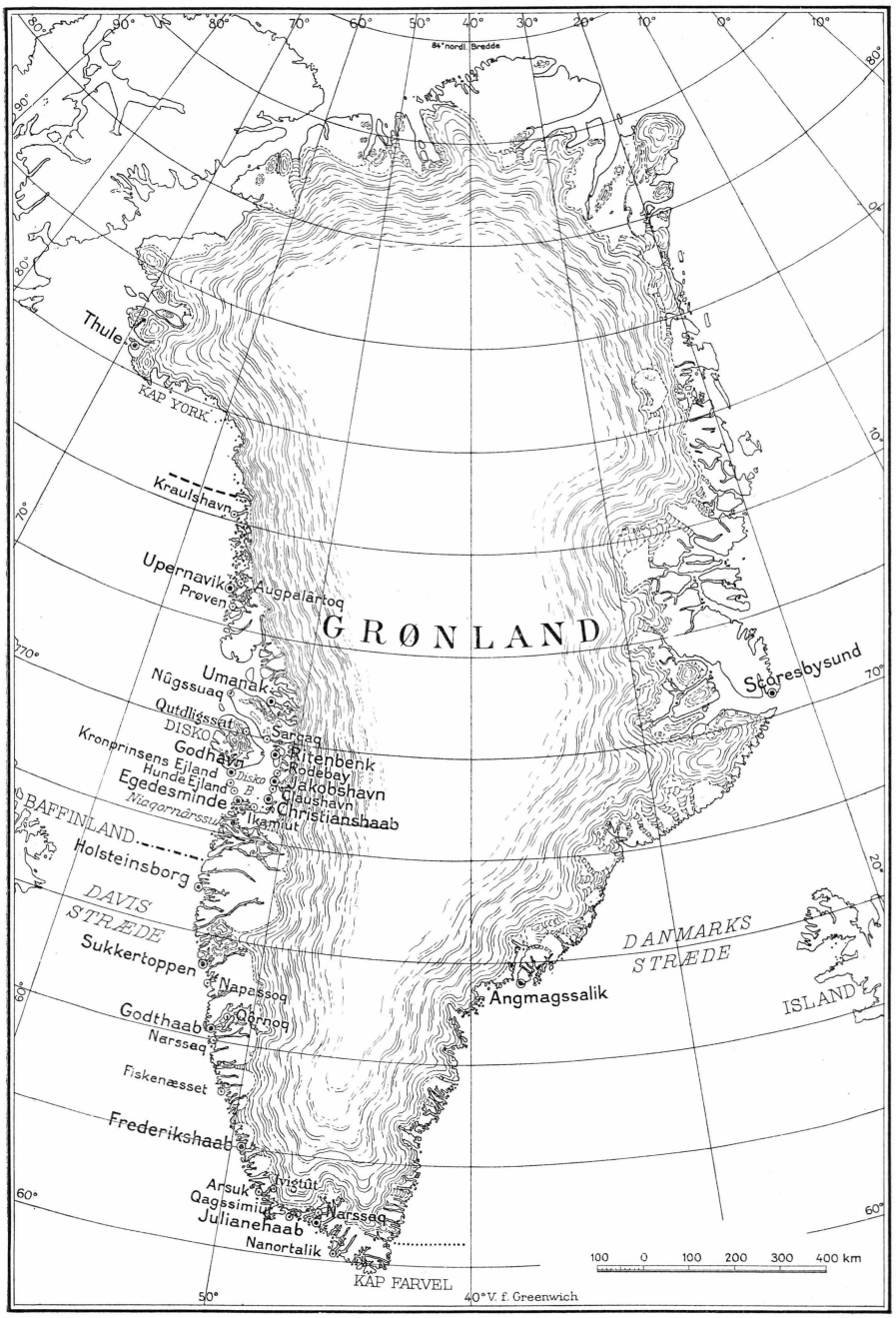

Kort over Grønland med de i Afhandlingen nævnte Lokaliteter.

— — — — Nordgrænse for Nord-Grønlands Administrationsomraade.

.—.—.—. Grænse mellem Nord- og Syd-Grønlands Omraader.

..... Sydgrænse for Syd-Grønlands Administrationsomraade.

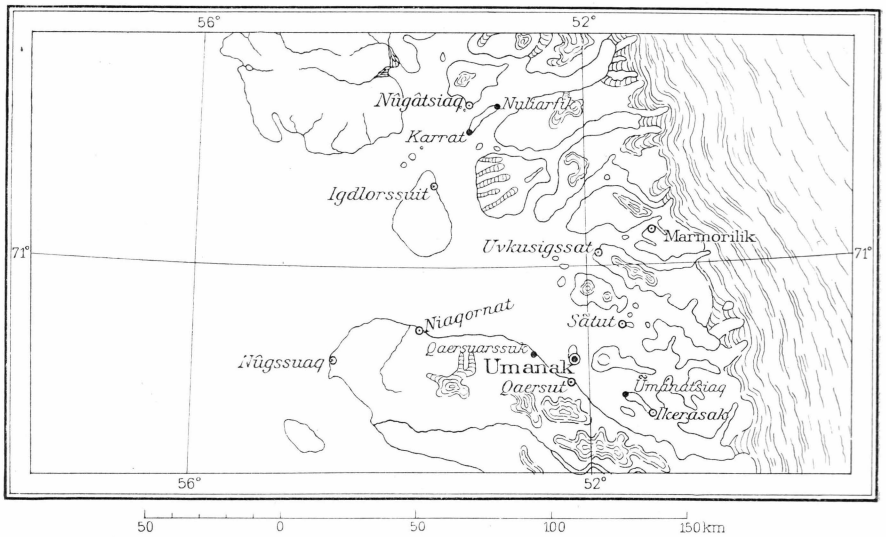

Kort over Umanak Distrikt med de i Afhandlingen nævnte Lokaliteter.

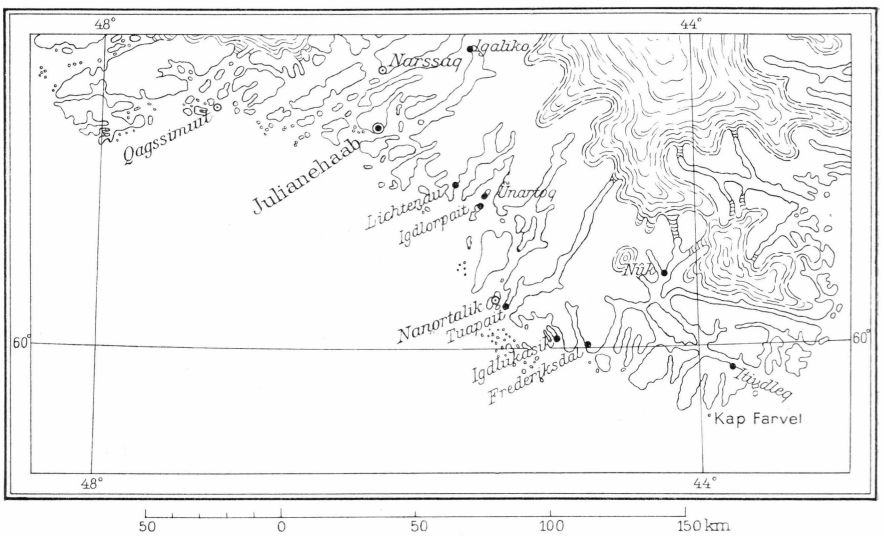

Kort over Julianehaab Distrikt med de i Afhandlingen nævnte Lokaliteter

Bilag Nr. 1.

Regulativ for Laan til Husbygning m. m. af 21. Juli 1914.

§ 5. Den, der modtager Laan til Husbygning, skal forpligte sig til med Hensyn til Indrettelsen af sit Hus i det mindste at iagttage følgende særlige Bestemmelser:

a. Gulvet i Opholdsrummet skal i sin Helhed være dækket af Træ, ogsaa under Briksen; denne skal ligeledes være af Træ, og Rummet under denne være let tilgængeligt for Rensning.
b. Opholdsrummet skal være paneleret med Brædder, som males indvendig og paa den udvendige Side bestryges med Tjære, inden Tørvemuren opsættes.
c. Vinduernes Størrelse skal være mindst $^1/_{25}$ af Gulvets Areal; de males ud- og indvendigt, og mindst et Vindue skal være til at aabne og forsynet med Trækrude.
d. Dørene skal være tætte, forsynede med Hængsler og Laas og malede.
e. Afstanden fra Gulvet til Underkanten af Loftsbjælkerne skal være mindst tre Alen.
f. Taget skal gaa ud over Murene saaledes, at disse er beskyttede mod Tagdryp.
g. Loftet skal være af Brædder; hvor Tag af Græstørv anvendes, skal der mellem dette og Loftsbrædderne lægges Tagpap.
h. Findes der intet særskilt Køkken i Huset, skal Opholdsrummet være forsynet med et fast Skab eller Hylder til Madvarer, som ikke maa anbringes under Briksen.
i. Huset skal være forsynet med Spyttebakke og Urinspand af Zink med Laag.

Laantageren er med Hensyn til Overholdelsen af disse Bestemmelser samt Husets tilbørlige Vedligeholdelse, indtil Laanet er helt afbetalt, underkastet det Tilsyn, som Landsraadet bestemmer.

Bilag Nr. 2.

Vedtægt vedrørende Husbygning m. m. i Grønland af 21. Juli 1914.

§ 1. Husbygning maa kun finde Sted paa tørre Steder, hvorfra der er Vandafløb. Sammenbygning af flere Huse er ikke tilladt, Huset skal ligge mindst 15 m fra andre grønlandske Huse, med mindre Kommuneraadet tillader Afvigelse herfra. Tørv til Mure og Tag skal være tørre og rene og maa ikke graves mellem Bopladsens Huse, men skal tages fra højtliggende sunde Steder.

§ 2. Gulvfladen skal være mindst 30 cm over Jordsmonnet udenfor. Gulvet under Briksen bør være let tilgængeligt, saa at det let kan fejes og vadskes. Hvis Huset ikke har Forstue, skal det have en lang og tæt Husgang.

§ 3. Husets Mødding maa ikke anbringes paa et saadant Sted, at Afløb fra den forurener Stedets Drikkevand. Ej heller maa den lægges foran Indgangsdøren eller saaledes, at Adgangen til Huset gaar tværs over den, hvorved der til Stadighed slæbes Snavs ind i Huset.

§ 4. Landsraadet kan af Fælleskassen bevilge Tilskud til Bopladser, der andrager om Hjælp til Afvanding af Sumpe, Fjernelse af Møddingpladser, Tilvejebringelse af Vandhentningssteder samt Foretagelse af almindelig Renovation.

§ 5. Kommuneraadet fører Tilsyn med Overholdelsen af foranstaaende Vedtægt for de Huse, som herefter opføres, og kan i Overtrædelsestilfælde paalægge Bøder fra 1 til 5 Kroner.

Ved nærværende Afhandlings Afslutning fremkommer nedenstaaende, efter Forholdenes Udvikling noget ændrede Bestemmelser angaaende Husbygningen i Grønland.

Regulativ vedrørende Husbygning m. m. i Grønland af 16. Februar 1937.

§ 1. Husbygning maa kun finde Sted paa tørre Steder, hvorfra der er Vandafløb. Huset skal ligge mindst 15 m fra andre grønlandske Huse, medmindre Kommuneraadet tillader Afvigelse herfra. Tørv, saavel til Husbygning som til anden Benyttelse maa ikke graves paa Steder, hvor der ved deres Bortfjernelse vilde fremkomme Huller, som kunde frembyde Fare for Færdselen, eller i Nærheden af beboede Steder, saafremt der ved Gravningen vilde opstaa Smaapytter med stille-

staaende Vand. Tørvegravning mellem Huse maa kun finde Sted med Kommuneraadets forud indhentede Tilladelse. De til Mure og Tag anvendte Tørv skal være tørre og rene.

Sammenbygning af Huse er ikke tilladt. I Tilfælde, hvor der ikke paa anden Maade kan skaffes fornøden Byggeplads, kan Sundhedskommissionen efter derom indgivet Andragende meddele Tilladelse til Sammenbygning. Der kan til saadan Tilladelse stilles de efter Forholdene paakrævede Betingelser. Den byggende skal derhos være pligtig at anbringe et Lerlag af mindst 13 cm Tykkelse mellem Yderklædningen paa det oprindelige Hus og den tilstødende Klædning paa det nye Hus.

§ 2. Gulvfladen skal være mindst 30 cm over Jordsmonnet udenfor. Gulvet under Briksen bør være let tilgængeligt, saa at det let kan fejes og vaskes.

Hvis Huset ikke har Forstue, skal det have en lang og tæt Husgang.

§ 3. Husets Mødding maa ikke anbringes paa et saadant Sted, at Afløb fra den forurener Stedets Drikkevand. Ejheller maa den lægges foran Indgangsdøren eller saaledes, at Adgangen til Huset gaar tværs over den, hvorved der til Stadighed slæbes Snavs ind i Huset.

§ 4. Det paahviler Kommuneraadet under Sysselraadets Tilsyn at træffe fornødne Foranstaltninger til Afvanding af Sumpe, Fjernelse af Møddingspladser, Tilvejebringelse af Vandhentningssteder samt Foretagelse af almindelig Renovation.

Landsraadet kan, inden for de Grænser, der er fastsat ved Anordning om de grønlandske Landsraad af 29. Maj 1926 § 21, 1ste og 3die Stykke, yde Tilskud til Kommuner, der andrager om Hjælp til Foretagelsen af saadanne Arbejder.

§ 5. Kommuneraadet paaser, under Sysselmandens Overtilsyn, Overholdelsen af foranstaaende Vedtægt for de Huse, der herefter opføres. Overtrædelser behandles som Forseelsessager og medfører Bødestraf fra 2 til 30 Kr. Foranstaltninger i Strid med nærværende Regulativ kan foranlediges omgjort af Kommuneraadet for Overtræderens Regning.

§ 6. Ved nærværende Regulativ bortfalder Vedtægt vedrørende Husbygning m. m. i Grønland af 21. Juli 1914.

Bilag Nr. 3.

Regler om Maltudhandling og Forbrug af Spiritus i Grønland af 2. Januar 1937.

I. For Befolkningen i Almindelighed gælder følgende Regler:

1. Lands- og Kommuneraadsmedlemmer kan gennem Kolonibestyreren aarligt rekvirere indtil 6 Flasker Vin, velansete, af Kommuneraadet anbefalede Husherrer, indtil 3 Flasker.

2. Til velansete, af Kommuneraadet anbefalede Husherrer over 25 Aar kan udleveres indtil $1^1/_2$ kg Malt (med tilhørende Humle) maanedlig.

Den, som i en Maaned ikke aftager sit Kvantum, er afskaaret fra senere at forlange det.

3. Enker, der fører egen Husholdning, stilles lige med Husherrer i disse Forhold.

4. Kommuneraadet vil hvert Aar den 1. April have at tilstille vedkommende Handelsbestyrer en Fortegnelse over de Husherrer, der efter Raadets Formening ikke bør have Adgang til at forskaffe sig Vin eller Malt.

Paa denne Fortegnelse skal altid optages de Husherrer:

a. som indenfor det sidste fulde Aar har modtaget Fattighjælp,
b. som ved Dom er frataget de borgerlige Rettigheder, eller
c. som har gjort sig skyldig i Misbrug af Drikkevarer.

5. Saafremt en Husherre i Aarets Løb maatte vise sig uegnet til at erholde Vin eller Malt — paa Grund af ydet Fattighjælp eller af andre Aarsager — bør Kommuneraadet snarest give Handelsbestyreren Meddelelse herom. Hvis omvendt en af de paagældende Personer i Aarets Løb paany maatte skønnes egnet til at erholde Vin eller Malt, — f. Eks. fordi der er hengaaet 1 Aar siden Fattighjælpens Ydelse, og Raadet iøvrigt ingen Betænkelighed maatte nære — vil der ligeledes være at give Handelsbestyreren Meddelelse herom.

6. Den, der misbruger Vin eller Øl, udelukkes fra fremtidig at rekvirere Vin og at købe Malt.

Til Misbrug henregnes f. Eks.:

at den paagældende sælger sin Vin, Øl eller Malt til andre Grønlændere,
at den paagældende benytter Vin, Øl eller Malt som Vederlag for udført Arbejde eller for Varer,
at den paagældende benytter Vin, Øl eller Malt som Gave, med mindre det sker under Form af Udskænkning til Fortæring paa Stedet,
at den paagældende gentagne Gange har vist sig beruset,

at den paagældende ved Udskænkning har foranlediget, at andre er blevne berusede.

Naar Misbrug er konstateret, har Sysselmanden Pligt til at træffe Bestemmelse om, at Retten til at rekvirere Vin eller købe Malt fratages vedkommende.

Sysselmandens Afgørelse kan indbringes for Landsfogden.

7. Hvert Handelssted skal føre en Liste over Kommunens maltberettigede, inddelt i en Rubrik for hver af Aarets 12 Maaneder, hvorpaa opføres, hvad hver har købt i hver enkelt Maaned, saavel Grønlændere som Danske. Ingen Grønlænder maa købe Malt udenfor sin egen Kommune, med mindre han i hvert enkelt Tilfælde har Tilladelse fra sin Sysselmand til at købe et bestemt begrænset Kvantum.

II. For fastansatte grønlandske Tjenestemænd gælder følgende særlige Regler:

1. Spirituosa, Vin og dansk Øl kan fastansatte faa efter de i Reglement angaaende Forbrug af Spirituosa ommeldte Regler (Beretninger og Kundgørelser 1929 pag. 244).

2. Malt med tilhørende Humle kan, saa vidt Beholdningerne strækker til, købes af de i fast Tjeneste ansatte under de grønlandske Love staaende Personer efter følgende Regler:

1. Udstedsbestyrere, overordnede Haandværkere og med disse ligestillede	indtil	6	kg maanedlig
2. fastansatte over 35 Aar	—	4	- —
3. — — 25 —	—	2	- —

I Tvivlstilfælde afgør Landsfogden, til hvilken Gruppe den paagældende skal henføres.

Saafremt der i samme Husstand findes to eller flere, som ifølge det foranførte kan købe Malt, kan kun een af dem benytte denne Ret.

Skulde nogen gøre Misbrug af den herved indrømmede Ret, gælder ovenanførte Bestemmelser.

Grønlandske Haandværkere, der er fuldt uddannede i Danmark, har Ret til at købe Malt og Spirituosa efter de her fastsatte Regler, selv om de ikke er fyldt 25 Aar.

Bilag Nr. 4.

Fødemidlernes Sammensætning og Kalorieværdi.

(Gennemsnitsværdier; hvor ingen anden Kildeangivelse er anført, efter H. SCHALL: Nahrungsmitteltabelle. Leipzig. 1932).

pr. 100 Gram	Indhold af			
	Protein-stoffer g	Fedt-stoffer g	Kul-hydrater g	Kalorier (uden Hensyn til Udnyttel-sesgrad)
Indførte Fødemidler:				
Fedevarer:				
Margarine	0,5	85	0,5	795
Svinefedt	0	99	0	920
Faarefedt	0,5	97	0	905
Sødmælkspulver	25	27	37	505
Kornprodukter:				
Rugmel (Analyse fra Teknologisk Instituts Mellaboratorium)	11	2	70	350
Rugsigtemel (Analyse fra Teknologisk Instituts Mellaboratorium)	12	1	73	360
Hvedemel (Analyse fra Teknologisk Instituts Mellaboratorium)	13	0,7	72	355
Ris	7	0,5	78	350
Byggryn	11	2	70	350
Bankebyggryn				
Havregryn	13	6	67	385
Boghvedegryn	10	1,5	70	340
Semoulegryn	11	0,5	76	360
Malt, Analyse fra Tuborg-Laboratoriet	9	2	80	385
Kiks (Skibs-) (Analyse fra Stein's analytisk-kemiske Laboratorium)	8	2,5	76	370
Skonrogger (Analyse fra Stein's analytisk-kemiske Laboratorium)	8	0,5	79	360
Skibsbrød (Analyse fra Stein's analytisk-kemiske Laboratorium)	10	1	75	360
Bælgfrugter:				
Ærter, gule	23	2	52	325
Bønner, brune	25	1,5	47	310
Tørrede Frugter:				
Figner	4	0	74	320
Rosiner	2	1	67	290
Svedsker m. Sten	2	0	52	220
Sukker og Chokolade:				
Melis, hugget (Analyse fra De Danske Sukkerfabrikker)	0	0	100	410
Melis, stødt (Analyse fra De Danske Sukkerfabrikker)	0	0	99,5	410
Kandis (Analyse fra De Danske Sukkerfabrikker)	0	0	96	395
Puddersukker (Analyse fra De Danske Sukkerfabrikker)	0	0	55	225
Sirup (Analyse fra De Danske Sukkerfabrikker)	6	22	67	505
Chokolade	22	27	32	470
Kakao				
I Grønland producerede Fødemidler:				
Kød:				
Sælkød, raat[1]	19	12	3	200
Lodder (Angmagssæt), tørrede[2]	57	12	2	355
Laks	21	13	0	205
Hellefisk[3]	?	14	?	?
Torsk	17	0,7	0	75

[1]) Meddelelser om Grønland, Bd. 51, pag. 14.
[2]) Beretn. og Kundgørelser vedrørende Styrelsen af Grønland. 1923, pag. 127.
[3]) Partiel Analyse fra Grønl. Styr. Oliefabrik.

RÉSUMÉ IN ENGLISH

As compared with the old civilized countries the Greenland population is very small in numbers, and this applies to the total population as well as to that of the individual dwelling places. The native population of West Greenland amounted in 1930 to 15,345 individuals, distributed over 166 inhabited places averaging 92 inhabitants. A considerable increase in the average population of the individual dwelling places has taken place within the period 1901—30, particularly in South Greenland, where the formerly common small places with less than 50 inhabitants have now been abandoned in favour of fewer, but larger settlements. In most places in Greenland there is but a limited area suitable for habitation, it therefore being frequently very compact, and in spite of the immense areage of the country in proportion to its number of inhabitants (20 km^2 of ice-free country per individual), it is often difficult to enforce the distance of 15 m between the individual houses, which according to regulations is the minimum.

In Greenland housing accomodation is identical with separate houses, every house being owned by its inhabitants. Most houses are inhabited by one family, but in a third of the houses there are on an average two families. The number of inhabitants per house is 6.1 in 1930 (reduced from 10.0 in 1880), and as nine tenths of the houses only contain one room, the average is thus also 6 individuals per room. A survey of 513 houses undertaken in 1935 (all of them being situated in 15 different localities in West Greenland) shows that the amount of space per individual is 8.0 m^3; there are comparatively many houses with 3—6 m^3 per individual. There is a considerable difference in the size of houses built by the employé-class in Greenland and those built by people engaged in the free trades, whereas the size of the household is nearly the same for both of these groups of population; the amount of space per individual also proves to be 13 m^3 in the case of the employé-class, as against 7 m^3 for those engaged in the free trades. As compared with the results obtained by means of earlier surveys, it appears that e. g. in 1883—87 there was not in any of the houses

measured a space of as much as 10 m^3 per individual; even in 1903 there was only in 1 per cent. of the houses investigated 10 m^3 or more, as against at least 10 m^3 per individual in 31 per cent. of the houses investigated in 1935. In the houses of the original Eskimo population the amount of space per individual seems to have been 3 to 4 m^3. The available floor-space is in 1935 on an average 4.1 m^2 per individual; in a tenth of the houses examined there was even at that time only between 1 and 2 m^2 floor-space per individual.

The population of Greenland only began to use stoves and kitchen-ranges about 1835; in 1870 there were stoves in 38 per cent. of the houses of West Greenland, in the period 1915—19 in 78 per cent. The investigations undertaken in 1935 prove that in twelve of the fifteen localities examined there were stoves in all houses. All the houses examined (with one exception) had glass-panes, and the window-space now averages 11—12 per cent. of the floor-space, the proportion 30 years ago being 5—6 per cent. The rooms being low and deep the lighting of the back parts frequently leaves very much to be desired. In North Greenland special air-holes are of common occurrence, whereas the ventilation of the dwelling rooms in South Greenland as a rule only takes place through chance apertures. Nowadays the majority of the West Greenland houses have wooden floors.

The sleeping accomodation of the inhabitants of the house is very scant, the maximum distance between the heads of the sleepers being as a rule 80 cm. Repeated investigations having proved that at least half of the houses of West Greenland contain one or more persons affected by tuberculosis, this limited sleeping accomodation with the resulting close proximity of all the members of the household, children and adults together, naturally involves a serious danger of infection.

The gradual abandonment of the original nomadic habits on the part of the native population and the increasing tendency to take up a permanent residence for many years in succession has called the attention of the administration to housing conditions in Greenland, and in various ways attempts have been made to solve the difficulties connected with this problem. Thus model houses have been constructed, and the materials required for the building of houses have been sold to the population at a loss and with great facilities for payment; grants and loans have been made to builders of houses, while special rules have been set up for the arrangement of houses built on the strength of such loans. Finally, detailed instructions have been worked out for the building of houses, which are presumably adapted to the needs of the average population of Greenland.

From the Godthaab settlement and farther south there are a few gardens owned by Greenlanders, chiefly such as belong to the employé-

class. The gardens are small, on an average about 50 m² and exclusively used for the cultivation of vegetables, more particularly turnips.

Speaking generally, it may be said that until 1930 no actual steps had been taken to effect the cleaning of the Greenland dwelling places; of quite recent years, however, a number of municipalities, particularly in South Greenland, have prohibited the refuse heaps which in former times were to be found outside all the houses; the refuse in these municipalities is now kept in dust-bins or pails, which with short intervals are emptied into the sea.

The supply of water chiefly consists in the water being transported in pails from neighbouring water-courses or lakes; in South Greenland there are a number of wells, and at a few settlements during the summer months water is pumped through a system of pipes from a lake to the neighbourhood of the houses. A considerable number of the population (in winter-time at least 5—6,000 persons) can only procure water by the thawing of ice. The consumption of water per individual may be estimated to average 6—9 litres daily per individual, and it seems that the quantity of water used is dependent upon the difficulties connected with the procuring of it. The water is nearly always of excellent quality, but is frequently exposed to pollution by being transported and kept in dirty containers.

Broadly speaking, the means of nutrition of the Greenlanders can be divided into two well-defined groups, viz. animal food, produced in the country itself, and vegetable food, imported from Denmark. The quantity of imported food per individual now averages 145 kg a year, as against 42 kg at the beginning of the century; in particular, the annual consumption of cereals has risen from 33 to 92 kg and that of sugar (and chocolate) from 5 to 40 kg per individual. The imported foods nowadays seem to cover 60—65 per cent. of the diet of the population, as against 15—20 per cent. at the beginning of the century.

The increasing part played by the imported vegetable foods in the nutrition of the population has brought about a decrease of contents of protein and fats, and a corresponding increase of the quantity of carbohydrates. The imported carbohydrates must nowadays be supposed to cover at least half of the food consumption of the Greenlanders.

It is impossible to set up a typical average diet for the Greenlanders, their food being too much dependent upon variations caused by the seasons, and first and foremost by the occurrence or failure of animals of capture and fish. Vegetables are only regarded as a makeshift or a delicacy, the fresh vegetables grown in Greenland being of no real importance in the diet of the Greenlanders.

The change which has taken place as regards the kinds of foods is i. a. supposed to have resulted in a lack of calcium for which reason

calcium-phosphate is now added to the rye-floor sent up to Greenland. With regard to the vitamine contents the present diet must be supposed to be inferior to the formerly accessible food; for this reason a rational manufacturing of cod-liver oil has been started, with the object of supplying the population with considerable quantities of this commodity.

For the preserving of what has been left over from hunting and fishing, the only methods used in Greenland are freezing or drying by air, but the Greenlanders are, generally speaking, very disinclined to make arrangements with a view to the future. Even though, as compared with former times, there is a marked progress in this respect, periods with insufficient nutrition are still of yearly occurrence throughout the greater part of Greenland.

The consumption of tobacco in Greenland is about the same as in Denmark (about 2 kg tobacco a year per individual); individual abuse is not frequent. The quantities of coffee used must be considered moderate, viz. 3.6 kg coffee a year per individual, which is less than half the quantity consumed in Denmark. Still, it cannot be denied that serious misgiving must be felt regarding the expences for tobacco and coffee (particularly tobacco), which seems to amount to about a third of the total income (in money) of the population. The consumption of alcohol is very low, about $^1/_2$ litre a year per individual; the administration have not considered it advisable to make Greenland an entirely "dry" country, but have preferred to give the population access to a very moderate consumption of alcohol, which should, however, be sufficient to create a growing and very desirable understanding of the effects and dangers of alcohol.

The apparel of the present day Greenlanders, more particularly in the southern part of the country, has been greatly influenced by a very noticeable lack of skins, which in its turn is caused by the decrease of sealing. The result of this is, generally speaking, a less satisfactory manner of clothing, which is due to the poorer material used, and in many cases there is an actual lack of apparel, particularly of foot-gear. Most Greenlanders nowadays have linen underwear, which as a rule is changed once a week. The quantity of material used per individual for underwear and bed-clothes averages 8 m a year.

Whereas food, apparel and housing are absolute necessities of life in Greenland, the question of cleanliness is of more secondary importance for the sustenance of life. Furthermore, the demand for cleanliness is countered by a number of difficulties peculiar to Greenland, partly due to the already mentioned difficult water-supply, partly to the general lack of economic ability of the population, and finally also to their still common, almost fatalistic conception of life.

Generally speaking, the majority of the Greenlanders may be said nowadays to wash their faces and hands with soap and cold water, at least once a day; the same, and very small, quantity of water is generally used by several of the members of the household in succession. The weekly change of underwear already mentioned is as a rule accompanied by the washing of the upper part and the extremities of the body.

Of recent years public baths have been opened at a few settlements, and the use made of those is at any rate not less than the use made of similar institutions in Danish towns.

As to the cleaning of the houses it may be said that the floor and sleeping platform in most cases are washed once a week with a piece of old sacking or the like and cold water, sand, soda and soap, in many cases with water which has first been used for washing the clothes of the household.

The supply of eating utensils is generally very sparse so that the implements at hand in many cases are used by the members of the household in common; the cleaning of these implements after being used is very defective.

A form of uncleanliness which is very unfortunate from a hygienic point of view is the disposal of the excretions. Spitting on the floor is prohibited in all public buildings in Greenland, and patients with infectuous sputum or fæces are instructed as to the best way to avoid carrying infection — but sins of omission, in this respect, are still common.

The quantity of soap used at present in West Greenland averages about 4 kg per individual, as against 9 kg per individual in Denmark proper.

The native population of Greenland look upon the sexual act as necessary, agreeable and healthy; the possibility of exercising it is often at hand, and the use of this possibility is rarely checked by scruples of any kind. The general result of this is, even at the present day, an early sexual activity and a great sexual promiscuity. The comparatively low percentage of illegitimate births in West Greenland, *viz.* 6 per cent. of the total number of births, is undoubtedly explained by the fact that extra-marital copulation is rarely consummated nowadays, owing to the officially prevailing sexual morality. In 1930 there were in West Greenland 933 unmarried men and 1670 unmarried women of more than twenty years of age, and this surplus of unmarried adult women probably creates conditions for free sexual intercourse on a very considerable scale. Thus also Gonorrhea which, in spite of the utmost care taken, made its way into Greenland about 1910, in several districts occurs periodically with an almost endemic distribution.

The frequency of marriages in West Greenland was 9.8 per 1000 in the period 1926—30; the high percentage is caused partly by the fact that almost every breadwinner in Greenland feels the need of a woman's assistance, and partly by the general recklessness of the population regarding possible future burdens. The ritual minimum age is 19 years for men and 17 years for women; the average marriage-age is low and may presumably be estimated at $24^1/_4$ years for men and $22^1/_2$ for women contracting first mariages. Owing to the high mortality among the adult population of Greenland, the duration of marriages is comparatively short; about half the number of widowed men contract new marriages as against only one fifth of widowed women. Marriages between closely related persons are rare, and man and wife frequently come from different dwelling places; in most cases it is the woman who has come from another place than that at which the couple have their home. During the period of pregnancy, childbirth and lying-in, every woman in Greenland receives gratuitous advice and assistance from the staff of midwifes scattered all over Greenland.

In the course of years many alliances, marital and otherwise, have been contracted between European men and native women; this mixed race is now very pronounced, the leading personalities of present day Greenland being nearly all of mixed parentage.

Nearly all the children of Greenland are suckled by their mother, and the period of lactation as a rule extends over a couple of years. It is rare that the necessary preparations have been made for the clothing of the expected baby; but all the midwives of Greenland are at present, by private Danish initiative, provided with a complete infant outfit, which is lent to homes lacking what is necessary for the nursing of the child. The newly born child lies on the sleeping platform, between its parents, a special bed or cradle being out of the question. Many children are reared under very poor conditions, and a comparatively large percentage (according to random investigations about one seventh of the children) are insufficiently fed and clothed, at any rate for part of the year. The most frequent cause of this is lack of energy or failing domestic economy on the part of the parents; other less frequent causes are the loss of a father or even of both parents. Proportionally the greatest number of bad householders are to be found among the purest Eskimo population. Much has been done from various quarters in Denmark to assist such children as have lost both or one of their parents.

In the period 1901—30 there were proportionally about twice as many still-born children outside as within wedlock; on the other hand, the conditions of children born outside marriage are later on not very different from those born in wedlock. According to definite rules

the fathers of illegitimate children are obliged to contribute to their maintenance until their sixteenth year.

All Greenland children are bound to attend school at the age of 7—14 years. They are taught partly in buildings particularly constructed for the purpose, partly in chapels, sections of which are divided off for this use, or in a fourth of the dwelling places — which, it is true, only are the least populated ones — in the homes of the teachers. The cleaning of the school-room is frequently very deficient, as is also the personal cleanliness of the children. At eight of the larger dwelling places baths for the children are obligatory, with shorter or longer intervals.

Gymnastics are not obligatory in the children's school, neither are there suitable rooms for this kind of instruction, and no playing or sports grounds; but then there is everywhere in Greenland sufficient room and opportunity for bodily exercise. The teachers must see to the observance of common hygienic rules during the hours of instruction, and in every district (Syssel) there is a special school-board, which must i.a. supervise the state of the school-rooms and are further authorized to report to the local municipalities when a child has had to neglect its schooling owing to poverty, for instance, insufficient clothing.

The teachers of Greenland are instructed, with suitable intervals, to control as far as possible the weight of the children and to keep the district physicians informed of particularly noticeable deviations from the normal; there is no feeding of school-children. The appointment of the teachers is i.a. made dependent upon a medical examination which proves them to be free of infectuous tuberculosis, and in cases where a teacher is found to be suffering from tuberculosis in this form, he is immediately exempted from duty and is subjected to the necessary treatment or eventually dismissed with a special pension.

The economic life of Greenland is, in the main, bound up with the sea, which involves a very great number of drowning accidents among the male population of Greenland. By far the greater number of the deaths by accident are caused by the capsizing of kayaks; an investigation made in 1910 proved two thirds of the kayakers of Greenland to be unable to right their kayak after capsizing. Also the necessary, in many cases daily use of firearms causes a number of accidents and deaths.

The fact that the Greenlanders are so constantly exposed to cold, damp and wind seems to contribute to the common occurrence of rheumatic sufferings, and also a considerable number of cases of freezing and snow-blindness must be regarded as results of the occupations of the Greenlanders.

No special hygienic regulations for workmen have been laid

down in Greenland; the employer practically everywhere is the State, and thus it naturally also sees to the observance of the same protective measures, which are enforced in Denmark proper. It is not permitted to employ children of less than 14 years of age in public works, and the working hours for adults are regulated by means of administrative rules.

The work of women is in by far the greater number of cases connected with the home, and the long stays indoors are supposed to be an essential cause of the extensive spread of tuberculosis among the women of Greenland.

The intercourse and contact with animals are not the cause of much illness in Greenland. In summer-time there are great quantities of flies of different kinds, and these are perhaps not infrequently the carriers of germs of illness affecting human beings; of common occurrence among the population are lice, and in certain districts itch-mites; presumably because of the scratching caused by their presence, these animals not infrequently cause the invasion through the skin of more or less pathogene bacteria.

When people die in Greenland, neither inquests nor certificates of death are required. Shortly after the death has taken place, the body is transferred to the cemetery chapel, where it is left until burial.

In laying out cemeteries the local board of health must see to it that there are no discharges, which can be detrimental to the health of the population.

The medical officers receive monthly reports of all the deaths in the district, and, after more detailed examinations, they prepare a table of mortality for the whole of their district at the close of every calendar year.

Hygiene is obligatory in the training of Greenland teachers and clergymen, who are furthermore encouraged to instruct the children, during their last year at school, in ordinary sanitary rules. Besides, hygienic instruction is given — particularly by the local medical officers — in the form of lectures, possibly accompanied by lantern slides, and as practical exercises in the different forms of emergency assistance; finally attempts are made to instruct and influence the population by means of pamphlets, articles in periodicals and various posters.

The total number of people engaged in looking after the health of the population of Greenland (about 18,000 individuals) was in 1936: 10 physicians, 1 dentist, 16 nurses and 112 midwives. Physicians, dentist and nurses are all Danes, whereas the midwives are all Greenlanders, fourteen of those having been trained in Denmark. At every medical station there is a small nursing home, the accomodation for patients amounting to 325 beds for the whole of Greenland; the

provisioning and not least the water supply of these nursing homes frequently cause very great difficulties. In every fair-sized dwelling place outside the permanent station of the medical officer there is, furthermore, a depot of suitable medicines and dressing apparatus, under the supervision of a specially instructed layman.

Treatment of patients (including medical assistance, dental treatment as well as medicine, home-nursing or stays in the nursing homes, obstetric aid etc.) is given without payment to the population of Greenland. At all trading posts a number of medicines are, furthermore, sold over the counters in the usual way. The expenses of the sanitary system of Greenland during the present century have risen from 27,000 kr. in 1900 to 380,000 kr. in 1935, or from 2.30 kr. to 21.10 kr. per individual.

In case of need, caused by illness, one's own or that of the provider of the family, it is the task of the municipal councils of Greenland to render the necessary assistance, whereas the care of invalids and old-aged rests with the district councils. It seems that disablement pay is given to 15 per 1000 of the population in the age-classes 16 to 55; the yearly disablement pay per individual amounts to about 100 kr. Blindness is a very frequently occurring cause of disablement. From the age of 55 people are entitled to old age pension, which is given to about 75 per cent. of all persons above that age; the size of the grant is generally 100 kr. a year for single persons and 150 kr. for married couples. The first steps for the founding of homes for old people in Greenland have been taken.

In every district in Greenland there is a medical board, which furthermore acts as board of quarantine and epidemics and for whose activity special instructions are given. Greenland, being an island, is closed to all vessels which have not in advance obtained the permission of the Danish government for navigating the country, and this permission is always conditioned by the satisfactory state of health of crew and passengers alike.

The population of Greenland have within the present century undergone a development which is rapidly changing their existence, and which has often made it difficult for them to conform with the unaccustomed conditions. It may, however, be said that a constantly increasing percentage of the population have gradually realized the importance of the hygienic measures, and now willingly take part in the efforts made on the part of the administration to improve the sanitary conditions of the country.

Der er ved Udarbejdelsen af foranstaaende Afhandling benyttet Oplysninger fra:

1. A. Bertelsen. Grønlands Befolkningsstatistik 1901—30. Meddelelser om Grønland. Bd. 117. pag. 1. København. 1935.
2. Folketællingen i Grønland 1860. København. 1865.
3. Folketællingen i Grønland 1901. København. 1904.
4. Folketællingen i Grønland 1930. København. 1932.
5. Ministerielt Regulativ for Erhvervelse af Jord til Landbrug i Sydgrønland af $^{20}/_{3}$ 1929. Beretninger og Kundgørelser vedrørende Styrelsen af Grønland. 1929. København. 1929.
6. K. Oldendow. Den grønlandske Samfundslære. Godthaab. 1931.
7. Ministeriel Vedtægt vedrørende Husbygning m. m. i Grønland af $^{21}/_{7}$ 1914. Beretn. og Kundg. vedr. Styr. af Grønland. 1914. København. 1914.
8. Indstilling fra Det Grønlandske Selskab til Indenrigsministeriet angaaende Forbedring af Grønlændernes Huse. Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift 1910—1911. pag. 71. København. 1911—12.
9. Grønlands Styrelse. 15/1910. Rigsarkivet. København.
10. H. Rink. Grønland, geographisk og statistisk beskrevet. København. 1857.
11. C. Ryberg. Om Erhvervs- og Befolknings-Forholdene i Grønland. Geografisk Tidskrift. XII. pag. 87. København. 1894.
12. Folketællingen i Grønland 1911. København. 1913.
13. Folketællingen i Grønland 1921. København. 1923.
14. Kgl. Anordning angaaende Forsørgelsespligt m. m. i Grønland af $^{24}/_{3}$ 1916. Beretn. og Kundg. vedr. Styr. af Grønland. 1916. København. 1916.
15. Hans Egede. Det gamle Grønlands nye Perlustration. København. 1741.
16. W. A. Graah. Undersøgelses-Reise til Østkysten af Grønland 1828—31. København. 1832.
17. Sammendrag af statistiske Oplysninger om Grønland. København. 1912.
18. Foreløbige Bestemmelser om Grønlændernes Kasse og Forstanderskaberne i Grønland af 31. Januar 1872 med den ved Indenrigsministeriets Resolution af 21. April 1881 fastsatte forandrede Affattelse af §§erne 10, 11 og 12. København. 1881.
19. Om Grønlændernes Sondring i mindre Huse, skrevet af en Kateket i Sydgrønland. H. Rink. Om Grønlænderne, deres Fremtid og de til deres Bedste sigtende Foranstaltninger. Fortsættelse. København. 1882.
20. C. Holbøll. Om de grønlandske Anliggender i Fortid og Nutid. H. Rink. Samling af Betænkninger og Forslag vedkommende Den Kongelige Grønlandske Handel. København. 1856. pag. 211.
21. Grønland i Tohundredaaret for Hans Egedes Landing. København. 1921.
22. Husleje og Boligforhold November 1930. København. 1932.
23. G. Wirgin. Hälsovård. I. Stockholm. 1931.

24. Sundhedsvedtægt af $^{4}/_{11}$ 1918 for Københavns Kommune.
25. Boligtilsynet i København 1933. I. P. Chrom. Aarsberetning angaaende Sundhedstilstanden i København for 1933. København. 1934.
26. Reglement angaaende Skibsmandskabets Forplejning og Opholdsrum om Bord af $^{25}/_{2}$ 1913.
27. Bygningslov for Staden Kjøbenhavn af $^{12}/_{4}$ 1889.
28. S. Hansen. Bidrag til Vestgrønlændernes Anthropologi. Meddelelser om Grønland. Bd. VII. pag. 165. København. 1893.
29. P. A. Schleisner. Island undersøgt fra et lægevidenskabeligt Synspunkt. Kjøbenhavn. 1849.
30. C. I. Kayser. Meddelelse om en Epidemi, som i Sommeren 1844 herskede ved Colonien Jacobshavn i Nordgrønland. Ugeskrift for Læger. 2. Række. 4. Bind. pag. 229. København. 1846.
31. v. Haven. Om Lægeforholdene i Grønland. Ugeskrift for Læger. 4. Række. 5. Bind. pag. 159. København. 1882.
32. Nationaltidende for 12. Maj 1882. København.
33. H. Rink. Om Grønlænderne, deres Fremtid og de til deres Bedste sigtende Foranstaltninger. København. 1882.
34. H. Hørring. Bemærkninger til Justitsraad, Dr. phils. H. Rinks Skrift: Om Grønlænderne m. m. København. 1882.
35. A. Bertelsen. Numeriske Undersøgelser angaaende Forhold i Umánaq Lægedistrikt. Ugeskrift for Læger. 1907. pag. 882. København.
36. S. Svendsen. Om Tuberkulosen i Egedesminde Distrikt, Nordgrønland. Ugeskrift for Læger. 1930. pag. 1225. København.
37. K. Hrolv. Lidt om Sundhedsforhold i Vestgrønland. Tidsskrift for Dansk Røde Kors. 1931. pag. 93. København.
38. Velvilligt beregnet og meddelt af Det Danske Meteorologiske Institut, København. Skr. Nr. 991 & 1004/1935.
39. Uddrag af Dr. medicinæ Kaysers Beretning om en Reise i Nordgrønland 1845. H. Rink. Samling af Betænkninger og Forslag vedkommende Den Kongelige Grønlandske Handel. pag. 61. København. 1856.
40. H. Rink. Om Grønlænderne, deres Fremtid og de til deres Bedste sigtende Foranstaltninger. Anden Fortsættelse. København. 1884.
41. O. Helms. Grønlands Forsyning med Brændsel. Forstlig Discussionsforening. Hillerød. 1898.
42. De Danske Atlanterhavsøer. Island. (Th. Thoroddsen. Levevis, Beboelsesforhold og Sundhedspleje.) København. 1904.
43. Generalrekvisitionerne (for de paagældende Aar). Grønlands Styrelses Arkiv. København.
44. Ministerielt Regulativ for Laan til Husbygning og Anskaffelse af nye, mere kostbare Erhvervsredskaber af 21. Juli 1914. Beretninger og Kundgørelser vedrørende Styrelsen af Grønland. 1914. København. 1914.
45. Ph. Rosendahl. Forbedring af Byggeskikken for Huse med Græstørvsmur. Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift 1936. pag. 118. København. 1936.
46. Ph. Rosendahl. Vejledning for Grønlændere til Bygning af Tørvemurshuse. (Foreligger paa Dansk kun som 2. Del af »Forbedring af Byggeskikken for Huse med Græstørvsmur« i Særtrykket fra Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift 1936. København. 1936.
47. S. Rohleder. Nogle Undersøgelser over Lungetuberkulosens Forekomst og Hyppighed i Upernivik Distrikt, Nordgrønland. Ugeskrift for Læger. 1923. pag. 217. København.

48. K. HROLV. Nogle Undersøgelser over Sygdomsforholdene — med særligt Henblik paa Tuberkulosen — og nogle Bemærkninger desangaaende i Upernivik Distrikt, Nordgrønland. Hospitalstidende. 1927. pag. 865. København.
49. A. BERTELSEN. Medicinalberetning for Aaret 1926 fra Umánaq Lægedistrikt. Sundhedsstyrelsens Arkiv. København.
50. P. BØRRESEN. Nogle Undersøgelser over Tuberkulosens Forekomst i Godthaab Lægedistrikt. Hospitalstidende. 1931. pag. 358. København.
51. L. FOLKE. Nogle Tuberkulinundersøgelser i Julianehaab Distrikt, Grønland. Ugeskrift for Læger. 1934. pag. 847. København.
52. L. SCHIØTTZ CHRISTENSEN & A. ROTTENSTEEN. v. Pirquets Reaktion i Julianehaab Lægedistrikt i Sydgrønland. Ugeskrift for Læger. 1932. pag. 757. København.
53. A. BERTELSEN. Om Dødeligheden i Grønland. Bibliotek for Læger. 1910. pag. 459. København.
54. Instrux for Lægerne i Grønland af $^{15}/_{5}$ 1839.
55. L. FASTING. Sendebrev til alle Grønlænderne i Norden. København. 1838.
56. J. MATHIESEN. Grønland, dets Indbyggere, Producter og Handel. København. 1852.
57. H. P. HANSEN & SWENDSEN. Betænkning angaaende »Principerne for den grønlandske Handels Førelse«. H. RINK. Samling af Betænkninger og Forslag vedkommende Den Kongelige Grønlandske Handel. København. 1856. pag. 109.
58. Hovedindstilling af den til de grønlandske Anliggenders Overvejelse i Aaret 1851 nedsatte Commission. H. RINK. Samling af Betænkninger etc. u. s. pag. 1.
59. Underdanigst Forslag til Indenrigsministeriet om Oprettelse af et Slags Forstanderskaber m. m. H. RINK. Samling af Betænkninger etc. u. s. pag. 181.
60. Foreløbigt Reglement for Forstanderskaberne i Sydgrønland. Godthaab. 1860.
61. Foreløbige Bestemmelser om Grønlændernes Kasse og Forstanderskaber i Sydgrønlands Inspectorat af $^{7}/_{5}$ 1862.
62. Meddelelser, vedkommende Forstanderskaberne i Sydgrønland for Aarene 1867—70. Godthaab. 1870.
63. Meddelelser, vedkommende Forstanderskaberne i Sydgrønland 1870/71. Godthaab. 1871.
64. Foreløbige Bestemmelser om Grønlændernes Kasse og Forstanderskaberne i Grønland af $^{31}/_{1}$ 1872.
65. Meddelelse fra Inspektoratet for Sydgrønland til Forstanderskaberne i Sydgrønland. Godthaab. 1890.
66. Meddelelser fra Direktoratet for Den Kongelige Grønlandske Handel. 1882—1908. Beretninger og Kundgørelser vedrørende Kolonierne i Grønland. 1909—1912. Beretninger og Kundgørelser vedrørende Styrelsen af Grønland. 1913ff.
67. Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift 1909. København. 1910.
68. Kongelig Anordning vedrørende de grønlandske Landsraad af $^{18}/_{5}$ 1910. 66, 1910, pag. 165.
69. M. P. PORSILD. Om de grønlandske kommunale Kasser og deres Virksomhed. Godhavn. 1927.
70. Kongelig Anordning om de grønlandske Sysselraad af $^{29}/_{5}$ 1926. 66, 1926, pag. 529.
71. Den Grønlandske Takst (for de paagældende Aar). Niuvertut niorqutigissartagaisalo pisiagssaisalo akê. København.
72. Uddrag af et Forslag om Bygning af forbedrede grønlandske Huse, efter islandsk Mønster, af Rink. H. RINK. Samling af Betænkninger etc. u. s. pag. 180.
73. Grønlands Styrelses Arkiv. København.
74. Igdlut torqavê ilailo ilángutdlugit. Avangnâmioq. 1935. No. 2. Godhavn. 1935.
75. Kgl. Anordning om de grønlandske Kommuneraad af $^{29}/_{5}$ 1926. 66, 1926, pag. 514.

76. Instruks for de i Grønland ansatte Distriktslæger af $^{27}/_{8}$ 1928. 66, 1928, pag. 67.
77. Lov om Grønlands Styrelse af $^{18}/_{4}$ 1925. 66, 1925, pag. 261.
78. Velvilligt beregnet og meddelt af Hr. Overassistent E. Vedel.
79. K. N. Christensen. Kortfattet Vejledning i Dyrkning af Landbrugs- og Havebrugsplanter i Sydgrønland. Godthaab. 1930.
80. G. Begtrup. Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Sjelland og Möen. København. 1803.
81. G. Meldorf. Sociale og hygiejniske Forhold i Grønland. Bibliotek for Læger. 1904. pag. 335. København. 1904.
82. Indberetning fra Sundhedsstyrelsens Formand Dr. G. Tryde om en Inspektionsrejse i Grønland. Sundhedsstyrelsens Aarsberetning for 1923. pag. 1. København. 1924.
83. K. Oldendow. Naturfredning i Grønland. København. 1935.
84. Velvilligt undersøgt og meddelt af Hrr.ne Skolekonsulent V. Borum, Godthaab, Udstedbestyrer L. H. Kristiansen, Claushavn og Distriktslæge J. Bjarnov, Upernavik.
85. J. Rump. Hvordan vi forsynes med Vand. København. 1890.
86. Statistisk Aarbog. 1932. København. 1932.
87. Aug. & M. Krogh. A study of the diet and metabolism of eskimos. Meddelelser om Grønland. Bd. 51. I. København. 1914.
88. Instrux, hvorefter Kiøbmændene — — i Grønland — — sig for Fremtiden have at rette og forholde, af $^{19}/_{4}$ 1782. København. 1782.
89. Niorqutigssat orssutdlo akesa nalunaerutait 1864—65. København. 1864.
90. C. Lange. Bemærkninger om Grønlands Sygdomsforhold. Bibliothek for Læger. 1864. pag. 15. København. 1864.
91. H. Kiær. Dansk Indflydelse i Grønland. København. 1906.
92. Medical Research Counsil. Vitamins. London. 1932.
93. J. A. von Osten. Anstilte Iagttagelser i Grønland 1742—44. Samleren. II & III. København. 1788—89.
94. V. Stefánsson. My life with the Eskimo. London. 1913.
95. Sundhedsstyrelsens Aarsberetning 1933. København. 1934.
96. R. Ege. Om Vitaminer. Lægeforeningens Aarbog. 1935. III. pag. 39. København. 1935.
97. Willaume-Jantzen. Grønlands Klima. De danske Atlanterhavsøer. Vol. III. pag. 331. København. 1906.
98. L. Dalager. Grønlandske Relationer 1752. Det Grønlandske Selskabs Skrifter. II. København. 1915.
99. D. Cranz. Historie von Grönland. Barby & Leipzig. 1765.
100. Velvilligt undersøgt og meddelt af Fru Kolonibestyrer S. Langskov.
101. A. Bertelsen. Tilværelsens Skyggesider. Tilskueren. 1920. pag. 152. København. 1920.
102. Premier, som Det Kongelige Danske Landhuusholdnings-Selskab i Kjøbenhavn udsætter til at vindes af Grønlænderne for Fangst af Sælhunde og Lodder, samt for Anskaffelsen af tørrede Helleflyndere og tørred Kjød til Vinter-Føde. København. 1778.
103. H. Frandsen. Hemeralopia as an early criterion of A-avitaminosis. København. 1935.
104. I. Vestergaard. nerissagssiornermut najorqutagssiat. Godthaab. 1934.
105. M. Larsen. Kogebog for Husholdninger i Grønland. København. 1934.
106. General-Taxt over alle de til Colonierne i Grønland udsendende Handels-Vare og Proviant-Sorter saavel for Grønlændere som for Danske. 1784—85.

107. G. MELDORF. Om Kajaksvimmelheden i Grønland og dens Forhold til Brugen af Nydelsesmidler. Bibliothek for Læger. 1900. pag. 524. København. 1900.
108. Jakobshavn Lægedistrikts Arkiv.
109. F. NANSEN. Eskimoliv. Kristiania. 1891.
110. C. RYBERG. Nogle Bemærkninger til Oplysning om Grønlændernes nuværende Tilstand. Geografisk Tidskrift. 1893—94. pag. 235. København. 1894.
111. H. LINDOW. Trade and administration of Greenland. Greenland. III. pag. 29. København & London. 1929.
112. Reglement, hvorefter de i Grønland overvintrende Hvalfangere, saavel Commandeurer som øvrige Officerer og Gemeene have at rette sig, af $^{27}/_{7}$ 1782.
113. J. CHR. W. FUNCH. Syv Aar i Nordgrønland. Viborg. 1840.
114. C. E. JANSSEN. En Grønlandspræsts Optegnelser 1844—49. Memoirer og Breve. København. 1913.
115. CHR. VON HAVEN. Nosografiske Bemærkninger om Grønland. Ugeskr. f. Læger. 1882. pag. 185. København. 1882.
116. Instrux til Iagttagelse samt Vejledning for de i Handelens Tjeneste staaende Indvaanere i Grønland af $^{2}/_{1}$ 1873.
117. H. W. ELLIOT. An arctic province. London. 1886.
118. S. K. HUTTON. Among the Eskimos of Labrador. London. 1912.
119. Grønlands Historiske Mindesmærker. København. 1838—45.
120. H. C. GLAHN. Anmærkninger over de tre første Bøger af Hr. David Cranzes Historie om Grønland. København. 1771.
121. E. BLUHME. Fra et Ophold i Grønland 1863—64. København. 1865.
122. Kongelig Anordning vedrørende de grønlandske Kommuneraad af $^{18}/_{5}$ 1910. 66, 1910, pag. 151.
123. P. EGEDE. Efterretninger om Grønland. København. 1788.
124. F. JOHNSTRUP. Giesecke's mineralogiske Reise i Grønland. København. 1878.
125. G. KROGH-LUND. Foreløbig Meddelelse om det bacteriologiske Arbejde i Nordgrønland i 1927 og 1928—29. Ugeskrift for Læger. 1931. pag. 732. København. 1931.
126. Tandplejen. 26. Aargang. København. 1936.
127. K. L. HENRIKSEN & W. LUNDBECK. Landarthropoder. Medd. om Grønl. Bd. 22. II. København. 1918.
128. G. MELDORF. Tuberkulosens Udbredelse i Grønland. Medd. om Grønl. Bd. 26. København. 1904.
129. A. BERTELSEN. Historien om Jakobs Familie. København. 1908.
130. C. N. RUDOLPH. Aksilisæt innuin nunejnnit. Billeder fra Grønland. København. 1852.
131. H. EGEDE SAABYE. Brudstykker af en Dagbog holden i Grønland i Aarene 1770—1778. Odense. 1816.
132. W. BEHRENS. Ethnographisk Beskrivelse over Nord-Grønland. København. 1860.
133. K. BIRKET-SMITH. Ethnography of the Egedesminde District. Medd. om Grønland. Bd. 66. København. 1924.
134. A. BERTELSEN. Navnegivning i Grønland. Medd. om Grønland. Bd. 56. pag. 221. København. 1918.
135. L. FOLKE. Om Gonorrhoen og dens Komplikationer hos Grønlænderne i Julianehaab Distrikt. Ugeskr. f. Læger. 1935. pag. 309. København. 1935.
136. S. LOMHOLT. Kønssygdommene og deres Behandling. København. 1933.
137. KNUD RASMUSSEN. Nye Mennesker. København. 1905.
138. L. MYLIUS-ERICHSEN og HARALD MOLTKE. Grønland. København. 1906.

139. N. Egede. Tredie Continuation af Relationerne betreffende den grønlandske Missions Tilstand og Beskaffenhed. København. 1744.
140. O. Elgström. Moderna Eskimåer. Stockholm. 1916.
141. A. Bertelsen. Om Fødslerne i Grønland og de seksuelle Forhold sammesteds. Bibl. f. Læger. 1907. pag. 527. København. 1907.
142. Christian Lunds Relation til Kong Frederik III om David Danells tre Rejser til Grønland 1652—54. Dend förste Grønlandische reizse. Danske Magazin. 1916. pag. 202. København. 1916.
143. L. Feykes Haan. Beskrivelse af Straat Davids tilligemed sammes Indvaaneres Sæder, Skikkelse og Vaner. 1720. Det Grønl. Selsk. Aarsskr. 1914. pag. 63. København. 1915.
144. P. Freuchen. Min grønlandske Ungdom. København. 1936.
145. Julianehaab Lægedistrikts Arkiv.
146. Nord-Grønlands Landsfogedris Arkiv.
147. M. Brun-Pedersen. Spredte Bemærkninger om Profylaxe mod Kønssygdomme i Hær og Flaade. Militærlægen. 1925. pag. 1. København. 1925.
148. Eksempelvis:
a. St. Barchalia. Navsuiautinguit Dryppert pivdlugo. Godthaab. 1917.
b. S. M. Saxtorph. Gonorrhoe pivdlugo oqauserpânguit. Godhavn. 1927.
c. K. V. Christensen. Om Gonorrhoe blandt Grønlænderne (dansk og grønlandsk Tekst). København. 1928.
149. A. Bertelsen. Erindringsord for Jordemødre i Grønland. København. 1930.
150. A. Bertelsen. Ægteskabsstatistik fra Umánaqs Distrikt (Nordgrønland). Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift 1918. pag. 26. København. 1919.
151. Befolkningens Bevægelser 1931—33. København. 1935.
152. R. F. Lassen. Tanker om blandede Egteskaber i Grønland. Minerva. 1795. pag. 271. København. 1795.
153. J. Mathiesen. Den grønlandske Handel sat i Forbindelse med Grønlands Colonisation. København. 1846.
154. A. Hørring. 2. Udgave af Morten Hastrup: Vejledning til rigtig Anvendelse af de Lægemidler, der findes ved Kolonierne i Grønland. København. 1905.
155. Statstidende for den 9. April 1929. København.
156. Eksempelvis:
a. C. N. Rudolph. Anner'lâb innungorsimasub pârineqarneranik. København. 1852. (2. Udgave 1870).
b. E. Svendsgaard. Mêrqat inôrdlat perorsarneqarnigssât. Avangnâmioq. Godhavn. 1922.
c. P. Børresen. Nâlungiarssuit parinigssânik ilitsersûtit. Godthaab. 1931.
157. A. Bertelsen. Vejledning i Brugen af de for Lægmænd i Grønland tilgængelige Lægemidler. København. 1933.
158. Velvilligt undersøgt og meddelt af Embedslægerne i Grønland 1936.
159. Lars Möller. Tâlutaq pôrtardlo. Atuagagdliutit. $^{19}/_{4}$ 1884. pag. 177. Godthaab. 1884.
160. H. P. Steensby. Etnografiske og antropogeografiske Rejsestudier i Nord-Grønland. 1909. Medd. om Grønland. Bd. 50. pag. 133. København. 1912.
161. Medicinalberetning for Kongeriget Danmark for Aaret 1895. København. 1897.
162. A. G. Linde. Om de ved Kobberhætter foraarsagede Øjelæsioner. Hospitalstidende. 1874. pag. 577. København. 1874.
163. Tjenestemeddelelser vedrørende Grønlands Styrelse. 1925 ff. København.

164. S. ROHLEDER. Nogle Undersøgelser over Tuberkulosens — specielt Lungetuberkulosens — Forekomst og Hyppighed i Upernivik Distrikt, Nordgrønland. Hospitalstidende. 1923. pag. 169. København. 1923.
165. G. MELDORF. Kliniske og parasitologiske Undersøgelser fra Grønland. Medd. om Grønland. Bd. 47. pag. 1. København. 1911.
166. CHR. N. RUDOLPH. Meddelelse om Hundegalskab i den grønlandske Colonie Upernivik. Tidsskrift for Veterinairer. 1860. pag. 272. København. 1860.
167. S. R. HJORTLUND. De smitsomme Hundesygdomme i Grønland. Maanedsskrift for Dyrlæger. 1908. pag. 26. København. 1908.
168. G. KROGH-LUND. Nordgrønlandske Slædehunde som Tyfussmittebærere. Ugeskr. f. Læger. 1930. pag. 821. København. 1930.
169. AD. S. JENSEN. Grønlands Fauna. Festskrift udgivet af Københavns Universitet i Anledning af Hans Majestæt Kongens Fødselsdag 26. September 1928. København. 1928.
170. R. K. RASMUSSEN. Dyriske Snyltere hos Befolkningen paa Færøerne. Ugeskr. f. Læger. 1928. pag. 410. København. 1928.
171. W. LUNDBECK. Entomologiske Undersøgelser i Vest-Grønland 1889 og 1890. Medd. om Grønland. Bd. 7. pag. 105. København. 1893.
172. O. FABRICIUS. Fauna Groenlandica. København og Leipzig. 1780.
173. H. EGEDE. Relation angaaende den grønlandske Missions Begyndelse og Fortsættelse. København. 1738.
174. Lov om Kirke- og Skolevæsen i Grønland af $^{1}/_{4}$ 1905. 66, 1906, pag. 219.
175. Instruks for Kredslægerne i Grønland af $^{27}/_{8}$ 1928. 66, 1928, pag. 65.
176. A. BERTELSEN. Ældre og nyere Tids Fødselshjælp i Grønland. Tidsskrift for Jordemødre. 1911. pag. 105. København. 1911.
177. A. BERTELSEN. Bidrag til Belysning af Lægevæsenets Ordning i Grønland. Hospitalstidende. 1902. pag. 1250. København. 1902.
178. K. AABERG. Sygepleje i Grønland. Tidsskrift for Sygepleje. 1909. pag. 37. København. 1909.
179. Kongelig Anordning om Alderdomsunderstøttelse i Grønland af $^{30}/_{7}$ 1926. 66, 1926, pag. 562.
180. Kongelig Anordning om Retsplejen i Grønland af $^{26}/_{7}$ 1926. 66, 1926, pag. 545.
181. Ministerielt Regulativ for Bekæmpelse af smitsomme Sygdomme i Grønland af $^{27}/_{8}$ 1928. 66, 1928, pag. 55.

ALFABETISK SAGREGISTER

(MED SIDEHENVISNING)

Administrative Foranstaltninger, vedrørende Alkoholforbrug 116 ff, Beklædning 123, Boligforhold 49 ff, Ernæring 91, 96, 98, 105, Forsigtighed med Ekskreter 137, Renlighed 134, Renovation 68, Skydevaaben 186, den offentlige Sædelighed 155 ff, Vandforsyning 84.
Affald 67 ff.
Afholdsforening 119 Anm.
Afløb 67 ff., 73.
Alderdomshjem 216.
Alderdomsunderstøttelse 215.
Alimentationsbidrag 177.
Alkohol 116 ff., 154.
Animalsk Føde 89, 91 Anm. 93 ff.
Arbejderhygiejne 190.
Arbejdstid 189.

Bacilbærere 218.
Badeanstalter 146 ff.
Badning 74, 147, 182.
Børnepleje 167 ff.
Barselseng 163.
Beboede Pladser, Gennemsnitsstørrelse 7, Renholdelse 54, 66 ff.
Beboelsesrum, Gennemsnitsstørrelse 22 ff., 30 ff.
Begravelser 198.
Beklædning 122 ff., 168.
Belysning, kunstig 42, naturlig 40 ff.
Beruselse 116 ff., 154.
Besejling 8, 116, 121 Anm. 154 ff., 217.
Blandingsrace 164 ff.
Blindhed 213 ff.
Bopladser, Definition 9, Huse ved 24.
Brandfare 43, 188, 191.
Briks 16, 45, 137, 170.
Brændevin 116 ff.
Brændsel 14 Anm. 36, 40, 50 ff., 80 Anm.
Brønde 75 ff.
Byggegrund 53.
Byggeterræn 10, 67.
Bælgfrugter 85 ff.
Bændelorm 194.
Børn, Arbejde 189, forældreløse 172 ff., nødlidende 172 ff., uægteskabelige 172, 177.
Børneorm 140, 195.
Bøssepose 186.

Calciumfosfat 96.
Chokolade 85 ff.

Diegivning 167.
Drikkevand 74, 82, 96.
Druknedes Genoplivelse 200.
Dødsattest 198.

Ekskrementer 67 ff.
Ekspektorat 137 ff.
Enkemænd 160.
Enker 160.
Epidemivæsen 218.
Europæere, i Grønland 9, 73, 97, 122, 135, 142, 154, 162, 164 ff., 199.

Familie, Gennemsnitsstørrelse 12.
Fastansatte Erhververe, Adgang til spirituøse Drikke 118 ff., Arbejdsforhold 189 ff., Boligforhold 25, 34, 42, 142, Haver 64, Laan til Husbygning 54, 59 ff., Vandforbrug 79.
Fedevarer 85 ff.

Fedtstoffer 87 ff.
Fladlus 137.
Fluer 67, 195.
Fnat 134, 196.
Fodtøj 125, 132, 183.
Forbindsstoffer 204.
Forfrysninger 188, 191.
Forurening, af Drikkevand 82.
Forsørgelsesvæsen 62, 124, 175, 205, 213.
Forældreløse Børn 172 ff.
Fri Erhververe, Adgang til spirituøse Drikke 120 ff., Arbejdsforhold 185 ff., Boligforhold 25, 34, 42, Haver 64, Laan til Husbygning 54 ff., Vandforbrug 79.
Frysekældere 101.
Fænghætter 187.
Fødemidler, disponible til Sygehusforplejning 209, indførte 84 ff., 97 ff., producerede i Grønland 89 ff., 97 ff., Forgiftninger ved 102, 106, Konservering af 100.
Fødsel 163.

Gafler 144.
Gonorrhoe 149 ff., 158, 212.
Grønsager 63 ff., 96.
Gulv 16, 28, 41, 44. 51,
Gummifodtøj 132.
Gymnastik 184.

Haandkøbsmedicin 205.
Haandvask 135, 145, 182.
Haandværk 190.
Haver 63 ff.
Henkogning 102 Anm.
Hunde 68 ff., 145, 188, 193.
Husbygning, Hjælp til 50 ff., Laan til 50 ff., Materialier til 50 ff., 60, Vedtægt for 55, 68, 138, 142 Anm., Vejledning i 60 ff.
Husdyr 93 Anm., 189, 192 ff.
Huse, Antal 12, mindste Afstand mellem 10, Renholdelse af 140.
Husstand, Gennemsnitsstørrelse 13, 23.
Hustyper 14 ff., 49 ff.
Husvilde 14.

Industri 190.
Invalider 213.
Is, til Vandforsyning 76 ff.

Jordemødre 158, 163, 168, 169, 203, 206.

Kaffe 92, 111 ff.
Kajakroning 185.
Kakkelovne 18, 37, 43, 50 ff.
Kalorieberegning 87 ff.
Karantæne 157, 217.
Kartofler 63, 97.
Kighoste 193.
Kirkegaarde 199.
Klosetter 72, 183.
Kogebøger 107.
Kogsalt 94, 96.
Kolonier, Definition 8, Huse ved 24.
Konception 100, 153.
Konsangvine Ægteskaber 161 ff.
Konservering, af Fødemidler 100.
Kopper 218.
Kornprodukter 85 ff.
Kostnormer 92 ff.
Kulhydrater 87 ff., 95, 211.
Kulilteforgiftning 39 Anm.
Kvindearbejde 191.
Kryolith 108 Anm., 190 Anm.
Kys 139.
Køkken 18, 21.
Køkkenurter 63 ff.
Kønsligt Samkvem, tidligt 149 ff., udbredt 149 ff.
Kønssygdomme 149 ff., 157.

Laan, til Husbygning 50 ff.
Lavalder, rituel 156, 159.
Legater 175, 178.
Lejligheder 12, 19, overbefolkede 21, 28.
Letsindighed, den grønlandske Befolknings 102 ff., 115, 123, 138, 153, 159, 173, 186, 219.
Levertran 98, 171.
Ligsyn 198.
Linned 126 ff.
Loftshøjde 29, 53.
Lopper 193.
Lus 132, 195.
Læger 202.
Lærere 180, 185.

Madlavning, Redskaber til 143, Vejledning i 107.

Mangel, paa Føde 102 ff., 172, paa Klæder 123, 172.
Medikamenter 204.
Mindsteafstand, mellem Huse 10.
Minedrift 190.
Mortalitetstabel 199.
Mos 136, 146.
Myg 74, 194.
Mælk 168.
Møddinger 67 ff.

Natriumklorid 93, 96.
Nordbokolonisationen 122, 148.
Nødhjælp 200.
Nødlidende Børn 172 ff.

Opamning, kunstig 167.
Opvarmning 14 Anm., 36.
Opvask 145.
Overbebyggelse 10.
Overbefolkning 21, 28.
Ovne 18, 37, 43, 50 ff.
Oxyurer 140, 195.

Paradysenteri 195.
Planteføde 94.
Plejebørn 176.
Poliomyelitis 195.
Proteinstoffer 87 ff.
Præmiering 52, 53, 106.

Racekrydsning 164.
Rengøring 28, 140.
Renholdelse, af Huse 140 ff., af Pladser 54, 66 ff., af Skolelokaler 180, Vedtægter for 69.
Renlighed, personlig 126, 132 ff., 182.
Renovation 66 ff., 183.
Retirader 72, 183.
Rheumatiske Lidelser 188.
Roer 63.
Ruder 15 ff., 40, 51.
Rummængde pr. Husbeboer 22 ff., 30 ff., i de oprindelige eskimoiske Huse 35.

Sengklæder 16, 46, 125, 130, 170.
Skarnkasser 69 ff.
Skeer 144.
Skind 123 ff.
Skolebørn 179, Bespisning 184, Renlighed 182, Vejning 184.
Skolelokaler 179.
Skoleudvalg 180.
Skydevaaben 186.
Slædehunde 68 ff., 145, 188, 193.
Slæder 188.
Smittefare 47, 67, 82, 107, 135 ff., 145, 157, 171, 185, 191, 193 ff., 199, 218.
Sneblindhed 188.
Sorgløshed, den grønlandske Befolknings 102 ff., 115, 123, 139, 159, 173, 186, 219.
Soveplads 16, 45, 170.
Spirituosa 116 ff.
Spiseredskaber 143 ff.
Spytning 137 ff.
Spyttebakker 138.
Spædbarnpleje 167 ff., 200.
Strømper 131.
Sukker 85 ff., 90, 119 Anm.
Sult 102, 105, 123.
Sundhedskommissioner 217.
Sundhedslære 138, 200.
Sundhedsvæsen 202 ff.
Svangerskab 163.
Sygehuse 203, 208 ff.
Sygeplejersker 203 ff.
Sæbe 133 ff.

Tandlæger 204.
Tapet 16.
Tobak 108 ff.
Tuberkulose 47, 59, 107, 185, 191, 192, 195, 200, 206, 208, 212, 219.
Tyfus 193 ff., 212, 218.
Tørrede Frugter 85 ff.

Udsteder, Definition 9, Huse ved 24.
Uforsynlighed, den grønlandske Befolknings 40, 102 ff., 123, 168.
Ulykkestilfælde 185, 191, 200.
Underbeklædning 126 ff.
Undervisning 179 ff.
Urin 72, 133 ff.
Usædelighed 116, 152.
Uægteskabelige Børn 173, 177.

Vaadeskud 186.
Vaccination 218.
Vandforsyning 75 ff., Anlæg for 83.
Vandforbrug 78 ff.
Vandrekasser 169.

Vask, af Huse 140 ff., af Personer 132 ff., af Tøj 79, 129.
Vedtægter, af hygiejnisk Interesse 201.
Vegetabilsk Føde 89, 94.
Vejanlæg 74.
Vejledning, hygiejnisk 199.
Vejning, af Skolebørn 184.
Velgørenhed 169, 175, 178.
Ventilation 43.
Vielser, Gennemsnitsalder ved 159, Hyppighed 159.
Vinduer 15 ff., 40, 51.
Vitaminer 97 ff.
Vægge 15 ff., 51.
Væggetæger 196.
Værelser 20 ff.

Ægteskab 158 ff.

Økonomi, den grønlandske Befolknings 113 ff., 123, 173, 190.
Øl 118 ff.

Færdig fra Trykkeriet den 27. Oktober 1937.